ion drăguşanul

COLBUL UITARII

cluj-napoca 2022

„*Vai, neamului românesc, şi iarăşi vai!,*
care, uitându-şi viţa şi seminţia,
geme sub jugul altor neamuri,
nu pentru altceva,
ci numai pentru neînvăţătură,
nedragoste între sine, nepriceperea sa”.

Gheorghe Şincai

Cronica germană a lui Ştefan Vodă

Publicată în 1942, la Bucureşti, de către Ion Constantin Chiţimia, *Cronica lui Ştefan cel Mare* / (versiunea germană a lui Schedel), „descoperită de profesorul polon Olgierd Górka[1] în *Bayerische Staatsbibliotek* din München" (prefaţa lui N. Cartojan) şi publicată în limba

1

Górka, Dr. Ol., *Kronica czasów Stefana Wielkiego Mołdawskiego. Niezname najstarsze żródło rumuńskiej histtoriografji* (Cronica vremii lui Ştefan cel Mare al Moldovei. Cel mai vechi izvor, necunoscut, al istoriografiei române), în *Sprawozd. Polskiej Akad, Umiejętności*, XXXIV (1929), Nr. 6 (Iunie), p. 29-31

polonă[2], a rămas necunoscută celor mai mulţi dintre noi, mai ales că a văzut lumina tiparului în anii grei ai războiului şi a fost, după aceea, arsă sau interzisă. Mărturia înseamnă „cea mai veche versiune a analelor de curte ale lui Ştefan cel Mare[3], scrise în limba germană" (p. 7). Manuscrisul „a făcut parte din biblioteca umanistului german Hartman Schedel (1440-1514)", iar după moartea acestuia, biblioteca lui „a fost vândută de mai multe ori şi, în cele din urmă, achiziţionată de *Bayerische Staatsbibliotek*" (p. 8). Autorul presupus, cu rezerve, al cronicii putea fi „un sas din Baia" sau „părcălabul Herman" sau „un italian din Caffa" – nu contează, important este că mărturiile au supravieţuit, mărşăluind colbuite spre veşnica noastră indiferenţă. Din punctul meu de vedere, autorul „analelor de curte ale lui Ştefan cel Mare" ar putea fi medicul veneţian Matteo Murriano, care a şi murit, la Suceava, în toamna anului 1502, când se încheie cronica, scrisorile lui către Doge confirmând astfel de dialoguri între el şi voievod. Urmează să văd dacă textul integral îmi confirmă sau infirmă ipoteza.

Pe parcursul cronicii, veţi întâlni cruzimi de neimaginat, dar care făceau parte din obişnuinţele vremii, şi care puteau fi povestite, ulterior, cu detaşare. Nu vă pripiţi în judecăţi şi, mai ales, în verdicte. Istoria este aşa cum a fost, dar întotdeauna mai onestă decât festivismele de după.

---

[2] Górka, Dr. Ol., *Kronica czasów Stefana Wielkiego Mołdawskiego,* Cracovia, 1931, 119 p, 11 planşe)

[3] *Cronica breuiter Scripta Stephan*[i] *Dei gracia Voyvoda Terrarul Moldaviens necnon Valachyens*

În rândurile care urmează, voi transcrie traducerea românească a *Cronicii lui Ştefan cel Mare*, cu intenţia de atenţiona că de multe, foarte multe mărturii beneficiem noi, moldovenii, deşi ne doare-n nepăsare de existenţa lor.

„În anul de la Christos **1502, în ziua de 28 Aprilie**, s-a scris Cronica lui Ştefan Vodă al Moldovei.

Cronica breuiter scripta Stephan[I] Dei gracia voyvoda[e] Terrarum Moldannens[ium] necnon Valachyens[ium].

Prymo

Numărătoare valahă: A Creacionibus 6965 – 1457. În anul, cum se socoteşte, de la naşterea lui Christos 1457, în luna lui Aprilie, în ziua de 11, într-o Marţi, în săptămâna mare dinaintea Paştilor, veni Ştefan Vodă, fiul lui Bogdan Vodă, cu o mică oaste, împreună cu Muntenii şi cu cei din ţara de jos, ca la vreo 6.000 de oameni. Şi veniră asupra lor Aron Vodă, la un pârâu sau apă, cu numele Hreasca, la Doljeşti. Aşa, goni Ştefan Vodă pe Aron Vodă din ţară şi rămase însuşi domn prin silnicie.

2° (secundo), 6969 – 1461. În luna lui Iunie, în ziua de 5, porni Ştefan Vodă contra Secuilor şi îi prădă straşnic şi le luă multe lucruri, şi omorî pe mulţi dintre ei.

3°, 6970 – 1462. În luna lui Iunie, în ziua de 22, veni Ştefan Vodă la Chilia si nu putu s-o cucerească, nu-

mai fu împuşcat cu o puşcă la glezna stângă. Se întoarse atunci de la Chilia.

4°, 6971 – 1463. În luna lui Iulie, în ziua de 15, i se aduse lui Vodă doamna sa din Kiev; cu ea a avut pe domniţa dusă în Ţara Rusească.

5°, 6973 – 1465. În luna lui Ianuarie, în ziua de 23, într-o Joi, la miezul nopţii, veni Ştefan Vodă la Chilia, cu pace bună spre toate părţile şi, Vineri de dimineaţă, bătu şi atacă toată ziua poarta cetăţii şi o luă cu multă trudă. Aci şezu el trei zile şi, pentru că se predară şi cei din oraş, puse Ştefan Vodă pe Isaia, cumnatul său, pârcălab la Chilia.

6°, 6975 – 1467. Item, în luna Noiembrie, în ziua de 19, într-o Joi, veni Matiaş, Craiul unguresc, cu mari forţe şi cu multe tunuri la Trotuş, unde sunt Munţii Slănicului. În ziua de 29, sosiră Ungurii la Roman şi în ziua de 7 Decemvrie arseră cu desăvârşire Târgul Roman şi porniră, cu toate forţele, asupra Moldei [Baia], [vechea] capitală a Moldovei. În ziua de 14 Decembrie, într-o Luni spre Marţi, noaptea, căzu Ştefan cu oastea sa peste Unguri şi omorî pe foarte mulţi dintre ei, ale căror oseminte mai zac şi în ziua de azi acolo şi vor zăcea veşnic. Atunci a fost nimerit chiar craiul Matiaş cu două săgeţi, pe care le-a luat cu el din ţară. Dacă lui Ştefan Vodă i-ar fi fost credincios Isaia, marele său vornic, şi ar fi 5 alergat acolo unde i se poruncise, atunci n-ar fi scăpat teafăr nici picior [de Ungur]. Pentru aceea, a trebuit să-i cadă capul lui şi altora mulţi. În ziua de 15 Decembrie, într-o Miercuri, se împrăştie oastea lui Ştefan Vodă, aşa încât şi Ungurii o-

morâră pe mulţi dintre ei; şi Domnul însuşi a fost fugărit călare, cu doi feciori [de curte] şi căzu în mâinile duşmanului; se răscumpără însă Ştefan Vodă, căci se tălmăci cum putu şi scăpă de ei. Chiar atunci intrară şi Tătarii în tară şi oastea se strânse din nou în jurul lui Vodă, încât puse pe picioare o mare ar mată; aceasta ajunse până la urechile lui Matiaş Craiul şi porni, cu puţină pradă, să iasă din ţară. Atunci se năpusti Ştefan Vodă cu oastea asupra Tătarilor şi îi alungă din ţară şi omorî mulţi dintre ei. Cu toate acestea, o oaste numeroasă se repezi şi în urma Craiului şi i-a 20 smuls mulţi oameni, aşa încât Craiul nu mai putu lua din ţară armele, ce mai sunt şi acum îngropate în munţi şi pe care nimeni n-a putut să le găsească.

7°, 6978 – 1470. În luna Februarie, în ziua de 27, porni Ştefan Vodă asupra Brăilei, în Muntenia, şi vărsă din plin şi mult sânge, şi arse cu desăvârşire târgul şi n-a lăsat viu nici pe copilul din pântecele mamei şi spintecă sânul mamelor şi smulse copiii din el.

Item, în luna lui Ianuarie, în acelaşi an, în ziua de 16, domnul puse să i se taie capul vornicului Isaia, cumnatul său.

8°, 6979 – 1471. În luna Martie, în ziua de 7, întro Joi, porni Ştefan Vodă în Muntenia şi avu, în aceeaşi zi, o mare bătălie cu Radu Vodă, pe un câmp de lângă târgul numit Soci. Aci omorî multă oaste şi luă în robie ca la 17.000 de ţigani.

În acest an, în luna August, în ziua de 29, într-o Joi, avu loc un cutremur de pământ nespus de puternic. În acelaşi an, în luna Septemvrie, în ziua de 14, i se aduse lui Ştefan Vodă domniţa din Mangop, cu numele Maria; era o circasiană şi a avut două fiice cu ea.

9°, 6981 – 1473. În luna lui Noiembrie, în ziua de 8, într-o Luni, îşi aşeză Ştefan Vodă oastea şi steagul în Muntenia, la Milcov, de partea sa (pe malul moldovean), având 48 steaguri, şi se repeziră, în 12 grupe, cu Basarab Vodă, asupra lui Radu Vodă; şi nu ştia pe Radu că se apropie. Şi se grupară toate ostile, noaptea, încât nici Radu Vodă, cu oastea sa, nu ştia nimic despre asta şi nu credeau altceva decât că ar fi atât de puţini câţi zăriseră; şi, în această lună, în ziua de 18, într-o Joi, şezu Vodă toată ziua lângă un pârău, care se numeşte Potoc, şi şezu până Sâmbătă seara; Duminică, în zori, lovi Ştefan Vodă pe Radu Vodă şi îi omori 64 mii de oameni, încât Radu Vodă abia putu să fugă, cu puţină oaste, într-o cetate, ce se numeşte Dâmboviţa.

În aceeaşi lună, în ziua de 23, veni Ştefan Vodă, cu toată oastea sa, înaintea cetăţii şi o asedie puternic, şi, noaptea, se strecură Radu Vodă din cetate. În această lună, în ziua de 24, luă Ştefan Vodă cetatea şi pătrunse cu forţa înlăuntru şi luă lui Radu Vodă pe soţia sa şi pe unica lui fiică, cu toată oastea şi comorile, dar mai cu seamă pe domniţa de sânge şi neam mare, care şi astăzi e doamnă lui Ştefan Vodă; cu ea are un fiu, pe Bogdan Voievod, şi două fete frumoase; şi mai luă toate odoarele, care aparţin unui Voievod, cu toate steagurile şi carele de cetate.

Şi şezu Ştefan Vodă 3 zile, lângă o pădure, până îşi strânse oastea toată, căci auzise cum un număr de Turci vine în ajutorul lui Radu Vodă. Aceştia sosiră în ziua de 28 a aceleaşi luni, ca la 13 mii de oameni, cu 6 mii de Munteni. Iară Ştefan Vodă îi întâmpină cu bărbăţie şi Dumnezeu îi ajută ca să-i doboare pe toţi. Pe aceia pe care îi prinse vii îi puse în cruce în ţeapă, prin buric, cam vreo 2.300; acolo şezu 2 zile şi apoi oastea sa porni la drum; şi se îndreptă cu multă pradă şi veselie spre Suceava, la scaunul ţării sale şi lăudă pe Dumnezeu, împreună cu vlădicii şi cu arhiereii, cu boierii şi cu toată sărăcimea, căci din mila lui Dumnezeu i-a mers aşa de bine. Aşa puse Ştefan Vodă domn peste ţară în Muntenia pe Basarab Vodă; şi, după 4 săptămâni, în luna lui Decemvrie, în ziua de 20, veni Radu Vodă, cu 17 mii de Turci şi 12 mii de Munteni, şi lovi pe Basarab Vodă şi-l alungă din ţară. Iară Basarab purcese la Ştefan Vodă, în Moldova, şi Turcii, după el, până la Bârlad, prădând, însă n-au aşteptat pe Ştefan Vodă şi s-au întors acasă. Porni dară Ştefan Vodă din nou în Muntenia şi arse straşnic ţara [în cale], în 14 zile ale lunii Martie. Era prea frig, încât nu putea să rămână cu oastea acolo [în tabără] şi se întoarse din nou acasă. Dar aduse cu el, la Suceava, şi mulţi prizonieri, aşa că, într-o zi, puse să se spânzure 700 înaintea cetăţii.

10°, 6982 – 1474. În luna lui Octombrie, în ziua întâia, plecă Ştefan Vodă din nou în Muntenia, cu Basarab, cu oaste multă, şi ajunse la o cetate, ce se numeşte Teleajen, şi prinse pe pârcălabi şi le tăie capul, şi luă cu el mulţi ţigani, care erau acolo, şi puse să se taie mulţi dintre ţigani, încât sângele prinse a curge din cetate; şi

dete foc cetăţii şi aşeză pe Basarab iarăşi domn în ţară, şi îi dete ţara [în stăpânire] şi pedepsi pe mulţi boieri, care nu-l ascultase. În aceeaşi lună, în ziua de 4, veniră Ungurii, cu Ţepeluş Vodă, şi se bătură cu Basarab, şi nu putură să-i răpească nimic Ungurii. Şi dacă Ştefan Vodă se întoarse acasă, în ţara sa, iar veniră Ungurii, cu Ţepeluş, în 20 de zile ale aceleiaşi luni şi cuceriră ţara de la Basarab, şi aşezară domn în ea pe Ţepeluş; presupuseră [?] pe Radu Vodă pierdut, fiindcă nimeni nu ştia încotro apucase şi tot aşa pe Basarab Vodă.

În acelaşi an, în luna lui Februarie, în ziua de 9, luară Turcii Caffa şi încărcară 32 de corăbii mari cu pradă şi cu comori mari, şi, în ultima corabie, 12 feciori de orăşeni şi 4 Turci; şi îi trimiseră pe aceştia anume la Constantinopol; iară tinerii se sfătuiră, când se găsiră pe mare, cum ar putea să se scape de Turci şi se hotărâră, pe la ora 1 din noapte, ca să-i omoare; era în ziua de 19 Februarie, într-o Sâmbătă, noaptea; înjunghiară dară pe Turci şi Dumnezeu le ajută ca vântul să ducă toate corăbiile la Chilia; şi veni Ştefan Vodă sau oamenii lui, cu 400 de care, şi luară toate averile [prădate], cu tineri, cu tot, şi le duse la Suceava; iară domnul dete găzduire tinerilor în Suceava. Totodată, Cafeenii şi Veneţienii aflară că tinerii ar fi la Ştefan Vodă şi se bucurară mult de aceasta. Îi trimiseră şi foarte mulţi bani şi florini (?) ca să lase pe tineri liberi; iară Ştefan Vodă îmbrăcă pe toţi tinerii şi îi lăsă complet liberi; şi pe cei ce voiră să se ducă acasă îi lăsă să rămână în Ţara Românească. Mulţi dintre ei au rămas la Suceava, care încă şi astăzi or mai fi acolo.

În acelaşi an, până în luna lui Ianuarie [1475], trimise împăratul turcesc foarte mulţi soli, unul după altul, la Ştefan Vodă, ca să-i dea înapoi comorile şi pe tineri, ceea ce n-a făcut. Asta să fi fost cam până pe la Ianuarie [6983 =1475].

11°, 6983 – 1475. În luna lui Ianuarie, în ziua de 10, într-o Joi, avu Ştefan Vodă o mare bătălie cu Turcii, nu departe de Vaslui, la o apă ce se cheamă Bârlad. Îi ajută şi Dumnezeu că bătu pe Turci cu desăvârşire, cam la o sută de mii de mulţi şi 17 mii de Munteni, care erau cu ei, încât Turcul abia putu scăpa. Şi au mai fost urmăriţi încă 8 mile (?) întregi, pe un noroi mare

12°, 6984 – 1476. În luna lui Iulie, în ziua de 26, într-o Vineri, veni Otman, împăratul turcesc, cu 200.000 de oameni şi se bătu cu Ştefan Vodă pe un câmp, lângă un pârău ce se cheamă Valea Albă. Şi omorâră Turcii lui Ştefan Vodă toată oastea sa şi pe căpitanii ei şi pe boieri, încât se întoarse cu puţină oaste. Îi arse aproape ţara toată, dar nu putu să-i ia nici o cetate. Asedie împăratul şi o cetate cu numele Neamţ; iară cei din cetate traseră în tunul cel mare şi împuşcară şi pe meşterul tunar. Atunci împăratul plecă. Dară Ştefan Vodă adună din nou o oaste, ca la 16.000 de oameni, şi se arătă Turcilor; Turcii crezură că el ar fi dobândit ajutor de la Poloni sau de la Unguri şi fugiră spre casă; totuşi le smulse Ştefan Vodă mulţi luptători.

13°, 6985 – 1477. În luna lui Decemvrie, în ziua de 19, luă Voievodul în căsătorie pe fiica lui Radu Vodă, pe care i-a luat-o cu de-a sila.

14°, 6987 – 1479. În luna lui Iunie, în ziua de 22, începu Voievodul să zidească Chilia şi o isprăvi în aceiaşi vară, cu 8 sute de meşteri zidari şi 17 mii de lucrători. În aceeaşi lună, în ziua de 16, născu Doamna lui Ştefan pe fiul lor Bogdan, fiul lui Ştefan Vodă, care trăieşte, cu mila lui Dumnezeu, şi astăzi.

15°, 6989 – 1481. În luna Iulie, în ziua de 4, într-o Duminecă, avu Ştefan Vodă încă o mare bătălie cu Ţepeluş Vodă, în Muntenia, lângă o apă ce se numeşte Râmnic, şi Dumnezeu ajută lui Ştefan Vodă, căci bătu tare pe Ţepeluş Vodă, cu toată oastea lui, şi câştigă lupta şi omorî pe Ţepeluş şi puse domn în Muntenia pe Vlad Vodă, al cărui fiu şi azi trăieşte şi e domn în Muntenia. Atunci a căzut şi cumnatul lui Ştefan Vodă, numit Şandru, un boier de ispravă.

16°, 6990 – 1482. În luna Martie, în ziua de 10, într-o Duminecă, ocupă Ştefan Vodă, la graniţa cu Turcia, o cetate cu numele Crăciuna şi aşeză în ea doi pârcălabi, cu numele Vâlcea si Ivanco.

17°, 6991 – 1483. În luna Iulie, în ziua de 14, Turcii loviră şi deteră asalt Chiliei şi o luară. În acelaşi timp, în luna August, în ziua de 7, luară Turcii şi Cetatea Albă, iară lumea nobilă o duseră cu ei la Constantinopol.

18°, 6992 – 1484. În luna lui Iunie, ziua a treia, începu Voievodul să zidească o cetate la Târgul Romanului, iară în luna lui August, în 11 zile, plouă cu sânge asupra aceleiaşi cetăţi şi se lăsă voievodul de ridicat şi zidit.

19°, 6993 – 1485. În luna Septemvrie, în ziua întâia, plecă Ştefan Vodă la regele polon, la Colomeia, şi fiindcă voievodul era la rege, veniră Turcii în taină, cu Hronoda Petru Vodă, la Suceava, iar dacă Suceava nu voi să se predea, arseră oraşul şi pustiiră întreaga ţară. Şi regele nu voi să-l creadă pe Ştefan Vodă şi nu-l lăsă să plece. Iar când regele îl lăsă să plece, puse pe fiul său Albert, cu o mică oaste, să meargă într-ajutor. Şi se întoarse regele Albert, din nou, la Kolaczyn şi însărcina pe câţiva comandanţi, ca dumnealui Czetny (?), dumnealui Weissdorfer şi Ian Polak, să se ducă cu el [Ştefan Vodă], cu puţină oaste. Şi se purtară vitejeşte pe lângă Vodă, încât, oricum, mulţi Turci au fost înmormântaţi la Cătlăbuga.

20°, 6994 – 1486. În luna Martie, în ziua de 6, într-o Luni, se bătu Ştefan Vodă cu Hronoda, la Bulgari [Şcheia], pe apa numită Siret. Atunci Hronoda Petru Vodă lovi pe Ştefan Vodă şi câştigă lupta; şi fiindcă Ştefan Vodă căzu de pe cal şi şezu între morţi, de dimineaţă, până la amiază, veni un boier călare, cu numele Purece, care recunoscu pe Ştefan Vodă. Plecă atunci voievodul pe cal şi îşi adună oastea sa; trimise la Petru Vodă pe un boier, cu numele Pântece, care se predă lui Petru Vodă şi-l conduse afară din luptă, asigurându-l că a şi câştigat bătălia; şi îi tăie capul, cu tovarăşii săi, lui Petru Vodă şi

aduse capul lui Ştefan Vodă; iară Ştefan Vodă rămase domn în ţară cu ajutorul lui Dumnezeu.

Iară după 2 ani, trimise Ştefan Vodă pe un căpitan de oaste în Pocuţia şi o luă până la Halici; şi după 4 ani, veni dumnealui Nicolai Halicki şi îi omorî oastea sa la Rohatyn. Atunci fugi căpitanul de oaste la Cetatea Albă; Ştefan Vodă află acest lucru şi trimise, pe ascuns, după el şi-l prinseră la Cetatea Albă, cu slugile lui X... 36 cai. Îl aduseră la Suceava; aci şezu un an întreg închis; şi după ce trecu anul, voievodul îl liberă şi-l puse din nou să ocupe Pocuţia. Iară el ocupă ţara din nou, până la Halici. Odată, într-o Duminecă, poposise el într-un sat, lângă Colomeia, şi veniră Polonii asupra lui şi-l prinseră pe el şi pe alţi cinci. Îl duseră la Koc [?] X... marele său castelan, cu numele Repka «negustorul» şi i se tăie capul. Pe tovarăşi şi pe ceilalţi îi aruncară de vii de pe cetate, la Koc [?].

În anul după cum se socoteşte de la naşterea lui Cristos 1497, în luna lui Aprilie, la începutul lunii, sosi regele polon în Lwów, cu mare mobilizare a poporului său şi a altor neamuri, ca Prusienii, cu intenţiunea de a porni contra Turcilor. Trase acum Craiul către Moldova, asupra lui Ştefan Vodă, [şi merse] prin ţara sa [Polonia de Sud] o vară întreagă. Iar când veni luna Septemvrie, în ziua întâia, ajunse Craiul în ţara voievodului, la Şepeniţi; atunci sosiră solii lui Ştefan Vodă, cu numele Tăutul, marele logofăt, şi Isac, marele vistiernic, cu solia că regele trebuie să meargă contra Turcilor. Iară regele puse ca solii să fie prinşi şi duşi la Cetatea de Sus din Lwów. Porni apoi însuşi cu toată oastea sa spre Suceava, iar în ziua

de 16 Septemvrie se găsi înaintea cetăţii Suceava. Şi o asedie, cu forţe mari, 21 de zile şi nopţi, apoi plecă de la cetatea Suceava, în ziua de 9 Octomvrie, într-o Miercuri, în ziua Sf. Dionisie-Dumitru. Într-o Joi, în ziua de 17 Octombrie, li se întâmplă Polonilor o mare nenorocire, în Codrul Cosminului, încât regele scăpă cu puţină oaste, după cum e cunoscut tuturor vecinilor.

În anul, după cum se socoteşte de la naşterea lui Cristos, 1499, în luna Februarie, ajunse Malkocz, cu mulţi Turci, în Polonia, până Ia Halici. Şi veni o iarnă grea şi ger, zăpadă, încât mulţime dintre ei îngheţară şi muriră de foame, căci nu puteau să treacă Nistrul; şi plecară înapoi în mare sărăcie şi foamete; iar când sosiră în Moldova, între Nistru şi Prut, voiră să treacă Prutul. Iară Ştefan Vodă îşi orândui oastea şi puse să omoare pe Turci în toate chipurile, încât omorî mai mult de 80 de mii de Turci. Şi puse să-i arunce pe toţi în Prut”[4].

[4] *Cronica lui Ştefan cel Mare* / (versiunea germană a lui Schedel), pp. 59-70

„Au nu ştii, ticăloase, că acestea toate sunt sămânţa diavolului?”

Datina ancestrală a supravieţuit în întreg spaţiul est-european şi în cel românesc, în special – datorită integralităţii conservării, într-o nesfârşită avalanşă a „cer-

tărilor bisericii făcute credincioşilor ei pentru lăutari", pe care le inventaria, în 1922, Constantin Bobulescu[5], autor de la care le preiau, deşi le-am descifrat, prin scremutele bolborosiri de limbă românească, pe care le reprezintă vechile cărţi bisericeşti, de care suntem nejustificat de mândri. Diaconul Coresi, de pildă, încă din 1581 stigmatiza şi fenomenul horistic identitar drept „*jocure drăceşti*", dar şi creaţia literară orală, care se săvârşea „*în dvorbe şezându*"[6], pentru că, pe la 1550, „biserica, chiar prin cărţile ei scrise de mână, striga: „*O! amar acela ce bea şi mănâncă cu cimpoi şi cu ceteri şi cu alăute, mai ales la acele blăstămate jocuri!*"[7], iar „*duminica, preotul, prin glasul Cazaniei, făcea luare aminte ca tot creştinul să schimbe sunetul fluierilor şi organelor în suspini*"[8].

Petrecerea „*cu surle şi cu tămpene în dulciială*", „*giocurile şi dansurile în veselială*", „*căntecele şi dezmerdîciunile lumeşti*" şi, în general horele, cu „*toate feliurile de cimpoi*", de „*surle şi de scopose frumoase*"[9], „*sîltîturile[10],cântecele cu cimpoi, glasurile*"[11].

---

[5] Bobulescu, Constantin, *Lăutarii noştri*, Bucureşti 1922, pp. 174 şi urm.

[6] Coresi, Diaconul, *Carte cu învăţătură*, 1581, editată ulterior de Sextil Puşcariu şi Alexie Procopovici, vol. I, p. 123

[7] Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, p. 46 – apud Bobulescu, op. cit., p. 175

[8] Coresi, op. cit., p. 368

[9] Varlaam, *Cazania*, 1843, I, pp. 9, 310, 330, 331; II, p. 4

[10] Saltul era cuvântul cu etimologie latină pentru joc; Iacob Mureşan a scris un text descurajant de interesant, pe care îl voi reproduce, „Saltul (danţul, jocul)".

[11] Ivireanul, Antim, Didahiile, vol. II, p. 386

Cultura română[12], care, după susţinerile savanţilor bigoţi sau doar inculţi, s-ar fi „format în tinda bisericii”

[12] Saltul (danţul, jocul). Măiestria sau arta de a sălta este la oameni atât de veche şi naturală, precât sunt şi patimile şi plăcerile omeneşti. În legea, cum şi la mai multe popoare păgâne, saltul îşi avea până şi cultivatorii săi între preoţi şi în curţile domnitorilor. Romanii, deşi foarte serioşi, încât cei mari ai lor îşi ţineau mai prejos de a lor demnitate a sălta vreodată (cel puţin până la Cicero), aveau totuşi clase de preoţi care, la sărbători anumite, trebuiau să joace, în temple şi în public. Mai târziu, pe timpul cezarilor, se introduc şi la romani danţul sau saltul ca o datină naţională. / La popoarele europene, saltul ajunse a fi o notă caracteristică. Descinde la popor, observă-i saltul şi muzica, şi dacă eşti cunoscător de oameni, în curând vei şti cu cine ai a face. Caută numai bine la ameninţătorul vals nemţesc, însemnă-ţi figurile de salon la franţuzi, stai şi la danţul muscălesc şi judecă. / La românii transilvani, danţurile, ce se numesc unul de pe ţara Haţegului (în vecinătatea României mici) şi altul „Căluşărescul”, ajunseră atât de cunoscute în toată patria, încât ele se pot zice a fi curat naţionale, cu atât mai vârtos, cu cât „Haţeganul” cuprinde în sine şi hora moldavo-română. Acest „Haţegan” era, din vechime, atât de plăcut, încât, până înainte cu 25-20 de ani, chiar trufaşele familii maghiare îl jucau la balurile şi ospeţele lor. El se joacă în diferite părţi ale ţării cam schimbat în figuri, însă caracterul principal şi tactul îi e peste tot unul şi acelaşi. Muzica lui este una din cele mai joioase româneşti. / Dl Iacob Murăşan, profesor de retorică, pătruns de simţul şi adevărul că lumea cea mare judecă pe popoare, drept ori strâmb, mai mult din semnele externe, întreprinse a culege toate figurile danţului haţegan şi toate variaţiunile muzicii lui, apoi, dându-le pe mâna unui măiestru, ceru regularea sau mai bine numai redigerea lor, păzind cu multă scumpătate ca nici saltul, nici muzica să nu piardă cât este mai puţin din caracterul şi tactul său naţional (maghiarii compunându-şi körtáncz al lor, supuseseră pe cel popular la schimbări esenţiale). Îndată se aleseră aproape la 20 perechi din casele mai bune de la Braşov, care se deprinseseră în sus numitul joc, care încă acum dobândi, de la cocoanele noastre, noul nume „Romana” (*Foaie pentru minte, inimă şi literatură*, Nr. 4, luni 23 ianuarie 1850, pp. 31, 32).

era atât de aprig interzisă nu doar în tindă, ci şi până dincolo de zări şi de vremuri, încât te şi miri cum de au putut supravieţui relicve identitare străvechi, nu doar prin cântecele notate de alţii, ci şi în filoane identitare temeinice, care aşteaptă doar îndepărtarea umbrelor colbuite ale ignoranţei, pentru a ne înfăţişa aşa cum suntem cu adevărat, dintotdeauna. Pe colburile urâte, ipocrite şi vrăjmaşe ale pustiei s-au tot dus, din nevrednicele lor clipite, îndemnurile la resemnări întunecoase: „*Nu te bucura de dulceţile lumii şi ale acestora drăceşti cântece, lăutele şi plesnirea palmelor şi* ***viersurile cele fără de cale*** *şi netocmite. Au nu ştii, ticăloase, că acestea toate sunt* ***sămânţa diavolului****?*”: „*Să-ţi păzeşti urechile de* ***cîntecele cele stricate****... care femeeşază sufletul!* ”. Şi tot aşa, dar cu mărturii ale prigoanei despre elemente ale Datinii relatate şi de călătorii străini: de pildă, „plesnirea palmelor”, despre care vorbesc şi Ubicini[13], Carra, Sulzer[14], Canzler Cav de Ferio[15] şi Murray[16], Sulzer con-

[13] „Orchestra ambulantă, alcătuită din ţigani, care merg din sat în sat, ca şi vechii menestreli, este formată, de obicei, dintr-o vioară, un nai şi o cobză, un fel de mandolină cu corzi metalice. Şeful trupei cântă melodia la vioară; naiul reproduce, în sunete ascuţite, părţile melodiei cele mai pasionate; cobza alcătuieşte başii, de obicei o ţine cel mai bătrân dintre artiştii ţigani, care execută, pe acest instrument, acompaniamentele cele mai dificile, cu o îndemânare uimitoare” *(Ubicini, Jean Henri Abdolonyme, în Călători străini despre ţările române în secolul al XIX-lea*, Serie nouă, vol. V – 1847-1851, Bucureşti 2009, pp. 282-285).

[14] „Sulzer găseşte două feluri de hore, care ar proveni de la greci: hora de mână şi hora de brâu. Mai departe el descrie hora în care se află 4 tacte cu 5 paşi, dintre care doi paşi înainte sau în lături, la tactele cele două dintâi şi la tactele cele din urmă. Toate aceste jocuri – zice el – se execută sau de un fluier sau de una, cel mult două violine şi de o armonică de gură sau şapte fluieraşe (Syringa Panos)

numit moscal, şi, câteodată, şi de o ţimbală, în locul căreia era, în Moldova şi Valahia, câte o chitară, pe când una dintre violine ţinea hangul în octavă, şi între dansurile cu figuri şi fără figuri, şi între cele cu dansatoare şi fără dansatoare nu este altă deosebire, decât că, la cele din urmă, dansatorul nu cântă împreună (adică din gură), în schimb se trudeşte cu atât mai mult să-şi arate vrednicia cu picioarele. În aceste danturi Sulzer nu recunoaşte pe romani (Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daciens, das ist der Walachey, Moldau und Bessarabiens,* II, p. 417. El pune aceste cântece şi pe note, vezi tablele de la sfârşitul volumului). / La urma jocului *culbeciului,* care durează atât cât le place dansatorilor, se cântă tot aceiaşi melodie iute, care se cheamă *bătuta* foarte iute, de la *battere,* drept joc final.
Sulzer, ne mai descrie jocul *brâului,* care se deosebeşte – ne spune el – de celelalte, pe deoparte, prin felul cum apucă jucătorul cu mâna dreaptă de brâul vecinului din stânga şi cu stânga brâul celui din dreapta, deci cu mâinile cruciş şi nu mână în mână; pe de altă parte, că şi prin melodia ceva mai monotonă, mai jalnică, după care se joacă, cam şi-n acelaşi fel de cerc şi cam în aceiaşi paşi ca şi hora de mână. El le găseşte totuşi mai frumoase şi mai variate şi nu monotone şi sărăcăcioase precum le găseşte Carra, despre care crede, că nu-i un cunoscător al muzicii (Sulzer, op. cit., pp. 420, 421). / În jocuri, ca: *hore, brâie, căluşerii* sau *călucenii* (*Sinopsis* de Iaşi 7259/1751)*, jocurile mocăneşti, colinde,* unii dintre străini, nu numai că găsesc, că-s de obârşie romană, dar şi o înrâurire grecească mai ales în cele înlănţuite (Sulzer, p. 418). / La unele din ele se puteau auzi şi *„plesnirea palmelor”* cum şi *„chiuiturile”*, pe care Sulzer le găsea de rău gust. (Bobulescu, Constantin, *Lăutarii noştri,* Bucureşti 1922, pp. 96, 97).
[15] *Slovakische, griechische, walachische und türkische, Tanzer, Lieder u. s. w* / După un manuscris publicat de Otto Heilig, în *Sammelbände der internationalen Musikgesellschaft,* Leipzig, 1902-1903, pp. 293-302, în care se precizează: „Numărul 93 al departamentului „Praktische Musik“ al Bibliotecii landului Karlsruhe deţine manuscrise ale unui autor care a decedat în anii ’50 ai secolului trecut, Jenaer Bergrats Gustav Schueler, care a lăsat bibliotecii manuscrisul său şi colecţii din timpul vieţii sale în Baden. Despre autorul manuscrisului şi despre activitatea sale ca muzician

siderându-le, alături de „chiuituri”, „de rău gust”, pentru că nu ştia nimic despre horele cu comenzi, mai toate *bătute „înşirate cu tropote cadenţate*”, cum spunea, din postură de martor, şi Gheorghe Asachi, în 1858, „în legătură cu petrecerile care se făceau în preajma scrânciobului de la Buciumi, de lângă Iaşi, zice că se făceau şi „*hora rotundă întinsă, şi arcanaua*[17] *înşirată cu tropote cadenţate*”, de făceau să răsune pământul”[18].

---

nu am putut afla prea multe. / Cântecele slovace au fost culese de Gustav Schueler, în 1835, din comitatul Zohler, Ungaria, dar obţinute de la dl Seyfried în Neuscht; melodiile de dansuri greceşti, de la dl Canzler Cavaler de Ferio, fiind culese în 1839; melodiile de dansuri valahe, au fost culese în 1837, din Braşov şi Bucureşti, dl Canzler Cavaler de Ferio, care a contribuit şi cu melodiile turceşti, colecţionate, în 1838, de acelaşi dl Canzler Cavaler de Ferio.

[16] „Lăutarii – zice Grenville Murray – sau menestrelii rătăcitori, erau obişnuiţi să cânte oamenilor simpli Doina (Daina însemnase, în civilizaţiile primordiale, şi mai înseamnă şi astăzi, în spaţiul scandinavo-baltic muzică interpretată vocal, în vreme ce lätar înseamnă muzică interpretată instrumental – n. n.), care le-a liniştit dorurile, şi cântecele vechi de război ale bravilor, care încă mai mişcă inimile ca sunetul unei trâmbiţe. Aceste cântece au fost transmise, de la sine, de la tată, la fiu, prin tradiţie orală” (p. XXIX). E. C. Grenville Murray, DOINE; or The National Songs and Legends of Roumania, London, Smith, Elder and Co, 65, Cornhill, / Bombay: Smith, Taylor and Co, 1854. Murray folosea „Şase cântece naţionale din România”, aranjate pentru pian de Henriz, puse la dispoziţie de principele Ion Ghika.

[17] „Arcanul” şi „Arcanaua”, sunt două hore foarte înrudite, care s-au dezvoltat dintr-un singur prototip. Cuibul lor pare a fi în Moldova, de unde însă au străbătut la munteni şi la ardeleni. T. Burada, Almanah musical 1877, p. 63: „Arcanaua. Ţuţuenii, mai ales acei din Vrancea, joacă acest joc. El se execută de către mai mulţi bărbaţi şi femei, şi se aseamănă în săltări întru câtva cu hora de brâu”. / „Între jocurile poporului de pe aici este şi „Arcanaua” (N. Sandrovici, Dorohoi, c. Târnauca). / „Să jucăm „Moldovineasca” de mână, „Sârbeasca” de

brâu, „Arcanaua” pe bătaie” (Iconom G. Ionescu, Iaşi, c. Miroslava). / Jipescu, Opincaru, p. 52, înşirând jocurile ţărăneşti din Prahova: „Căluşari”, „Şu-şu-şu”, „Arcanu”, „Ţigăneasca”, „Joiana”, „Brăileanca”. / Următoarea descriere amărunţită a „Arcanului” şi a „Arcanalei” o datorăm d-lui Alex. Pop (Transilvania, Năsăud, c. Sângeorz): / „În Bucovina, „Arcanul se joacă de feciori şi fete. Se face o horă, ţinându-se de mâini, dar fără a bănănăi cu ele. Mişcarea e de la stânga, spre dreapta. La tactul muzicii încep, cu piciorul drept, trei paşi înainte, aducând corpul în direcţia mişcării. Isprăvind pasul al treilea, se opresc pe piciorul drept, un tact, şi fac un pas, cu piciorul stâng, spre piciorul drept, readucând corpul în poziţia de la început. Această mişcare se face continuu, după tactul muzicii. Obişnuit, cercul se află deschis, cu un vătav în frunte, care ţine în mână un băţ, bătând cu el tactul, la unele figuri ce le intercalează. După un interval oarecare, la isprăvitul unui tact, vătavul ridică băţul, strigând: „Unu-nainte! Unu-napoi! Una bună, şi la drum!”. Atunci se opreşte şirul, face un pas cu piciorul stâng pe dinaintea piciorului drept şi întoarce piciorul drept pe dinaintea celui stâng. Oprindu-se pe piciorul drept, aduce lângă el piciorul stâng şi, la ultimul tact, bat cu toţii deodată cu piciorul drept în pământ. Apoi urmează ca la început, până când vătavul porunceşte: „Doi-nainte, doi-napoi! Tri-nainte, tri-napoi!” etc. / Un alt dans, numit „Arcaneua”, se joacă pe valea Someşului Mare, în comuna Sângeorz, numai de feciori. În mişcări are multă asemănare cu „Arcanul” din Bucovina, cu deosebire mai ales că nu merg în cerc regulat, ci după cum vrea să-i ducă vătavul. Mersul este tot trei paşi înainte, însă fără ca piciorul stâng să-l mişte în direcţia celui drept şi să vină cu faţa către centru; ci unul după altul urmează tactul muzicii, şi după trei paşi balansează un tact pe piciorul drept şi unul pe cel stâng. Jucătorul cel din urma şirului trebuie să se ferească de vătav, căci acela, ajungându-l, îl loveşte cu băţul; de multe ori se întâmplă că, ferindu-se, nu mai ţine paşii regulat, ci fuge, şi numai după încetarea ameninţării reîncepe jocul. De mâini nu se lasă, chiar dacă i-ar împiedica ceva în cursul jocului. Mişcări de paşi regulaţi, înainte şi înapoi, ca la „Arcanul” din Bucovina, la „Arcaneua” nu se fac”.
În descrierea de mai sus, trăsătura cea caracteristică este băţul vătavului, de care trebuie a se feri. La început, în loc de băţ, cată să fi fost un arcan, cu care vătavul se silea a prinde pe un jucător, de unde

În general, mărturiile străinilor sunt descriptive şi se referă doar la formă, la ceea ce se poate vedea şi nici-decum la ceea ce, pentru prima dată în cultura română, a preocupat doar pe Teodor T. Burada, cel care îşi dorea să descifreze „modul cum era muzica noastră populară în timpurile vechi şi în ce chip originalitatea ei se deosebea de a celorlalte popoare, cu care era în atingere”, pentru că „nimic nu e mai caracteristic în viaţa unui popor ca datinile sale”[19]. Burada izbutise, prin 1890, când participase la aniversarea Sultanului, să noteze cântecele româneşti ale lui Dimitrie Cantemir, pe care le-a şi prezentat, în şedinţa din 20 noiembrie 1909, a Academiei Române, printr-un studiu, intitulat *Scrierile muzicale ale lui D. Cantemir domnitorul Moldovei*, publicat în Volumul 32 din *Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunea Literară,* Seria II, Bucureşti 1911, volum pe care nu izbutesc să-l aflu, aşa cum nu dau, prin bibliotecile lumii nici de cartea cu câteva zeci de cântece ale lui Dimitrie Cantemir, transcrise de Fetriol pe note liniare europeneşti, titlul lucrării fiind *L'Ancien livre de la litterature Turcs*.

Străinii au tot căutat în muzica şi în horele noastre o „obârşie romană, dar şi o înrâurire grecească mai ales în cele înlănţuite”, doar Domnul de Guis intuind rădă-

apoi vine însuşi numele jocului (Petriceicu-Hasdeu, B, *Etymologicum Magnum Romaniae / Dicţionarul limbei istorice şi poporane a Românilor*, Tomul II, Bucureşti, 1887, pp. 1492-1598)

[18] *Gazeta de Moldavia*, Iaşi 1858, no. 27 din 7 Aprilie – apud Bobulescu, Constantin, *Lăutarii noştri*, Bucureşti 1922, p. 98

[19] *Revista de folclor*, XII, nr. 1, Bucureşti 1967, p. 17

cinile în civilizaţia boreală, pentru „*horele tuturor popoarelor care mai au hore*”[20]. Dar horele noastre vechi, risipite şi abandonate prin Codex-uri ale popoarelor europene[21], au propriile lor mărturisiri, adică un narativ-pictural străvechi al *imanentului*[22] *care urcă*[23], al *lumescului care ascende spre divinitate*[24] păstrat în două

---

[20] Edward Jones, *Lyric Airs: consisting of Specimens of Greek, Albanian, Walachian, Turkish, Arabian, Persian, Chinese, and Moorish National Songs and Melodies; (being the first selection of the kind ever yet offered to the public:) to which are added Basses for the Harp, or Piano-Forte. Likewise are subjoined a few explanatory notes on the figures and movements of the Modern Greek Dance; with a short dissertation on the Origin of the Ancient Greek Music*, Printed for the Author, London, n. d. [1805].

[21] Cele mai vechi cântece româneşti, păstrate de alţii, par să fie cele numite, de ceva vreme încoace, „Cucuruz cu frunza-n sus” (Wittenberger Gesangbuch, 1531) şi „Banul Mărăcine” („Tabulatura Ioannis de Lyublyn Canonicorum Regularium de Crasnyk”, 1540), urmate de dansurile valahe, consemnate de „Codex Cajoni” şi de „Codex Victoris” (acesta, alcătuit de un slovac, fiind practic inclus în „Codex Cajoni”, în secolul al XIX-lea, al descoperirii lui). Ar urma „tabulele” cu cântece ale lui Franz Joseph Sulzer, preluate, fără nominalizarea culegătorului, de mai toate istoriile muzicale europene (Carl Engel, C. Hubert, Otto Heilig etc.), dar şi de prestigioasa revistă muzicală, cu apariţii din 1798, „Allgemeine Musikalische Zeitung”, în paginile de divertisment, semnate „Anonymus”, deşi „Cântecele şi dansurile moldoveneşti”, publicate în nr. 30 din 25 iulie 1821, au fost culese, mai mult ca sigur, de Eftimie Murgu şi explicate de Otto Wagner.

[22] Un sinonim blagian pentru „fenomenul” lui Kant, adică esenţa eternă a individualităţii vremelnicului şi nu doar, precum în DEX, „care este propriu naturii obiectului, care acţionează din interiorul obiectului, condiţional de esenţa obiectului”.

[23] Blaga apud Vulcănescu, Romulus, *Mitologie Română*, București, 1987, capitolul *11. Imanentul care urcă,* p. 362

[24] Vulcănescu, Romulus, *Mitologie Română*, București, 1987, capitolul *11. Imanentul care urcă,* p. 357

variante, prima notată de Dimitrie Cantemir, drept „syrba” – gen muzical şi de dans care, până la desenul lui Raffet din 1838 „Sârba militarilor” nu este vehiculat în nici o relatare, şi „Hora Buciumul”, notată de Mikuli doar în segmentul de „glas al Cerului şi al Pământului”, nu şi în cel de bucurie ceremonială obştească dusă până la extaz, precum în „syrba” lui Cantemir, care folosea, în titlurile tuturor partiturilor cu litere şi cifre, scriere muzicală descoperită de el, numai cuvinte turceşti. Iar „syrba” însemna „brâu”, boierimea turcizată a Moldovei şi a Valahiei obişnuind să poruncească pestriţ: „Ioane, adu-mi *syrba*-rul” – iar bietul Ion corela rapid: „Aha, boierul vrea… şerparul, adică brâul cel lung, de mătase!” sau „Vasile, ia zi-mi tu o *syrba* legănată!”, iar lăutarul, care nu asocia *syrba* cu *brâul*, pricepea că boierul vrea un cântec mai iute, precum cel al baladelor cântăreţilor ambulanţi sârbi, care tot hălăduiau spre Polonia şi spre Rusia, ţări în care li se şi comandau balade în slavonă, pe seama unor mărimi ale vremii. Dar, cu toată uzanţa, în lungul veacurilor nu este mărturisit niciodată, până în 1838, un dans *sârba,* perioada de glorie a *sârbei* datând din anii 1860-1890, când puzderia de muzicieni germani, angajaţi pe la fanfarele ostăşeşti, pe la curţile voievodale şi pe la cele boiereşti preiau din vechile hore şi brâie româneşti doar ritmul cel mai rapid, pe care îl dezvoltă cu îndemânare, Wiest, Wachman, Rouschitzki, Erlich, Decker, Paulmann etc. strălucind în acest domeniu, până se prind despre ce şi cum devine povestea cu *sârba* lăutarii basarabeni din Ciolacu, descendenţii fraţilor Dinicu scripcar şi Ciolacu muscalgiu, care duc horele grăbite la stadii de măiestrie imposibil de egalat. Dovada se poate face şi cu cântecul lăutarilor din Ciolacu, transformat, prin simplă

iuţire de ritm şi de acurateţe în execuţie, „Sârba Regală” sau „Sârba de la Paris”, prin arcuşul lui Cristache Ciolacu, sau prin „Zicala pentru babe”, o horă a lăutarilor solcani de odinioară, pe care Gheorghe A. Dinicu avea să o transforme în sârba „Îmblânzirea soacrelor”.

În mărturiile străinilor, începând de la Franz Josef Sulzer şi până la Carl Engel[25], se tot subliniază că horele românilor, toate foarte scurte ca frază muzicală, încep lent, aşezat (Carra se întreba dacă nu cumva urşii au învăţat să se mişte precum românii la horă) şi continuă, din ce în ce mai repede, până ce conducătorul jocului nu le face semn lăutarilor că va lovi cu toiagul pe sub picioarele dănţuitorilor, în trei rânduri, strigând „Hâţ! Hâţ! Hâţ!”. Şi cum nimeni nu a avut răbdare să încerce pe strune acele hore străvechi, urmând regula accelerării din ce în ce mai intense şi încă de mai multe ori, horele străvechi nu ne-au putut desluşi spiralarea care conduce la *păşirea pe cer*, cum inspirat formula Mircea Eliade, susţinând că „*dansul exprimă întotdeauna o călătorie în văzduh*”[26], spiralarea, deci suprapunerea de ritmuri până la suprapunerea faptică de cântece diferite, dar cu rădăcină comună (la o repetiţie a „Zicălaşilor”, o *syrba* lentă a lui Cantemir, cântată în ritm accelerat de sârbă, s-a transformat într-un cântec din repertoriul de astăzi al Anetei Stan), deci în „*alte forme ale ritului de înălțare*”[27] în cer, în cadrul „*magiei muzica-*

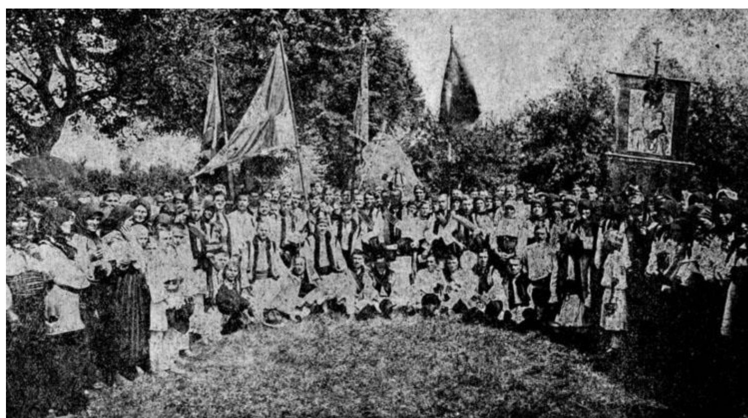
[25] Engel, Carl, *An Introduction of the Study of National Music*, London 1866

[26] Eliade, Mircea, *Șamanismul și tehnicile arhaice ale extazului*, Humanitas, 1997, p. 221

[27] Eliade, Mircea, *Șamanismul și tehnicile arhaice ale extazului*, Humanitas, 1997, p. 141

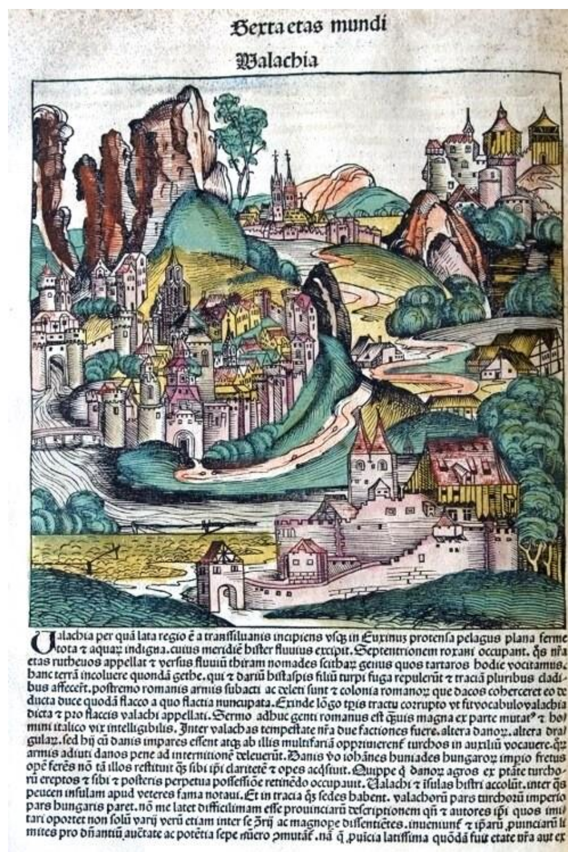
le"[28], despre care, în fond, vorbea cam la fel şi Strabon („*Muzica, apoi, care însoţeşte dansul, ritmul şi melodia, ne uneşte cu divinitatea prin desfătarea şi, totodată, prin frumuseţea artei*"[29]).

Fără îndoială, arcuşul şi vioara pot desluşi, pentru fiecare dintre noi, naraţiunea cromatică a cosmologiei iniţiale a neamurilor europene. Numai să vrem, numai să fim vrednici să o şi facem.

[28] Eliade, Mircea, *Șamanismul și tehnicile arhaice ale extazului,* Humanitas, 1997, p. 171

[29] Strabon, *Geografia*, II, X, 3, p. 433

Sexta etas mundi

Walachia

Valachia per quã lata regio ẽ a transsiluanis incipiens vsq₃ in Euxinuz protensa pelagus plana ferme
tota ⁊ aquaz indigna. cuius meridiẽ hister fluuius excipit. Septentrionem roxani occupant. q̃s nr̃a
etas rutheuos appellat ⁊ versus fluuiũ thiram nomades scithaz genus quos tartaros hodie vocitamus.
hanc terrã incoluere quondã gethe. qui ⁊ dariũ histaspis filiũ turpi fuga repulerũt ⁊ traciã pluribus cladi-
bus affecerũt. postremo romanis armis subacti ac deleti sunt ⁊ colonia romanoz que dacos coherceret eo de
ducta duce quodã flacco a quo flactia nuncupata. Exinde lõgo tp̃is tractu corrupto vt fit vocabulo valachia
dicta ⁊ pro flaccis valachi appellati. Sermo adhuc genti romanus est q̃uis magna ex parte mutat᷒ ⁊ ho-
mini italico vix intelligibilis. Inter valachas tempestate nr̃a due factiones fuere. altera danoz. altera dra-
gulaz. sed hij cũ danis impares essent atq₃ ab illis multifariã opprimerent turchos in auxiliũ vocauere. q̃z
armis adiuti danos pene ad internitionẽ deleuerũt. Danis vo iohãnes huniades hungaroz impio fretus
opẽ ferẽs nõ tã illos restituit q̃₃ sibi ipĩ claritetẽ ⁊ opes acq̃siuit. Quippe q̃ danoz agros ex ptãte turcho-
rũ ereptos ⁊ sibi ⁊ posteris perpetua possessiõe retinẽdo occupauit. Valachi ⁊ isulas histri accolũt. inter q̃s
peucen insulam apud veteres fama notauit. Et in tracia q̃₃ sedes habent. valachorũ pars turchorũ imperio
pars hungaris paret. nõ me latet difficilimam esse prouinciarũ descriptionem q̃ñ ⁊ autores ipĩ quos imi-
tari oportet non solũ varij verũ etiam inter se ꝯrij ac magnope dissentiẽtes. inueniunt ⁊ ipaꝝ puinciarũ li-
mites pro dñantiũ auctate ac potẽtia sepe nũero ꝯmutãt. nã q̃ puicia latissima quõdã fuit etate nr̃a aut ex

Valahi – numele vechi al romanilor

„Analele Sultanilor Otomani”, opul publicat, în 1596, de Johanes Löwenklau şi un grup de erudiţi bizantini, conţine şi două pagini cu referinţe etimologice la

cele trei mari provincii ale vechii Dacii; Transilvania, Moldova şi Muntenia, numele de valahi fiind sinonim, prin rădăcină etimologică, cu vechii romani (flacci – cum susţinea şi Lazaro Soranzo, *The Ottoman*, London 1603, pp. 88, 89), italieni, gali (popoarele din nordul Italiei), celţi (popoarele de la nord de Dunăre – de fapt, de cel mai nordic oraş grecesc, Keltoy), galiţieni etc. Şi despre etimologia maghiară a funcţiei de Voievod, potenţată după cele două Descălecări, cu reorientări spre Bizanţ, spre potenţa superioară de principi:

„Dacia a fost numită cândva o regiune foarte mare, care includea Transilvania și amândouă ţările româneşti, care înconjoară Transilvania, dintre care una poartă numele de cea mare, cealaltă de cea mică.

Valahia Mare este la marea Euxin, Moldova noastră, pe care turcii o numesc Carabogdania, Bogdania neagră sau regiunea Bogdani, numită şi „porumb negru”, pentru că acest ţinut este cel mai sălbatic. Gallicus și un alt interpret al lui Chalcocondylus, susţineau că din Dacia făcea parte şi Podolia, o regiune puternică a coroanei poloneze.

Valahia Mică se întinde de-a lungul malurilor Dunării şi se numeşte, în general, Transalpina sau Muntenia, Ţara Albinelor (Iblah), precum şi în alte feluri.

Grecii o numesc Vlahia, iar pe locuitori vlachos: de aici interpreții lui Zonata, Cedrinus și alți istorici o numesc Blachia, iar pe locuitori blachos, înăsprind modul

mai blând de a pronunța al grecilor, care, de pildă, imitând pe turci, nu spun Iblah, ci Iflah.

Numele Wallachus (valahi) nu cred că a venit de la romanii Flacci, o origine legendară, pe care mulți l-au considerat fals: dar cred că a venit de la germani. Căci aveau vecini ai germanilor daci, de exemplu cvazii, goții și gepizii; în ţinutul care se numeşte acum Cepisiensis, locuitorii preferând Casemarco şi până astăzi se numesc pe ei înşişi Nemethsassios, urmaşii lui Nemetes (astfel ungurii se adresează germanilor, ca naţiunile Venedei, Nemitzos) şi compus din Sassii, ceea ce înseamnă Sassios la sfârşitul germanilor saşi.

Dar majoritatea germanilor; numesc pe italieni gali (care sunt germani, Walh, ca Gilimer este un nume gotic, este Wilmer. La fel, în Anglia; numele Wallorum al vechilor triburi provinciale, introdus de anglo-saxonii noștri, rămâne) ei obișnuiesc să-i numească Walchos și Walischos; această părere a mea este susținută şi de adevăratul nume al Galiției, frecvent în vechile titluri ale regilor Ungariei, prin care se semnifica Valachia (Țara Românească), care folosea limba galilor și italienilor, întrucât și acum păstrează o oarecare înrudire a limbii lor cu limba provincială.

Numele Vaivoda (voievod) semnifică în general un comandant de soldați, care este numit în mod obișnuit căpitan. Dar printre unguri, ca și în trecut, ca și în zilele noastre, există două abordări ale celor mai mari administrații: una a Banilor, despre care vom discuta mai pe

larg la locul său, cealaltă a Voievodului. Banus este comandant regal într-unul dintre regatele Ungariei.

Despre Vaivioda se spune că este prefect, numit de rege, având atribuţiuni în administrarea unei anumite provincii, de exemplu, Transilvania, Valahia Mare şi Valahia Mică: dar acea legație de voievod era inferioară celei de guvernator.

Voievozii valahi, după ce s-au retras de la ascultarea regilor maghiari, au preferat să asculte pe despoții doar greci, a căror demnitate era menționată pe larg mai sus, de parcă voievozii ar fi descins din prinții lor: valahii nu s-au supus regilor, ci mai degrabă vasalilor regilor vecinilor lor. Era adevărat modelul grecesc, pentru ei că este evident că li s-a întâmplat și grecilor, care, atunci când guvernul a fost redus la strâmtoare, au conceput titluri mai extinse: așa că și acum printre Ausoni vedem niște funcțiuni asemănătoare, pe lângă obiceiul antic, în chiar articolul de a-și pierde libertatea.Despoții sunt acum, datorită servituții lor sub-turce, considerați mai degrabă doar nişte nume, decât nişte prinți. Dar să trecem la alte lucruri.

Acel Vaivoda al Valahilor, pe care Analele îl numesc Murzen, se numește Laonic Mirhes (Mircea), Bonfinius Merches, adică Marcus. Se găsește printre aceiași Laonicum și Mirdan, numele prințului Țării Românești, descendenţi din Mircea și Dan, sau Gdan. Căci regiunea Bogdaniei însăși și-a luat numele de la bogdani sau de la prinții ei, care se numesc Bogdani, adică în alte limbi Sa-

nepio, Deimunus, sau Teodosie, sau Teodor, sau Dorothei.

Cedrinus amintește de acest nume și în Basilius Bulgarostonus, când spune: Bogdanus s-a întâlnit și cu împăratul, toparhul și domnitorul taberelor din regiunea interioară”[30].

[30] Hieronymi Beck; Diuo Ferdinando; Ioanne Gaudier; Ioannes Leunclavivus – Johanes Löwenklau, *Annale Sultanorum Othmanidarum, a Turcis sua lingva scripti*, Editio Altera 1596, pp. 146, 147

Căluşarii lui Mihai Viteazul, la Alba Iulia

„Jocul călușarilor, care a fost în timpurile vechi și în Moldova și unde acuma însă a dispărut cu totul, îl găsim că s-a păstrat, cu mare sfințenie și până în ziua de astăzi, atât în Valahia, cât și în Transilvania. În săptămâna dinaintea Rusaliilor, se asociază mai mulți flăcăi, care, îmbrăcați cu diferite cârpe și împodobiți cu pene de păun, având bâte, în mână, zurgălăi la picioare și un steag, merg pe la case și joacă călușarii, după cum se vede în figura ce urmează. Credem nimerit a arăta, deci, originea

acestui joc și modul cum se execută la noi, în țară. Despre aceasta, iată ce ne spune I. Eliade:

„Nu este popor unde se vorbeşte limba românească între care să nu fie cunoscut *jocul călușarilor*, ce se săvârșește în săptămâna dinaintea Rusaliilor. Se adună mai mulți juni, buni dănțuitori, și, formând o ceată, se împodobesc cu deosebite cârpe, cu pene de păun și alte asemene, și se înrolează, pe o săptămână, sub un stindard sau un steag ce înalță. Unul dintrînșii, cu o superstiție foarte religioasă, e îndatorat a ține tăcerea în toată vremea săptămânii și devine *mut* de bună voie.

Jocul se formează, când se face regulat, într-acest chip: în sunetul lăutelor, junii săvârșesc deosebite danțuri, cu versuri într-adins, a căror returnelă este: „*pe ea!*"; steagul sau se ține în mână, în vremea danțurilor, sau se implântă în pământ, împrejurul căruia se săvârșesc jocurile, pe lângă care fiece dănțuitor trece, săltând într-un chip de curtenire, până când, strigând neîncetat „*pe ea!*", unul dintrînșii răpește stindardul și fug cu toții, în larmă. După aceasta, întâlnindu-se, își încrucișează toiegele, în semn de bătaie. Unul din ei se ridică pe un loc mai înălțat, de unde vin alții a-l goni. El stăruiește acolo și strigă că e moșia și cetatea sa întărită. Pe urmă, după deprinderea și îndemânarea dănțuitorilor, se încing felurimi de jocuri gimnastice.

Femeile au o superstiție a lua de la dănțuitori felurimi de obiecte sau de vestminte sau de mâncare, iar mai cu seamă ai sau usturoi, care se crede că, dacă vor juca

călușarii peste dânsul sau cu dânsul, e bun de friguri și alte boli.

Curat se vede originea acestui joc și după felul sau și după versurile ce se cântă că este jocul romanilor, întocmit de strămoșul nostru Romulus spre răpirea Sabinelor. Penele de păun, care la cei vechi era pasărea Junonei, a geloziei, care era acest Argos cu ochi mulți, ce priveghează asupra obiectului dragostei sale, e un fel de deviză a cavalerilor romani, ce le purtau la cap, spre semn că trebuie să aibă gelozia Sabinelor, ce ei le disprețuiseră. Secretul întreprinderii cavalerilor romani trebuia să se păzească sub osânda de moarte. Mutul de bună voie se vede figurând în joc. Scopul jocului era ca să atragă femeile Sabine și călușarii, până în ziua de astăzi, atrag femeile cu felurimi de obiecte, care, prin strecurarea a mii de ani, deveniră superstițioase.

Sfârșitul jocului se împlinea prin răpirea Sabinelor, semnalul răpirii era *„pe ea*!”, adică *„pe fată” n-o lăsa de a da!”* și altele. Călușarii nu încetează acest semnal și sfârșesc jocul cu răpirea steagului, după ce l-au curtenit, și cu o fugă și larmă mare. După aceasta, începe un fel de serbare de triumf, în care se săvârșesc jocuri gimnastice. Curat se vede, la sfârșitul jocului călușarilor, chipul unui război ce avură romanii, în urmă, cu sabinii, închipuirea lui Romulus, ce stăruiește a-și apăra moșia și cetatea și, în sfârșit, pedeapsa a unuia dintre ei, care dezerta, închipuiește sau uciderea lui Remus, că a sărit șanțul cetății, sau răzbunarea asupra Sabinelor. Toate înfățișează foarte lămurit și sub un chip alegoric, păstrat

și desfigurat în aceeași vreme de veacuri, începutul și originea noastră”[31].

Acest joc, care acuma (în 1915 / n. I. D.) nu se mai joacă decât în Valahia și Transilvania, odinioară se juca și în Moldova, după cum am spus mai sus (în textul lui Burada este citat fragmentul arhicunoscut al lui Dimitrie Cantemir, despre jocurile moldovenilor, pe care nu îl mai reproduc, pentru că am făcut-o adesea, „călușeii” descriși de el devenind, prin premeditată transcriere, „călușari”; nici citatul din *Anticile Romanilor,* al lui Damaschin Bojincă, publicat în 1832, la Buda[32], nu-l mai reproduc, el figurând integral și la Ollănescu – n. I. D.).

Despre acest joc, cel mai vechi la români și păstrat, prin minune, de poporul român, până astăzi, și Sulzer ne vorbește, spunându-ne că[33]:

„Este mai mult decât probabil că *călușarii*[34] sunt o rămășiță însemnată a *colisalilor* vechilor romani; căci numai numele de *călușari,* când ne vom lua după numele latin, dar chiar și îmbrăcămintea, jocul, timpul când se face această serbare a *colisalilor* sunt în raport cu *jocurile călușarilor* noștri; și aceștia au, ca și cei ai romanilor, două centuri, acoperite cu bumbi de alamă sau curele puse în cruciș, pe umărul stând și drept, de cel drept se ani-

---

[31] *Curierul Românesc,* 1843, No. 41

[32] Bojinca, Damaschin*, Anticele Romanilor,* Buda 1832, tom. I, p. 179, nota 1

[33] Sulzer, Frant Joseph, Geschichte des Transalpinischen Daciens, Wien 1782, tom II, pp. 405 și urm.

[34] Sulzer notează dansul, în *Tabula I*, piesa numărul 1, drept dans haiducesc sau boricean – n. I. D.

nă sabia și se numește brâu de țintă; precum acei ai romanilor, așa și acei ai românilor au, în loc de suliță, un băț lung în mână și diverse basmale colorate, iar pe capul lor legături împodobite cu metal, ca reprezentaţiunea aurului roman şi a purpurei. Chiar şi pălăriile lor se deosebesc, ca şi ale colisaliilor romani, prin un pompon de pene şi alte ornamente, care diferă de pălăriile ordinare şi de căciuli. Ei au un *vătav* ca şi *vates* al colisaliilor romani, el caută înainte, primeşte pe dănţuitori sau îi izgoneşte şi are dreptul de a da ordine ca şi un *magister* sau *praesul*. Această serbare dănţuitoare se făcea, după unii, la 9 sau la 13 ianuarie, după alţii, însă, la 21 aprilie şi la 21 mai. În această din urmă lună coincide şi timpul, şi anume la Duminica Mare, după care sărbătoare încep căluşarii români danţul lor. Ei execută acest danţ cu puţină diferenţă de acel ce-l executau romanii. Căluşarii joacă în satul lor sau în cele vecine, pe străzi, ca şi preoţii romani, după melodii proprii, cu deosebite gesturi şi sărituri. În genere, ei au printre dânşii un individ mascat, pe care-l numesc *mut*, fiindcă, fără a vorbi, are obiceiul de a înspăimânta şi a lovi, din glumă, pe toţi cei pe care-i întâlneşte şi mai cu seamă pe femei. Câteodată, acest individ are pus pe obraz o mască cu cap de cocoară sau de cocostârc, al cărui plisc, tras printr-o sfoară ascunsă, plesneşte în cadenţa jocului, spre mirare, după ritmul muzicii. Căluşarii execută jocul lor cu toiegele în mână, făcând diferite figuri, în salturile lor”.

Despre vechimea căluşarilor, şi Dr. Valeriu Branişte încă ne mai spune, în foaia *Transilvania*, No. 8 din 15 august 1891, p. 230, după notiţele culese din *Istoria Ungariei*, de Nicolae Isthvanfi, *Pannoni. Liber XXV*, an

1572, că „poetul maghiar Balassi, care, în tinereţea sa, a petrecut multă vreme în Transilvania, a avut ocaziunea de a învăţa jocul naţional românesc numit *Căluşerul*. La festivitatea încoronării lui Rudolf (25 septembrie 1572), a jucat acest danţ, obţinând admirarea tuturor celor de faţă”.

Asemenea, şi scriitorul ungro-secui Dozsa Daniil, în opul istoric *Kornis Ilona*, Pesta 1859, ne vorbeşte despre vechimea jocului căluşarilor, cu ocazia descrierii unei serbări măreţe, ce a dat Zigmund Bathory, principele Transilvaniei, la 19 octombrie 1599, în onoarea Beatricei, fiicei celei mai mari a lui Mihai Vodă, şi la care fusese de faţă Doamna Munteniei, cu două fiice, Beatrice şi Florica, şi cu Pătraşcu, fiul lui Mihai. Locul acestei serbări a fost valea între Cricău (Krako) şi Alba Iulia, sub ruinele de pe Piatra Caprei.

La sărbătoarea aceasta a lui Bathory, zice Dozsa, participară şi oşteni de ai lui Mihai Vodă, *căluşerii,* sub conducerea vornicului Novac Baba, care produseră următorul joc (danţ):

„Într-un cerc mai larg erau aşezaţi 12 stâlpi, pe vârful cărora se aflau table de un stânjen[35] pătrat. Pe fiecare se postase câte un jucăuş, în costum de aceiaşi croitură romantică, cum îl poarta şi astăzi jucăuşii poporali munteni, numai din stofă mai fină, din lăuntrul stâlpilor se afla o pânzătură orientală de ţesătură foarte tare, de la care se întindeau 12 sfori de mătase, la vârful stâlpilor, în

[35] De circa 2 mp (stânjenul având, funcţie de regiune, între 1,96 şi 2,23 m) – n. I. D.

mâinile celor 12 jucăuşi, postaţi pe stâlpi. În jurul stâlpilor, stăteau înşiraţi una sută de căluşari, rezemaţi, după datina poporului, cu mâinile şi cu capul pe bâtele lor ghintuite cu argint. Pe cap aveau căciuli de miel negru, împănate cu betele şi pene aurite. Purtau cămeşi albe, până la genunchi, care se contrageau în creţe fantastice, prin un brâu de piele (şerpar) încărcat cu medalii şi bumbi. Opincile erau legate după datina romană, cu curele roşii, şerpuite peste pulpe, până la genunchi, şi prevăzute cu zurgălăi (clopoţei) de argint, formând un contrast pitoresc cu cioarecii de pănură albă, croiţi pe corp.

În centrul cercului de căluşeri se postă vătavul şi îi blestemă pe căluşeri (Dosza zice că în numele celui necurat!) de a nu se însura şi de a nu participa la lucruri sfinte, până ce nu vor fi dezlegaţi de acest jurământ. Nu ştiu – zice Dosza – mai există şi acum jurământul acesta? Pe timpul copilăriei mele se mai vorbea de el şi, dacă l-a ţinut poporul până acum, apoi păstrează suvenirea de două secole a lui Novac Baba, care se zice că ar fi fost urzitorul acestui jurământ[36].

Vătavul era un muntean, cu numele Florean, cel mai renumit căluşer al ţinutului, un ţăran frumos, de mus-

[36] Jurământul nu există şi nici că a putut exista, în sensul lui Dosza, „pe cel necurat”. Era aceea o simplă promisiune, o parolă a jucăuşilor de a nu cocheta, sub decursul jocului, cu fetele privitoare, parte spre a nu greşi ei înşişi în joc, parte spre a le feri pe acestea ca să nu cadă în boala cea grea „de arsură a dorului, văpaia focului”. Există însă şi astăzi simbolizarea acestui jurământ. E regulă, adică, ca jucăuşii, înainte de a începe jocul, să lovească unul, cu altul, în dreapta şi în stânga cu bâtele lor.

culatură şi tărie enormă. Dar şi cei 12, de pe vârful stâlpilor, erau toţi vătavi de la deosebite despărţăminte de căluşeri. Sosind Principele şi Doamna Munteniei, la un semn al lui Florean, începu muzica şi cei 100 de căluşeri, din jurul stâlpilor, porniră jocul, recitând, unul după altul, strofe da poezii (adică chiuind). Jocul e surprinzător, la prima vedere. Se află expresiunea unui timp antic în jocul acesta.

La alt semn, întinseră vătavii de pe vârful stâlpilor sforile şi ridicară pânzătura dimpreună şi pe Florean aşa de sus, încât, pe sub pânzătură, jucau şi săltau ceilalţi 100 de căluşeri. Aici, întru înălţime, pe pânzătura cea întinsă de mâinile musculoase ale vătavilor de pe stâlpi, începu şi vătavul Florean jocul şi saltul său măiestrit.

Chiuiturile curgeau neîncetat, încât se părea că un cor lin acompaniază, solo-aria unei filomele din înălţime. Publicul remunera cu dese aplauze salturile surprinzătoare ale lui Florean, a căror frumuseţe naturală întrecea toată arta baletiştilor trimişi de principele Etruriei. Dar mai mare surprindere cuprinse pe privitori, când, plecându-se vătavii de pe stâlpi, slobozíră pânzătura ceva mai în jos şi apoi, smuncind-o cu celeritate de fulger, aruncară pe Florean în aer, care, învârtindu-şi bâta împletită cu betele, se dete în aer peste cap şi bătând de vreo 10 ori în pinteni, căzu în picioare, pe pânzătură, unde şi urmă mai departe jocul. Aceasta se repeţi de trei ori; iar a patra oară nu mai căzu Florean pe pânzătură, ci pe unul din stâlpi, sărind, în tot acel moment, vătavul de pe stâlp, în mijlocul pânzăturii. Şi acesta îşi produse salturile sale pe pânzătură şi în aer şi aşa se schimbară, pe rând, 12 vă-

tavi de pe stâlpi, iar dedesubtul lor, în cercul stâlpilor, curgea jocul cu bravură şi dexteritate rară.

Ajungând rândul iar la Florean, fu aruncat mai sus decât toţi ceilalţi, până acum, atunci deodată încetă muzica, iar Florean strigă sus, în aer, cu voce sonoră: „Trăiască Bathory Zsigmund, principele Măria Sa!”. Aruncat, a doua oară, aduse un „Să trăiască principesa Maria Cristina!”; aruncat a treia oară, într-o înălţime teribilă, exclamă, în răsunetul munţilor, „Trăiască Mihai Vodă, eroul de la Nicopole!”, apoi Doamna Munteniei şi, în fine, boierul Novac Baba”[37].

Călușarii de pe Tirnave, 1921

[37] Codreanu, Turturel, *Căluşerul*, în *Observatorul*, Sibiu 14/26 martie 1879

Familia lui Mihai Viteazul

Un studiu complex, pe care îl voi reproduce capitol după capitol, publicat în „Vatra”, începând cu numărul 12, revistă pe care **Ioan Slavici** o făcea împreună cu Ion Luca Caragiale şi cu George Coşbuc, probează calităţile de istoric ale marelui nostru scriitor, pe care încă îl mai ţinem, în nemerit exil, la Panciu.

Slavici urmăreşte, în documente vechi, destinul nefericit al generaţiilor de urmaşi ai „acestui mare, bine cunoscut, mult lăudat şi, totodată, nenorocit voievod”, iar cultura lui europeană îi permite să identifice şi documente despre care noi, românii, nu am prea auzit.

Primul capitol este dedicat personalităţii marelui Voievod, dar şi fiului său, **Nicolae Pătraşcu**:

„Din timpul petrecerii la Viena şi la Praga a lui Mihai Vodă, ne-au rămas două portrete ale lui, unul dintre ele îl vom reproduce în numărul viitor al „Vetrei”.

Dl Dimitrie Sturza a făcut, în şedinţa de la 20 noiembrie 1892, despre acest portret, următorul raport:

„În vara acestui an, vizitând galeria imperială de pictură din Viena, am descoperit portretul lui Mihai Viteazul, într-un tablou mare al pictorului flamand Franz Francken I, născut la Anvers, în anul 1542. Tabloul poară numărul 822, în catalogul galeriei (p. 211). Acest tablou reprezintă cunoscuta scenă, când prea bogatul rege Cressus arată înţeleptului Solon bogăţiile sale. Cressus este îmbrăcat în haină lungă şi splendidă, împodobită cu aur şi pietre preţioase; el arată o mare mulţime de vase de aur sculptate, pietre scumpe şi altele lui Solon, care stă la stânga regelui, îmbrăcat simplu. Acest bărbat, al doilea în însemnătate după Cressus, este Mihai Viteazul. Celelalte figuri din tablou sunt pe al treilea şi al patrulea plan. Figura lui Mihai Viteazul este cea cunoscută din gravura făcută la Praga, în 1601, după natură, de Sadeler.

Pictorul Francken era contemporan cu gravorul Sadeler. Francken lucra mult pentru Curtea Imperială din Viena, pe lângă care trăia şi Sadeler, care a reprodus, în gravură, mai multe tablouri ale lui Francken. Este, dar, evident că aceşti doi artişti îşi cunoşteau reciproc lucră-

rile. Se vede că figura frumoasă, nobilă şi impunătoare a Voievodului nostru a plăcut lui Francken şi de aceea a pus-o în tabloul său cu Cressus, reproducând-o după gravura lui Sadeler, aproape fără nici o schimbare, nici la figură, nici la costum, decât că a făcut pe Mihai puţin mai tânăr. Poziţia importantă, pe care o dă Francken eroului român, în tabloul său, este o dovadă că personalitatea lui Mihai Viteazul a făcut o mare impresie la Curtea din Viena”.

Despre aceasta, avem foarte multe şi neîndoioase dovezi. Mihai Vodă a produs, asupra contemporanilor săi, o adâncă şi statornică impresie.

Mai ales după moartea lui, a ieşit tot mai mult la iveală că în el creştinătatea n-a pierdut numai un luptător neînfricat, ci, totodată, pe omul cu vedere largă, care cunoştea, ca nimeni afară de dânsul, ţările de răsărit şi care avea cele mai întinse legături şi ştia să judece lucrurile şi oamenii, şi să croiască, cu multă prevedere, planurile de acţiune. Pretutindeni, dar, până în Anglia şi Suedia, se vorbeşte cu multă admiraţie despre dânsul. Chiar peste cincizeci de ani după moartea lui, un om de încredere al Împăratului Ferdinand III, voind să pună în evidenţă virtuţile războinice ale lui Matei Vodă Basarab, îi zice acestuia „un al doilea Mihai”.

Fiul acestui mare, bine cunoscut, mult lăudat şi, totodată, nenorocit voievod, era ţinut în robie şi umilit de nobilimea care răzbuna, în el, faptele părintelui său. Împăratul Rudolf II nu putea să-l scape, deoarece, după moartea lui Mihai Vodă, stăpânul situaţiei nu era Basta,

ci Sigismund Bathory şi imperialii, numai negociind cu Bathory, se mai susţineau în o parte a Ardealului.

În anul 1602, după ce Simeon Vodă Movilă e alungat din ţară, boierii vor să ridice în scaun pe Nicolae Vodă Pătraşcu, şi unul dintre fraţii Buzeşti merge în solie la Praga, ca să-l ceară. În zadar, căci, puţin timp în urmă, nobilimea îl părăseşte pe Sigismul Bathory, tocmai pentru că negocia cu imperialii, şi Basta e şi el nevoit să se retragă la Sătmar.

Astfel, în scaunul Munteniei se urcă Radu Vodă Şerban, rudă a lui Mihai Vodă şi continuatorul politicii lui, iar în Ardeal nobilimea se adună împrejurul lui Moise Szekely, omul Porţii, care intră cu turci, tătari şi cazaci în ţară.

Pe la sfârşitul lunii iulie 1603, Radu Vodă intră şi el, în fruntea unei oştiri de vreo cincisprezece mii de oameni, în Ardeal, se întâlneşte cu Szekely în Ţara Bârsei şi, în primele zile ale lunii august, câştigă o strălucită victorie. Moise Szekely rămâne pe câmpul de bătaie, iar oştirea lui se risipeşte.

În urma acestui succes, dobândit de Radu Vodă, generalul Basta intră, din nou, în Ardeal, cu vreo douăsprezece mii de oameni, şi face, în unire cu Radu Vodă, o expediţie asupra Timişoarei.

Acesta e timpul când Nicolae Pătraşcu, tânăr de vreo optsprezece ani, scapă, în sfârşit, din robie şi se duce la Viena, unde e primit cu braţele deschise.

Împăratul dă cele mai aspre porunci ca prădătorii să fie urmăriţi şi Nicolae Pătraşcu să-şi primească averea răpită ori, cel puţin, cuvenita despăgubire. Se şi iau măsuri, ba i se promite unui mijlocitor, Chervatier, un premiu de 1.000 de florini, dar urmărirea a rămas zadarnică şi Nicolae Vodă Pătraşcu, despuiat de toate, trăieşte, mai departe, din mila împărătească.

Abia peste patru ani iese iar la iveală, ca om de capul lui, în nişte împrejurări care hotărăsc pe timp îndelungat soarta popoarelor din răsărit.

Nobilimea, în curând, se reculege şi se răscoală, sub conducerea lui Bocskay, şi, încă pe la sfârşitul anului 1604, Radu Vodă porneşte, din nou, cu oştirea asupra Ardealului; Basta, însă, refuză ajutorul ce i se oferă şi intră, din nou, în negocieri cu nobilimea.

Rezultatul acestor negocieri este că imperialii iar sunt nevoiţi a se retrage din Ardeal şi Bocskay e părăsit de nobilime, care ţine la legăturile cu turcii.

Împăratul Rudolf II era om incapabil, lipsit de energie şi de pricepere, una din cele mai triste figuri din istorie. El s-a bucurat, cu toate acestea, de o pace îndelungată, deoarece contemporanii lui de la Constantinopol erau şi ei incapabili, iar Franţa, duşmanul secular al Casei de Habsburg, era slăbită de lupte interne. După ce, însă, Henric IV s-a urcat în scaun, a publicat Edictul de la Nantes şi a introdus ordinea în Franţa, situaţia era, din zi, în zi, mai grea pentru Casa de Austria şi tot mai mult

pătrundea convingerea că Rudolf II nu e în stare să conducă afacerile.

În acest timp, nici Rudolf II, nici fratele său, Matei nu aveau copii şi întrînşii se stinge ramura directă a Casei de Habsburg. Avea să urmeze la tron Ferdinand de Carinthia, un văr al lor, ale cărui drepturi de moştenire, atât în Ungaria, cât şi în Boemia, erau discutate şi discutabile.

În faţa acestei situaţii, nemulţumirile, până acum înăbuşite, se dau pretutindeni pe faţă, şi mai ales în Austria, în Boemia, în Moravia şi în Silezia încep să se mişte protestanţii.

Nobilimea ungară profită şi ea, ca întotdeauna, de strâmtorările Coroanei şi, pe la începutul anului 1606, după moartea lui Bocskay, se adună împrejurul lui Gabriel Bathory, care nu se mai mulţumeşte să fie Voievod al Ardealului, ci pretinde, ca Rege al Ungariei, şi stăpânirea asupra Moldovei şi Munteniei, şi ţine să se intituleze Rege al Daciei.

În acelaşi timp, se mai ivesc trei pretendenţi la scaunul Ardealului, Paul Nyari, Sigismund Rakoczi şi Drughet de Homonna, iar unii dintre sfetnicii lui Rudolf II stăruiră ca Sigismund Bathory să fie ridicat, din nou, în scaun.

Tot pe atunci, se produce răscoală în Polonia şi răsculaţii intră în legătură cu Gabriel Bathory.

În anul 1608, se limpezeşte, în sfârşit, situaţia: Arhiducele Matei se proclamă Rege al Ungariei; Sigismund Rakoczy recunoaşte pe Gabriel Bathory Voievod al Ardealului, iar Radu Vodă Şerban, din Muntenia, şi Constantin Vodă Movilă, din Moldova, intră în legătură cu Gabriel Bathory.

Nicolae Vodă Pătraşcu pleacă, acum, din Viena, pentru ca, în înţelegere cu Drughet de Homonna, să adune haiduci, să străbată, în fruntea lor, peste Carpaţi şi să răstoarne pe Radu Vodă Şerban. În iunie 1608, el cade, însă, în mâinile lui Gabriel Bathory, care se foloseşte de el ca mijlocitor în negocierile, spre a începe negocieri cu Regele Matei.

Astfel, Nicolae Vodă Pătraşcu se întoarce iar la Viena.

Cu puţin timp în urmă, sosesc, însă, la Viena, soli şi din partea lui Radu Vodă, care ţine la vechile sale legături cu imperialii, şi, astfel, intră în conflict cu Gabriel Bathory.

La 29 mai 1611, Gabriel Bathory trimite Marelui Vizir Iusuf Paşa, o scrisoare, în care zice (Hurmuzachi, V, VIII, p. 337):

„Sunt, acum, câteva luni de când vă scriem mereu Măriei Tale şi celorlalţi Viziri de frunte şi rugăm pe puternicul Împărat neînvins ca Muntenia, ţară ce noi, cu mare cheltuială şi osteneală o am cucerit şi supus, iar sub credinţa Puterniciei Sale, din care am alungat pe Şerban,

trădătorul dovedit al Puterniciei Sale şi vecinul nouă primejdios şi de rele voitor, şi în care am introdus, după porunca Puterniciei Sale, pe Radu, fiul lui Mihnea Vodă, cel trimis de Strălucita Poartă, ca acea ţară să aibă parte de purtarea de grijă atât a Puterniciei Sale, cât şi a Măriilor Voastre, pentru ca, sub miloasa purtare de grijă şi sub aripa Puterniciei Sale, să rămână în pace; am vestit, de asemenea, în mai multe rânduri, pe Puternicia Sa şi pe Măriile Voastre că atât Şerban, cât şi Constantin, Domnul de acum al Moldovei, sunt trădătorii şi duşmanii Puterniciei Sale şi că, ziua-noaptea, uneltesc în ce chip să poată băga şi Muntenia, întocmai ca Moldova, la împărăţia şi la fidelitatea leşească, în urma cărora, prin mai multe ale mele scrisori, am stăruit pe lângă Puternicia Sa şi pe lângă Măriile Voastre ca să trimită ajutor pentru apărarea acelei ţări, pentru ca nu cumva să cadă, spre marea ocară a Puterniciei Sale, sub împărăţia leşească, dar, până acum, Puternicia Sa nu a trimis nici un ajutor, şi iată, acum, Şerban, cu oştiri mari, cu leşi, cu cazaci, cu moldoveni, au intrat, în ciuda Puterniciei Sale, ca duşman în Muntenia, pradă, strică, pustiesc ţara…”.

Care va să zică, deoarece Gabriel Bathory se unise cu răsculaţii din Polonia, Domnii ţărilor româneşti se unesc cu Împăratul şi cu Regele Poloniei. Bathory alungă, ce-i drept, pe Radu Vodă Şerban şi ridică în scaun pe Radu Mihnea, omul Porţii, dar, în curând, Radu Vodă Şerban se întoarce iar în ţară, apoi intră, dimpreună cu Constantin, în Ardeal şi, pe la finele lunii iulie 1611, Gabriel Bathory suferă o grea înfrângere, lângă Braşov.

Primind ştirea despre înfrângerea aceasta, imperialii intrară şi ei în Ardeal, iau, în primele zile ale lunii august, Clujul, apoi înaintează repede spre Alba Iulia şi-l strâmtorează pe Gabriel Bathory la Sibiu.

În strâmtoarea aceasta, Gabriel Bathory le cedează turcilor mai multe cetăţi şi, astfel, obţine un ajutor de la dânşii. Cu ajutorul acesta, el bate, în septembrie, pe imperiali, şi Radu Vodă e nevoit să se retragă spre Ungaria superioară.

La aceste lupte a luat parte şi Nicolae Vodă Pătraşcu, care se întoarse, apoi, dimpreună cu Radu Vodă, la Viena. De Crăciun, ei se aflau la Viena, unde Radu Vodă stăruie să i se dea ajutor, ca să-şi reocupe scaunul domnesc.

Timpurile nu erau, însă, altfel ca Radu Vodă să poată primi ajutor de la Curtea din Viena.

Cu puţin timp în urmă, Rudolf II moare şi se ivesc primele semne prevestitoare ale războiului de treizeci de ani. Matei e recunoscut, ce-i drept, şi în Boemia drept urmaş legitim şi ridicat în scaunul împărătesc, dar el nu se susţine decât prin concesii. Turcii se fac, dar, stăpâni atât în Ardeal, cât şi în Muntenia, şi cea mai de căpetenie preocupare a Curţii din Viena e să intre la învoială cu Poarta, pentru ca să aibă mână liberă înlăuntru şi să poată asigura urmarea în scaun a Arhiducelui Ferdinand, pe care nici boemii, nici, mai ales, ungurii nu vor să-l recunoască de moştenitor legitim.

În Ungaria se ridică un nou pretendent, Gabriel Bethlen, care e sprijinit şi de Poartă, după ce, în noiembrie 1613, Gabriel Bathori este ucis de un zbir al nobilimii.

În negocierile de pace, care se încep în martie 1614, Poarta stăruie ca Curtea din Viena să recunoască pe Gabriel Bethlen Voievod al Ardealului şi Gaşpar Graţiani, care conduce, ca dragoman, aceste negocieri, obţine recunoaşterea aceasta.

E lucru de învederat că, în asemenea împrejurări, Curtea din Viena nu putea să-i dea lui Radu Vodă Şerban ajutor de trupe, ci trebuie să se mărginească la intervenţii binevoitoare.

Deocamdată, Radu Vodă Şerban se aşează la Tirnavia, de unde e datată toată corespondenţa lui.

Regele Matei stăruie, într-o scrisoare adresată, la 7 mai 1614, Sultanului, ca Radu Vodă Şerban să fie ridicat din nou în scaun şi îi dă Domnului pribegit, mai târziu, voie ca, dimpreună cu solii împărăteşti, să trimită pe un oarecare Negroni, om de încredere al său, la Poartă.

Arhiducele Ferdinand, Palatinul Ungariei, Gabriel Bethlen, ba chiar şi Paşa de Buda stăruiau şi ei pentru ridicarea în scaun a lui Radu Vodă Şerban; boierii din Muntenia stăruie şi ei neîncetat: în septembrie 1615, însă, pacea se ratifică fără ca Radu Vodă Şerban să fi fost ridicat în scaun, iar după încheierea păcii nu mai putea să fie vorba de a i se da ajutor efectiv.

Pe când, însă, Curtea din Viena se afla în negocieri cu Poarta şi cu Bethlen, Drughet de Homonna trece, cu recomandarea primită de la Împăratul Matei, în Polonia, de unde se întoarce, în fruntea câtorva mii de oameni, ca să atace pe Gabriel Bethlen.

Radu Vodă Şerban se uneşte cu Drughet de Homonna, pentru ca, împreună cu el, să intre în Ardeal şi, apoi, să treacă în Muntenia.

Nicolae Vodă Pătraşcu, care, în curând după aşezarea la Tirnavia a lui Radu Vodă Şerban, luase în căsătorie pe Domniţa Ana, fiica acestuia, ia şi el parte la această acţiune, în care Regele Poloniei le dă tot sprijinul, Împăratul, însă, numai pe sub mână putea să-i ajute.

Gabriel Bethlen cere ajutor de la turci şi, la 18 mai 1616, Ali Paşa, de la Buda, ameninţă că va considera pacea abia încheiată ca fiind călcată, dacă Curtea din Viena nu va opri pe Radu Vodă Şerban la Tirnavia. Astfel, abia la 5 iunie 1618, după izbucnirea răscoalei din Boemia, Împăratul Matei emite o carte de liberă trecere (Hurmuzachi, V, IV, p. 578), în care zice:

„Arătătorul prezentelor, Nicolae Pătraşcu Voievod, din părţile regatului nostru al Ungariei, Comitatul Pojonului, călătoreşte în Ardeal, spre a pune la cale oarecari afaceri private ale sale…”.

Cu puţin timp mai târziu, Împăratul Matei moare şi boemii răsculaţi nu vor să recunoască pe Ferdinand, ci

oferă coroana Boemiei lui Gabriel Bethel, care se proclamase Rege al Ungariei şi pornise, cu oaste mare, spre Viena.

Acesta e timpul când Radu Vodă Şerban face cele din urmă încercări de a-şi câştiga scaunul.

În vreme ce Nicolae Vodă Pătraşcu adună, cu Drughet de Homonna, oaste, Radu Vodă trimite, din nou, un om de încredere la Poartă. În acelaşi timp, stăruia şi rezidentul împărătesc, Baronul de Mollart, pe lângă Marele Vizir, iar la 10 iulie 1619, Împăratul Ferdinand II adresează Sultanului Osman o scrisoare în interesul lui.

Din întâmplare, însă, Gaşpar Graţiani, care, în timpul acesta, fusese ridicat în scaunul Moldovei, pune la cale încheierea păcii cu Regele Poloniei, şi acesta nu mai sprijină pe Drughet de Homonna şi pe Nicolae Vodă Pătraşcu în întreprinderile lor contra lui Gabriel Bethel. Astfel, intervenţiile binevoitoare rămân zadarnice şi, puţin timp mai târziu, Radu Vodă Şerban moare, în pribegie.

Data exactă a morţii lui nu ni-i cunoscută. Într-un raport de la 16 octombrie 1620 (Hurmuzachi, V, VI, p. 599), al veneţianului Polo Minnio, se zice, însă:

„Se găsesc, în prezent, în Polonia feciorii lui Simeon Vodă, iar la Viena era Radu Şerban, Voievodul Munteniei, care, de curând, a murit, iar acum trăieşte Pătraşcu, fiul renumitului Mihai Vodă”.

Radu Vodă a murit, dar, în vara anului 1620, cam pe timpul când boemii au proclamat Rege pe Frederic de Palatinat, iar Gabriel Bethlen a înaintat, ca aliat al acestuia, până la Viena. Abia atunci moare şi Drughet de Homonna, iar Nicolae Vodă Pătraşcu se întoarce la Viena.

Abia acum se gândeşte Împăratul să asigure soarta familiei lui Mihai Vodă şi a lui Radu Vodă Şerban, şi, la 19/31 martie 1622, el dăruieşte lui Nicolae Vodă Pătraşcu castelul Laszkar, dimpreună cu averile ce se ţineau de el, averi care, în urma morţii unui oarecare Andrei Szaszy, trecuseră, „ob defectum seminis”, la fiscul regal.

Adresa prin care Camera Aulică încunoştinţează Cancelaria Aulică ungară despre această donaţie se află, în urma unei norocoase întâmplări, în Arhiva Academiei Române.

Pe dosul hârtiei sunt scrise, de mâna lui Nicolae Vodă Pătraşcu, cu slovă citeaţă şi frumoasă, mai multe notiţe, între care:

„3 (cu litere latine) anno 1622, Iunie 13, secundum novum 23 (cu slove chrilice) murit-au Gavrilaş, fiul, la 9 ceasuri înaintea prânzului.

4 (cu litere latine) 1624 gen. 19, secundum novum 30 (cu slove chirilice) născutu-s-au Elinca, Luni dimineaţa, la 6 ceasuri”.

Această Elincă e nepoata Doamnei Stanca, în stăpânirea căreia trece, mai târziu, moşia Măgurele.

La vreo trei ani după naşterea ei, la 1627, Domniţa Ana e văduvă şi se semnează, într-o petiţie adresată Împăratului, „Anna Radulia cum liberis suis”, deci văduva cu mai mulţi copii. Ea mai avea, în adevăr, pe lângă Elinca, şi un băiat, Mihai Vodă Pătraşcu, care s-a născut după Elinca. Astfel, Nicolae Vodă Pătraşcu n-a putut să moară, decât după anul 1625. După toată probabilitatea, el a murit la începutul anului 1627.

Averile pe care i le dăruise Împăratul Ferdinand II nu le-a stăpânit niciodată, deoarece nobilimea din partea locului a găsit, în legile Ungariei, paragrafele în virtutea cărora l-au oprit a lua stăpânirea. Sărac şi despuiat de toate, a sosit la Viena, sărac a trăit şi în sărăcie şi-a lăsat văduva, cu doi copii”[38].

„În anul 1627, Domniţa Ana, Văduva lui Nicolae Vodă Pătraşcu, rugă, în numele său şi al copiilor săi, pe Împăratul Ferdinand II să ordone Palatinului Ungariei ca acesta să nu mai amâne, sub fel de fel de pretexte, procesul privitor la averile răposatului ei soţ.

După legile de atunci ale Ungariei, averile stăpânite în virtutea unei donaţiuni regale se întorcea iar la fisc, dacă se stingea familia celui ce primise donaţiunea. Regele nu putea să păstreze asemenea averi pentru dân-

---

[38] Ioan Slavici, *Familia lui Mihai Viteazul*, în *Vatra,* anul I, no. 12, 1894, pp. 353-358

sul, dar avea dreptul de a le dărui vreunui alt credincios al său.

În categoria aceasta era şi castelul Laszkar, cu domeniile lui, după ce Andrei Szaszy murise fără urmaşi: Regele dispunea de ele şi putea să le dăruiască.

Când, însă, procurorul regal voieşte să introducă pe Nicolae Vodă Pătraşcu în stăpânirea averilor, Vecinii, rude colaterale şi alţi pretendenţi se pun la mijloc şi protestează, sub deosebite pretexte, contra punerii în posesiune.

În urma acestui protest, punerea în posesiune se amână şi se deschide un proces în faţa aşa-numitei judecătorii octavale, forul competent în ceea ce priveşte averile nobiliare. Punerea în posesiune avea, deci, să urmeze după ce acest for judecătoresc va fi constatat că protestele sunt lipsite de temei.

Cât a trăit, însă, Nicolae Pătraşcu Vodă, procesul a fost mereu amânat. După moartea lui, văduva stăruie, deci, ca judecătorii să se pronunţe.

Împăratul dă cele mai aspre porunci ca procesul să fie pertractat la proximul termen, aşa-numit octaval, deoarece Domniţa Ana şi copiii ei, cu toată dania, nu au din ce să trăiască.

Actele privitoare la acest proces au fost găsite de dl Alexandru Roman, membru al Academiei Române, şi se află, astăzi, în Arhiva Academiei Române. Ele consti-

tuie un adevărat monument în ceea ce priveşte justiţia ungară. Zadarnice au fost toate cererile şi toate poruncile date de doi împăraţi, de-a rândul: timp de aproape patruzeci de ani, procesul s-a amânat mereu, pentru ca o seamă din cele mai de frunte familii nobiliare să poată continua cu uzurparea averilor dăruite lui Nicolae Vodă Pătraşcu.

Sunt, mai ales, familiile Nyari, Eszterhazy, Majtenyi, Hedervary, Keglevith, Banffy, Erdeodi, Palffy, Rhevay şi Szogyeny, toate bogate şi astăzi, care au luat parte la această uzurpare.

Până chiar şi Împăratul Leopold I e nevoit să dea, la 1 iulie 1671, o poruncă straşnică, pentru ca să se sfârşească odată procesul, pe care Elinca îl urma cu îndărătnicie şi aproape la cincizeci de ani după moartea părintelui său.

Radu Vodă Şerban, bunicul dinspre mamă, murise şi el.

Într-un document fără de dată, poate de la 1635, se zice (Hurmuzachi, Vol. IV, p. 622):

„Michail, fiul lui Nicolae Pătraşcu, expune: Bunicii sale Elena, soţia lui Radu Voievod, după moartea acestuia, la anul 1620, i s-au dăruit patru mii de florini, ca să-şi plătească datoriile. Are decretul”.

Nepotul cere, după vreo cincisprezece ani, să i se numere banii dăruiţi bunicii sale. N-a pus, însă, nici acum mâna pe ei.

Tot într-un document fără dată, poate tot de la 1635, se constată că Domniţa Ana s-a împrumutat de la mai mulţi cetăţeni din Tirnavia şi-a dat zăloage, pe care creditorii nu voiesc să i le înapoieze, după ce şi-a achitat datoriile. Împăratul a dat porunci aspre; ele au rămas, însă, zadarnice.

Ea cere, deci, alte porunci, care rămân şi ele zadarnice.

În timpul acesta, soarta Domniţei Ana se întoarce, însă, spre bine.

Murind Regele Gustav Adolf, la 1632, imperialii se fac, cu încetul, stăpâni pe situaţie; astfel, George Rakoczy I, urmaşul lui Gabriel Bethlen, se pune bine cu Împăratul. În acelaşi timp, se ridică, în scaunul Munteniei, Matei Vodă Basarab, unchiul Domniţei Ana, care trăia în bune relaţii cu George Rakoczy. Matei Vodă intră, dar, şi el în legătură cu Curtea din Viena.

Deoarece Franţa îşi dădea multă silinţă să provoace un conflict între turci şi Împărat, Curtea din Viena ţinea mult la bunele dispoziţiuni ale Domnului din Muntenia, mai ales după ce acesta învinge pe Vasile Vodă Lupul, Domnul Moldovei, care, după toate semnele, era un agent provocator al Franţei. Matei Vodă, în tot cazul, şi-a câştigat, în timpul de la 1635, până la 1639, mari merite

faţă cu Împăratul. Aceasta, însă, nu-i făcea pe nobilii din Ungaria mai binevoitori faţă de nepoata lui Matei Vodă.

Dintr-un rescript din 28 ianuarie 1639 al Împăratului Ferdinand III, aflăm că Mihai Vodă era socotit, pe vremea aceea, ca „dapifer" între curtenii Împăratului.

Comitele Paul Palffy sechestrează şaizeci de taleri şi mai multe lucruri (aliis rebus familiaris) ale lui Mihai Vodă şi, în ciuda poruncii primite de la Împărat, nu le înapoiază.

Prigonită, astfel, fără de încetare, Domniţa Ana ia, în cele din urmă, hotărârea de a se întoarce, dimpreună cu copiii ei, în ţară. Împrejurările politice sunt însă de astfel că Mihail Vodă Pătraşcu nu poate să plece.

În darea de seamă, făcută asupra acestei petiţiuni, adresată de Domniţa Ana, în chestiunea aceasta (Hurmuzachi, Vol. IV, p. 654), se zice:

„Văduva rămasă după Nicolae Pătraşcu, odinioară Voievod al Munteniei, reprezentă că, după moartea atât a tatălui său, Radu, cât şi a soţului său, foşti amândoi Voievozi ai Munteniei, care, pentru fidelitatea lor către Augusta Casă de Austria, au pierdut nu numai ţările, ci, totodată, şi averile lor, ea a trăit, dimpreună cu copiii ei, departe de patrie, sub binevoitoarea protecţiune şi din oarecare proviziune a Majestăţii Sale. Pentru care graţie a Majestăţii Sale exprimă cele mai umilite mulţumiri.

Voind, acum, să se ducă să-şi viziteze rudele şi să-şi ia averile, se roagă, înainte de toate, să i se dea o carte de liberă trecere. Apoi, după ce din pensiunea regală, de 50 de florini pe lună, numai cu greutate s-a putut susţinea, a fost nevoită să contracteze împrumuturi până la 4.000 de florini; se mai roagă, deci, ca Majestatea Sa să se îndure a o ajuta cu o sumă oarecare de bani, din care să-şi poată mulţumi creditorii şi acoperi cheltuielile de călătorie. Se mai roagă, afară de aceasta, ca cei 50 de florini pe lună, care au fost rânduiţi pentru susţinerea ei, să treacă la fiul ei, Mihail Pătraşcu, dimpreună cu locuinţa ei concesă, până la întoarcerea ei, deoarece el nu are, după Dumnezeu, pe nimeni ca ocrotitor, afară de Majestatea Sa, sub a cărui tutelă binevoitoare îl lasă acum. Se roagă, de asemenea, să i se dea Senatului din Tirnavia ordin ca, fie în prezenţa, fie în absenţa ei, să facă, fără de amânare, dreptate în toate cauzele ei”.

În acelaşi timp, Matei Vodă trimite, la Curtea din Viena, pe un oarecare Marcu Vladcovici, care stăruie ca Împăratul să împlinească cererile Domniţei Ana.

În darea de seamă despre solia acestui Vladcovici se zice:

„Voind văduva rămasă după Pătraşcu să-şi viziteze patria şi rudele, se roagă Voievodul ca Majestatea Sa să-i dea voie de a se întoarce în patrie, dimpreună cu fiică-sa Elena, iar pentru binevoitoarea protecţiune, dată ei şi copiilor ei, exprimă, ca cea mai apropiată rudă, Majestăţii Sale cele mai mari mulţumiri. Iar pe fiul văduvei, Mihail Pătraşcu, îl recomandă Majestăţii Sale cu toată

umilinţa, lucru despre care nu zice nimic în scrisoare, nici despre altele, însărcinându-l pe el să facă reprezentare cu grai viu. Cauza e că scrisoarea ar fi putând ar fi putut să cadă în mâinile oamenilor rău voitori. Roagă, deci, pe Majestatea Sa să-l aibă graţios în vedere. Căci numitul Voievod, neavând copii, nu are pe nimeni rudă mai apropiată decât dânsul, care îi ţine loc de fiu şi de succesor, lăsându-l, drept dovadă de fidelitate, la Curtea Majestăţii Sale, în serviciul şi sub ocrotirea Majestăţii Sale. Iar pe acesta nu numai Voievodul, el însuşi, ci toată ţara îl doreşte urmaş – ca pe fiul patriei (tanquam filium Patriae)”.

Împăratul încuviinţează toate cererile şi exprimă via sa mulţumire în ceea ce priveşte hotărârea lui Matei Vodă şi a muntenilor, în chestiunea succesiunii. Acum, însă, ca mai târziu, Curtea din Viena, chiar în interesul lui Mihail Pătraşcu, stăruie, întocmai ca Matei Vodă, ca lucrul să rămână secret.

Într-o rezoluţiune, dată la 1643, în chestiunea cererilor lui Matei Vodă, prin solul său Grigorie Raţiu, se zice că e de mare importanţă ca Mihai Pătraşcu să intre, de cu timp, în ţară, ca poporul şi boierimea să se deprindă cu el şi să-l iubească, căci, altfel, dacă Matei Vodă ar muri mai înainte de intrarea lui în ţară, ar fi foarte greu să ocupe scaunul.

Deocamdată, însă, el nu poate să plece, deoarece atât Vasile Vodă Lupul, cât şi George Rakoczy aşteaptă încetarea din viaţă a lui Matei Vodă, pentru ca să ridice fiecare din ei pe feciorul său în scaunul Munteniei. Ast-

fel, plecarea din Viena a lui Mihail Vodă Pătraşcu ar putea să producă conflicte, în urma cărora ar izbucni războiul cu turcii. Şi tocmai acum, în timpul perioadei franceze a războiului de treizeci de ani, Curtea din Viena ţine să păstreze pacea cu Poarta. Rămâne, deci, ca Curtea din Viena să se pună în înţelegere cu Regele Poloniei, pentru ca, la timp mai potrivit, Mihail Vodă să se întoarcă, cu ajutor leşesc, în ţară.

Plecând, deci, în ţară, dimpreună cu fiica ei, Domniţa Ana nu se mai întoarce, rămâne însă în corespondenţă cu Împăratul Ferdinand III.

În noiembrie 1644, Mihail Vodă pleacă, din însărcinarea Împărătesei (Hurmuzachi, V, IV, p. 696), ca să desfacă pe români de Rakoczy (Valachos illos a partibus Rakoczianis avocare intenderet).

E, după toată probabilitatea, vorba de românii din Ardeal, deoarece, tocmai pe timpul acesta, în Ardeal românii sunt agitaţi de vii nemulţumiri. Se poate, însă, ca Mihail Vodă Pătraşcu să fi fost trimis la românii din Moravia, care se uniseră cu suedezii şi puseseră nu mai puţin de 6.000 de călăreţi la dispoziţia lui Torstenson.

Un lucru e neîndoios: că, de astă dată, Mihail Vodă n-a făcut nici o treabă. În Moravia, românii au fost striviţi şi o parte din ei au emigrat în Suedia, iar în Ardeal Rakoczy e nevoit să încheie cu nobilimea nişte capitulaţiuni (1648), prin care românii (Ar. V. – Hurmuzachi, V, IV, p. 705) sunt lăsaţi la discreţia domnilor de pământ.

În mai 1651 (Hurmuzachi, V, V, p. 4), Mihail Vodă Pătraşcu pleacă, dimpreună cu Francisc Balassa de Gyarmat, în Polonia, şi Împăratul îi acordă moratoriu, pe tot timpul cât va lipsi din ţară, şi dă, din nou, Palatinului Ungariei şi capitolului de Strigoniu ordine să termine, fără de întârziere, procesul privitor la castelul Laszkar.

În anul următor, în august 1652, Mihail Vodă pleacă din Regatul Ungariei şi Împăratul ia sub a sa ocrotire pe oamenii de casă, pe servitorii şi pe plenipotenţiarii lui, precum şi toate lucrurile şi bunurile pe care le are în Ungaria, şi anume în Comitatul Nyitra.

Pe când, la 1651, i se zicea „Magnificus Michael Voivoda, haereditarius Valachiae Transalpinae", la 1652 i se zice „Valachiae Transalpinae Dominus".

E, deci, lucru învederat că Matei Vodă stăruia ca moştenitorul lui să vină cât mai curând în ţară. Acesta, însă, nu putea să treacă decât prin Polonia, deoarece prin Ardeal nu-l lăsa Rakoczy să treacă.

În timpul perioadei franceze a războiului de treizeci de ani, după ce situaţiunea Imperialilor era din ce în ce mai grea şi se putea prevedea că aceştia vor fi bătuţi, nobilimea ungară a devenit iar exigentă şi s-a pus în înţelegere cu francezii. Strâmtorat, dar, de nobilime, George Rakoczy II se dă şi el în partea francezilor şi face toate opintirile ca să producă conflict între Poartă şi Curtea din Viena.

În situaţiunea aceasta, Curtea din Viena se pune în înţelegere cu Matei Vodă şi cu Vasile Vodă Lupul ca să răstoarne pe George Rakoczy.

În acelaşi timp, Polonia susţine o grea luptă cu cazacii de la Zaparog, nemulţumiţi mai ales din cauza persecuţiilor religioase.

În strâmtorarea sa, hatmanul Bogdan Chmielnizky se pune în legătură cu Ţarul Rusiei; cazacii, însă, care în toate timpurile au trăit în duşmănie cu moscoviţii, se unesc mai bucuros cu tătarii şi cu turcii, decât cu moscoviţii. Astfel se produce, între cazaci, o dezbinare, care hotărăşte soarta popoarelor de la răsărit.

În anul 1651, când Mihail Vodă Pătraşcu plecase în Polonia, Regele Poloniei se afla în conflict cu George Rakoczy II, care se rezema pe turci. În anul 1652, însă, situaţiunea se schimbă.

Legătura între cazaci şi moscoviţi se face, şi Ţarul ia pe cazaci sub ocrotirea lui. O foarte însemnată parte din cazaci, însă, în frunte cu Timuş, feciorul lui Bogdan, intră în legătură cu turcii şi tătarii.

Vasile Vodă Lupul intră şi el în legătură cu Timuş, căruia îi dă pe fiică-sa în căsătorie.

Când Mihail Vodă Pătraşcu pleacă, nu e încă încheiată căsătoria aceasta. În curând însă, după plecarea lui, ea se încheie şi George Rakoczy se dă, acum, în partea Poloniei, se pune în legătură cu boierii nemulţumiţi,

surprinde pe Vasile Vodă, îl alungă din ţară şi ridică în scaunul Moldovei pe Gheorghiţă Ştefan.

Peste puţin, Vasile Vodă se întoarce, cu cazacii ginerelui său, Timuş, alungă pe Gheorghiţă Ştefan şi-şi ocupă iar scaunul.

Deoarece Gheorghiţă Ştefan scapă în Muntenia şi Matei Vodă îi dă adăpost, se produce, între Vasile Vodă şi Matei Vodă, un nou conflict. Vasile Vodă intră cu moldovenii şi cazacii în Muntenia, dar e bătut în mai multe rânduri, în cele din urmă la Finta, şi nevoit, din nou, să părăsească ţara, al cărei scaun îl ocupă, din nou, Gheorghiţă Ştefan, nenorocitul care a avut să plătească scump încrederea lui în Rakoczy şi în Polonia.

În mijlocul acestor învălmăşeli, Mihail Vodă Pătraşcu se pune în înţelegere cu cazacii lui Bogdan, partidul moscovit, pentru ca, cu ajutorul lor, să străbată în Muntenia şi să-şi ocupe scaunul.

George Rakoczy II, care-şi schimbase acum politica şi faţă de Curtea din Viena, se plânge de această legătură a lui Mihail Vodă cu duşmanii Poloniei, deci şi ai săi, şi, la 2 aprilie 1654, Împăratul Ferdinand III însărcinează pe Carol Ruf să-i spună că el nu are, nici nu a avut nici o învoială cu cazacii şi că Mihail Vodă Pătraşcu, care a plecat să-şi vadă ţara şi rudele, a ieşit din serviciul împărătesc.

Şi acum, deci, Curtea din Viena ţinea să-şi păstreze toate formele, pentru ca nu cumva George Rakoczy II s-o pună în conflict cu Poarta.

Dar nici nu avea importanţă intervenirea ei pe faţă.

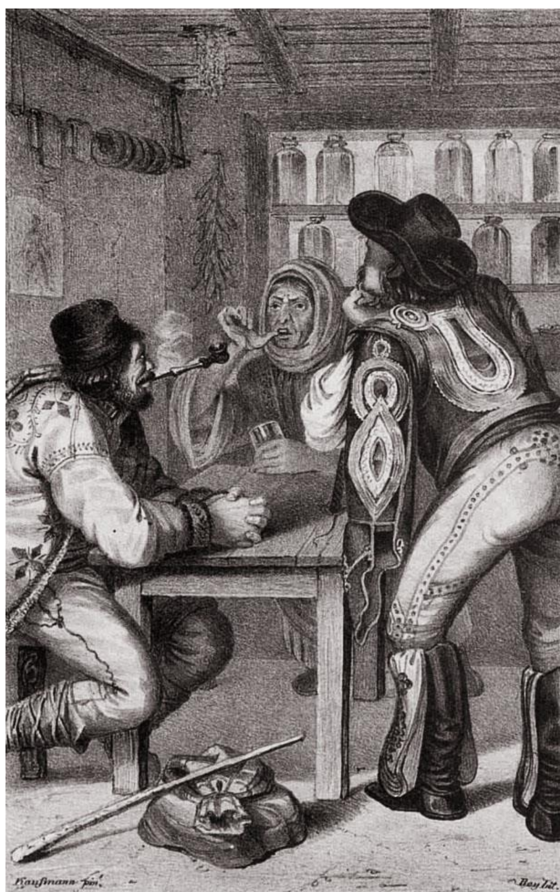
În urma îndelungatelor războaie, izbucnise ciuma, în Polonia şi în ţările învecinate cu ea. Mihail Vodă Pătraşcu străbate, ce-i drept, prin Polonia şi ajunge la curtea lui Bogdan Chmielnizky, dar, peste puţin, se îmbolnăveşte de ciumă.

În scaunul Munteniei e ridicat, apoi, Constantin Vodă Şerban, fratele Domniţei Ana.

Mihail Vodă Pătrşcu, nepotul lui Mihai Vodă Viteazul, a fost, pe cât pot să-mi dau seama, cel din urmă Basarab, născut din căsătorie legitimă.

Data exactă a morţii lui nu se ştie; la 1656, el era mort". / **I. SLAVICI**"[39].

[39] *Vatra*, nr. 13/1894

Povestea cârciumăritului la români

Povestea cârciumăritului la români este cea a unor ipocrite afaceri ierarho-călugăreşti, prin care lacomii adunători de averi pământeşti, începând de la mitropoliţi şi

până la stareţi, cultivau cu încrâncenare viciul, sub motivaţia finanţării cultului. Structurile ierarhice bisericeşti aveau numeroase vii, dar primeau şi de la domniei măcar câte 10.000 litri de vin pe an, pentru că daniile domneşti, de câte 6-10 buţi, însemnau cantităţi uriaşe de băutură, care intrau în pivniţele mănăstireşti, dar nu pentru creştinească împărtăşanie. Într-un vechi ispisoc se face referire la cumpărarea unei buţi cu vin şi, astfel, rămâne mărturia că s-a vândut „o bute de vin de 90 vedre, drept 27 taleri bani gata”[40]. Cum o vadră moldovenească avea 15,2 litri, o bute conţinea 1.368 litri de vin. Ceea ce înseamnă că mănăstirile care beneficiau de danii anuale de câte 6 buţi, primeau câte 8.200 litri de vin, iar cele cu câte 10 buţi, câte 13.680 litri. În mănăstirea Neamţului, unde se dăruiau câte 12 buţi pe an, intrau, deci, 20.793,6 litri de vin anual, păstrat pentru „nevoile cultului” sau vândut prin intermediul cârciumilor mănăstireşti sau doar aflate „sub ascultarea” mănăstirilor, pentru că, din 31 august 1458, „cine ar voi să facă cârciumă să aibă a se înscrie la călugări… iar cine nu se va înscrie în catastiful lor, călugării au voie de la noi să-i ia lui acea băutură şi încă să ia de la acel om 20 de zloţi”. Poate suna incredibil, pentru un credincios de astăzi, o poruncă voievodală, prin care se ordonă agenţilor fiscali ai statului să lase „în pace **o cârciumă mare… a sfintei episcopii**” sau destinarea casei lui Miron Barnovschi din Suceava, sediul episco-piei de astăzi, drept cârciumă, în care „**să vândă vin, rachiu şi altele**, fără să plătească deseatină şi vamă, în care însă trebuie să-şi procure ceară pentru luminatul moaştelor”. În cârciumile mănăstireşti,

---

[40] AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. XIX, Bucureşti 1969, doc. 235, p. 320

episcopale sau ale mitropoliei vindeau vinul, berea, apoi şi rachiul iobagi mănăstireşti, consideraţi, datorită statului lor de cârciu-mari, „meşteri ai sfintei Episcopii” sau mănăstiri sau mitropolii, apoi s-a apelat şi la darea în arendă a acestor cârciumi, preferaţi fiind experimentaţii cârciumari galiţi-eni. Un astfel de cârciumar mitropolitan este **Abraham, arendaşul Mitropoliei Sucevei**, care luase în arendă câr-ciumile mitropoliei, încercând să promoveze rachiul, care nu se prea bucura de succes printre preferinţele moldove-nilor, aprigi băutori de vin. Întâmplarea făcuse că, prin 1630, tocmai bântuise prin ţară holera, care debutează prin friguri. Abraham, cu o inspiraţie genială, a pus ra-chiul în sticluţe mici şi a început să-l vândă, aşa cum făceau şi confraţii lui prin Maramureş, drept… leac pen-tru holeră, adică **holercă** sau **horilcă**. Folosit ca leac pentru domolirea frisoanelor de frig, rachiul îşi făcea pe deplin datoria, iar moldovenii au adoptat, la început ca metodă profilactică, holerca. În 7 noiembrie 1630, afa-cerea cu holercă mergea atât de straşnic, încât Mitropolia Sucevei a cerut, pentru cârciumile arendate lui Abraham, scutire de dări către vistierie.

Preoţii de prin satele închinate unor mănăstiri, episcopii sau direct mitropoliei erau obligaţi la „darea vlădicească”, respectiv „câte **doi galbeni** şi câte **doi po-tronici** pentru prescuri şi câte **doi potronici pentru lumânări** şi câte **trei pătrări de grăunţe** şi câte **un** po-tronic **pentru hârtie** precum iaste obiceiul”. Darea aceasta, mult îngroşată, se plăteşte şi astăzi, dacă ne facem curajul de a recunoaşte cu onestitate uriaşa farsă în care ne-au rostogolit, sub pretextul credinţei, ierarhiile

bisericeşti. Primind ceara de la fiecare cârciumă, instituţiile ierarhice bisericeşti nu ar fi avut motive să-i oblige şi pe bieţii preoţi săteşti la câte o taxă anuală de „doi potronici pentru lumânări”, mai ales că un sat, în trecute vremuri, avea 15-20 de case, câştigurile preoţeşti fiind nesemnificative, cu excepţia satelor aflate în proprietatea unor anumiţi preoţi – dar aceştia erau puţini la număr.

În 6 ianuarie 1411, Alexandru cel Bun dăruieşte, în afară de nişte sate, „în fiecare an întreg, câte 10 buţi de vin”[41], deci 13.680 litri, deci pentru un consum zilnic de peste 37 litri.

În 1 septembrie 1429, la Suceava, Alexandru voievod „şi cu bine-cinstitoarea doamnă Marina” dăruia mănăstirii Neamţului „în fiecare an douăsprezece buţi de vin, din deseatina Neamţului… pentru sănătatea noastră şi pentru pomenirea sfânt-răposaţilor noştri părinţi”[42]. Da-nia este întărită în 23 decembrie 1430, tot din Suceava[43].

În 12 martie 1439, fiii lui Alexandru cel Bun, Ilie şi Ştefan, întăresc mănăstirii Moldoviţa „în fiecare an,

---

[41] AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. I, Bucureşti 1975, doc. 29, p. 42
[42] AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. I, Bucureşti 1975, doc. 93, p. 139
[43] AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. I, Bucureşti 1975, doc. 100, p. 148

câte zece buţi de vin”[44], danie întărită, în 11 februarie 1447, şi de Ştefan voievod, fiul lui Alexandru cel Bun[45].

În 5 octombrie 1448, la Probota, „cu inimă curată şi luminată” Petru Aron dăruia „mănăstirii noastre din Poiană… pentru pomenirea sfânt-răposaţilor noştri părinţi, Alexandru voievod şi mama noastră, doamna Maria… în fiecare an câte şase buţi de vin din deseatina noastră, sau de la Hârlău, sau de la Cotnari sau din orice parte. Şi de asemenea am dat acestei mănăstiri mai înainte de toate toată ceara de la Târgu Frumos, s-o ia călugării, în fiecare an, de la toţi câţi vor avea cârciumi. Toate acestea, şi vinul, şi ceara, să fie mănăstirii noastre uric în vecii vecilor, neclintit”[46].

În 8 aprilie 1449, din Suceava, Alexandru voievod întăreşte şi sporeşte dania pentru Probota, călugării primind dreptul să ia „din vinul din deseatina noastră, în fiecare an, câte **şapte buţi de vin**… Pentru aceea, oricine va însemna deseatina de vin, din partea noastră, prin ţara noastră, acela să dea mănăstirii noastre mai sus scrise câte şapte buţi de vin”[47].

În 31 august 1458, printr-un uric scris la Târgul de Jos, Ştefan cel Mare întăreşte mănăstirii Moldoviţa

---

[44] AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. I, Bucureşti 1975, doc. 192, p. 271
[45] AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. I, Bucureşti 1975, doc. 272, p. 385
[46] AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. I, Bucureşti 1975, doc. 288, p. 412
[47] AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. I, Bucureşti 1975, doc. 2, p. 2

„dania înaintaşilor noştri… ca să asculte şi să-şi adune ceara de la Baia, din toate cârciumile de la Baia, ca să asculte de această mănăstire, de sfânta biserică de la Moldoviţa, cu tot venitul. Iar **cine ar voi să facă cârciumă să aibă a se înscrie la călugări**, iar cine nu se va înscrie în catastiful lor, călugării au voie de la noi să-i ia lui acea băutură şi încă să ia de la acel om 20 de zloţi”[48].

În 15 martie 1490, când trece sub ascultarea Episcopiei din Rădăuţi 50 de „biserici cu popă”, şi când, prin uric separat, stabileşte braniştea şi închină „toate bisericile şi cu popii care sunt în toate satele de ascultă de acea sfântă mănăstire de la Putna”, Ştefan cel Mare stabilea că, „oricâte biserici se vor face şi se vor înnoi de aici înainte şi oricâţi popi se vor pune în toate **acele sate mănăstireşti** mai sus scrise… **ei toţi… să plătească dare acolo şi tot venitul ce se cuvine unui mitropolit de la popi**. Şi pe toţi aceşti popi să-i judece egumenul de la mănăstirea Putna”. Cât despre uriaşa moşie mănăstirească, „acea branişte să fie a mănăstirii Putna ca să pescuiască pentru sine şi să-şi pască vitele. Iar altul nimeni să nu îndrăznească fără voia egumenului să pescuiască în acea branişte, să pască vite şi să nu facă nici alt lucru”[49]. Întăritură pentru aceste privilegii s-a dat şi în 17 noiembrie 1502[50].

---

[48] AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. I, Bucureşti 1975, doc. 75, p. 109

[49] AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. III, Bucureşti 1980, doc. 73 şi 74, pp. 138-142

[50] AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. III, Bucureşti 1980, doc. 283, p. 505

În 17 ianuarie 1612, „smeritul ieromonah Ghervasie egumenul şi tot întru Domnul smerit sobor din mănăstirea Putna” trimit pe la bisericile din satele ce-i erau închinate „pre fratele nostru Ioan ieromonah precum **ca să strângă dăjdii** de la fieştecare, preoţi şi diaconi, câte **doi galbeni** şi câte **doi potronici** pentru prescuri şi câte **doi potronici pentru lumânări** şi câte **trei pătrări de grăunţe** şi câte **un** potronic **pentru hârtie** precum iaste obiceiul”[51].

În 26 martie 1624, Radu Mihnea a „dat sfintei şi marii biserici a Mitropoliei Ţării Moldovei, care este închinată Sfântului martir şi biruitor al lui Hristos, Gheorghe, şi unde se odihnesc întregi şi neputrezite moaştele Sfântului Ioan cel Nou, al nostru pe drept domnesc sat Zaboloteni, cu loc de moară pe pârâul Suceava, ce a fost sub administrarea cetăţii Suceava şi care se află în ţinutul Suceava” pentru „ca sus zisul sat să contribuie pentru **tămâia şi lampa de la moaştele** ce se odihnesc acolo ale Sfântului Ioan cel Nou”[52].

În 6 octombrie 1626, Iaşi: „Miron Barnovschi voievod dă privilegiul ca **foloasele din arenda rachiului să fie pentru Mitropolia Sucevei**, la Sfântul Gheorghe şi Ioan cel Nou”[53].

---

[51] Balan, Teodor, *Documente bucovinene*, vol. I, Cernăuţi 1933, doc. 68, p. 146

[52] AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. XVIII, Bucureşti 2006, doc. 184, p. 253

[53] DGAS, *Suceava. File de istorie*, Bucureşti 1989, doc. 197, p. 246

În 16 septembrie 1629, „Ioan Alexandru voievod (Coconul) scuteşte **cârciumile care aparţin Mitropoliei Sucevei** de toate dările”[54].

În 7 noiembrie 1630, „Moise Movilă, domnul Moldovei, scuteşte pe **Abraham, arendaşul Mitropoliei Sucevei**, de toate dările către domnie”[55].

În 12 noiembrie 1630, „Moise Movilă voievod întăreşte **arenda rachiului Sucevei** sau **dreptul de vânzare pentru Mitropolie**”[56].

În 18 aprilie 1632, din Iaşi, Alexandru Iliaş voievod scrie „ureadnicilor şi şoltuzilor şi pârgarilor din târgul Huşi să lase „foarte în pace pe aceşti meşteri ai sfintei Episcopii: un cojocar şi un măcelar şi **un cârciumar** şi un croitor şi 1 curelar şi doi olari, de jold şi de podvoade şi de cai de olac şi de vii domneşti” pentru „a sluji ce va fi trebile şi posluşania sfintei Episcopii”[57]. Acest privilegiu era întărit şi de Moise Movilă, în 26 august 1633[58]. În 20 septembrie 1632, Alexandru Iliaş porunceşte, pe lângă folosirea unui cârciumar pentru gloria bunului Dumnezeu prin cele chilii mănăstireşti, şi „a lăsa în pace

---

54 DGAS, *Suceava. File de istorie*, Bucureşti 1989, doc. 112, p. 249
55 DGAS, *Din tezaurul documentar sucevean*, Bucureşti 1983, doc. 311, p. 131
56 DGAS, *Suceava. File de istorie*, Bucureşti 1989, doc. 120, p. 253
57 AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. XXI, Bucureşti 1971, doc. 23, p. 24
58 AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. XXI, Bucureşti 1971, doc. 354, p. 452

o cârciumă mare… a sfintei episcopii de Huşi”[59]. Şi Moise Movilă întăreşte acest sfânt privilegiu cârciumăresc în 26 august 1633[60].

În 1 iunie 1632, Alexandru Iliaş voievod dăruieşte Mitropoliei Sucevei „venitul din cârciumi”[61], iar în 7 iunie 1632 întăreşte Mitropoliei „camăna mare şi mică de la şapte cârciumi”[62]. În 5 mai 1634, nici Vasile Lupu[63] nu rămâne mai prejos în grija pentru puritatea sufletească a credincioşilor suceveni, din aburii lor de mahmureală procurându-se „lumină pentru Sfânt”.

În 20 aprilie 1627, Miron Barnovschi „dăruieşte propria sa casă din Suceava, cu pivniţe de zid, mitropoliei de acolo, cu hramul Sfântul Gheorghe, unde sunt moaştele Sfântului Ioan cel Nou, şi dă voie ca în această casă **să vândă vin, rachiu şi altele**, fără să plătească deseatină şi vamă, în care însă trebuie să-şi procure ceară pentru luminatul moaştelor”[64].

---

59 AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. XXI, Bucureşti 1971, doc. 214, p. 270

60 AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. XXI, Bucureşti 1971, doc. 353, p. 450

61 AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. XXI, Bucureşti 1971, doc. 104, p. 132

62 AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. XXI, Bucureşti 1971, doc. 112, p. 137

63 AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. XXII, Bucureşti 1974, doc. 113, p. 123

64 AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. XIX, Bucureşti 1969, doc. 182, p. 237

În 22 ianuarie 1651, Vasile Lupu „întăreşte veniturile stabilite de către înaintaşii săi **pentru procurarea lumânărilor, a undelemnului de la o candelă**, care trebuie să ardă zi şi noapte la moaştele Sfântului Ioan cel Nou, **din cârciumile sale** de piatră, mari şi mici, apoi pentru tămâie, vin şi restul nevoilor bisericii, veniturile de la doi voştinari, doi măcelari şi doi cojocari"[65].

În 22 martie 1654, Gheorghe Ştefan „întăreşte Mitropoliei Sucevei, Sfântul Gheorghe şi Ioan cel Nou, satul Poiana Vădicii de lângă Iaşi şi scuteşte de dări pe cei 20 de posluşnici de acolo pentru a lucra viile Mitropoliei, din al căror venit se procură **lumânările de la moaştele Sfântului Ioan**"[66].

În 10 august 1666, atunci când „Ioan Iliaş Alexandru voievod întăreşte Mitropoliei Sucevei rezultatul din **vinderea rachiului**"[67].

În „8 Septembrie 1764. „Lupu Balş Vel (mare – n. n.) Vornic" se învoieşte, înaintea „Sfinţiei Sale, părintelui Gligorie arhimandritul *cheschiofilaxi tis ieras chcvasilichis monis tu Aghiu Pavlu*, de la **sfânta mănăstire Sfetagora**, ce este hramul Sfeti Ghiorghi", şi cu Timoftei, egumenul de la Tudoreni, pentru moşia Morenii, în hotar

---

[65] DGAS, *Suceava. File de istorie*, Bucureşti 1989, doc. 155, p. 283
[66] AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. XVIII, Bucureşti 2006, doc. 138, p. 186
[67] AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. XXII, Bucureşti 1974, doc. 247, p. 277 subsol

cu satul său Plopenii… Şi o cârciumă, ce este lângă moară”[68].

În 1771, ianuarie 1: „Condică cuprinzând 202 documente ale mănăstirii Solca, din anii 1502-1767, pentru satele, moşiile, **viile,** bălţile, vecinii, posluşnicii şi ţiganii, **pivniţele şi cârciumile**, cărţile, veşmintele, vasele şi odoarele mănăstireşti”[69].

În 1775**,** conform izvodului cu oameni al mănăstirii Voroneţ, vatra satului număra, în 1775, 37 de gospodării, toate arendate, pe timp de un an, în 17 iulie 1782, de egumenul Inochentie evreilor Marco din Suceava şi Solomon din Gura Humorului pentru „40 lei împărăteşti”, dar şi cu **obligaţia de a vinde două vase cu vin din vinul mănăstirii**, cu câte 45 „parale împărăteşti” vadra. Adică un preţ dublu faţă de cel de pe piaţa câmpulungeană.

În 1781**,** „evreii care au început să vândă în cârciumi sau tarabe luate în arendă, cu contracte şi plăţi în avans pe câțiva ani, pot lăsa această arendă evreilor rămași, pentru o perioadă contractuală limitată, dacă nu altora”[70].

În 1782, februarie 19, „prietineasca carte din Fevruar 1, cu dumnealor aceşti doi ofiţeri am luat, şi pentru

---

[68] Iorga, op. cit., p. 61
[69] DGAS, *Din tezaurul documentar sucevean*, Bucureşti 1983, doc. 1201, p. 402
[70] Polek, Dr. Johann, *Joseph's Reisen nach Galizien und der Bukowina*, Czernowitz 1895, pp. 41 și următoarele

răspunsul ce să cere la partea aceea, pe câteva ponturi a pravilei, şi a obiceiului de moşii şi alte pricini ca aceste ale pământului, de care Comisia de acolo are trebuinţă, toate pre larg am înţeles, şi fiind că după cum am şi mai scris, din partea noastră, de-a pururi buna armonie şi prieteşugul megieşesc nestrămutat să păzeşte, iată că şi la aceste întrebări s-au făcut de la Divanul nostru răspunsul pe fieştecare pont, după ale pravilei şi obiceiul pământului urmări, pentru acel fel de pricini de moşii de acolo, şi alte ca aceste, după cum înscris pe lângă aceasta, s-au trimes, arătându-se pre larg", precizează, printre altele că „moşiile răzeşeşti s-au împărţit şi se împart şi acum în părticele mici, pe câţi răzeşi sunt şi se cuvine fieştecăruia partea sa, şi pe părticica sa este volnic a face fieştecare crăcimă"[71].

În 1811, „cele mai multe produse ale agriculturii şi creşterii vitelor, ceara, mierea, berea şi rachiul, lâna şi pieile, păturile, păturile de Suceava şi cordovanul de Vijniţa, dau de lucru locuitorilor din Bucovina"[72].

În 1825, septembrie 4, la Iaşi, „Ioan Sandu Sturdza, domnul Moldovei, întăreşte boierilor Constand Negre, fost mare spătar, şi cumnatului său Ioan Pătraşcu, fost mare ban, „slobozenia pentru alcătuirea de târg pe moşia lor Brătenii, ţinutul Suceava, dată prin cartea sa din 1 iunie 1825… Se stabileşte organizarea târgului şi plata bezmănului pe stânjenul de dugheană, cârciuma şi casa „ce va prinde loc la uliţă", câte 4 lei pe an, în două

---

[71] Codrescu, Theodor, *Uricarul sau Colecţiune de diferite acte care pot servi la Istoria* Românilor, Volum XI, Iassi 1889, pp. 266-26
[72] *Călători,* XIX, I, pp. 779-783

vadele, cei de la mahala câte 2 lei stânjenul; lungul dughenelor să fie de 19 stânjeni, iar şandramaua de un stânjen şi jumătate; cei ce vor face negoţ cu vin, rachiu, păcură, pitarii şi mungerii, în dughenele lor, să plătească bezmenul numai pentru dugheni, „cu alt havaet să nu fie supăraţi”; căsăpiile, câte se vor face, „jumătate să fie ale stăpânilor târgului şi jumătate ale negustorilor; venitul cotului va fi al stăpânilor şi se va plăti câte 30 parale butea şi 15 parale polobocul”[73].

În 1828**,** mai 9, „Ioniţă Stărgu din Fulticeni vinde, pentru 2 100 lei, lui Moisă, feciorul lui Şmil Croitoru, o cârciumă şi o dugheană, sub acelaşi acoperiş, cu grajd şi ogradă, aflate pe moşia lui Tudorache Ciure căminar şi megieşite cu dughenele Mitropoliei Moldovei”[74].

În 1854**,** „afară de cereale, se importă din Bucovina piei de vite, iar mai cu seamă, „spirit” rachiu (rachiul, de se vor importa alte cele, dar rachiul nu rămâne uitat). Doamne, de se bea în patria noastră numai atâta rachiu cât se importă din Galiţia şi Bucovina, încă se bea prea mult, dar ce vom zice despre vinars, produs aici, în patrie, de bunii patrioţi, care încă şi-au lărgit fabricile, iar de arderea bucatelor şi producere vinarsului şi-au câştigat şi maşini, ca cu atât mai multă câtime de bucate, în cât mai scurt timp, să poată trage din gura săracilor şi, în loc de pâine şi de nutriment, să le dea rachiu, acel vierme, care roade la sănătatea şi viaţa omenească, macină averea

---

[73] DGAS, *Din tezaurul documentar sucevean*, Bucureşti 1983, Doc. 1838, pp. 580, 581

[74] Gorovei, Artur, *Folticenii. Cercetări istorice asupra oraşului*, Bucureşti 1938, p. 11

milioanelor în pungile unor privaţi. De s-ar ridica altfel de fabrici în patrie, de pănură, de pânză, de ar spori şcolile şi s-ar întemeia şcoli agrare aşa de repede cum sporesc vinarsurile în patrie, atunci am fi mai fericiţi!"[75].

În 1880**,** „aici, în Siret, am văzut, cu părere de rău, că ţăranii noştri se îmbulzeau în cârciumioara unui evreu întocmai cum obişnuiesc a se îmbulzi spre a sfânta cruce, la Bobotează"[76].

În 1890**,** „grecoteiul Leon Sinescu, primarul Târgului Burdujeni, care, pe lângă meseria lucrativă de primar, exercită şi profesia de cârciumar, trăgând diferite foloase ilicite: / 1). Sub egida şi protecţiunea sa de primar-cârciumar şi angrosist licenţiat în Burdujeni, neamurile concubinei sale, evreica, duduca Maria (odinioară Marim Bercovici) face speculă *en-gros* cu vin în judeţele Botoşani şi Dorohoi, fără a plăti fiscului vreo taxă. / 2). Sinescu ţine deschisă o cârciumă în marginea târguşorului dinspre frontiera Austriei. În acest cuib se adăpostesc numeroşi contrabandişti şi făcători de rele de peste graniţă cu tovarăşii lor de aici, care îşi exercită afacerile nocturne în dauna vamei şi a proprietarilor de vite; ei sunt obligaţi fireşte de a plăti cu preţuri oficiale mâncările şi băuturile ce li se servesc de reprezentanta bizantinului primar"[77].

În 1894**,** „sunt în târgul Burdujeni 108 comercianţi şi 137 meseriaşi; **200 cârciumi**", iar satul Burdujeni

[75] *Gazeta Transilvaniei*, nr. 47, 12 iunie 1854, p. 185
[76] *Familia*, Anul XVI, Nr. 27, duminică 6 / 18 aprilie 1880
[77] *Adevărul*, No. 605, anul III, joi 30 august 1890, p. 1

„are 3 meseriaşi, 6 comercianţi, 2 fabrici şi **4 cârciumi**”[78]. În Baia „sunt 3 cârciumi”[79]. În comuna Broşteni, moşie a Regelui, sunt „6 cârciumi”[80]. În Dumbrăveni „sunt 13 cârciumi”[81]. În comuna Băneşti „sunt 8 cârciumi”[82]. În „Brădăţel, pe Şomuzul Mare, sunt 6 cârciumi”[83]. În comuna Mălini, fostă a mănăstirii Slatina, sunt „11 cârciumi”[84]. În Siminicea-Balş sunt „3 cârciumi”, iar în Siminicea-Miclescu, „2 cârciumi”[85]. În comuna Şoldăneşti, sunt „5 cârciumi”[86].

În 1895**,** Statul închiriază, „pe un period de 5 ani, începător de la 23 Aprilie 1895: Locul cu cârciumă, compus din 2 camere, de pe moşia Adâncata, situat în satul comunei Adâncata, în suprafaţă totală ca de 1.790 mp”[87].

---

[78] Lahovari, George Ioan, *Marele Dicţionar Geografic al României*, volumul II 1899, pp. 78, 79
[79] Ionescu, Serafim, *Dicţionar geografic al Judeţului Suceava*, Bucureşti 1894, p. 8
[80] Ionescu, Serafim, *Dicţionar Geografic al Judeţului Suceava*, Bucureşti 1894, p. 49
[81] Lahovari, George Ioan, *Marele Dicţionar Geografic al României*, volumul III, Bucureşti 1900, pp. 271, 272
[82] Lahovari, George Ioan, *Marele Dicţionar Geografic al României*, volumul III 1900, p. 374; volumul I, Bucureşti 1898, pp. 317, 318 şi 311; volumul IV, Bucureşti 1901, p. 114; volumul V, Bucureşti 1902, p. 439
[83] Lahovari, George Ioan, *Marele Dicţionar Geografic al României*, volumul I 1898, pp. 600, 601
[84] Ionescu, Serafim, *Dicţionar geografic al Judeţului Suceava*, Bucureşti 1894, pp. 193, 194
[85] Lahovari, George Ioan, *Marele Dicţionar Geografic al României*, Volumul V, Bucureşti 1902, pp. 389, 390
[86] Lahovari, George Ioan, *Marele Dicţionar Geografic al României*, vol. V, București 1902, pp. 524, 525
[87] *Monitorul Oficial*, No. 25, 3/15 mai 1895, p. 794

În 1899, „băuturile, la Românii din Solca, sunt, mai cu samă, ţuica, carpata, chişingaciul, rosoliul, picăturile, berea şi vinul”[88].

În 1899, „Se aduce la cunoştinţa celor interesaţi că, în ziua de 9 Decembre 1899 şi următoarele, orele 10 dimineaţa, se va ţine licitaţiune publică… în localul prefecturii judeţului Suceava, pentru vânzarea bunurilor mici arătate mai jos: **Locul cârciumii** de la Ungureni, de pe moşia Gulia… în întindere suprafaţa totală ca de 1.860 mp, situat în comuna Dolhasca, plasa Siretul, **fost pendinte de mănăstirea Probota**. / Locul cârciumii, cu o casă cu 3 încăperi, o pivniţă de piatră boltită, de pe moşia Dolhasca… în întindere suprafaţa totală ca de 2.429 mp, situat în comuna Dolhasca, plasa Siretul, **fost pendinte de mănăstirea Probota. /** Locul cârciumii din Săndeni, cu o casă cu două încăperi, o sală şi o pivniţă de piatră boltită, de pe moşia Dolhasca… în întindere suprafaţa totală ca de 3.581 mp, situat în comuna Dolhasca, plasa Siret, **fost pendinte de mănăstirea Probota**. / Locul cârciumii de la Turbata, având pe el o casă ruinată, de pe moşia Dolhasca… în întindere suprafaţa totală ca de 4 hectare, 2.966 mp, situat în comuna Dolhasca, plasa Siretul, **fost pendinte de mănăstirea Probota**. / Locul cârciumii de la Buda, având pe el o casă cu două încăperi, o sală şi pivniţă de piatră boltită, de pe moşia Dolhasca… în întindere suprafaţa totală ca de 7.623 mp, din care ca 2.949 mp călcaţi, situat în comuna Dolhasca,

---

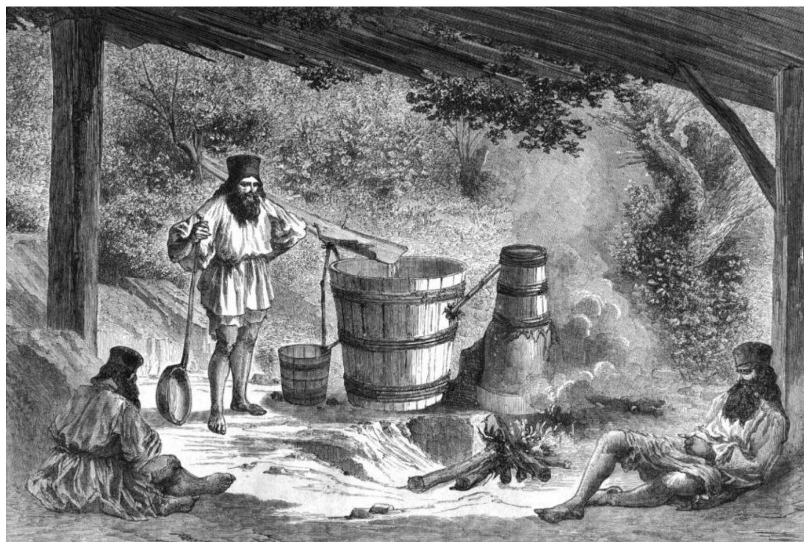
[88] Mitric-Bruja, Solca, în „Patria”, Anul III, Nr. 307 din 6/18 August 1899, pp. 1, 2, Nr. 308 din 11/23 August 1899, pp. 3, 4

plasa Siretul, **fost pendinte de mănăstirea Probota**”[89]. „Locul cârciumii din colţ… de pe moşia Heciu, în întindere suprafaţa totală ca de 1.240 mp, situat în comuna Lespezile, plasa Siretul, **fost pendinte de mănăstirea Probota**”[90]. „**Locul cârciumii cu un han**, lung de 13 metri, larg de 8,5 metri, construcție de zid, având două odăi, o sală, un beci boltit pentru 8 vase, învelit cu șindrile, în stare proastă, pe plan lit. b3, de pe moşia Rădășeni. / **Locul cu o cârciumă de bârne**, învelită cu șindrilă, având două odăi, construcție veche și în stare proastă, de pe moșia Rădășeni în întindere suprafață totală ca de 1.253 mp, situat în comuna Oprișeni, plasa Moldova-Somuz, **fost pendinte de monastirea Slatina**”[91].

În 1919**,** prin deciziunea ministerială nr. 1593 / 1919, semnată, în numele lui Ion Nistor, de Iorgu Toma, în „Comisiunea de apel pentru evaluarea taxei de cărşmărit” pe anul în curs, erau numiţi, alături de nume mari ale administraţiei, vestiţii cârciumari **Beill Oscar**, proprietarul berăriei Siret, **Ignatie Spatariu** din Boian, **Nicolai Andriciuc** din Zadobriuca, **Teodor Cudla** din Mahala, **Ioan Niznic** din Cosmin, **Abraham Ausländer** din Ceahor, **Alexandru Buburuzan** din Mănăstirea Homorului, **Vasile Floreşteanu** din Valea-Sacă, **Hans Ludvar** din Gura-Homorului, **Jankel Fleiscer** din Corlata, **Ioan Pauliuc, Jossel Pilpel, Gheorghe a lui Vasile Perhinschi** şi **Samuel Fritz** din Coţmani, **Vasile Albei Şandru**, notat, în alte ştiri ale vremii „Alboi-Şandru”,

[89] *Monitorul Oficial*, Nr. 183, 15/27 noiembrie 1899, pp. 6354-6357
[90] Ibidem
[91] *Monitorul Oficial*, Nr. 183, 15 noiembrie 1899, p. 6356

Anton Rothkögel şi dorneanul **Nuchim Bronstein**, **Heinrich Voise** şi **Benjamin Klein** din Rădăuţi, **Moritz Kugelmass** din Siret, **Isidor Oelgeisser** din Hliboka, **Moses Hausknecht** şi **Moses Gottlieb** din Storojineţ, **Hermann Dermer**, proprietarul „otelului" din Suceava, **Rudolf Sauer** din Iţcanii Noi, **Gheorghi Roşu** din Dărmăneşti, **Chaim Lifsches** şi **Abraham Selig Rennert** din Văşcăuţi, **Mihai Strusiewcz** din Putila, **Alter Drimer** din Vijniţa, **Süssie Fischer** şi **Isidor Linker** din Zastavna şi **Munisch Wacher** din Cincău[92].

[92] *Monitorul Bucovinei*, Fascicula 69, Cernăuţi, în 3 octombrie nou 1919, pp. 1-3

Ştefan cel Mare, după tabloul votiv dela Voroneţ.

Portretele lui Ştefan cel Mare şi Petru Rareş şi ale familiilor lor de la Voroneţ şi Humor

„Printre picturile mănăstirilor bucovinene din Voroneţ şi Humor, o deosebită atenţie merită portretele istorice. La Voroneţ, sunt trei mai însemnate: în interior,

ale lui Ştefan cel Mare si ale familiei sale, iar în exterior, al mitropolitului Grigore, al doilea ctitor al mănăstirii, precum şi al celebrului Daniil Sihastru, pictaţi pe peretele meridional lângă uşa de intrare. Cele dintâi se află pe peretele din dreapta apusean al corului.

În faţa lui Christos, care stă pe un jeţ, Ştefan cel Mare, indicat prin inscripţia slavonă, prezintă biserica, ctitoria sa din Voroneţ, învelită cu un acoperiş cărămiziu, iar cupola sfârşită printr-o învelitoare albastră. El este îmbrăcat într-o haină gălbuie, imitând broderiile în fir de aur, cu duble chenare, jos cu o bordură albastră. Vestmântul acesta este presărat cu ramuri mari şi pietre nestemate, verzi sau albastre.

Maica Domnului conduce pe domnitor, rezemând mâna dreaptă pe umărul lui. Ea are o siluetă mai mare ca a lui, este învestmântată într-o mantie roşcată, purpură, şi cu un chiton albastru, terminat jos printr-un chenar cu mărgăritare sau pietre nestemate.

Îndărătul lui Ştefan cel Mare, urmează doamna sa, Maria, cum ne arată inscripţia slavonă, în atitudine de orantă. Ea poartă, ca şi domnul său, o mare coroană, ornată cu peruzele. Părul ei este învăluit într-o broboadă cu dungi albastre şi gălbui alternând. La urechi, atârnă trei şuviţe de mărgăritare, care se resfiră şi cad pe lângă gât. Cămaşa ei este înfrumuseţată cu altiţe negre, care alcătuiesc o bandă largă. Mânecile roşii, strânse la mâini, au de asemenea cusături naţionale. O rochie lungă, ornată cu ramuri mari, are o deschizătură largă, căptuşită cu o stofă albastră.

În faţa doamnei, se află o domniţă, îmbrăcată în mantie lungă, cu două rânduri de chenare roşcate, ca şi mantia ei, pe care apar ramuri mari. Se văd aceeaşi deschizătură albastră a hainei, aceleaşi altiţe şi mâneci brodate, aceiaşi cercei cu jurubiţe de mărgăritare. În locul coroanei însă, poartă o diademă fină[93].

Aceste picturi, deşi le-am socotit odinioară[94], ca fiind posterioare, par a fi contemporane cu Ştefan cel Mare, restaurate însă, poate în timpul mitropolitului Grigorie (Roşca – n. n.), dacă nu mai târziu.

La biserica mănăstirii vecine, Humor, ne întâmpină mai multe scene istorice. Pe zidul exterior sudic, ca urmare a celor 24 de icoase ale imnului acatist, se desfăşoară asediul Constantinopolului de către Arabi şi Perşi, despre care am vorbit aiurea[95].

În interior, în sala funerară, se află două portrete istorice. La dreapta şi la stânga, pe peretele celor două morminte ale ctitorilor, sunt zugrăvite figurile lor: la dreapta, Teodor Bubuioc, logofătul, ţinându-şi biserica în mână, pictură deteriorată mult; la stânga, soţia sa, Anas-

---

[93] În *Îndrumări Culturale,* am arătat că este unul din fiii lui Ştefan. Cercetând însă mai bine pictura, am constatat că e vorba de o domniţă.

[94] *Îndrumări Culturale,* p. 20

[95] O. Tafrali, *Le siège de Constantinople dans les fresques de Bucovine*, în *Melanges offerts à M. Gustave Schlumberger*, Paris, 1924, p. 456; cf. O. Tafrali, *Îndrumări Culturale,* Bucureşti 1926, pp. 11-13; cf. Grecu, *Eine Belagerung K'pels in der rumänischen Kirchenmalerei*, în *Byzantion, I.* 273).

tasia. Costumul acesteia este foarte interesant, în special pălăria, rotundă, cu borduri largi, identică cu cea a soţiei logofătului Tăutu din biserica satului Bălineşti[96]. Anastasia stă în genunchi, în atitudine de orantă. Are o mantie greoaie verde cu ramuri galbene, fără mâneci. Dedesubt, poartă o cămaşă naţională, ale cărei mâneci roşcate sunt acoperite cu cusături cadrilate. Părul ei este învăluit într-o maramă scurtă, care cade pe spate şi peste care este aşezată pălăria cu borduri rotunde.

Pe peretele apusean, din dreapta, al corului, este zugrăvită o scenă, ce se întâlneşte în multe alte biserici: *Domnitorul, urmat de familia sa, condus de Maica Domnului, oferind Mântuitorului biserica.* Aici e vorba de Petru Rareş, care nu-i ctitorul ei. Logofătul său Teodor a voit totuşi să-l cinstească în acest fel, cedându-i locul.

Pe un fond al unui cer sineliu, presărat cu stele aurii, se detaşează toate figurile. La dreapta, stă Christos pe un jeţ rotund, cu perină lunguiaţă liliachie. Este îmbrăcat într-o mantie albastră, cu un hiton roşcat, având mânecile decorate cu o bandă caracteristică, aproape de înălţimea umărului. El binecuvântează cu dreapta, iar cu stânga ţine o evanghelie roşcată, împodobită cu mărgăritare, rezemată pe genunchi. Sub picioarele lui se vede un *hypopodion* înalt, cu două trepte, dintre care prima este ornată cu arcuri. Mântuitorul se apleacă binevoitor, ca să primească biserica, pe care i-o întinde domnitorul.

Petru Rareş poartă o mantie gălbuie cu mâneci largi, cu chenar lat caneliu, care face înconjurul gâtului,

---

[96] O. Tafrali, *Îndrumări Culturale*, p. 21

mânecilor, deschizăturii din faţă şi a marginii de jos. Haina aceasta, cu căptuşeala albăstrie, n-are dublu chenar ca cea a lui Ştefan cel Mare din Voroneţ.

Biserica, pe care o ţine Petru Rareş în mână, are pridvor, este fără cupolă, cu un acoperiş cărămiziu. Maica Domnului, care stă pe o estradă, îşi reazemă o mână pe ea şi se întoarce, într-o atitudine elegantă, spre domnitor. Mantia ei este de purpură roşie, iar hitonul albastru.

Petru Rareş poartă o barbă scundă şi plete, care îi cad pe spate şi pe lângă gât. Coroana sa seamănă cu cea a lui Ştefan.

Îndărătul său, înaintează ca orantă doamna sa, Elena, purtând pe cap o coroană la fel. Ea poartă şi o broboadă, care cade în zig-zaguri pe spate şi-i încadrează figura. Mantia sa, cu un guler de o coloare închisă, este gălbuie, cu ramuri mari. Dedesubt, se zăreşte o haină canelie, ale cărei mâneci sunt brodate. La urechi se văd trei râuri de mărgăritare, după moda timpului.

În faţa Doamnei, reprezentat în dimensiuni mai mici, stă prinţul Ştefan ca orant, purtând o coroană şi o haină gălbuie, asemănătoare celor ale părintelui său.

Toate personagiile poartă încălţăminte roşii, afară de Mântuitor, care se prezintă cu picioarele goale. Pe lângă fiecare, se citeşte o inscripţie cu numele corespunzător. Picturile aceste sunt cele originale, cu colorile ra-

vivate întru câtva, într-o perioadă care nu se poate determina" / **O. Tafrali**[97].

Portretele lui Petru Rareş şi ale familiei sale dela Humor.
Copiate de d-na Malceceskaia, profesoară.

[97] *Artă şi Arheologie*, Anul I, Fascicolul II, 1928, Bucureşti 1928, pp. 16, 17

Jupiter drept Hristos la Suceviţa

Prelegere susținută în adunarea generală a membrilor Muzeului de Stat din Bucovina, de E. Maximowicz.

„Nu mi-a fost dat să studiez din pictura bizantină, din punctul meu de vedere, așa cum apare în monumentele ecleziastice din țările balcanice sau din Muntele Athos. Din fericire, avem în țara noastră mai multe biserici monahale vechi, în care picturile bisericești sunt încă în mare parte păstrate. Într-adevăr, la biserica din Suceviţa, aceste picturi, care umplu complet pereții din interior și din exterior, sunt încă păstrate pe deplin, cu ex-

cepția unor pagube în partea de nord a clădirii. Astfel, aici, așa cum nu s-ar întâmpla cu o a doua biserică, putem studia întregul sistem de decorare a tabloului și amenajarea lui. Eu însumi m-am ocupat cu decorațiunea unor biserici gr. or. locale sau, dar abia acum pot să fac studii speciale aici, la Suceviţa, şi să acord și mai multă atenție acestor picturi bisericești. Dar nu am recunoscut asemănări ale acestor reprezentări cu arta bizantină, până nu am studiat cea mai interesantă lucrare, cea a lui H. Brockhaus, „Arta în mănăstirile din Athos“. Pentru a înțelege, în continuare, imaginile, am cercetat şi lucrarea lui Dionisie, „Manualul picturilor muntelui Athos“, care înseamnă un ghid bun.

Chipul Răscumpărătorului ocupă, desigur, poziția cea mai proeminentă în aceste picturi bisericești și, de asemenea, pare a fi cel mai important chip. Vreau să prezint aici, pe scurt, apariția acestui tip de Hristos. Este caracteristic creștinismului ca religie, care apare relativ târziu, imaginea lui Hristos ca atare. În primele începuturi ale așa-numitei ere creștine timpurii, Hristos este indicat doar prin alegorii, cum ar fi Mielul etc. sau chiar prin monograme. În picturile pictate în catacombe, Hristos este subiectul multor astfel de aluzii alegorice. Iubirea creştină, preocupată de Mântuitor, a găsit relaționări ușoare peste tot. Ca figură istorică, însă, Hristos nu este aproape reprezentat. Dacă se întâmplă acest lucru, chiar și în imaginile individuale, nu există urmă din efortul de a crea o figură tipică. S-a vrut doar exprimarea unei semnificației spirituale a Mântuitorului. Se pare chiar că s-a făcut în mod deliberat, pentru a scăpa de o pretenție de

idolatrie, întrucât trebuia să se deosebească de orice fel de neamuri, de care creștinii erau înconjurați.

Odată cu adoptarea creștinismului de către împăratul Constantin, creștinismul, care, până atunci, fusese tolerat doar, a primit o semnificație specială pentru lume. Abia acum creștinismul s-a putut dezvolta și s-au putut crea noi obiceiuri și condiții.

Recunoașterea creștinismului ca religie conducătoare a avut o influență mare şi asupra artelor vizuale. Iar ceea ce obișnuia să fie înfățișat într-un mod simbolic a câștigat anumite forme. Era firesc acum ca creștinii să tânjească după o imagine a Mântuitorului, în întruchiparea sa istorică pământească. La fel cum primii creștini au căutat doar să creeze idei supranaturale, prin reprezentarea lui Hristos, creștinii veniți la putere au dorit să aibă o imagine de încredere a Mântuitorului. Este interesant ce scrie scriitorul de artă Schnaase despre geneza acestui tip.

Într-adevăr, această dorință de a avea o imagine de încredere a Mântuitorului, foarte devreme, a fost, de asemenea, foarte dinamică. Chiar și Constanţia, sora împăratului Constantin, s-a pronunțat împotriva lui Eusebiu, cel mai cunoscut episcop al Cezareii. Într-o discuţie particulară cu acest cleric, care o acuza că ea mai degrabă cedează dorințelor unor oameni de rang înalt, el o întreabă ce înțelege ea despre chipul lui Hristos. Figura umilă a Mântuitorului, spunea el, ar putea însemna că, atunci când gloria divină a strălucit prin el, în Schimbarea la Față, nici măcar discipolii săi nu ar fi putut să înțeleagă vederea. El se referea la cuvintele Scripturii, care tre-

buiau să se regăsească în portret. Constanţia îi ceruse un portret adevărat episcopului, deşi nu exista decât unul presupus, dar care nu este sigur că era şi un portret real. Eusebiu însuși nu vorbește despre asta. El spune, într-o altă scriptură, că a văzut imagini străvechi ale lui Hristos, precum și ale lui Petru și Pavel, printre creştinii convertiți din păgânism și că portretele acestea au fost făcute și pictate pe tăblițe. El menționează în special o statuie a lui Hristos, care, conform zvonului, conformă asemănării personale cu Domnului, era făcută de femeia însetată de evanghelii din orașul Caesarea-Filipi sau Paneas din Palestina (inamicul creștinilor, Iulian Apostatul, ar fi dărâmatat această statuie). Eusebiu dezaproba statuia, această expresie păgână de recunoștință, și, prin urmare, probabil nu va fi acceptat autenticitatea portretului. Dar cel puțin opinia generală trebuie să fi fost că nu există o imagine fiabilă a Mântuitorului, pentru că, în caz contrar, Episcopul s-ar fi exprimat, în părerile sale nefavorabile asupra imaginilor și, pe fondul diversităţii de opinii, despre figura lui Hristos, iar dilema ar fi fost, apoi, ușor de rezolvat.

Opinia mai veche, pe care Iustin Martirul (c. 130) și alții o pronunțaseră după el, și, în cele din urmă, a apărat-o cu mare vehemență Tertulian (mort în anul 220), cel care a apelat în continuare la Eusebiu, insistând că Mântuitorul a apărut într-o formă de umilinţă. În curând, această opinie avea să reziste sentimental. Mântuitorul a trebuit să trăiască și în moștenirea sa pământească. Mântuitorul, în aparența sa pământească, trebuie să fi fost demn de natura sa divină. Ulterior, unii dintre Părinții Bisericii, Hrisostom (mort în 407), Ieronim (mort în 420),

se referă deja la descrierea frumuseții Domnului, din Psalmul 45, iar această părere a devenit din ce în ce mai răspândită; ideea a fost împărtășită, de asemenea, de faimoşii învăţători ai bisericii, Ambrosie și Augustin. Dar acești părinți ai bisericii nu aveau în minte o imagine clară. Augustin remarca în mod expres că fațetele lui Hristos ne sunt complet necunoscute și, prin urmare, el este reprezentat foarte diferit, în funcție de multitudinea gândurilor. De asemenea, s-a ezitat, probabil, încă mult timp între reprezentarea istorică și cea simbolică.

Noua viziune asupra frumuseții Domnului, însă, a dat o sugestie periculoasă a sentimentelor păgâne. O legendă bizantină spune, despre un pictor, care a îndrăznit să înfățișeze imaginea Mântuitorului cu trăsăturile unui Jupiter, că mâna lui paralizase și că abia după ce a ispăşit în pocăință, mâna şi-ar fi revenit, printr-o minune săvârşită de arhiepiscopul Ghenadiu. Într-o cupolă a bisericii din Suceviţa, se află un Hristos care seamănă foarte mult cu Jupiter. Părul cenușiu și barba, din acest portret, sugerează formal o statuie.

Pentru a evita astfel de rele, a trebuit, prin urmare, să se dorească o imagine certificată de Biserică, iar din secolul al V-lea sau al VI-lea au apărut legende care vorbeau despre originea acesteia, nu prin revelaţiile artei, ci prin mijloace supranaturale.

Prima legendă a fost cea a regelui Abgarus din Edessa, în Mesopotania. Eusebiu spune doar despre vindecarea săvârşită de o icoană, dar mesajul minunilor lui Hristos i-a inspirat pe contemporanii Domnului, astfel în-

cât acest mesaj este mereu mediat de către un apostol trimis de Hristos.

Istoricul armean Moise de Chorene, în al cincilea veac, și grecul Euagrius, în secolul al VI-lea, adaugă, totuși, că Hristos i-ar fi dat mesagerului Abgarus darul minunat într-o imagine pe pânză. Alți scriitori greci repetă legenda și scriu despre minuni care au fost făcute de această icoană, care a fost adusă, în sfârșit, cu mare solemnitate, de la Edessa, la Constantinopol, în anul 944, și se spune că a fost depusă, mai târziu, în bazilica Sf. Silvester din Roma. Legenda înrudită a Veronicăi apare mai târziu, și anume în Europa Occidentală. Legenda este următoarea:

Sfânta Veronica a şters, cu o cârpă, transpirația de pe chipul lui Hristos, atunci când Hristos ducea crucea grea pe Pragul Patimilor, și că pe această pânză ar fi rămas întipărit chipul lui Hristos. Deși o scriere greacă, din vremea lui Iustinian, menționează pe femeia sângeroasă, căreia i se atribuie statuia lui Hristos din Panea, legenda detaliată despre chipul Domnului, imprimat pe pânza Veronicăi sau pe o piesă a rochiei sale, care icoană, apoi, ar fi înlăturat nenorocirile provocate de împăratul roman, prin distrugerea Ierusalimului, ca pedeapsă pentru moartea lui Hristos, apare, mai întâi, într-un manuscris anglo-saxon din secolul al XI-lea și, curând, cu multe schimbări, la scriitorii ocazionali de mai târziu. În secolul al VI-lea, pe pământ bizantin, de exemplu, existau icoane cu chipul Domnului și, într-adevăr, cu rănile Sale, ca ilustraţii la mormântul Domnului și așezate acolo, dar apărute, cică, în mod miraculos, iar uni oameni,

pictând ca un memento, au adus adăugiri la suferința Domnului, prin ceea ce desemna sensul pânzelor.

Chiar și în al șaselea sau al optulea an al secolului respectiv, au fost expuse icoane cu Fecioara, atribuite evanghelistului Luca, care fusese și pictor. În sfârșit, spre finele secolului al VI-lea, apar mai multe imagini, care, fără a da amănunte despre istoria lor, au fost descrise drept „nu făcute de mâinile oamenilor” și au dus la dovada autenticității lor nu prin documente scrise, ci prin miracole realizate de acestea. În acest moment, toată rezistența învăţătorilor bisericii la imagini a dispărut, iar la sfârșitul secolului al VII-lea chiar un Sinod a declarat că reprezentarea trăsăturilor umane ale Mântuitorului era preferabilă imaginii tradiționale a idolilor. Evident, trăsăturile feței lui Hristos au fost deja stabilite, iar arta nu avea voie să se abată de la ele. De aici scrierea postulativă a unui anumit Lentulus, pe care un neistoric l-a făcut predecesorul lui Pilat, în guvernarea Palestinei, pentru prima dată prin secolul al XI-lea, când a apărut, probabil. În această scrisoare, pretinsă ca fiind adresată Senatului Roman, Hristos este descris ca un bărbat cu o creștere frumoasă, cu părul închis la culoare, fruntea luminoasă, fața fără pată, nasul și gura fără vină, barba foarte roșiatică, nu lungă, dar tăiată, şi cu ochii strălucitori. Portretul acesta oral corespunde cu portretele timpurii ale lui Hristos și din ea putem să înțelegem cel puțin cum s-a ajuns, treptat, la chipul ideal.

Pe un sarcofag din cripta Sf. Petru, care pare să aparțină secolului al IV-lea, Petru apare, probabil pentru prima dată, alături de reprezentările lui Hristos tânăr. De

la începutul secolului al V-lea, găsim acest tip de reprezentare din ce în ce mai pronunțat, într-o serie de mozaicuri ecleziastice, printre care cele mai vechi sunt cel din bazilica Sf. Giovanni din Ravenna și cel de pe arcul triumfal al Sfântului Pavel, din Roma. În toate vedem caracteristici conexe, precum părul pieptănat despicat, iar de cele mai multe ori, o barbă scurtă pe bărbie. Cel mai vechi desen cu acest tip de imaginare apare mai ales în catacombe, în schiţări rudimentare, pe care nu avem voie să le plasăm în rândul icoanelor, dar au fost făcute, cu siguranță, nu mai târziu decât în secolul al șaptelea. Multă vreme, acest tip de reprezentare a Mântuitorului tânăr, fără barbă, care a fost înzestrat, unde era preferată o concepție simbolică sau o transfigurare supremă, a fost păstrat, în timp ce tipul de înfăţişări cu barbă apărea în mai multe scene istorice sau de închinare. Icoanele au predominat.

Astfel, în Sf. Nazaro e Celso, la Ravenna este icoana cu păstorul cel bun, în deplină frumusețe tinerească, dar vizavi de Mântuitor, arde niște cărți eretice sau păgâne Sf. Apollinare, iar într-un ciclu cronologic al vieții lui Hristos, în scenele Patimilor, apare chipul lui cu barbă, nu ca în minunile și în discursurile sale din tinereţe. Dar o regulă de durată nu se formează imediat și, chiar în momentul răstignirii, după ce scena a fost aprobată, găsim deseori imaginea tinerească a lui Hristos.

După tradiție, aproape numai tipul de chip al Hristos din epoca de doliu a venit asupra noastră și descoperim că aceleași caracteristici au rămas şi în reprezentările de astăzi. O poziție exactă a feței, părul lung,

căzând în jos, de sub coroană, de culoarea alunei, o barbă scurtă, dar nu roșiatică, fața plină de seriozitate, dar fără amărăciune caracterizează tipul de înfăţişări ale lui Hristos. În orice caz, fiecare artist dă ceva deosebit acestui tip de portret, în funcție de viziunea sa. În această privință, ne interesează părerea a doi pictori moderni, pictorul Jobst, care este ocupat, în prezent, cu decorarea catedralei, pe de o parte, și regretatul nostru pictor diecezan, Bucewski, pe de altă parte. De la Jobst sunt de menționat, aici, decorația pitorească a bisericii din seminar și capela arhiepiscopală din reședință. De la Bucewski, de exemplu, deoarece biserica este situată aproape de Cernăuți, ar trebui menționat iconostasul bisericii din Revna. Dacă se compară aceste lucrări semnificative din punct de vedere artistic, se va observa că, cu aceeași intenție de a crea tablouri bisericești decente, apare, totuși, o mare diferență de concepție. Jobst, care astăzi este unul dintre cei mai importanți pictori bisericești, prezintă un tip mai auster și arhaic, în timp ce Bucewski a armonizat picturile bizantine vechi cu aure renascentiste și personale.

Figura lui Hristos în arta bizantină, așa cum o găsim mai ales în reprezentarea mitică sublimă a mozaicurilor din bisericile bizantine, este cea mai importantă figură din pictura bisericească și a primit, astfel, o tipologie specială, care cu siguranță, prin seriozitatea și solemnitatea devotamentului se face.

Din păcate, trebuie spus că, în timpul Renașterii, cei mai cunoscuți artiști ai Occidentului s-au angajat în pictura bisericească, pe când în bisericile orientale mai mult prin imitație, uneori jalnică și neînțeleasă, a traditio-

nalului s-a lucrat şi, astfel, în loc de rafinarea formelor, în limitele tradiționale, simplitatea continuă să se manifesteze şi, în ultimele veacuri, s-a confiscat o solidificare a tipurilor. Motivul constă în faptul că artiștii majori au fost mai puțin folosiţi la aceste lucrări și picturile au fost făcute mai mult de diletanţi.

Întrucât necesitatea cultivării artei în Orient a fost abia recent recunoscută, acum au apărut condiții mai bune.

În țara noastră, predecesorul meu în pictura diecezană, Bucewski, a avut sarcina de a iniția o renaștere a picturii bisericești bizantine, prin utilizarea elementelor adecvate din arta bisericească a Occidentului, manifestată, în special, prin operele lui Fűhrich și Schnorr, care au atras şi pictura bizantină, prin formele lor baroce și prin creare de tipuri care, la fel ca ultimele opere ale pictorilor bisericeşti slavoni, au o formă serioasă și bine conturată și, în același timp, manifestă seriozitatea care nu s-a mai păstrat în pictura bizantină. Astfel, imaginile lui Bucewski din bisericile care se află în această țară apar nobile și solemne. Dar, în capodopera sa, iconostasul din Catedrala de la Agram, a oferit lucrări de ultimă oră pentru pictura bizantină.

Materialul de sens ales de mine, despre așa cum este tipul înfăţişării lui Hristos în arta bizantină, nu poate fi suficient de epuizat într-o prelegere. Dar, întrucât sunt mai aproape de această substanță prin activitatea mea,

sper că am exprimat un argument convingător în această scurtă examinare“[98].

[98] Maximovicz, E, *Tipologia chipului lui Hristos în arta bizantină, având în vedere deosebirile din pictura bisericească domestică*, în Maximovici, E.; Mikulicz, A.; Polek, Dr. J; Romstorfer, C. A.; *Jahrbuch des Bucowiner Landes-Museum / 1893,*Czernowitz 1893, pp. 21-26

Un monstru de femeie

„Noi aici vom împărtăşi trăsăturile unui monstru femeiesc, care fusese născută nu din clasa proletarilor, ci din o familie aristocratică dintre cele mai de frunte ale

Transilvaniei şi Ungariei, adică familia Báthory. Ce e drept, din sânul familiei Báthory mai ieşiseră şi câţiva bărbaţi tirani, însă Elisabeta (Erzebet) Báthory întrecuse cu barbaria sa tirania şi cruzimea pe toate furiile pământeşti întru atâta, încât faptele ei infernale fuseseră luate, mult timp, numai ca de fabule, ca de nişte tradiţiuni urâcioase, care ar fi rămas în gura poporului ca simbol de ură în contra aristocraţiei. Din acea cauză, înainte de aceasta, cu vreo 33 de ani, cenzura nu suferea ca să se scrie şi publice lucruri rele despre acel monstru de femeie. În fine, însă au ieşit la lumină acte oficiale judecătoreşti, din care s-a restaurat adevărul.

Cercetarea judecătorească în contra Elisabetei Báthory a decurs în 2 Ianuarie 1611, adică înainte de aceasta (deci, de data publicării articolului, anul 1871 – n. n.) cu 260 de ani, în oraşul Biche din Ungaria.

Judecători pentru acel caz au fost onorabilii Daniel Eördeögh, castelanul Gaspar Byrky, Gaspar Kora şi un notar.

Martori au fost patru inşi, anume Ioan Urváry alias Ficzkó, care fusese servitor al Elisabetei Báthory, apoi Elena Jó, Dorothea Szentes şi Catarina Beniczky, toate trei femei bătrâne, care treceau drept fermecătoare, drept strigoi şi erau foarte crude. Acelea trei spurcăciuni de femei înşelau şi aduceau fetiţe tinere în locuinţa Elisabetei, doamnei lor, pentru ca să le tortureze şi omoare în modul cel mai fioros din lume. Numărul fetiţelor omorâte de Elisabeta Báthory nu se ştie cu exactitate de ajuns. Ficzko, servitorul ei, arată la tribunal un număr de 37 fetiţe,

care locuiseră la doamna Elisabeta, în castelul Csejth, în diferite timpuri, care însă au dispărut de acolo în mod misterios, iar despre alte şapte ştia tot Ficzko că erau înmormântate împrejurul acelui castel.

Din contra, baba Elena Jó a mărturisit că ea ştiuse despre 71 de fetiţe, care fuseseră omorâte mai mult prin conlucrarea celeilalte babe, anume Dorothea Szentes, numită şi Dörte pe ungureşte. Acea Dorothea sau Dörte arătase numai 36 fetiţe, care ar fi fost omorâte cu ştirea şi conlucrarea ei. Este însă de observat că Dörte locuise numai şase ani la Elisabeta Báthory, când, din contra, Ficzko servise la ea 16 ani. În fine, Catarina Beniczki mărturisi pentru 50 de fetiţe torturate şi omorâte din porunca tiranei.

Aceia care au voit să esplice acea cruzime barbară, din punct de vedere psihic, au cercetat şi după cauzele acelei tiranii fioroase. Spre acel scop, s-au şi cules unele date, din care aflăm că Elisabeta Báthory fusese femeia frumoasă, însă şi trufaşă, deşartă, totodată brutală şi tiranică cu toate persoanele subordonate dânsei. Înaintând ea în etate şi observând cum frumseţea ei merge spre veştejire, fu cuprinsă de mare grijă şi supărare, apoi începu a se ocupa cu ideea de a-şi închina sufletul său satanei, numai ca el să-i ajute ca să-şi restaureze juneţea şi frumuseţile.

În una din zile, fata din casă, pieptănând părul cel des şi galben al doamnei sale, din eroare o trase cevaşi. Atunci Elisabeta, înfuriată, trase bietei fetiţe câteva palme cu atâta putere, încât i se şi porni sângele din nas şi

din gură, care curse peste faţa şi braţele doamnei sale. Atunci Elisabeta, ştergând sângele cald cu o cârpă moale, se zice că, uitându-se în căutătoare (oglindă – n. n.), ar fi observat, spre nespusă bucurie, cum pieliţa ei udată de sânge omenesc se făcu mai moale şi oareşcum se întineri. Din acel moment, crezând tirana că sângele omenesc proaspăt ar reîntineri pe om, îşi propuse, cu tot dinadinsul, ca, cu ajutorul unor strigoi, bătrâne îndiavolite ca şi ea, să-şi câştige în locuinţa sa fetiţe tinere, cât s-ar putea mai multe, pentru ca, omorându-le, să le scurgă sângele şi să-şi spele cu el faţa şi corpul.

Numărul fetiţelor omorâte, încât acela ieşise din cercetările judecătoreşti, se văzu mai sus; dară locuitorii bătrâni din ţinutul castelului Csejth spun, după oareşicare tradiţiune, că numărul fetiţelor omorâte de Elisabeta Báthory ar fi ajuns la vreo 300, până când, apoi, căzu abia şi capul ei, de securea călăului (carneficelui, în text – n. n.).

Mai multe împrejurări, de care au fost însoţite cumplitele crime ale Elisabetei Báthory, sunt constatate pe deplin din actele judecătoreşti. Aşa este ştiut că Ficzko şi femeia Dörte chemau şi atrăgeau pe fetiţele tinere dimprejur şi din ţinuturi mai depărtate, sub pretext că voiesc să le câştige loc de cameriere şi cusătoare la doamna din castel. Unele fetiţe erau din familii bune, altele ţărăncuţe, pe care le chemau numai în calitate de spălătorese şi servitoare. Pentru ca tiranei să nu-i lipsească niciodată holocaustele (jertfele), s-a organizat în toată forma unu fel de recrutare de fetiţe pe la comunele învecinate, precum Sárvár, Taplanfalva ş. a.

Multe femei aduceau, din timp în timp, fetiţe, dintre care unele abia erau de câte doisprezece ani, pentru care tirana le plătea câte ceva, iar de aii, încolo, acelor femei nu le mai păsa de soarta acelor fiinţe nefericite, însuşi spurcatul Ficzko şi câte trei strigoi de bătrâne îşi aduseră aminte, cu oareşicare compătimire, mai ales de o fetiţă frumoasă, de talie trasă ca prin inel şi născută din familie nobilă.

La întrebarea judecătorilor că în ce mod se torturau şi omorau acelea fetiţe, Ficzko răspunse: „Fetiţelor li se legau mâinile, întoarse la spate, atât de strâns, încât li se învineţeau cu totul şi înţepeneau, după aceea erau bătute cu funii înnodate, până când le cădea pielea şi carnea în bucăţi, murind ca vai de ele.

La o ocaziune, unei fetiţe i se deteră peste o sută de lovituri. Dorothea Szentes (Dörte) tăia carnea de pe mâinile şi braţele fetiţelor cu foarfeci rele, neascuţite. Când Elisabeta Báthory se afla în toane rele şi-i era sete de sânge omenesc, ceea ce se întâmpla des, chem la sine pe cele trei strigoaie în o chilie separată, ce se numea „camera de tortură". Un servitor conducea acolo pe una sau şi pe mai multe fetiţe, pe care apoi acelea trei femei de tigru feros le torturau în modul cel mai rafinat şi cu o cruzime ce ar face să îngheţe sângele în vene. Atunci Elisabeta Báthory simţea plăcere infernală, văzând cum, de exemplu, acelea trei tigroaice ardeau ochii fetiţelor cu fierul de încreţit părul, cum le rupeau nasul, gura şi carnea de pe gât. Elisabeta înţepa corpul bietelor fetiţe cu ace şi cu cuţite, le muşca degetele până când le rupea cu dinţii. Pe unele fetiţe le scotea în cap de iarnă în curtea

castelului, în pielea goală, după aceea turna apă peste ele, până când, îngheţând, se prefăceau în statui îmbrăcate în crustă groasă de gheaţă.

Uneori spurcata tirană înfierbânta câte o cheie până se înroşea, apoi poruncea fetiţei ca să o strângă cu mâna. De s-ar fi întâmplat ca vreuna să afle vreo monetă şi nu o ar fi adus doamnei sale, la moment, atunci aceasta, punând moneta în foc, înfiera pe fetiţă în faţă, pe frunte, alteori le ardea şi limba. Când tigroaica venea în extaz de sânge, trântea pe fetiţe de pământ, le rupea veşmintele, sfâşia cu dinţii săi bucăţi mari de carne de pe ele, apoi le sugruma, până când sau leşinau sau chiar mureau.

Cele trei tigroaice mai aveau datina de a bate pe fetiţe cu beţe groase, până când le sfărâmau mâinile şi picioarele. Aceleaşi furii alteori înţepau pe fetiţe cu ace pe sub unghii şi prin ţâţe, iar Elisabeta le sfâşia buzele cu ace.

Fetiţele lucrau, peste zi, în casă, iar dacă nu erau gata cu lucrul la timp, atunci le transportau în camera de tortură, „uneori şi câte zece însă pe zi, legate de mâini ca şi cum se leagă oile”. Această mărturisire a făcut-o femeia Dörte.

Odată, veniseră palatinul Ungariei şi domnul Emeric Megyery în vizită la Elisabeta Báthory. Atunci acea tirană ascunse opt, până în zece fetiţe torturate în o cameră separată, pentru ca oaspeţii să nu le vadă. Însă atât ea, cât şi oamenii ei uitară ca se le mai dea de mâncare şi aşa muriră toate de foame, apoi rămaseră în

acea stare până când putoarea de cadavre străbătu prin toată locuinţa, încât nu mai putea sta nimeni într-însa.

Dintre cadavrele fetiţelor omorâte, unele se înmormântau pe ascuns, în cap de noapte, iar altele, ziua mare, prin câte un preot, la sunetul campanelor.

Toţi locuitorii din castel şi mulţi alţi oameni din satele învecinate cunoşteau criminalele fapte ale aristocratei ungureşti Elisabeta Báthory; cu toate acestea însă ea a fost în stare ca să continue cu torturile şi cu omorurile cele mai fioroase şaisprezece ani, fără ca să o denunţe şi să o turbure cineva, până când, nu se ştie cum, căzu totuşi abia în mâinile dreptăţii.

Într-adevăr, de nu ar fi la mijloc acte judecătoreşti autentice, toată această istorie înfricoşată despre Elisabeta Báthory ţi s-ar părea o simplă fabulă, din cauză mai vârtos căci nu-şi poate imagina cineva cum să nu se afle, în 16 ani, nimeni dintre părinţi şi alţi consângeni ai fetiţelor, care să caute de fiicele lor, să întrebe, să cerceteze după ele cu tot dinadinsul. Dacă toate fetiţele ar fi fost tot numai de iobagi, adică din familii de sclavi, care erau proprietate (res) a tiranului, atunci tot s-ar mai putea explica lucrul încâtva, pentru că tiranul, în asemenea caz, răspundea: Cine mă poate opri ca să nu iau viţelul de sub vacă, mielul de sub oaie, şi să-l tai după a mea plăcere?”[99].

[99] *Transilvania*, Anul IV, nr. 15, Braşov 1 august 1871, pp. 176-178

„Cântecul” Voievodesei Lupu

Pentru că, datorită celebrului „Codex Cajoni” ne-a rămas și „Cântecul Voievodesei Lupu”, Ecaterina Cerkeza, cântec pe care circasiana obișnuia să-l asculte și la Suceava, de la fereastra Curții Domnești ce da spre livada în care Vasile Lupu a înălțat Biserica Beizadelelor, mi-am zis că nu ar fi rău dacă v-aș reproduce povestea acelei

nefericite femei, măcar în relatarea lui Niccolò Barsi di Lucca, martor al sosirii ei în Moldova, printr-o călătorie care seamănă cu un adevărat roman de aventuri.

Vasile Lupu nu o cunoștea, dar dorea să-și împodobească scaunul voievodal cu o nestemată vie, dovadă fiind faptul că l-a trimis pe marele postelnic Apostol Catargi în ținuturile tătărăști, ca să-i caute și să-i cumpere o mireasă neasemuit de frumoasă; deci nimic nu începe ca o poveste de dragoste, ci ca o trufie greaco-moldovenească, deși, ulterior, Vasile Lupu avea să-și îndrăgească Doamna, dar care, deloc surprinzător, s-a îndrăgostit de finul lor, Ghoeghe Ștefan (rubedenie voievodală a lui Eminescu și a lui Vodă Cuza), care avea să-i speculeze sentimentele pentru a-l lăsa pe Vasile Lupu și fără averi, și fără tron, ulterior descotorosindu-se Gheorghe Ștefan și de Ecaterina Cerkeza, pe care o ținuse prizonieră în cetatea Sucevei, într-un mod măcar lipsit de eleganță, dacă nu pe de-a dreptul grobian.

Dar iată care ar fi povestea sosirii în Moldova a prințesei circasiene, care ne-a lăsat moștenire un cântec, reînviat de „Zicălașii” în primele lor două concerte, prin care își argumentau, practic, menirea de arheologi ai melosului vechi românesc.

„Dumnezeu mi-a trimis un mare noroc, căci a sosit în acele părți (Crimeea) un sol (marele postelnic Apostol Catargi) al domnului Moldovei, care fusese în Circasia să caute o mireasă tânără și frumoasă pentru domnul său. Acesta, având învoire de la han, a străbătut întreaga Circasie și, în cele din urmă, a găsit o fată (Eca-

terina Cerkeza) de o frumusețe neobișnuită. După ce a dat o mie de ducați tatălui, cinci sute mamei și o mie hanului, a venit cu ea în orașul Bagceserai, unde mă găseam și eu. Cu învoirea hanului, am pornit cu toții, la 19 august din anul trecut (1639), împreună cu 150 de tătari și 50 de Moldoveni către orașul Oz (Oceakov).

Acum, după ce ne-am ospătat aici și am luat noi provizii, deoarece aveam de străbătut, iarăși, alte locuri pustii, am plecat din nou la drum. Am străbătut o întindere de 3 mile, am dat de un braț de mare larg de o milă. Aici ne-am oprit pentru a ne odihni caii, deoarece, în toată acea zi, ei nu mâncaseră nimic. Pe la ora 2 din noapte, a venit la sol chehaia pașii din Silistra, pe care noi îl întâlniserăm în tabăra sub acea fortăreață, și a cerut solului, în numele stăpânului său, pe principesa circasiană. Solul i-a răspuns că el nu ar putea-o da, deoarece ea îi fusese încredințată de către marele han, dar că va merge însuși să vadă pentru care motiv stăpânul acestuia îi aduce această jignire. Chehaia s-a mulțumit cu acest răspuns. Așadar, pe când se purtau aceste tocmeli, ca să-l întoarcă din cale pe solul domnului Moldovei, acela chiar care fusese trimis de marele han ca să meargă la susnumitul Domn (deci, comandantul celor 150 de tătari din gardă – n. n.) și-a oamenii de luptă și le-a poruncit să-l urmeze, zicând că vrea mai bine să moară cu toții, decât să dea pe doamna aceasta în alte mâini decât cele ale domnului Moldovei, aceasta fiind porunca ce a dat-o Hanul. Chehaia, care era un om cuminte, i-a sfătuit să meargă trei sau patru dintre cei mai de seamă la pașă și să-i spună ce au de spus. Au dat ascultare sfatului ce li s-

a dat şi au plecat, deci, trimisul hanului, cu acela al domnului şi cu alţi patru mai de seamă.

Sosind în faţa paşei, l-au salutat şi acesta i-a întrebat unde este circasiana. Ei au răspuns că tânăra aceea este viitoarea soţie a domnului Moldovei şi că le fusese încredinţată de marele han. Turcul a întors vorba, zicând că un ghiaur (ceea ce înseamnă creştin), cum este domnul Moldovei, nu putea lua de soţie pe o musulmană. Ambasadorul a răspuns că circasiana era şi ea creştină şi că, prin urmare, încuscrirea era foarte potrivită. Turcul nu a voit să mai stea de vorbă şi a reţinut pe trimişi până dimineaţa, spunând că el o vrea, fie ce-o fi, pe circasiană şi că el va trimite la han, să vadă dacă cele spuse de ei erau adevărate.

Dimineaţa, trimişii s-au întors, au luat-o pe circasiană din trăsura în care stătea şi au aşezat-o într-un car cu două roate, aflat lângă locul unde mă odihneam eu, ascunzând-o, astfel, pentru ca turcii să nu o poată găsi şi recunoaşte. Totuşi, după ce au căutat-o şi acolo unde poposeau locuitorii, deoarece nu o găsiseră unde erau moldovenii, deodată au văzut-o lângă mine, împreună cu o altă tânără, dar roabă nu mai puţin frumoasă decât ea însăşi (decât mireasa) şi cu un copilaş, fratele acesteia, care şi el părea a fi odrasla unui zeu. Turcii s-au repezit și au luat-o, pentru a o duce la pașă, și ea, văzându-se prinsă, a început să plângă amar, împreună cu copilul, care, cu toate că era mic, știa totuși ce nenorocire era să te găsești în mâinile necredincioșilor (Nota editorului, care sintetizează o parte din relatare: Principesa, fiind dusă înaintea pașei, împreună cu roaba și cu copilul, de aici, încolo, po-

vestirea începe să împrumute un ton de roman. Pașa se îndrăgostește de logodnica lui Vasile Lupu, „spunând că este un om mort, dacă ea nu-l ajută"! Descrierea frumoasei Ecaterina Cerkeza culminează cu formula „se părea că grațiile își făcură sălaș în făptura ei"! etc. Trimișii domnului își vestesc stăpânul, cât și pe han de cele întâmplate, iar domnul se plânge la Poartă. În răstimp, pașa vrea să obțină de la prizoniera sa o mărturisire de credință mahometană, dar ea răspunde, în chipul cel mai categoric, mâncând cu ostentație carne de porc! Barsi, neavând alți tovarăși de drum, rămâne pe loc).

Așadar, după ce am rămas, vreme de 15 zile, împreună cu aceștia, pentru a nu mă expune a fi ucis, călătorind singur, am ajuns în așa mare strâmtoare că, isprăvindu-se toate proviziile făcute mai înainte, nu aveam ce mânca, întrucât nu era în acea cetățuie pâine destulă ca ajungă la toți... Am început, deci, să pescuim în acel râu, care era bogat în multe feluri de pește, iar în loc de pâine mâncam pepeni, de care era plin tot ținutul...

În acest timp, s-a întors trimisul care fusese expediat la han și a adus scrisori către pașă, cu ordinul hotărât să lase negreșit pe circasiană să plece, deoarece, pe lângă că era creștină, mai era și trimisă din ordinul său. Dar turcul n-a vrut să asculte și, cu toate că, peste puține zile, a sosit celălalt trimis, care fusese expediat la domnul Moldovei, aducând cu sine trei mii de ducați, pe care i-a dat acelui pașă din partea Domnului, cu rugămintea să dea drumul miresei sale, acesta nu a vrut totuși să o trimită, dar a luat banii și, sosind, în sfârșit, trimisul sultanului, care aducea cu sine ordinul lămurit, sub pedeapsa

pierderii vieții, de a lăsa pe circasiană să plece, ea fiind vasala Sultanului, ca una ce avea drept mire pe domnul Moldovei, supusul său, îndrăgostitul pașă, văzând că nu mai are încotro, pentru a avea prilejul să o mai rețină lângă sine măcar câteva zile și să se bucure cel puțin să o mai poată vedea înaintea ochilor, dacă nu avea parte de ea ca soție, a spus că mai vrea încă 200 de ducați și că, altminteri, nu-i dă drumul. Și, astfel, sosind banii, în cele din urmă, după atâtea necazuri, am reușit să plecăm"[100].

[100] Niccolò Barsi di Lucca, *Călători străini despre țările române*, V, București, 1973, pp. 86-89

Decapitarea Domniţei Ruxanda Lupu

„Frumuseţea Domniţei Ruxanda şi zestrea ei cea strălucită au fost numai un izvor de nenorociri şi de primejdii pentru ţara Moldovei, pentru dânsa însăşi şi pentru întreaga casă a lui Vasile Vodă Lupu…

Tristă i-a fost viaţa acestei Domniţe: cei mai frumoşi ani din tinereţile ei i-a petrecut ca ostatecă la Constantinopol, iar, la întoarcerea acasă, se iscară, din pricina ei, războaie şi, atunci, ca să-şi mântuie ţara de pustiire, îşi jertfeşte fericirea şi norocul, cununându-se cu un om crunt şi fără milă.

În căsătorie, n-a avut parte de dragoste şi de milă de la soţul ei, căci, în scurtă vreme după nuntă, sălbaticul Timuş se purtă de tot mojiceşte cu ea, care era gingaşă ca o floare de grădină, bătând-o în două rânduri şi învinuind-o pe nedrept că, în timpul petrecerii ei ca ostatică la Stambul, a fost iubita marelui vizir. În zadar încerca bătrânul Bogdan Chmielnicki să-i bage feciorului său minţile în cap, dându-i poveţe cum să se poarte cu o fiică de Domn, căci Timuş, după vorba lui Miron Costin, numai chip de om era, dar firea de fiară sălbatică…

După moartea soţului ei – pe care îl aduseră, îmbălsămat, la Cehrin, într-un sicriu tras de patru cai şi înconjurat de steaguri –, Ruxanda trăia în oraşul Raşcov, dar mai ales în Sobotow, unde umbla îmbrăcată ca o circaziană, având pe cap un calpac de stofă blănită cu samuri. În jurul frumoasei văduve vedeai servitoare circaziene şi moldovene, îmbrăcate în acelaşi mod. Trăia departe de ţara-i iubită şi de rudele ei dragi, în palatele repausatului Timuş…

La bătrâneţe, se retrase în ţara copilăriei ei, în Moldova. Intrând, în 1688, leşii şi cazacii în această ţară, ajunseră şi sub munte, la cetatea Neamţului, unde o aflară pe Ruxanda, care se retrăsese acolo din pricina jafurilor

cazacilor. Aceştia cu multe munci au muncit-o, cerându-i banii cu de-a sila. De fapt, ei aflară la dânsa 19.000 de galbeni, pe urmă însă îi puseră capul pe prag şi i-l tăiară cu toporul”[101].

Mi-am amintit de această splendidă naraţiune, pe care o culesesem în anii în care mă străduiam să scot la iveală viaţa şi opera cărturarului Ion Grămadă, Eroul Bucovinei absolut ignorat şi necunoscut, datorită unei scrieri a fostului patriarh al Ţarigradului, Iacob, din 30 aprilie 1689, scrisoare din care răzbate nu compasiunea pentru tragicul sfârşit al pilduitoarei Domniţe, ci viermuiala lăcomiilor pentru averile ei pământeşti. Prin urmare, cred că trebuie să reproduc integral această scrisoare (cu adaptări de limbaj şi de punctuaţie corespunzătoare):

„***Iacob, cu mila lui Dumnezeii ce am fost Arhiepiscop Ţarigradului şi a toată lumea Patriarh.***

Facem ştire cu această carte a noastră cum întâmplându-se mare primejdie răposatei Doamnei Ruxandei, fata răposatului Vasile Voevod, că venind Craiul Leşesc prin ţara Moldovei, lovit-au o seamă de cazaci la Cetatea Neamţului şi, fiind acolo închisă Doamna Ruxanda, dovedit-au cazacii Cetatea şi **au luat toată avuţia Doamnei Ruxandei şi i-au tăiat şi capul**; mai pe urmă, înţelegând nepotul său, Vasilie Cantacuzino, paharnic, feciorul răposatului Toader Iordachi, vistiernicul, de pierirea ei, venit-

[101] Grămadă Ion, *Nunta Domniţei Ruxanda (1652)*, în *Viaţa Românească*, vol. XXV, Iaşi 1912, p. 161; *Cartea sângelui*, Suceava 2002, pp. 183-194

au la sat, la Preuteşti, de **a luat bucatele şi pâine ce au aflat de a Doamnei Ruxandei**, de le-a dus la casa dumisale, şi, într-acea, **sculatu-s-au călugării de la Monastirea** de la Golia şi de la Trisfetitele **şi au făcut jalbă** pe Vasile, paharnicul, înaintea Măriei Sale, Domnului nostru Io Constantin Voevod, **cerşindu-i călugării bucate şi pâinea ce au rămas de la Doamna Ruxanda**.

Deci Măria Sa, Vodă, împreună cu tot sfatul Măriei Sale, au judecat într-acest chip: cum **pâinea şi bucatele**, ce au rămas de la Doamna Ruxanda, **să le dea dumnealui toate pe mâna călugărilor de la Golia şi de la Trisfetitele** şi, pentru sat, iar să fie după cum a aşezat Doamna, în diata sa, iar pentru satul Preuteştii, aşa a scris Doamna, în diata sa, ca să fie Preuteştii a răposatului Toader Iordachi, vistiernic, părintele dumisale, lui Vasile, paharnic, şi Toader vistiernic să dea un sat la Golia, pentru Preuteşti; pentru aceea, dumnealui Vasile, paharnicul, după judeţul ce l-a făcut Măria Sa, Vodă, dat-au la mâna sfinţiei sale Grigori Proin Mitropolitul Laodichion, ce era atuncea la Golia, şi la Andonie, Egumenul de Trisfetitele, 11 boi şi vaci mari şi cinci gonitoare şi 9 bivoli mari şi 9 bivoli gonitori, şi a mai dat 77 oi mari şi 12 cârlani, a mai dat 15 iepe mari şi 60 strâjnici; acestea le-a dat la mâna călugărilor ce s-au zis mai sus, şi a mai rămas la Vasile, paharnicul, să mai dea acestor călugări 400 merţe grâu şi mazăre, şi două sute opt merţă secară şi mălai, însă să i se ţină în seamă şi lui Vasile, paharnicul, o sută şi treizeci de lei dintr-această pâine, pentru că a cheltuit la nişte sărindare ale Doamnei Ruxandei şi la alte trebi, ce a dat seamă înaintea Măriei Sale, lui Vodă, într-acea dată, când a fost paharnic, acea pâine, întâmplatu-s-

a Dumnealui de a lipsit din ţară şi s-a dus în Ţara Românească, şi a făcut acolo un an şi mai bine; mai pe urmă a venit Dumnealui, Vasile, paharnicul, iar în ţară, şi am poftit noi ca să dea cu ce a rămas mănăstirilor pentru acea după poruncă şi judeţ ce au făcut Măria Sa, Vodă, împreună cu boierii ţării; mai înainte vreme, venit-a dumnealui, Vasile, paharnicul, înaintea Patriarhiei noastre şi a dat la mâna noastră şi la mâna dintru Ermonah popa Eremia, egumen de Trisfetitele, 200 lei bătuţi şi 100 merţe grâu, şi să plătească 40 lei Sfinţiei Sale, lui Grigorie Proin Mitropolitul Haortofilacs, şi să mai plătească 50 lei la un zapis ce are Doamna Ruxanda la Egumenul de Galata, cu care bani n-a fost datoare Doamna Ruxanda Egumenului de Galata, ci au fost ai lui Balaş Hartofilacs, iar o sută şi treizeci lei i-am ţinut dumisale în seamă pentru ce a cheltuit.

Pentru aceea, dând dumisale, Vasile, paharnicul, bucăţile şi pâine şi alte tot ce a fost de a Doamnei Ruxandei, făcutu-i-am această scrisoare a noastră, la mâna dumisale, cum să nu mai aibă dumnealui nici o asuprire dinspre călugării noştri, nici dinspre alţii.

Iar pentru 50 lei, ce-i mai cere Egumenul de la Galata, iar cu acel zapis a lui Balaş Hartofilacsi, de n-am putea noi să scoatem numai pe acei 50 lei ce s-au zis mai sus, să-i dea Vasile, paharnicul, şi tot ar mai cere şi ceilalţi 50 lei, atunci să avem noi a-i da, de la Golia, 25 lei, şi de la Trisfetitele, iar 25 lei, şi să plătească acei 50 lei, iar dumnealui, paharnicul Vasile, să n-aibă nici o supărare, nici dinspre un datornic, căci ce a fost de a Doamnei Ruxandei, nimic la dumnealui n-a rămas; aşij-

derea şi pentru sat, pentru Preuteşti, iar s-a lăsat după cum a scris răposata Doamna Ruxanda, ca să fie a dumisale, paharnicului Vasile, şi dumnealui ne-a. dat aice, la mănăstire, la Golia, satul Lăzărenii, ce sunt pe Jijia, cu tot locul, după cum ne-a făcut şi zapis. Pentru aceea şi dinspre noi să fie a dumisale satul Preuteştii, schimbătură şi aşezare, şi să-şi facă şi dres Domnesc pe satul Preuteştii, să fie moşie neclătită în veci; şi pentru mai mare încredinţarea noastră, am iscălit şi am pus şi peceţile sfintelor mănăstiri Golia şi Trisfetitele, să fie încredinţat în tot judeţul, într-alt chip să nu fie. / U Ias, leato 7197 (1689) April 30. / Iscălit greceşte: Iacob Proin Arhiepiscop a Ţarigradului şi a toată lumea Patriarh”[102].

Mie îmi lasă un gust amar o astfel de poveste, în care lăcomia liderilor spirituali întrece orice închipuire şi mă întreb adesea dacă puzderia aceea de asupritori în sutane, care, ca şi astăzi, îi exploatau nemilos chiar şi pe bieţii preoţi de altar, avea sau nu credinţă în Dumnezeu.

[102] Codrescu, Theodor, *Uricaru*, Volum XXIII, Iași 1895, pp. 383-386

(Dupa unu esemplaru gasitu de dlu A. Papiu Ilarianu la unu librariu din Lipsia.)

Cum au fost prinşi Horia şi Cloşca?

Horia, cu numele cel adevărat Ursu Nicola, născut pe la anul 1730 în comuna Albac, capul revoluţiei sociale de la 1784 din Munţii Apuseni, convingându-se, că cu oamenii săi, decimaţi rău în luptele date la Mihăleni, în 17 decemvrie 1784, nu mai poate continua cu succes lupta începută pentru dezrobirea economică a neamului său împilat din Ardeal, pentru că e prea numeroasă armata trimisă asupra sa şi asupra credincioşilor săi, în numele Împăratului, cu care el vorbise doară şi se înţelesese, s-a decis să sisteze lupta zadarnică, îşi părăseşte deci oame-

nii, sfătuindu-i întâi să-şi vadă fiecare de cap cum ştie şi cum poate, fuge apoi şi se ascunde prin pădurile Ardealului, împreună cu tovarăşul său Cloşca. Pribegind încoacece şi încolo, ajung în pădurea Scorăcetul de pe teritoriul comunei Mărgău, din judeţul Cojocna, plasa Huedin, unde fac un popas mai lung. Dar, spre nefericirea lor, pentru că sunt trădaţi de opt ţărani români, Moţi şi ei, ca şi Horia şi Cloşca, şi prinşi în 27 decembrie 1784, sunt duşi la Alba Iulia, iar aci, după ascultare, judecaţi la moarte şi, în 28 februarie 1785, *frânţi în roată,* cum era obiceiul pe atunci, şi daţi dispreţului obştii, tot după obiceiul de atunci.

Pentru prinderea conducătorilor mişcării revoluţionare de la 1784, Horia, Cloşca şi Crişan, se pusese, din partea stăpânirii, un premiu de 300 galbeni împărăteşti şi premiul acesta a avut efectul dorit şi aşteptat, pentru că s-au aflat oameni, s-au aflat Români, care să-şi trădeze binefăcătorii şi să-i dea pe mâinile călăilor.

Crişan George, numit şi Marcul, se despărţise de ceilalţi doi tovarăşi ai săi şi el a fost prins separat, de nouă ţărani români din Munţii Apuseni, conduşi de preotul din Cărpiniş, Moise Popa, şi de cel din Lupşa, Simeon Popa. Aruncat fiind în temniţă, imediat după ascultare, Crişan s-a spânzurat, în celula sa, cu ajutorul curelelor de la opinci. Judecătorii săi însă nu au fost mulţumiţi cu această auto-executare, ci au adus sentinţă formală şi asupra lui, care a şi fost executată în toată regula. Corpul său neînsufleţit a fost împărţit, cu solemnitate, astfel: capul tăiat şi pus în ţeapă, în comuna Cărpiniş. Corpul, tăiat în patru bucăţi, şi una pusă în ţeapă, în comuna

Abrud, alta în comuna Bucium, a treia în Brad şi a patra în comuna Mihăleni, toate acestea pentru a băga groază în ţărănimea română şi a o face să înţeleagă că cu domnii nu se poate ea prinde, pentru că domnii sunt cei mai tari şi cu domnii ţine şi împărăţia, nu cu poporul cel prost.

Sfâşietoare de inimi va fi fost, apoi, executarea lui Horia şi a lui Cloşca, întâmplată în 28 februarie 1785, în faţa mulţimii adunate la locul de pierzare din Alba-Iulia, şi grozave vor fi fost torturile prin care au trecut cei frânţi în roate, martirii cauzei ţărăneşti din Munţii Apuseni, Horia şi Cloşca; dar ei le-au suferit ca adevăraţi mucenici, fără vaiete şi fără tânguiri. Şi-au dat sufletul, în felul cum şi l-au dat, ca eroi adevăraţi, cu conştiinţa liniştită.

Va fi zguduit adânc acest fel de executare barbară şi inima milostivă şi impresionabilă a împăratului Iosif II, de la Viena, care îl cunoscuse pe Horia, căci a dat, nu peste mult, ordin să se compună o altă *„provilă criminālească*”, care a şi fost publicată în toată împărăţia şi în toate limbile, în ianuarie 1787, şi din care e ştearsă pedeapsa cu moarte prin frângere în roată, rămânând numai pedeapsa de moarte prin ştreang, pentru făptuiri grave penale.

Despre felul cum au fost prinşi Horia şi Cloşca, spre a putea fi daţi pe mâna judecătoriei, există un document, un proces-verbal, luat cu cei 8 oameni care i-au prins, adevărat că la 20 de ani după prindere, în anul 1804, dar cei ascultaţi aşa au declarat, că-şi aduc bine aminte cum s-au întâmplat lucrurile şi aşa le spun, cum s-au întâmplat. Procesul acesta verbal s-a luat, la ordinul

din 22 aprilie 1804 al comitelui suprem Ştefan Haller din Aiud, din partea juraţilor asesori ai comitatului Alba Inferioară, Katonai Iosif şi Cseresnyés Ioan, care, în scopul acesta, s-au prezentat, în 30 aprilie 1804, în Abrud, unde au efectuat, apoi, ascultările şi au dres procesul-verbal.

Introducerea şi încheierea procesului verbal e făcută după uzul din zilele acelea, în limba latină, iar ascultarea părţilor, cu întrebările puse şi răspunsurile date, în limba maghiară. Eu le dau, însă, în traducere românească, pentru a putea fi înţelese de toţi.

Întrebările au fost precizate astfel:

1). „Îşi aduce martorul aminte de vremea în care Horia şi Cloşca, răsculând naţia valahă şi prădând cu ea pretutindeni, Exelenţa Sa, domnul general baron Kráj, pe atunci locotenent-colonel al unui regiment secuiesc de infanterie din secuime, a venit la Abrud, cu miliţie numeroasă, compusă din seini şi husari, pentru sufocarea revoltei? Dacă da, să mărturisească, pe jurământul prestat, curat şi după adevăr.

2). Pe cine ştie martorul, din cele văzute sau aflate, şi de unde, că cu onoratul Kráj, pe atunci locotenent-colonel, în privinţa prinderii celor doi capi ai răscoalei, Horia şi Cloşca, ar mai fi pertractat, dându-i instrucţiunile necesare? Să spună mai departe, că:

3). În scopul atins, ce năzuinţe sau dispoziţii folositoare a aflat, anume din partea Maiestăţii Sale Regelui sau din partea sa proprie? A făcut ceva promisiuni cuiva

şi cui, pentru operarea prinderii lui Horia şi şi a Cloşca, ori apoi la aceasta altcineva, cu alte motive, a îndemnat pe cineva?

4). Oare îndemnurile şi promisiunile sale au avut ceva rezultat eficace sau şi fără de acestea s-ar fi văzut cineva dispus să opereze prinderea celor doi corifei mai de multe ori numiţi, aşa că a lor prindere şi de altcum s-ar fi întâmplat atunci, sau nu? În fine:

5). Să numească martorul pe aceia care ar mai putea face mărturisiri în privinţa lucrului acestuia, după cea mai bună cunoştinţă a lor".

La aceste cinci întrebări, au fost chemaţi să răspundă:

I). Ştefan Trif, libertin, în etate cam de 72 de ani şi

II). Nuţu Mătieş, libertin, în etate cam de 68 de ani.

După prestarea jurământului, au răspuns amândoi următoarele:

1). „De vremea aceea foarte neplăcută, care cade în anul 1784, când Horia şi Cloşca, răsculând *naţia* valahă şi cu ea nu numai prădând pretutindeni, dar săvârşind şi omoruri îngrozitoare, şi când, spre potolirea acestora, domnul Kráj, pe atunci locotenent-colonel, a venit cu miliţie numeroasă la Abrud, ne aducem foarte bine aminte.

2). Ştim apriat şi cu siguranţă că, în privinţa prinderii celor doi capi ai răsculării naţiei valahe, numiţii Horia şi Cloşca, cu stimatul domn locotenent-colonel Kráj, nimeni altul, decât numai dl Meltzer Anton, pe atunci contraş (cuvânt folosit în textul maghiar, care înseamnă, probabil, „controlor"), iar acuma şpan cameral, singur a vorbit şi i-a dat toate instrucţiile necesare; iar acestea aşa le ştim, că noi doi, pe atunci gornici (păzitori) de pădure, am stat sub mâinile domnului şpan cameral, ca, pe atunci, cel mai apropiat superior al nostru, şi dânsul a plătit om, ca să vină sus, la noi, şi să ne aducă cumva jos, la Abrud, spre a se înţelege cu noi în privinţa prinderii lui Horia şi a lui Cloşca. Noi, atunci, numaidecât, temându-ne de ameninţările naţiei valahe, că anume, dacă s-ar afla că cineva ţine cu domnii şi cu ungurii, să fie sigur unul ca acesta că nu numai viaţa, ci şi averea şi-o va pierde, şi nu numai casele, ci şi pomii dimprejur vor fi aprinşi şi prefăcuţi în cenuşă: n-am putut să venim în jos, la Abrud, dar, cu toate acestea, mai târziu, pentru ca să împlinim ordinul superiorului nostru, am legat de caii noştri două căprioare, ca să le ducem, la Zlatna, decedatului domn Zelenkai, şi, când am ajuns în Abrud, parte pentru că aşa ne era datorinţa, parte însă şi mai ales în urma soliei trimise nouă, am intrat în casa din Abrud a numitului domn Meltzer Anton, ne-am dat jos de pe cai şi am depus şi căprioarele, în scopul respectiv.

3). În privinţa prinderii lui Horia şi a lui Cloşca, am explicat la numitul domn Meltzer Anton astfel de năzuinţă şi strădanie, căreia alta asemenea nici nu se poate gândi; pentru că ne-a promis că va obţine, pe seama noastră, de la Maiestatea Sa Împăratul, afară de remuneraţia

specială, corespunzătoare meritelor noastre, încă şi eliberarea noastră din iobăgie, asemenea şi pentru aceia care, în scopul de sus ne vor fi nouă de ajutor. Deci, în cazul acesta, nu numai bunul său, întreaga sa avere, ci şi capul său propriu l-a pus chezăşie, încredinţându-ne, apoi, că pe cine vom lua pe lângă noi de ajutor, toate le va suportă el, şi le va plăti el, în năzuinţele acestea ale noastre. Prin aceste năzuinţe, strădanii şi făgăduieli, întru atâta au câştigat inimile noastre, încât, dând noi uitării fanfaronada naţiei valahe, am primit asupra noastră prinderea celor doi corifei, pe moarte, pe viaţă, luând pe lângă noi pe Trif Manoşel, Neag Iacob, Neag Dumitru. Mătieş Iuon, Mătieş George şi pe Nicola George, dar astfel, ca şi ajutor militar să avem, la coborâre, în jos. Numaidecât, domnul şpan Meltzer, cel cu bună năzuinţă, ne-a dus înaintea onoratului locotenent-colonel, numit mai sus, Măria Sa domnul Kráj, în faţa căruia acum amintitul domn Meltzer încă a înşirat promisiunile făcute nouă, iar în urma acestor promisiuni, noi încă am promis deplina noastră năzuinţă înaintea Măriri Sale, domnului Kráj. Numaidecât, Măria Sa, domnul locojenent-colonel Kráj, ne-a făcut posibilă parcurgerea teritoriului până la Ungaria, nouă şi celor numiţi ca luaţi de ajutor pe lângă noi, ca să putem umbla fără frică, în scopul căutării şi prinderii celor doi corifei. Cu destulă frică, am luat cu noi pe cei scrişi în paşaport şi tot am urmărit pe Horia şi pe Cloşca, până le-am aflat urma, în judeţul Cojocna, pe hotarul comunei Mărgău (Meredgyó), lângă Someşul cald, şi acolo i-am prins pe amândoi, iar când îi aduceam în jos, la vale, a venit şi ajutorul militar în calea noastră, spre a ne apăra, şi aceasta tot după instrucţiile date de domnul Meltzer Anton.

4). Cum că stăruinţele şi promisiunile de multe ori numitului domn Meltzer Anton au avut rezultat eficace putem adeveri, pe jurământul prestat, din întreg sufletul nostru. În ce priveşte prinderea, prin noi, a lui Horia şi a lui Cloşca, căci altcum prinderea lor nu se făcea, dacă noi, în urma promisiunilor domnului Meltzer, între temeri şi primejdii mari, fără mustrare sufletească, nu primeam asupra noastră prinderea lui Horia şi Cloşca, care deci s-a făcut prin mijlocirile domnului Meltzer Anton.

5). Pe alţii, care ar mai putea şti ceva despre lucrul acesta nu-i cunoaştem, şi care ar putea să dovedească ceva, ci numai noi doi şi ceilalţi, numiţi în paşaport, cărora, spre îmbărbătare, le-am expus, de multe ori promisiunea domnului Meltzer Anton şi îndatorirea lui faţă de noi".

După luarea acestor răspunsuri şi trecerea lor în procesul verbal, au fost ascultaţi separat următorii:

III). Trif Manuşel, cam de 46 ani;
IV). Iacob Neagu, cam de 48 ani;
V). Dumitru Neagu, cam de 44 ani;
VI). Iuon Mătieş, cam de 56 ani;
VII). George Mătieş, cam de 50 ani, şi
VIII). George Nicula, cam de 44 ani.

După prestarea jurământului, aceştia au relatat, punându-li-se şi lor întrebările de sus, următoarele:

1). „Ne aducem toţi foarte bine aminte de vremea când Horia şi Cloşca (în toamna viitoare vor fi douăzeci de ani), răsculând naţia valahă şi cu ea prădând pretutindeni, au produs pagube nemăsurate în ţară, ba s-au săvârşit şi multe ucideri, că pentru potolirea acestora, domnul baron Kráj, pe atunci locotenent-colonel, a sosit la Abrud, cu miliţie numeroasă.

2). Noi n-am umblat pe la Abrud, cu ocaziunea când a fost în Abrud stimatul de mai înainte domn Kráj, cu toate că ştim că a petrecut vremea acolo, cu mulţi soldaţi; dar, din anumite comunicări, pe altă cale nu, ştim şi aceea că singur dl Meltzer Anton, pe atunci contraş, acum şpan cameral, a fost acela care a ţinut sfat cu onoratul domn Kráj în privinţa prinderii lui Horia şi a lui Cloşca, dând instrucţiunile necesare. Dar, după ce, cu ocaziunea aceea, am fi umblat noi prin Abrud, cu bună faţă, dar între temeri mari, provocaţi fiind de Ştefan Trif şi de Nuţu Mătieş, aceştia ne-au comunicat toate acestea şi nouă, precum şi aceea că stimatul domn Kráj a dat paşapoarte, în care, după spusele lor, spre a le putea fi de ajutor la prinderea lui Horia şl Cloşca, suntem scrişi şi noi cu numele, şi că pe ei domnul Meltzer Anton însuşi i-a chemat în jos, trimiţând om anume după ei. Acestea ni le-au spus nouă.

3). Precum şi aceea ne-au spus numiţii Ştefan Trif şi Nuţu Mătieş, că, în scopul respectiv, la domnul Meltzer Anton, ce năzuinţe şi dispoziţii folositoare au observat ei, când s-a obligat să ne câştige nu numai eliberarea din iobăgie, ci şi altă remuneraţie, adică cadou, pe care-l vom căpătă, şi că, pentru tot cazul, şi-a pus chezăşie ave-

rea sa întreagă şi pe sine însuşi, astfel, că domnul Meltzer Anton însuşi ne va da remuneraţia corespunzătoare meritelor noastre, plătindu-ne în mod cinstit. Toate aceste promisiuni ne-au însufleţit atât de mult, încât, legându-ne din toată inima şi din tot sufletul de Ştefan Trif şi Nuţu Mătieş, am mers cu ei, cu atât mai vârtos că după declaraţia numiţilor Ştefan Trif şi Nuţu Mătieş, făcută în faţa noastră, domnul Meltzer Anton ar fi făcut promisiunile amintite şi înaintea stimatului domn Kráj, de mai multe ori numit, şi drept aceea am primit paşapoarte, ei şi noi. Adevărat că eram în mare frică, temându-ne de poporul răsculat, care ameninţase că, dacă se va afla cineva dintre valahi, care ţine cu domnii de neam unguresc şi cu ungurii, acela îşi va pierde nu numai viaţa, ci şi averea întreagă, pentru că şi pomii dimprejurul casei sale vor fi aprinşi şi prefăcuţi în cenuşă; dar noi la toate acestea nu ne-am gândit, ci am plecat, cu cele două persoane, ca să prindem pe cei doi corifei, de multe ori numiţi, şi atâta am urmărit pe Horia şi Cloşca, până, dând de urma lor, i-am prins pe amândoi, în comitatul Cojocna, în hotarul satului cu numele Mărgău, lângă Someşul cald, şi când îi aduceam de acolo, ajutorul militar a venit în calea noastră spre apărare, şi după comunicările lui Ştefan Trif şi Nuţu Mătieş, şi aceasta s-a întâmplat după instrucţiunile domnului Meltzer Anton.

4). Prinderea acestor două persoane, anume a lui Horia şi a lui Cloşca, nu se întâmpla, atunci, la nici un caz, dacă, în urma promisiunilor domnului Meltzer. nu luam noi asupra noastră sarcina aceasta; prin urmare, putem mărturisi, fără nici o vătămare, că prinderea lui Horia

şi a lui Cloşca s-a făcut la mijlocirea şi în urma promisiunilor domnului Meltzer.

5). Că despre acest lucru cine ar mai putea face mărturisiri şi cine ar mai putea relata, noi nu ştim, decât numai pe noi ne ştim şi pe cei doi martori, ascultaţi înaintea noastră".

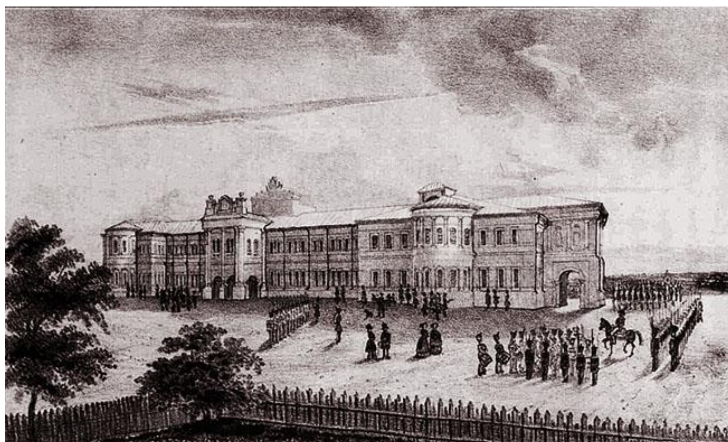
Acestea sunt mărturisirile, făcute în faţa organelor stăpânirii, cu privire la prinderea lui Horia şi a lui Cloşca, din partea celor opt români din Munţii Apuseni, trădători ai lui Horia şi ai lui Cloşca, şi, în mod inconştient, trădători ai cauzei lor proprii. Din felul cum ele sunt făcute şi trecute în procesul verbal, se vede apriat că oamenii, probabil în urma unui nou bacşiş, pus în vedere din partea lui Anton Meltzer, au fost din vreme instruiţi că ce au să răspundă şi cum au să răspundă, pentru ca din relatările lor să se poată constata, în mod neîndoios, meritele pe care şi le-a câştigat acest Meltzer, în jurul prinderii lui Horia şi a lui Cloşca. Căci e evident că alt scop ascultarea acestor oameni şi dresarea procesului verbal despre spusele lor, nu a avut şi nu a putut să aibă, decât numai câştigarea din partea lui Meltzer a unui document vrednic de crezământ, pe baza căruia să poată cere, de la locurile mai înalte, o remuneraţie oarecare, poate vreo distincţie pentru serviciile sale mari, aduse tronului şi patriei, prin punerea la cale a prinderii lui Horia şi a lui Cloşca.

Dar din cuprinsul acestor mărturisiri se mai pot constata următoarele:

Că nu şapte, cum s-a susţinut până acum, din partea unor scriitori, ci *opt* a fost numărul acelor români, care au trădat şi au prins pe martirii neamului Horia şi Cloşca. Că aceşti opt nenorociţi, nu din îndemnul lor propriu au săvârşit actul de trădare, ci ademeniţi de promisiunile lui Meltzer, năimiţi şi plătiţi de acesta, au căzut în ispita de a comite această crimă de lesă naţională, că la prinderea lui Horia şi a lui Cloşca, miliţia Iui Kráj nu a avut absolut nici un rol decisiv, pentru că prinderea au săvârşit-o cei opt români, fără asistenţă militară. Miliţia s-a prezentat atunci când prinderea era isprăvită: când Horia şi Cloşca erau legaţi şi făcuţi inofensivi. Pe drum, când veneau toţi, de la munte, la vale, a apărut miliţia! Prin urmare sunt nemeritate laudele, pe care scriitorii maghiari le-au adus baronului Kráj pentru „vitejia" arătată cu ocazia prinderii lui Horia şi a lui Cloşca.

Prinderea s-a făcut fără el şi fără oamenii săi. Iar tabloul, pare-mi-se se află şi în Muzeul Bruckenthal din Sibiu, care eternizează scena prinderii lui Horia şi a lui Cloşca, şi pe care se văd soldaţi repezindu-se asupra lui Horia şi a Cloşca, prinşi, pe de la spate, de câte doi români, ca să-i lege cu funiile, pe care le ţin în mâini, e o lucrare fantastică, care nu corespunde realităţii nicidecum" T. V. Păcăţian[103].

[103] *Transilvania*, LII, nr. 3, martie 1921, pp. 134-142

Învierea Domnului, la Curtea Domnească din Iaşi, în 1762

„Este poronca Domnului, dată către treti logofăt, la 6 ceasuri din noapte, mitropolitul, arhiereii, episcopii şi toţi boierii să se afle la biserica curţii şi iese şi Domnul, îmbrăcat în cabaniţă, cu toată ceremonia ce s-a arătat la ziua sfintei Naşteri. Şi cântându-se canonul Sâmbetei, îndată se împart făclii la toţi. Şi după sfârşitul canonului, iese Domnul, cu mitropolitul, în divanul cel mare, însă mitropolitul, cu arhiereii şi cu toţi egumenii, îmbrăcaţi în toate veşmintele, şi acolo se face ceremonia de rânduiala sfintei biserici, adică începătură de cântarea sfintei învieri; şi apoi, începându-se canonul învierii, intră iarăşi în biserică; şi, după sfârşitul canonului, cu sfetilna, iar iese

Domnul, cu toţi cei arătaţi mai sus, cu făclii aprinse, ori în maidanul cel mare al curţii, ori înlăuntrul dinspre Doamna, unde este gătit scaunul Domnului, a beizadelelor, a mitropolitului, a arhiereilor şi a toată boierimea.

Al treilea logofăt are datorie să poarte grijă (însă de n-are Domnul cruce cu sfântul şi cinstitul lemn) din crucile ce se află la mănăstiri, sau pe la arhierei, să afle cruce care va fi mai cu bună podoabă, pentru Domn, pentru Doamna, pentru beizadele, care cruci este obiceiul de să leagă cu năfrămi grele, ori cu sârmă cusute, ori cu fir, unde ţin crucea cu mâna; care cruci tot logofătul al treilea singur le dă în mâna Domnului şi a beizadelelor la vreme. Iar pentru crucea Doamnei, de nu se scoboară jos cu Domnul, vornicul Doamnei are purtare de grijă de merge la treti logofăt şi ia acea cruce, ce este gătită pentru Doamna, având şi mitropolitul, cu arhiereii şi cu toţi egumenii, cruci pe mâna lor. Deci, la vremea cea obişnuită, (la *enus*) merge mitropolitul de se închina şi sărută crucea şi evanghelia şi, întorcându-se către Domn şi către norod, blagosloveşte; şi acolea aşteaptă de vine şi Domnul; şi după ce săruta şi *Dol cruceamnu*, şi evanghelia, sărută şi crucea ce o ţine mitropolitul în mâna sa, cum şi mitropolitul sărută crucea cea din mâna Domnului, făcând amândoi şi sărutarea cea duhovnicească şi obişnuită asupra cărei sărutări îndată se face mare şănlâc, cu slobozirea tuturor tunurilor şi cu focul mărunt, şi începe şi mehterhaneaoa (fanfara turcească – n. n.). Şi Domnul merge la scaunul său, iar mitropolitul rămâne tot pe loc, până face sărutare şi cu beizadelele, şi apoi merg şi mitropolitul, şi beizadelele la scaunele lor. Iar de se vor

întâmpla niscareva arhierei, adică mitropoliţi mari de eparhii alese, musafiri, la sărutarea crucii şi a evanghelii, ei merg după mitropolitul ţării şi apoi merge Domnul.

Şi iarăşi, când se va întâmpla vreun patriarh, după patriarh merge mitropolitul ţării, apoi mitropoliţii musafiri şi apoi Domnul, după Domn, beizadelele şi după dânşii, arhiereii ceilalţi, episcopii şi egumenii.

După oamenii bisericeşti merg toţi boierii, de la vel logofăt, până la cei mai mici, toţi pe rânduială şi întâi merg de sărută sfânta evanghelie; şi apoi merg la mitropolit, de sărută crucea şi fac şi sărutare, apoi la Domn şi la beizadele, şi apoi se întorc către arhierei şi egumeni, sărutând crucile ce le ţin în mâna lor, fac şi sărutarea cea frăţească şi merge fieştecare de şede la rânduiala lui, făcând sărutarea cea obişnuită, la şiragul boieresc, până la rândul său, şi, la rândul său ajungând, stă acolo. Şi după ce se face sărutare de către toţi, îndată Domnul şi mitropolitul merg la biserică, săvârşindu-se sfânta liturghie de însuşi mitropolitul, cu arhiereii şi cu egumenii ce sunt rânduiţi. Ieşind Domnul din biserică, merge la spătărie şi şede în domnescul său scaun; mai pe urmă vine şi mitropolitul, cu arhiereii, cu egumenii şi cu toţi boierii; şi după ce intră în spătărie şi fac plecarea cea obicinuită, şed toţi, pe rânduială, dându-li-se vutcă, confeturi şi cafea. După aceea, iarăşi cu toţii merg şi la Doamna, şi la beizadele, şi acolo încă li se dă cafea; şi de nu este masă, nezăbovind, Domnul merge înăuntru, la harem, şi boierii pe la gazdele lor.

Este şi acest obicei, de este şi masă. Domnul, după cafea, merge înlăuntru, iar mitropolitul, cu ceilalţi arhierei şi cu boierii, merg pe la casele lor şi, la vremea mesei, la câte ceasuri li se poronceşte, se află iarăşi cu toţii la curte. La 8 ceasuri din zi, iar este obicei să se afle toţi boierii la curte; şi ieşind Domnul la biserică, la slujba cea obişnuită de seară (ce se cheamă *a doua înviere*), când sărută Domnul crucea şi evanghelia, se slobod iarăşi toate tunurile şi începe şi mehterhaneaoa. Şi după ce ies din biserică şi merg în spătărie, se dau dulceţi, cafea la Domn şi la toată boierimea; după cafea, merge Domnul înăuntru şi boierii pe la casele lor. A doua zi, Luni, era vechi obiceiul, care s-a urmat şi până la Grigorie Voievod: că, vrând Domnul ca să facă oarecare glume cu boierii, nu da răspunsul, de cu seară, pentru vremea bisericii către nimeni şi Domnul se scula, de cu noapte, şi ieşea la biserică şi câţi boieri nu se aflau la biserică, rânduia boiernaşi de mergea pe la gazdele lor şi le luau câte un cal şi-l aduceau la grajdul domnesc. Şi tot întru această zi, ieşind Domnul din biserică, toate rufeturile aştern pe jos, de la uşa bisericii şi până la uşa spătăriei, năframele lor; iar în spătărie şi la uşa spătăriei, în divanul mic, se aştern, de copiii din casă, covoare şi, înaintea Domnului mergând, vel vistierul da bacşişurile; dar la partea slujitorească se rânduiesc bacşişurile de la visterie, cu catastif domnesc.

Deci, după ce intră Domnul în spătărie şi şede în scaunul domnesc, şi mitropolitul, cu arhiereii şi cu boierii, la rânduiala lor, merge întâi mitropolitul, cu arhiereii, de fac cu Domnul iarăşi sărutarea sfintei învieri, cum şi boierii toţi, pe rânduială, merg de sărută mâna Domnului,

făcându-se şinlic cu slobozirea tuturor tunurilor şi mehterhaneaoa încă zice, din lăuntrul curţii. Şi după vutcă, confeturi şi cafea, treti logofăt îndată aduce pe dascăli, cu ucenicii lor, în spătărie, de spun engomiile către Domn, spre lauda şi bucuria sărbătorii, luându-şi şi bacşişul lor, după cum s-a arătat mai sus. După săvârşitul engomiilor, mitropolitul, cu arhiereii şi cu boierii cei mari, merg la Doamna şi la beizadele, asemene făcând sărutarea sfintei învieri; şi îndată după aceasta, boierii merg pe la casele lor, dându-li-se, întru această zi, volnicie la curte să nu vie, odihnindu-se şi bucurându-se fieştecare la casa lui şi cu ai săi.

Tot întru această zi, a fost obicei de se uda cu apă şi se trăgeau la văi cu apă unii pe alţii şi mai în toate breslele era această obişnuinţă, până la vremea domniei lui Antohie Voievod (care obicei, până acum, la Ţara Românească se păzeşte şi se şi urmează, a doua zi după Bobotează, în ziua Sfântului Ioan). Şi cum s-a purtat cuvântul din oameni bătrâni, cum că boierii îndrăzneau a zice şi Domnului că-l vor trage în vale; şi pe acei ce-i trăgeau la vale, ca să le toarne cofe de apă din cap, ei se împăcau cu trăgătorii, unii dându-le vedre de vin, alţii păşti şi ouă. Şi mai vârtos femeile se adunau la un loc, câte 20-30, şi trăgeau pe bărbaţi.

Iar din zilele lui Antohie Voievod, din pricinile trasului în vale, au născut gâlcevi foarte mari şi s-au şi omorât câţiva oameni şi atunci, din poroncă domnească, s-au tăiat ca nicidecum obiceiul acesta să nu mai fie (măcar că femeile aşa oareşce tot îl ţin).

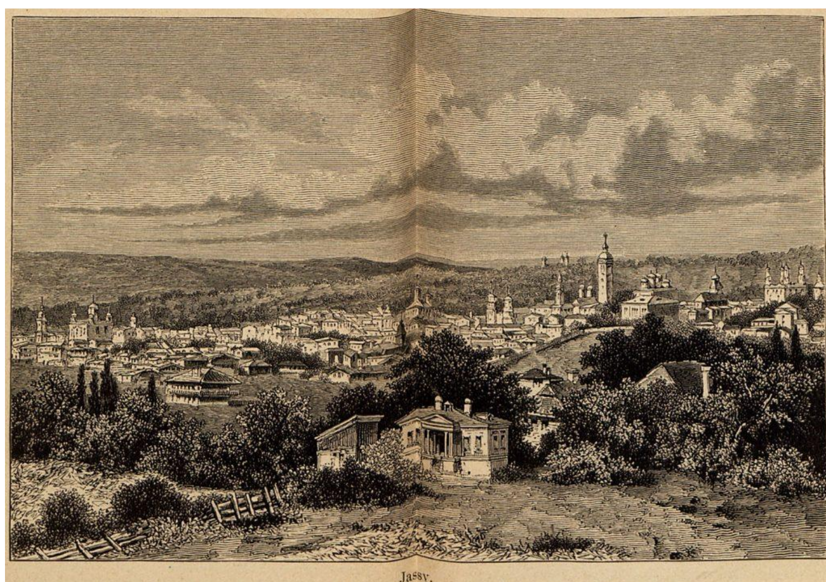
A treia zi după Paşti, vin toţi egumenii greci, de se închină Domnului, cu sfânta înviere, aducând şi pocloane câte un miel. Şi tot într-această zi sau a patra zi, a fost obicei vechi de ieşea Domnul afară, cu tot alaiul de slujitorime şi cu toată boierimea, mari şi mici, la *halcă*, ori în şesul Bahluiului, ori la Copou, scoţându-se toţi caii domneşti; şi şezând Domnul la saivant (cort – n. n.) şi boierii pe scaune, pe cine din boieri rânduia Domnul, încălecau pe cal domnesc şi se slobozea cu suliţa asupra *halcalii* (care suliţe sunt aduse din Ţara Ungurească, acolo se fac într-adins pentru această treabă), cu zicături de mehterhanea; şi care lua *halcaoa* în repeziciunea calului, venea de se închina Domnului şi-i săruta mâna şi poala şi celor mai mari boieri li se dăruia de către Domn câte o lastră sau canavaţă cu fir şi un postav; celor mai de jos, postav şi atlase, Iar celor mai mici, postav; fieştecăruia se da darul Domnului, după cinstea sa, petrecând, întru acea zi, şi cu alte chipuri de glume, pentru bucuria sărbătorii. Iar Joia întâi după Paşti, este obicei vechi de se face o sfeştanie, care până acum se păzeşte, adică iese Domnul, după liturghie (însă de nu este vremea împotrivă); care sfeştanie se face de însuşi mitropolitul ţării, uneori când era secetă, ori la şesul Bahluiului, ori la Păcurari; dar în vremile cele bune, în maidanul curţii, dinspre scara cea mare, sau dinăuntrul curţii, unde, câteodată, ieşea şi Doamna, cu toate jupânesele, supt saivant; şi acolo, fiind adunaţi mitropolitul, arhierei, cu egumenii şi cu toţi preoţii din Eşi, aducându-se şi sfintele icoane, se săvârşeşte o sfeştanie; şi, la vremea cea obişnuită, merg Domnul, Doamna, beizadelele şi toţi arhierei, egumenii şi toţi boierii de sărută crucea şi icoanele, după rânduiala ce s-a arătat mai sus.

Fost-au obicei vechi, mai înainte, de ziua Paştilor, la toţi boierii, de la vel logofăt, până la vel comis: aveau dar de la Domn, câte un postav mahut şi câte un atlaz florentin, de li se trimitea pe la gazdele lor; şi jupâneselor, câte o tafta cu fir, de cele grele, care se socotea dar din partea Doamnei; şi la toţi boiernaşii curţii şi slugile domneşti, postavuri subţiri şi atlaze şi tăfţi, şi la toţi zapciii, partea slujitorească; vel căpitan, poruşnicul, baş-bulucbaş de curte, baş-bulucbaş al doilea, căpitan de drăgani, sotnicul de cazaci, căpitan de vânători, baş-bulucbaş hătmănesc, baş-bulucbaş agiesc, postavuri subţiri şi tafta de dulămi, iar altor bulucbaşi hătmaneşti şi agieşti li se da numai postav şi la toată partea slujitorească, adică la 4 steaguri ale curţii, la care au fost obicei ca să se afle câte 33 de oameni la un steag, cu zapciii lor şi vânătorii, ce se făcuse până la 100 de oameni, în 2 steaguri, şi Roşii, ce se făcuse iar până la 100 de oameni, care se purtau în haine roşii, şi în bărăţi arnăuţeşti, tuturor acestora li se da postavuri groase şi la fieştecare steag se da postav tot de o floare. Însă două steaguri ale vânătorilor, mai înainte vreme, n-au fost ca să se afle zvoritor în curtea domnească şi să ia straie de la domnie, fără numai era un vătaf de vânători, care era şezător la ţară şi avea în sama lui 20-30 de oameni vânători ţărani, fiind purtători de grija vânatului, de treaba domniei, având scuteală de bir. Iară la domnita lui Grigorie Voievod, în vremea ce a fost agă Ianache, fiul lui Costandin Ypsilantie hatmanul, din poronca domnii au făcut acele 2 steaguri de vânători, având zapcii căpitani; şi au mai făcut şi alte steaguri, iar 100 de oameni, ce s-au numit Roşii, având zapciu pe polcovnicul; şi îmbrăcămintea acestor slujitori era în

sama agăi, de se găteau straiele lor, ale tuturora, şi comănacele; care fieştecare comănac avea câte o slovă însemnată, care de ce steag este. Şi în Joia cea mare a sfintelor patimi, după liturghie sau mai vârtos după prânz, însuşi Domnul ieşea la un loc de bună priveală, unde socotea, de făcea căutare la toata slujitorimea, strigându-i cămăraşul de izvoade pe izvod; şi ei, mergând pe rânduială, întâi zapciii, apoi slujitorii, cu puştile în mână, slobozeau puşca, trecând şi a căruia nu-i lua puşca foc, să rădea de la izvod. Care era bătrân, la vârstă neputincioasă, se ierta de la slujbă, dându-i cămăraşul de izvoade cartea Domnului, să fie scutit de bir. Şi întâi se petrecea seimenii de curte, apoi vânătorii, apoi seimenii hătmăneşti, cu zapciii lor, şi darabanii, care sunt în sama căpitanului de darabani, şi toată slujitorimea ce lua haine de la domnie.

Atuncea, la căutare, trebuia să se afle toţi îmbrăcaţi în hainele cele noi. Însă această rânduială de gătirea straielor cu cheltuiala domnii, numai la vremea lui Grigorie Voievod a fost; iar la domnii cei mai vechi, li se da numai postav şi ei îşi găteau hainele. Dar, de la domnia a doua a lui Costandin Voevod Mavrocordat, s-a făcut şi steagul Arnăuţilor şi apoi aceştia au intrat la slujbele cele mai de trebuinţă ale Domnilor, care sunt în sama hatmanului. Iar de când au născut mucarerul, s-au tăiat acele cheltuieli de podoabele Paştilor, prea puţin urmându-se”[104].

[104] Gheorgachi, vtori logofăt *Obiceiul ceremoniei ce se face la ziua Învierii Domnului Hristos*, 1762, în Simionescu, Dan, *Literatura românească de ceremonial*, Bucureşti 1939, pp. 293-29

Ce obicei are Domnul când merge la Sfântă

„La 14 zile a lunii lui Octombrie, aici, în pământul Moldovei, întru această de Dumnezeu păzită ţară, să prăznuieşte, la mănăstirea a trei Sfinţi Ierarhi, Sfânta şi cuvioasa prepodobna Parascheva cea nouă, al căreia sfântul ei trup întreg se află întru această numită mănăstire, aduse fiind sfintele ei moaşte de răposatul Vasilie Voevod, la anii 7148 (1640 – n. n.).

Deci, cu o zi mai înainte de prăznuirea Sfintei, vine egumenul mănăstirii către Domn cu poclon, cafea şi

zahăr, după obicei, şi, ducându-se al treilea logofăt în spătărie, către Domn, pofteşte egumenul pe Domn, cu rugăminte, ca să ia Domnul osteneală, să cinstească prăznuirea Sfintei, cu mergerea şi domneasca sa *parisie*. Şi Domnul încă fiind dorit a se împărtăşi, cu sărutarea Sfintelor moaşte, mulţămeşte egumenului, bucurându-l şi cu mergerea sa.

Şi la 8 ceasuri din zi este obicei de se trag toate clopotele sfintei mănăstiri şi atuncea egumenul şi cu preoţii bisericii, mergând în biserică, după închinăciunea cea cu smerenie, ce fac către racla Sfintei, o rădica de la locul ei racla cu sfintele moaşte şi o pun în mijlocul bisericii, în *kuvuclion* ce i s-a făcut acum de curând, pentru sărutarea şi împărtăşirea creştinescului norod. Şi îndată se începe şi vecernia cea mare. Deci, după săvârşitul vecerniei, merge şi Doamna la numita mănăstire, cu alai de slujitorime, şi trag şi clopotele (numai acestei mănăstiri) şi când va să intre în biserică, egumenul are purtare de grijă, de-i iese, cu sfânta evanghelie, înainte; şi intrând în lăuntrul sfintei biserici şi închinându-se sfintelor moaşte şi sărutându-le cu smerenie, porunceşte de se face şi paraclisul Sfintei şi, după paraclis, iar sărută moaştele şi, ieşind din biserică, merge la curte.

Este obicei de se fac, de la visteria Domnului, şi 2 făclii mari de ceară, câte de ** oca, care se şi zugrăvesc şi se trimit la Sfântă, din partea Domnului; şi aceste făclii se trimit până a nu merge Doamna la biserică; care făclii se pun, una la cap, alta la picioarele Sfintei.

Şi după mergerea Doamnei la curte, vel şătrar are purtare de grijă de întinde *saivantul* (corul – n. n.) Domnului în ograda mănăstirii, din dreapta uşii bisericii, unde şi Domnul descalică; cum şi vătaful de aprozi are şi el această purtare de grijă, de aşează scaunul Domnului, a mitropolitului şi a beizadelelor.

A doua zi, dimineaţa, în ziua Sfintei, după ce se găteşte Domnul şi se luminează bine de ziuă, purcede Domnul, de la curte, cu tot alaiul cel domnesc şi obişnuit şi vine la Trei-Sfetitele, făcându-se răsunare, atât de ale mănăstirii clopote, cât şi de la celelalte mănăstireşti clopote, care sunt mai aproape. Înaintea Domnului, la uşa bisericii, este obicei de iese mitropolitul, cu alţi arhierei şi egumeni, cu sfânta evanghelie şi cu axion, duc pe Domn în biserică; şi îndată cel dintâi cântăreţ începe *slavoslovia*; şi după slavoslovie, Domnul, cu mitropolitul alăturea, ies împreună afară şi, după dânşii, boierii, şi cântăreţii încep a cânta litia şi 4 din preoţii bisericii, în epitrafile şi feloane fiind îmbrăcaţi, cu capetele goale, ridică racla cu sfintele moaşte pe umerii lor, doi la cap, doi la picioare, şi, ieşind afară din biserică, se face încunjurarea sfintei biserici cu sfintele moaşte, mergând mitropolitul, cu Domnul şi cu toată boierimea, înaintea sfintelor moaşte.

După încunjurarea bisericii o dată, merge Domnul supt saivant drept la scaunul său şi toţi ceilalţi drept la scaunele lor şi sfintele moaşte aducându-se, se pun în mijloc şi merge întâi mitropolitul de sărută moaştele şi, mergând şi Domnul şi sărutând sfintele moaşte, se mi-

ruieşte de mitropolitul; şi după mir, mergând Domnul la scaunul său, se dau 10 lei, de vel vistier, în blid.

Apoi merg beizadelele şi boierii, toţi de sărută moaştele şi se miruiesc, şi îndată mitropolitul, cu Domnul şi cu toată boierimea, intră în biserică şi se începe sfânta liturghie; iar sfintele moaşte rămân afară, pentru sărutarea norodului. Şi la *Heruvico,* la *văhodul cel mare,* se aduc sfintele moaşte în biserică, fără raclă, şi se petrec Domnul, beizadelele şi cu boierii pe dedesuptul sfântului trup şi, apoi, ducându-l în sfântul altar, îl pun pe sfânta masă şi aproape de *chinonico*, sfintele moaşte se ridică din altar şi se aduc de se pun, iarăşi, în racla lor, ce este în mijlocul bisericii, şi, după săvârşirea liturghiei, ieşind Domnul din biserică, de voieşte, merge la chilia egumenului de bea cafea; de nu, merge la curte şi acolo bea şi cafea, cu toată boierimea, după orânduială"[105].

Sărbătoarea străveche a Sfintei Vineri (Luceafărului), la care moldovenii nu renunţaseră nici la un secol după ce Vasile Lupu le adusese o Sfânta Vineri (Parascheva – în greacă) pământească şi, desigur, cu garanţie creştină – nu întreagă, cum scria, în 1762, Gheorgache[106], ci fără o mână şi fără piciorul opus, Patriarhul Constantinopolului vânzând, după aceea, numeroase moaşte şi

---

[105] Simonescu, Dan, *Literatura românească de ceremonial / Condica lui Gheorgachi, 1762*, Bucureşti 1939, pp. 299-301

[106] *CONDICĂ ce are întru sine obiceiuri vechi şi noi a prea înălţaţilor domni, care s-a făcut din porunca prea înălţatului, luminatului şi iubitorului de Hristos, Domnului meu şi oblăduitorului a toată Moldavia, Io Grigorie Ioan Voievod, care s-a alcătuit şi s-a scris de mine, prea plecata slugă, Gheorgache vtori logofăt, aici, în oraşul Eşului, la anii 1762, Noiemvrie 5.*

păcălindu-l, în fapt, pe Vasile Lupu, care, la cât bănet a dat, merita moaştele întregi, cum şi preciza în condiţiile comenzii iniţiale.

„În ziua sfintei şi marii Vineri, iese Domnul iarăşi la biserica cea mare, la ceasuri, făcându-se şi vecernia, cu sărutarea epitafului totodată; şi la 6 ceasuri din noapte, spre Sâmbătă, este obiceiul de iese Domnul iarăşi la biserica cea mare şi, la canonul cel dintâi, se face dare de făclii de ceară la toţi; şi după slavovenie se scoate aerul, mergând Domnul, cu mitropolitul alături, înaintea aerului, cu tot alaiul şi cu boierii cei mari pe urma Domnului şi a mitropolitului, toţi cu făclii aprinse, cum şi celălalt norod. Şi ieşind din biserică, se scoboară pe scara cea mare şi merg pe bute din lăuntrul curţii, unde şi scaune sunt gătite pentru aer, în mijloc, iar Domnul şi ceilalţi, la locurile cele obişnuite, şi acolo se face şi sărutarea aerului, de toţi, pe obicei”[107].

[107] Simonescu, Dan, *Literatura românească de ceremonial / Condica lui Gheorgachi, 1762*, Bucureşti 1939, pp. 292, 293

Crăciunul, pe vremea lui Mihai Vodă Șuțu, în 1793

„Vodă Şuţu, care a domnit de două ori în Ţara Românească şi o dată în Moldova, a lăsat în istorie numele lui legat de o epocă de oarecare prosperitate în Principate. Mai ales, în a doua domnie din Ţara Românească, atunci când a fost adus la tron, după ocupaţia austriacă de la 1789, a contribuit mult la începuturile de comerţ, de industrie şi artă românească. Să nu uităm că, în acea vreme, în Franţa, revoluţia ridicase idei noi despre oameni şi lucruri, iar din mulţimea emigranţilor, câţiva se rătăciseră, prin cine ştie ce capriciu al soartei, până

în îndepărtatul Principat de la gurile Dunării, unde au adus o fărâmă din luminile occidentului.

Din această frământată epocă, ne-au rămas câteva scrisori, de la contele de Landry, care a fost, câtăva vreme, oaspe la curtea Domnului Mihai Şuţu, de unde a plecat, mai târziu, în Rusia, unde a fost primit de Ecaterina a II-a, ca ofiţer superior în armata sa.

În special, o scrisoare a contelui de Landry, în care povesteşte cum a petrecut Crăciunul la curtea Domnului român, e deosebit de interesantă. În acest Crăciun al anului 1937, redăm ceea ce a văzut emigrantul francez în Crăciunul lui 1793, adică aproape acum 150 de ani.

Contele de Landry arată că, în dimineaţa zilei de 6 Ianuarie, după calendarul său, a auzit o larmă nemaipomenită în curtea interioară a Palatului. Sunete bizare, din cele mai neplăcute, alămuri bătute, fluiere, constituiau fanfara turcească, ce anunţa ajunul Crăciunului. Explicând, mai departe, ceea ce însemna „Ajunul”, arată că e un fel de „Saint Sylvestre”, care însă se serbează cu totul altfel.

Coruri de copii, cu ciudate stele pictate, colindă străzile, cântând imnuri şi legende asupra Naşterii Domnului. Interesant e în special refrenul „leroi-ler“, căruia îi găseşte o ciudată etimologie, ajungând la francezul „le roi“ (regele). La Curtea Domnului Şuţu, în această seară, porţile sunt larg deschise, toţi boierii aflători in Bucureşti – majoritatea petrec aceste sărbători la conacele provinciale – sunt invitaţi la Curte. Soldaţii de gardă, servitorii,

formează şi ei coruri şi sunt primiţi în saloanele domneşti, unde capătă daruri, fructe exotice, mere poleite, bani de aramă şi colaci.

Iată că, cu zgomot mare, pătrunde în curtea de onoare a Palatului un plug tras de şase boi, cu coarnele aurite, mânaţi de flăcăi, care pocnesc puternic din bice. Sunt obiceiuri – spune de Landry – care simbolizează munca pământului, principala ocupaţie a valahilor.

La masa mare, ce se întinde, de Landry face cunoştinţă cu bucătăria specifică a Crăciunului. Purcei fripţi, curcani îndopaţi cu castane, găini cu mere, straşnicele piftii de curcan, de purcel şi de găină, sarmalele de trei feluri: de vacă amestecată cu porc, de piept de gâscă şi picioare de curcan, de slănină şi orez, apoi plăcintele cu varză, baclavalele şi sarailiile, toate însoţite de vinars, de rachiuri de anason, de ţuică fiartă şi – ca să mai răcorească gâtlejurile fripte – vin untdelemniu de Chios.

Timp de trei zile, cât ţine această sărbătoare – povesteşte de Landry – sufrageria Palatului era locul cel mai vizitat. Masa era pusă zi şi noapte, aducându-se mereu mâncăruri noi, de la bucătării, şi vin proaspăt, de la beciuri. După trecerea sărbătorii, în cele trei zile până la anul nou, oraşul, ca şi curtea, păreau ca nelocuite. Pasămi-te, toată lumea îşi îngrijea indigestiile, provenite din abuzul de ospeţe, ca să se prezinte cu stomacul sănătos la marele „bairam“ de Anul Nou – încheie interesanta sa scrisoare de Landry”[108].

---

[108] *Ilustrațiunea română*, nr. 2, Anul IX, 6 ianuarie 1937, p. 7

Entrevue du sultan Abd-ul-Aziz et du prince Alexandre Jean Ier, au palais impérial de Dolma-Baqtché à Constantinople. (D'après le croquis de M. Szathmary.)

Rubedenia între Napoleon III şi sultanul Abdul Aziz

„Aşa citim în o reproducere din cartea din cartea lui Dancy „Histoire de la Martinique”, cum că, la anul 1788, domnişoara Dubuc de Rivry, o creolă frumoasă de 16 ani, după ce şi-a finit educaţiunea în Franţa, s-a pus pe o navă franceză, pentru a se întoarce în Martinica. Însă nava aceasta fu cucerită de nişte corsari de mare şi au dus-o în Algeria.

Domnişoara Rivry poseda frumuseţea extraordinară şi din toată purtarea ei demonstra că posedă şi sentimente nobile, prin urmare beiul din Algeria nu s-a ţinut de demn ca să domnească asupra unei fiinţe atât de perfecte, ci a donat-o marelui sultan Selim III.

Creola frumoasă într-adevăr cuceri inima sultanului, însă, intrând în haremul strălucit, şi-a ştiut păstra nobleţea sa spirituală, prin care prea uşor a exercitat influenţă mare asupra domnului ei. Şi această influenţă totdeauna a fost salutară.

La anul 1808, sosind generalul Sebastiani la Constantinopol, flota engleză a trecut prin Dardanele şi a staţionat înaintea Cornului de Aur. Turcii o descoperiseră, dar atunci se ivi sultana, domnişoara Rivry, care a inspirat energia în Selim. Acţiunea de apărare era condusă de consulul Franţei şi flota engleză curând fu silită a se retrage dinaintea bateriilor turceşti. Această domnişoară ingenioasă a fost verişoară bună cu domnişoara Tascher de la Pragerie, mai târziu împărăteasa Iosefina; fata Iosefinei a fost Hortensia, mama lui Napoleon III, iar sultanul de-acum, Abdul Aziz, îşi trage originea de la Selim, prin urmare împăratul francezilor e în rubedenie cu Abdul Aziz”[109].

---

[109] *Familia*, Anul III, Nr. 24, 11/23 iunie 1867, p. 291

Despre „Ţiganiada” lui Budai-Deleanu

„Înrâuririle germane. Ediţia „Ţiganiadei”, îngriji-tă de dl Virgil Oniţ, directorul Liceului Român din Bra-şov, a reuşit să facă populară epopeea unui poet cu

talent, care s-a trezit la suflarea caldă a liberalismului iosefinist şi a cântat, fără să-şi publice cântecele, într-o epocă ca-racterizată prin apăsarea unei reacţiuni energice, pornite după moartea lui Iosif al II-lea, mai ales de la 1792, încoace. Dacă „Ţiganiada” s-ar fi publicat atunci, îndată după ultima redactare a lui Ioan Budai-Deleanu, ne-am fi putut mândri că şi noi am produs, în veacul al XVIII-lea, o operă, ce a luptat în slujba acelor mari idei, care, în via-ţa politică, au dat naştere revoluţiei franceze, iar în viaţa culturală au desăvârşit liberarea spiritului european din lanţurile obscurantismului.

Scopul lucrării de faţă este să arate cum, din acel mare curent european, „Ţiganiada” se desface ca un val mărginaş, pricinuit de o furtună în largul mării. Înainte de a stabili, însă, înrudirea „Ţiganiadei” cu acel curent, în special cu formele ce le-a luat în literatura germană, voi insista puţin asupra epocii, vieţii şi caracterului lui Budai-Deleanu, deoarece acestea descoperă un teren foarte primitor pentru ideile tolerante, democratice şi naţionale ale acelui curent.

Împăratul Iosif al II-lea. Biografia lui Budai-Deleanu încă nu s-a scris. Arhivele Austriei acoperă încă lumina ce ar putea răspândi întunericul în care este învăluită viaţa lui.

Budai-Deleanu a trăit în Lemberg, a fost slujbaş al împăratului Iosif al II-lea, care dădu-se poruncă ca administraţiile provinciale să facă raporturi amănunţite despre calităţile funcţionarilor. Aceste raporturi au trebuit să vorbească şi despre poetul nostru, care, pe la 1805, era,

cum îşi zicea el mai târziu, în titlul lexiconului românesc-nemţesc, „chesaro-crăesc sfetnic la judeţul nemeşilor în Liov”.

Slujba lui Budai-Delenu era o creaţiune a lui Iosif al II-lea. Acesta unise Bucovina cu Galiţia şi trebuise să hotărască şi felul judecăţilor, în noul Kreisamt bucovinean, ale cărui autorităţi superioare le strămutase Ia Lemberg. Atunci s-a sporit şi numărul magistraţilor provinciali din Lemberg, cu doi consilieri, un secretar, un protocolist şi un cancelist, care trebuiau să ştie româneşte, ca să poată înţelege originalele hrisoavelor moldoveneşti[110].

În conformitate cu punctul 7 al unul ordin, dat, la 12 octombrie 1786, de cea mai înaltă autoritate juridică din Viena, noul personal juridic, necesar pentru Bucovina, trebuia să se recruteze dintre acei „competenţi” candidaţi din Galiţia şi Transilvania, care vor răspunde la concursul publicat de Curtea de Apel (Appellationsgericht) din Lemberg şi se vor supune unui examen. Unul dintre candidaţii care au răspuns, atunci, la apel a fost, desigur, Budai-Deleanu. În ce calitate s-a dus nu putem hotărî definitiv. În tot cazul, înainte de a fi consilier, el a fost secretar”[111] / **George BOGDAN-DUICĂ**”[112].

„Vechea instituţie, pe care o înlocuia, în, Bucovina reforma lui Iosif al II-lea era instituţia auditoriatelor

---

[110] Dr. I. Polek, în *Jahrbuch des Bukowiner Landes-Muséums*, 1900, p. 70 ş. u., articolul *Die Vereinigung der Bukowina mit Galizien im Jahre 1786.*
[111] I. Chr. Engel, *Geschichte der Moldau und Walachei*, I, 136.
[112] *Tribuna Poporului*, Anul V, Nr. 91, miercuri 16/29 mai 1901

militare. Acestea au încetat să funcţioneze în anul următor, 1787, în februarie. Deci, la începutul anului 1788, Budai-Deleanu trebuie să fi fost în Lemberg. Data din urmă, începutul anului 1788, am obţinut-o calculând până unde ne duc cei treizeci de ani şi mai bine, despre care Budai spune, în prefaţa lexiconului (1818), că i-a petrecut între străini, într-un post străin cu totul de lucrările lexice. Aceeaşi dată o obţinem dacă, admiţând, cu Aron Densuşianu, că „Ţiganiada" a fost terminată în 1800, scădem, din 1800, cei 12 ani, despre care Budai-Deleanu spune, în glumeaţa-i scrisoare către Mitru Perea, că au trecut, de când a părăsit ţara[113].

Budai-Deleanu a trăit, dar, în Transilvania cel mult până la 1788. Până la anul acesta, el a suferit influenţele mediului din Viena şi din Ardeal. Ele s-au şi răsfrânt, cu deplină claritate, în satira sa epică[114].

În Lemberg, care, pe atunci era un orăşel cu vreo douăzeci şi cinci de mii de locuitori, în care resturile politice şi literare din viaţa Poloniei, împărţită de curând,

---

[113] Dl Gaster, care n-a înţeles rostul acestei scrisori, face, în *G. Grüber, Grundriss der romanischen Philologie*, II, 351-352, o biografie fantastică şi ridicolă a lui Budai. Păcat de locul unde s-a tipărit!

[114] Eu cred că Budai a plecat, din Ardeal, în Galiţia. Numai în Ardeal se putea certa cu blăjenii, din a căror cauză spune că şi-a părăsit tara sa. Engel (ib) zice că a fost *einst* şi *Psaltes bey der griechischslawischen unirten Kirche bey St. Barbara in Wien*. St. Barbara era seminarul întemeiat de Maria Teresia. Acolo au studiat Şincai (1779-1780) şi Samuil Vulcan (până la 1784); acolo a fost şi Samuil Clain prefect de studii. Budai a studiat în Viena, unde a văzut, la izvor, mişcarea liberală, cu care a simpatizat toată viaţa.

începuseră a se potoli, fără să-şi fi pierdut, însă, puterea lor ideală şi în care Iosif al II-lea aşează instituţiuni menite să reprezinte spiritul său, un spirit modern, Budai-Deleanu a găsit un mediu asemănător cu acela în care trăise până la 1788. Budai era fiul unui preot dintr-un sat din Hunedoara. A studiat, dar nu ştim cât, nici unde anume. Totuşi, putem spune, cu siguranţă, că a studiat cu zel, pentru că avem alte ştiri, care ne dau dreptate să conchidem astfel. Ştim, anume, că, de student încă, el aduna material pentru lexiconul românesc. Aceasta-i o dovadă că tânărul Budai era o inteligenţă aleasă şi, totodată, o voinţă energică. Tot atunci trebuie să fi pus el temeiuri serioase pentru acele studii de literatură clasică, greacă şi latină, care-l îndeamnă, mai târziu, să laude pe grecii vechi, spunând[115] că „neamul grecesc are prea multe merite" la norodul omenesc, pentru ca să se poată defăima, şi care-l pun în poziţie să citească şi să imite chiar şi pe Arbiter Petronius, satiricul talentat şi lasciv, din epoca lui Nero[116]. Din studiile clasicităţii a scos el şi alte învăţături: printre cele mai bune, număr admiraţia pentru eroii antici / **George BOGDAN-DUICĂ**"[117].

[115] „Ţiganiada", cântul IX, strofa 18, în notă.
[116] Cântul IV, strofa 33, notă.
[117] *Tribuna Poporului*, Anul V, Nr. 92, miercuri 17/30 mai 1901

Răscoala de la 1819

Înştiinţarea lui Leon Lazul Bucovineanul către Sfinţia sa părintele arhimandrit Sofronie din Sfânta Mănăstire Slatina:

„La opt zile ale lunii acesteia, a lui iunie, anul curgător 1819, fiind **ziua soarelui**, precum o numeşte învăţătorul Bisericii, Sf. Iustin, filosoful şi mucenicul, adică **Duminica**, m-am dus la Biserica, după creştineasca datorie, a Sfinţilor mucenici Theodori, de unde, luând blagoslovenie, m-am dus la gazdă (căci Iaşii nu sunt grabnici a frânge pâinea la cel străin), şi, şezând, de hrana zilei gândind, apoi deschizând visteria mea, cuprinzătoare capitalului de vreo câteva parale, cu aşa mare chibzuială le-am împărţit, încât se nu fiu flămând şi să mai rămână. Când, fără de veste, aud neobişnuit zgomot, mă uit pe fereastră şi văd alergări de oameni pe uliţă. Eu, înspăimântat, apuc pungaliţa, o pun în sân şi uit demâncarea; în mijlocul gloatei, alerg şi, cu durerea inimii, privesc în feţele lor, ce erau zugrăvite cu vopsele negre,

necazurile ca ale acelor cetăţeni pe care-i bombardează vrăjmaşul; întreb de pricină, dar în loc să-mi spună cineva, fiştecare striga:

„Până când vom suferi aceste? Să mergem, să mergem!”

Şi aşa, în chipul pohoiului, s-au dus spre Mitropolie. Eu, rămânând uimit, iată văd pe un bătrân, pe care l-au nevoit picioarele a se întoarce îndărăt, că vine spre mine, suspinând; l-am întâmpinat şi, sprijinindu-l, l-am pus să şadă pe un tumurug, ce se întâmplase, şi, luându-i seama, cunoşteam din fizionomia lui că are mai multă ştiinţă, de cum, pe deasupra-mi stării, îl arăta pe el; pentru aceea, l-am rugat să-mi povestească despre această îngrozitoare privelişte; iar el, întorcându-se spre mine şi cu amănuntul luându-mi seama, a zis:

„Văd, de pe croiala hainelor tale şi de pe graiul limbii, că eşti străin şi, după cum pricep, multe ai văzut, pe unde ai îmblat, dar totuşi socotesc că n-ai nimerit la mai nenorocită ţară şi oraş precum al nostru”; şi iarăşi poftorind suspinul, a început să-mi istorisească:

„La anul 1812, după ce s-a făcut legătura păcii între două mari împărăţii, zic otomane şi a Rosiei, strălucitoarea Poartă pentru vitejiile cele nu cu neobosite osteneli a prea înălţatului Domn Scarlat Calimah Voievod, pe vremea războiului, cu care s-a arătat, ca, oarecând Herselia la Râm şi Hermenia la Amazonce, l-au rânduit, aice, Domn; blândeţea, bunătatea, priinţa, râvna, iubirea de oameni a acestui oblăduitor proroci norodului desfătată pe-

trecere, sub a sa înţeleaptă ocârmuire: toţi băteau în palme de bucurie, că, după întâmplarea vremii (a războiului) a trecuţilor ani, vor vedea sănătoase zile; însă nu se ştie din ce pricină a aflat ciuma plăcerea plimbării sale pe la această ţară, şi totdeauna cu hotărâre pe la vremi când norodul are mai multă nădejde de câştig, pentru plata birurilor şi a chiverniselii sale.

O, Dumnezeule! Ce nu s-a făcut spre depărtarea acestei curioase ciume; preoţii cu arhiereii fac neîncetate rugi; norodul, cu o seamă de boieri şi negustori, întind rotundele daruri, însă toate în zadar. Cumplita de rugăciuni nu bagă seamă, de daruri nu se satură, şi aşa numaidecât în obşte necăjeşte pe toţi, afară de cei ce cu depărtare se arată către dânsa. Patru ani şi mai bine, de când îşi bate joc această vicleană ciumă şi de Domn, şi de Mitropolit, şi de toţi boierii: câte împiedicări au pricinuit negustorilor, la alişverişurile lor; câte lacrimi s-au scurs din ochii săracilor, câţi bani s-au deşertat din lăzile bogaţilor, spre îmblânzirea acestei neauzite ciume! Dar neîmpăcata ca o oarbă şi surdă tiranizează, fără milostivire, pe toţi: şi ce este mai de mirare, că nici omoară după a ei cruzime, nici lasă ca să petreacă oamenii fără de grijă, şi întru aceasta vieţuim toţi.

O!, de ai fi fost aice (zice bătrânul Antohie, aşa se numea acel povestitor), ai fi avut ce spune pe la patrioţii tăi, văzând chinuirea obştească a norodului de aice, prin felurite chipuri, şi tot din pricina ciumei".

Eu, umilindu-mă de jalnica spunere a istorisitorului meu, i-am zis:

„Pentru sfinţii Macavei, cum poate să fie aceasta? Au doară nu sunt aice ocârmuitori? Boieri din luminatul divan, patrioţi cu durerea inimii şi au doară nu priveghează cu toţi, ca să afle vreun chip spre a stârpi pe această neomenită ciumă, ca se rămâneţi, de la o vreme, paşnici; că, într-adevăr, neauzită este, până acum ciuma de acel fel, că ea ne-răzleţit să petreacă în ţară, şi numărul norodului să se înmulţească; eu nu pot răzbate, pe uliţele Iaşului (i-am zis) de norod tot sănătos, şi nu văd împuţinarea de oameni”.

„Aşa este, răspunse, lăcrămând Antohie; pentru această ciumă încă nu s-a aflat om să priceapă meşteşugul ei. Ocârmuirea a pus toată a ei silinţă de a ei dezrădăcinare, şi nu s-a putut; n-au rămas aice nici case, nici a le casei lucruri nescuturate, nespălate, nedeşertate, ba şi arse, că doară ar afla-o, însă fără de folos, şi minunează-te că ciuma aceasta s-au pus numai pe capul celor din starea de jos; iară la cei mari nu cutează. Acum, nu de mult, dinspre podul Albineţului, au murit vreo câţiva oameni şi, măcar că de altă boală, dar pentru că n-au fost în stare a o întări cu bani (fiind săraci), s-au hotărât că-s de ciumă. Deci au închis, din pricina aceea, peste opt sute de case, fără să le poarte de grijă pentru hrană, şi ce ar fi mai de nevoie, şi măcar că din mila lui Dumnezeu toţi sunt sănătoşi, însă fără plată nu-i lasă să treacă cordonul cel însemnat cu funii şi să meargă la oraş, să-şi cumpere bucate, precum astăzi, dimineaţă, un sărac a trimis la oţet de două parale pe o copilă mică, la care, venind un bulubaşa, ce s-a întâmplat acolo, n-a lăsat copila să meargă

înainte, ci, luând paralele, le-a băut, iară oţetul pe datorie l-a luat.

Tatăl copilei, înţelegând, au făcut strigare, iar megieşit, desluşind pricina şi făcând de ştire la toată mahalaua, s-au adunat mulţime şi, fiindcă erau cu toţii necăjiţi, au stricat funiile, strigând:

„Au doară şi pe noi vor se ne necăjească, ca în trecuta toamnă pe jidovi?”.

Şi aşa, grămădindu-se deznădăjduirea la un loc, s-au pornit cu toţii la Mitropolitul ţării, că la noi preasfinţia sa este obştescul apărător, după vechiul obicei!”.

Când încă era să mai spună ceva isteţul Antohie, iată am auzit, dinspre Mitropolie, o sperietoare strigare şi tragere de clopote, spre care am purces amândoi; dar eu, simţindu-mă în mai multă virtute, am alergat înainte şi, neştiind drumul, am nimerit pe uliţa aceea, unde era Agia şi Hătmania; am stătut de departe ca Petru, să văd sfârşitul, însă n-a fost nimica, că toţi pricinuitorii au fugit, iară oamenii ce erau pe acolo s-au dus, după ceilalţi, la Mitropolitul Veniamin, căruia jeluindu-se deodată, l-au rugat şi l-au silit, ca machidoneanul pe Asfeia, să meargă cu dânşii la Domnul Calimah, cerând punerea în bună rânduială, oraşul şi ţara, şi, fiindcă era slobod oricui, m-am dus şi eu; socoteşte în ce stare se afla sufletul acestui mare om, zic a Mitropolitului; sudorile picau din el ca picăturile de sânge, faţa schimbată, inima mâhnită, puterea slăbită; şi vederea chipului, întru asemănare cu cel ce-şi da sufletul; cu totul străină şi prihalnică privirea. Din întristarea

aceasta începuse şi pe mine a mă părăsi virtutea, dar, stropindu-mă cu apă de Colonie, m-am trezit, şi aşa cum am fost nepotrivit, această litanie au sosit la porţile Curţii.

Am văzut pe îmbunătăţitul Domn, păşind spre întâmpinarea norodului; eram doritor să văd ceva lucru de plăcere, dar însă nu ştiu care înrăit a dat proiectul său Măriei Sale, că s-a întors cu spatele spre norod, şi porţile, întru acelaşi minut, s-au închis; iară pe Mitropolitul, cu acea de foc căruţă l-au răpit din mijlocul obştii şi l-au suit la înălţimea caselor unui prea de treabă boier, ce-i zic Grigore Ghica, care, după cum am auzit, este, dintre toţi boierii cei mari, simţitor, patriot. Din casa aceea se uita prea sfinţitul la nesfinţite fapte ale arnăuţilor domneşti, că ticălosul norod, ca un golit de arme şi de scoposul zurbalei, s-a grămădit la poarta Curţii, strigând:

„Pentru ce s-au închis porţile, de vreme ce noi cerem milă?”.

Iară arnăuţii, suindu-se pe zid, aruncau în norod cu pietre, şi norodul fără de minte arunca aceleaşi pietre, de le zvârlea peste zid, şi-aşa hărăţindu-se numai, am auzit din puşti vâjiind gloanţe şi căzând morţi şi răniţi din norod; m-am dat în lături, mirându-mă de unele ca acestea şi, când acum eram gata să merg la gazdă, iată văd că vine un preot bătrân, cu crucea la piept, şi, întrebând de Mitropolit, se îndeasă prin norod, toţi ii fac cinste şi loc, s-apropie către pomenitul boier şi nu ştiu ce au grăit, prin pantomimice semne, şi n-au zăbovit acolo, că glonţul a trecut pe lângă dânsul şi-a omorât pe un neguţător, ce îşi

închidea uşa dughenei, lângă poarta ce-i zic a hanului turcesc; s-a întors bietul preot spre Mitropolie, învăţând şi sfătuind pe norod să nu-şi verse sângele în zadar; m-am dus şi eu, pe lângă huietul clopotelor, la gazdă, în vreme ce, în toate părţile, trăgeau nebunii norodului; mult am căutat pe al meu Antohie, dar nu l-am găsit; deci, supărat, m-am culcat, fiind sătul de greţoasele priviri, ş-am petrecut noaptea aceea fără mâncare şi somn; a doua zi, m-am sculat de dimineaţă şi m-am dus spre Mitropolie, unde am văzut pe cel de ieri preot bătrân, vorovind cu prea Sfinţia Sa; după aceea, au mers la prefectul latinilor, cu care au mers spre Curte, între norod; ce a fi grăit cu oamenii nu ştiu, dar am văzut că, pe altă poartă, au intrat la Măria Sa Vodă, iară de acolo au ieşit cu un muscal mare; atunci am întrebat pe unul din glotaşi cine este muscalul şi-acel bătrân preot; mi-au spus că unul este consulul moschicesc Pizani, şi celălalt, protopopul Lazăr. Acestea spunându-mi, s-a dus de la mine, şi mie-mi păru rău că nu ştiu pe omul acela.

Şi iată văd pe vorbitorul meu de ieri, pe Antohie, care se tot codea pe la lături din primejdioasele locuri; pe acela, dar, l-am poftit să-mi spună de preotul acela, iară el a început a-mi zice că preotul Lazar este cu oarecare deosebite vrednicii întru duhovniceasca tagmă şi cum că legiuit i s-a dat, de către Mitropolitul ţării, a purta crucea la piept, ca unul ce este cu titlul întâi al Moldovei protopop; adăugând a-mi spune că acest protopop, pentru slujbele cele cu vrednică laudă, a câştigat văzute daruri de la două mari împărăţii, adică de la Austria şi Rusia; când gândul meu se tindea cu socotinţă de acest al Moldovei duhovnicesc arhimandrit, iată şi el păşea către norodul ce

sta lângă poarta Curţii, din perierghie m-am dus şi eu după el, şi cu adevărat l-am văzut ca pe Demostenes cu puternice cuvinte îmblânzind pe norod, care s-a şi îndu-plecat a merge după el, la Mitropolie. Venit-au şi secreta-rul agenţiei austrieceşti din Iaşi, domnul Cantimir, care iarăşi pe ai săi i-a sfătuit să se liniştească.

Aceasta era luni, la 9, tot a lunii iunie, pe la 3 cea-suri din zi. Deodată am văzut, pe zid, doi boieri, din care, unul, după cum am auzit, era ginerele înălţimii sale, lui Vodă, dumnealui hatmanul Costantin Bogdan-Palade; pe acela dar l-am auzit strigând:

„Părinte protopop Lazăr, sârguieşte a depărta gloata de aice!”.

Nu ştiu ce răspundea protopopul, că l-am văzut înălţând crucea în sus, dar n-a ţinut-o mult, căci arnăuţii, slobozind focurile armelor, au căzut doi morţi lângă slă-vitul Lazăr; el, săracul, gândind că singur este rănit, a început a face retragere şi oamenii, după dânsul, spre Mitropolie; m-am dus şi eu ca şi spre norocul meu; iată, văd şi pe Mitropolitul, unde şedea pe laiţa unei dughene, cu doi boieri, ce le zic Aga şi Hatmanu (prea cinstite Arhimandrite), am încremenit dacă am văzut pe prelatul cel mare, adică pe Mitropolit, cu capul descoperit şi cu glas amorţit grăia către norod şi, plângând ca fetele Ieru-salimului, îndemna pe norod să meargă pe la casele sale; aceiaşi făceau şi-acei doi îmbunătăţiţi boieri; iară bătrâ-nul protopop era lingă stăpânul său şi ca din amvon arăta norodului, cu temeinice dovedi, făcându-i să cunoască datoriile sale: cu un cuvânt, norodul s-a umilit şi s-a rugat

ca, de acum, măcar se nu fie osândit. Acolo să fi auzit jurămintele din partea Mitropolitului şi-a celor doi magnaţi, şi fiindcă nu auzea tot norodul, deci Prea sfinţia sa a trimis cu boierii pe protopopul Lazăr, ca în loc de crainici, să vestească, din partea Mitropolitului şi a boierilor, că toate pricinuitele jafuri se vor întoarce şi, de acum, înainte, niciunul nu va pătimi nici un rău, ba, spre încredinţare, li s-au dat tocmai în scris făgăduinţele pe cartea gospod cu pecete, ce li s-a aruncat din lăuntrul Curii, cu sfinte legături, spre împăcarea lor; pe aceia zic o au iscălit Mitropolitul cu boierii; mie mi se părea că, prin aceasta, a luat pricina tulburării sfârşit şi, fiindcă eram răbătut de foame, mă găteam spre gazdă, când iarăşi de iznoavă auzeam plânsuri şi tânguiri, aducând, cu căruţele, morţii şi răniţii, a căror sânge înroşea podelele, iară ierarhul Veniamin, acoperindu-şi faţa, cu întristat suflet a intrat în Mitropolie, cu boierii şi cu norodul după dânşii, trăgând clopotele în toate părţile; atunci au început a veni la Mitropolie consulii rusesc, nemţesc şi prusienesc, cu mulţi boieri din starea dintâi şi alţi arhierei; eu, văzând de iznoavă ferbere mare, m-am lăsat de mâncare şi, pe lângă mulţime, m-am văzut aproape de cei mari. Ascultam pe consulul rusesc cum lua grija norodului, către care a zis să dea înscris, adică jeluirile sale către consuli; aşadar, gloata căuta logofăt şi au găsit pe un preot Ioan de la Vulpe, şi s-au dus cu el la scris, când, dinspre altă parte, am văzut că vreo câţiva, venind, au apucat de spate pe bătrânul preot Lazăr, care sta lângă Mitropolit, şi l-a cărăbănit cu sine, precum se zice, cu neimpuse în seamă, ca el se le scrie jaloba, şi-aşa n-au zăbovit 10 minute şi jaloba era gata pe scurt, însă mult cuprinzătoare; eu am scurtă ţinere de minte şi-am uitat cuprinderea ei, însă

Sfinţia sa va putea-o avea, că multe copii am auzit că s-au scos de pe dânsa; şi când în fiinţa celor mari era acum să se facă linişte, iată unul, alergând, striga:

„Mergeţi de trageţi clopotele, căci de iznoavă aduc pe morţii omorâţi de arnăuţi!”.

Atunci aşa tulburare mare s-a făcut, încât Mitropolitul, Arhiereii, boierii, consulii şi neguţătorii în clipeală de ochi s-au făcut nevăzuţi, de frică, adică toţi pe subt cumpăt au fugit, şi, fiindcă pe poarta cea mare nu putea nimeni să iasă, de norod, deci spre acea dinspre Bahlui au trecut, prin care, mai târzior, am ieşit şi eu, că mă cuprinsese frica şi, dosind uliţele, m-am văzut la colţul unei curţi, unde era marca unei pajuri spintecate; am priceput că este locul unde şede consulul cel rusesc; acolo, dar, m-am rezemat, de m-am odihnit, unde au sosit şi mergătorul înainte, protopopul Lazăr, cu norodul. Se părea că bătrânul se vădea ca Ferezu, aşa curgea după el norodul; toţi din consulat au ieşit la poartă, unde se afla şi procurorul (arătător tainic de trebile ţării ruseşti) de la Chişinău, Dumnealui spătarul Ioniţă Başotă; ce s-a grăit, ce s-a lucrat acolo nu ştiu, dar, văzând potolire din toate părţile, m-am dus şi eu; apoi, la 10 şi 11, tot a acestei luni, s-au făcut, în Curte, sfat de obşte, şi boierii au făcut anáfora către Vodă, arătând că ciuma au fost şi este, şi scularea norodului n-a fost de altceva decât numai din beţii şi nesupunere, şi cum că sunt vrednici de pedeapsă.

Ah!, iubitul meu prietin, de faţă m-am întâmplat, când a venit un boier la Mitropolit, să iscălească pe acea anáfora; atunci cu adevărat am văzut pe acel prea sfinţit

ierarh ca pe Ciceron în Capitoliul Romii, fără sfială grăind mii de adevăruri, şi, ca un ai doilea Hrisostom, împotriva Evdocsiei, pentru strâmbătatea ce făcuse văduvei, se punea pentru norod, dovedind cu temeinice voroave că scularea aceea a norodului nu se poate numi revoluţie sau zurba, ci mai vârtos cu plecată jalobă cerându-şi pronomiile sale, spre scăpare de asupririle ce i-au cuprins dinspre jefuitorii dregători; apoi, întorcându-se către Măria sa Vodă, cu bărbăţie i-a grăit, că „din pricina blândeţii înălţimii sale a venit norodul, din pătimirile acestea. la deznădăjduire, şi nu numai să aibă iertare dar şi milostivire să afle; iară eu a iscăli anaforaoa nu pot, împotriva ştiinţei mele”.

Atunci am văzut că un boier, venind la Mitropolitul, cu lacrimi se ruga ca se iscălească, spre care, umilit uitându-se, prea sfinţia sa i-a zis:

„În ceasul acesta, nu te privesc de altfel decât ca pe unul din domniile voastre (arătând cu mâna la boieri), dintre care am luat seama că unul şedea ca vulpoiul cu tăinuit scop, iară altul cu posomorită faţă închipuind mânia leului, când pândeşte din culcuşul seu; cine sunt acele persoane, numirea a lui Tarcvinie romanul!”.

Dar n-am luat răspuns, căci lacrimile acestui mare ierarh au pricinuit amestecătură între tot a curţii acel sobor; şi, în sfârşit a zis:

„Luaţi de la mine cârja, de nu vă plac a fi Mitropolit; că mai bine voi protimise depărtarea de la scaun,

decât se mă lipsesc de Hristos, pentru depărtarea nedreptăţii”.

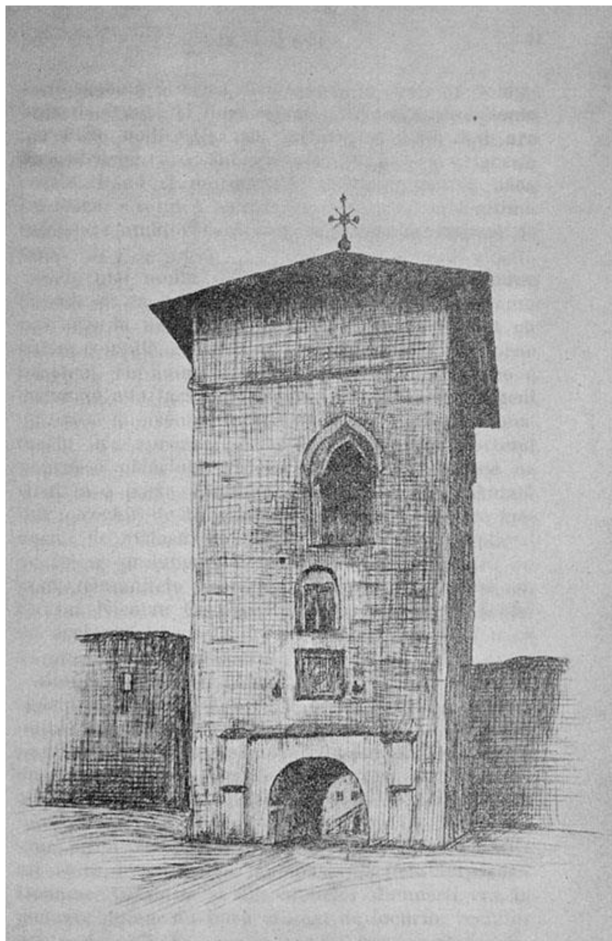
Atunce am sfârşit şi eu perierghiea mea şi m-am dus la gazdă, rugând pe Dumnezeu ca pe acel fel de păstor să-l înmulţească între pravoslavnicul norod, şi, măcar că n-m avut nici o împărtăşire cu tulburarea ce a fost, dar aşa m-am ostenit încât, vreo câteva zile, n-am putut îmbla pe picioare; acum, slavă lui Dumnezeu, sunt sănătos şi mă gătesc de mers.

Altă noutate n-am, cu care se te mai ostenesc, numai, în loc de a se împlini, după jurământ, făgăduinţele, bieţii oameni se pedepsesc cu bătăi, cu temniţă, cu ocnă, cu surghiuniri şi cu alte osândiri. Eram dorit să fac cunoştinţă cu acel minunat protopop Lazăr, dar am înţeles că se află subt politicesc arest, la Mitropolie; cu atâta dar, fug de această nouă Atenă, unde, cu asemene preţ, se dă plata îmbunătăţiţilor bărbaţi pentru slujbele patrioticeşti.

O!, de ar păzi numai Hristos pe oraşul Iaşi de pustiirea Atenei. Până aice, vestindu-ţi, de parastasele Iaşului, ca unul ce numai atâta ştiu, şi Domnul Dumnezeu să nu trimeată, în mânia sa, adevărata ciumă, după cum o cer cei ce nu se tem de Dumnezeu, iară poate de la alţii mai mult te vei înştiinţa, numai de ar fi drept.

Acum prea te rog ca să mijloceşti către milostivul Dumnezeu cu rugăciuni, să mă aducă la linişte îndemânatica stare, de care, după atâtea zdruncinături, o doresc, ca cerbul cel însetat spre izvorul apei. / Al sfinţiei tale

credincios supus slugă, / (Iscălit) **Laz Leon Bucovineanu** / din Iaşi, la anul 1819, Iunie 23”[118].

Cetăţuia (Iaşi). Clopotniţa.

[118] Codrescu, Theodor, *Uricaru*, Volum VI, Iași 1875, pp. 73-86

Povestea Anei Ghine din Bârlad

Întotdeauna m-au interesat poveștile de viață pe care istoria le presură printre degete, de parcă ar dori să-și contureze imaginea ei reală, de atâta vreme falsificată de mit și de ignoranță. Iar povestea unei mame pururi iertătoare, Safta Ghine din Bârlad, care trece peste toate necuviințele cu care a tratat-o, de-a lungul vremii, fiica sa, Ana, fugită în lume cu un tânăr ofițer rus din armata țaristă de ocupație și întoarsă acasă doar pentru a-și nedreptăți părinții și fratele, se desfășoară pe fundalul acelei „prefaceri" a stăpânirii Moldovei de către „prea

puternicia împărăției Rusiei”. Povestea are, totuși, un final fericit („pace a rămas între noi”), impus de teama creștină în consecințele judecății de apoi.

„Adică eu, Ana, fiica săvârşitului preot Costandin Ghine şi a Saftei, preutesei, împreună şi cu soţul meu, pot parucic Semion Triacovici, care mai gios ne vom adeveri şi prin iscăliturі, dat-am această adevărată şi încredinţată scrisoare a noastră, de veci învoială, la mâna numitei şi adevăratei mele maici şi a fratelui meu, ce este mai mare, preotului Vasile, ca să se ştie şi să fie de crezut: că eu, ca una ce sunt născută din drepte trupurile şi păcatele arătaţilor mai sus părinţi, păzit-au urmare creşterii mele cu toată râvna şi dragoste părintească, îndestulându-mă cu toate cele trebuincioase, până când m-au adus în stare a toată cunoştinţa şi la bine, şi la rău; când, la aceiaşi vreme, prefăcându-se stăpânirei Moldaviei către prea puternicia împărăţiei Rusiei, venind oştile armiei şi aice, în târgul Bârlad, unde, picând la un cvatir în mahalaua noastră şi numitul meu soţ, parocic, prin economicoase mijlociri şi chipuri ce am urmat şi o parte, şi alta, m-am şi alăturat în dragoste, biruindu-mă patima tinereţilor, fără să giudec şi să socotesc cinstea numiţilor mei părinţi. Cu care împreună am şi fugit, umblând, multă vreme, prin ţara Muntenească, şi fără să fim cununaţi, până când întâmplarea a adus de am căzut iarăşi la părinţi, unde, venind, primită n-am fost, ca una ce am fost călcătoare şi nesupusă cuvintelor părinteşti.

Aşadar, în sfârşit, fiind mijlocitori mulţi epochimuri, după rugăminţile noastre, milostivindu-se bieţii părinţi şi crezând că sunt cununată, ne-au iertat, dându-

mi şi zestre cuviincioasă, după starea şi putinţa lor, cu care atunci am fost rămas mulţumiţi; care lucruri ale zestrei, fiind socotite în bani, au cuprins şase sute cinsprezece lei, douăzeci parale, bez de alte cheltuieli, ce au mai urmat către noi părinţii, bani şi altele, pentru care, la neajunsul lor, s-au şi împrumutat, de ne-au împlinit cererea. Apoi, în urmă, primind şi legiuita cununie cu numitul meu soţ, iarăşi căzând la casa părintească ca unii ce nu avem nici o facere, prăpădind tot ce-am avut, ni s-au mai dat, de către numita maică-mea, lucruri cuprinzătoare în sumă de bani de patru sute cinzeci şi opt lei, treizeci parale, care cuprind, peste tot, 1.074 lei 10 parale, bez de alte lucruri, după deosebit izvod, iarăşi socotit în bani, 111 lei, ce am primit în curgătorul an.

La nelegiuită şi fără nici un cuvânt pretenţia noastră ce am cugetat, arătându-ne nemulţămiţi cu ceea ce am luat, precum mai sus se cuprinde, de iznoavă am făcut apucarea casei, adică betei, ticăloasei şi slabă de bătrâneţi maicii mele, cum şi numitului meu mai mare frate, ca să mai trag zestre prin puterea cinstitei isprăvnicii de Tutova, şi, rânduindu-ne cu răvaş la sfinţia sa părintele Ioan Damian, econom, şi alte ipochimenuri cinstiţi, după toată cercetarea, prin duhvnicii ce s-au urmat, nici o dreptate ne-au găsit, precum înştiinţarea ce fac către cinstita isprăvnicie citată, din trecutul an 1817, Noemvrie 10, pe larg arată.

Aşadar noi şi peste aceasta urmând împotrivire şi fără vreun cuvânt al dreptăţii, prin arătarea ce am făcut, înnaintea stăpânirii, am pretins giudecată şi în Domnescul Divan; de unde, la cercetarea ce ni s-a făcut, am ră-

mas urniţi, cu cartea boierilor divanişti ai cinstitului Departament, iarăşi în cercetarea cinstitei ispravnicii a Tutovii şi, prin cartea de blăstăm, pentru care zăcem cu rugăminţi să ne ierte Milostivul Dumnezeu, după necuvioase urmările noastre. Cu care carte, venind nu puţine cercetări, făcându-se sânete fără a toate rămasele părinţeşti, nici o dreptate ni s-a găsit, ca unii ce am luat mai mult decât ceea ce ni s-au căzut; cu toaţe că, după urmările mele cele fără de cuviință ce am meteheresât, călcând cinstea părintească, însumi mă giudec că nu mi s-ar fi căzut a trage nici o a patra parte.

La cererea şi pretenţia noastră, ce am mai urmat şi peste acestea, rânduitu-ne-a cinstita isprăvnicie şi în cercetarea a câtorva cinstiţi şi aleşi negustori, care şi acie intrând, după cartea de blăstăm în toată cercetarea, îndatorind pe numita mea maică, de a primit-o spre a arăta adevăr de toate rămasele de la săvârşitul meu părinle. Mărturisit-a, ca o bătrână, adevăr, că mai mult decât 500 lei, la moartea lui, ne-au rămas; care de-abia au putut întâmpina grijile obișnuite ale unui mort, până la o vreme şi, prin cât în urmă nu s-au ajuns, au muncit şi cu mâinile.

Pentru fratele meu, preotul Vasile, iarăşi au arătat că, la însurăciunea sa, nu numai că nu i-au dat din casă nimica, dar nici îmbrăcămintea acea de cuviință, după starea şi cinstea lui, nu i-au dat; decât numai o bucăţică de loc, o a patra parte din locul părintesc, mai alăturând, și cu cumpărare de la alţii, altă bucăţică de loc, pe care şi-a făcut oareşce binale, plătindu-l de havaet şi la Casa Obştii, în cumpărătura moşiei târgului Bârlad; pe care loc, după dreptate, ca unul ce n-a tras cât mine parte,

rămâne să-l stăpânească în veci, nesupărat de către mine şi urmaşii noştrii.

Asemenea şi maicii mele, cercetându-i-se toată averea, de către numiţii negustori, nu s-au găsit mai mult decât o ladă veche mică, și chilotă (saltea – nota autorului) de pânză, de aşternut, și un iorgan (plapumă – nota autorului) de învelit vechi, și o perină mică, și un topor stricat, și un molitevnic, și un patrahir, şi căsuţa veche părintească, care, cu toată voia noastră, rămâne în parte maicii mele, ca să să odihniască încât (îi) va urmă viaţa; şi, săvârşindu-se din viaţă, iarăşi rămâne pentru grijile obișnuite ale sufletului său, fără să fie şi la aceasta supărat de către noi cel ce va purta grijile după moarte, cât de puţin, ci în veci să rămână stăpânitor.

După toate aceste vii şi adevărate cercetări, urmate printr-atâtea porunci şi carte de blăstăm, și cunoscându-mă însumi că nu am nici o dreptate în goana pretenţiei mele şi a numitului soţ; văzând numita mea maică şi fratele meu afanisârea noastră, cu multeli cheltuieli ce am urmat, şi fără cuviinţă; iarăşi milostivindu-se, ne-au agiutat cu două sute cinzeci lei spre oareşcare folos şi agiutor al nostru.

Pentru aceea, de acum, înainte şi în veci, pace a rămas între noi, fără să se mai supere maică-mea sau fratele meu de către noi nici odinioară, sau de urmaşii noştri, atât la casa părintească, cât şi la cuprinderea a tot locul baştină şi cumpărătură. Şi, spre încredinţare, ca să să păzască întocmai cele mai sus grăite într-această

scrisoare, am iscălit, rugând şi pe toate zabeturile din târgul Bârlad de au încredinţat. / 1818 Apr. 30”[119].

[119] Antonescu, Ioan, Preotul, *Documente bârlădene,* volumul I, Bârlad 1911, pp. 146-149

Un Aron Pumnul al Moldovei: Vasile Fabian

„Vasile Fabian (31.12.1795, Rușii Bârgăului – 07.04.1836, Iași) a fost adus, în 1820, din Transilvania, de către Gheorghe Asachi, referendarul școlilor din Moldova, la Seminarul de la Socola, împreună cu Vasile Pop, Ion Manfi și Ion Costea[120].

S-a născut la 13 decembrie 1773, în Rușii Bârgăului”[121].

[120] Lovinescu, Eugen, *Gh. Asachi / Viața și opera sa*, Editura Casei Școalelor, 1927, p. 37

[121] Lovinescu, Eugen, *Gh. Asachi / Viața și opera sa*, Editura Casei Școalelor, 1927, p. 61

„Din biografia sau viața răposatului Paharnic Vasile Fabian sau Bob[122]. Domnule redactor!

Însemnarea care ai făcut în Foaia dumitale pentru Minte, Inimă și Literatură din anul 1839, No. 13, la versurile răposatului Fabian, despre starea Moldovei, la anul 1821, în care scrii că ți-ar face mare bucurie, când ți-ar trimite cineva și mai multe însemnări din viața acestui vrednic bărbat, m-a îndemnat și pe mine a cerceta, a ispiti și a însemna orice aș putea ști despre faptele acestui patriot, care, în floarea bărbăției, spre cea mai mare pagubă a literaturii naționale, s-a mutat la cele veșnice. Așadar, nu numai de la con-școlarii și convietuitorii răposatului am cercetat despre cursul vieții și faptelor lui, dar, călătorind, în anul trecut (1839 – n. n.), la Rodna, în care părți se află și locul nașterii aceluiași, m-am rugat de domnul I. Marian, vicarul Rodnei și director Școlilor Naționale Militărești din Năsăud, sub a cărui direcție se află și locul nașterii și creșterii răposatului, ca să cerceteze și să însemneze toate, cu amăruntul, orice ține de viața acestuia. Acest bărbat, ca un deosebit cinstitor al literaturilor și însuși străduitor și primitor al literaturii naționale, prin o cinstită scrisoare a sa, din 20 decembrie 1839, despre toate care le-a aflat, prietenește m-a înștiințat.

Din acele care însumi am știut și din care mai târziu am aflat, precum și din acelea pe care le scrie domnul vicar, ies multe la iveală, care dau o deosebită lumină vieții răposatului; nici că vor fi de prisos; că batăr că domnul Pitarul Popesc Scriban, în Foaia dumitale din

---

122 *Foae pentru minte, inimă și literatură*, nr. 31, 28 iulie 1840, pp. 242-245

anul trecut, No. 20, multe a însemnat despre viața lui, totuși dinspre o parte, fiindcă acelea mai cu seamă se țin de petrecerea lui în Moldova, iară dinspre altă, pentru că acelea ce scrie despre anul și locul nașterii sunt foarte greșite, însă greșeli care domnului biograf nu i se pot imputa; ba eu, dinspre partea mea, nu pot destul a-i lăuda acea inimă mulțămitoare, care a arătat către profesorul său, și deosebit a-i mulțumi că mi-a dat prilej spre a însemna și eu ceva despre acest bărbat patriot, pe care eu, pentru multele și nobilele sale virtuți, nu numai l-am cinstit, dar l-am și iubit, și cu care, până la sfârșitul vieții, în oarecare comerție literară am stătut.

Din însemnările mele și cele ale domnului vicar Marian, acestea următoare ies la lumină:

Răposatul Fabian s-a născut în 31 decembrie 1795[123], într-un sat milităresc (referire la statutul de „grăniceri năsăudeni”, pe care îl aveau locuitorii – n. n.), cu numele Rușii Bârgăului, care se află între orașul Bistrița și hotarele Bucovinei, și se ține de al II-lea Regiment de Graniță Românesc, al cărui ștab se află în Năsăud; așadar, Fabian al nostru s-a născut ca soldat.

Moșul lui, dinspre partea tatălui său, a fost preotul Toader Răul (așadar, din familia Răeștilor); acest preot Toader a avut patru feciori: pe Ioan, preot în sat, pe Pavel[124], pe Maftei, pe Petru, amândoi căprari în Regiment,

---

[123] Dacă a murit răposatul în anul 1836, în 7 april, așa a fost în vârstă de 40 de ani, 3 luni și 7 zile – n. *Foaea*.

[124] În anul 1796, a fost stegar și s-a rănit în bătălia care s-a întâmplat la 15, 16, 17 noiembrie același an, lângă Areda Veneției, împotriva

și cel de pe urmă tată răposatului. Muma lui a fost Anisia, fiica preotului Toader Bob[125], nemeș de Kapolnok-Mănăș-tur, paroh în satul milităresc Maier și văr primar cu Epis-copul Făgărașului I. Bob. Preotul Toader Bob, neavând feciori, îndată, la botez, primi pe răposatul spre fiu al său, cu care adopție a primit și porecla de Bob. Cu această și sub această poreclă a fost până la sfârșitul cursului învă-țătorilor și a trecerii lui în Moldova.

În vârstă de zece ani, adică la anul 1805, l-a dat moșul său, preotul Toader Bob, la școala românească, în satul Maier, unde era preot. La anul 1807, la școala mili-tărească, în Năsăud, iar la anul 1810, l-a dus la Gimnaziul din Blaj. Strălucind, aici, întru o mulțime de școlari, atât cu cuviincioasa purtare, cât și cu înălțimea minții și cu deosebitul său geniu, unchiul său, Episcopul Bob, în anul 1814, îl dărui cu o fundație în Cluj, în convictul tinerimii nemeșești, lângă Academia de acolo. Aici învăță Filoso-fia și legile, fiind pretutindeni fruntea școlarilor.

În anul cursului de pe urmă (precum adeseori se întâmplă în cruda tinerime), fu vinovățit, cu mai mulți alții, despre o faptă care era împotriva legilor academi-cești, din care pricină fu, una cu consorții săi, judecat

lui Napoleon, și fu, pentru vitejia ce a arătat în paza unui pod, deosebit lăudat (*Poëmation de Secunda Legione Valachica,* Magno-Varadini, 1830, p. 68).

[125] Din această familie au fost Daniil Bob, care, în anul 1788, ca strajmeșter, pentru vitejia ce a arătat asupra turcilor, lângă Cetatea Giurgiu, în Țara Românească, fu dăruit cu monedă de aur. Tot din această familie a fost și Nikodem Bob, locotenentul, care, în bătălia mai sus numită, de lângă Vereda Veneției, fu rănit (*Poëmation de Secunda Legione Valachica,* Magno-Varadini, 1830, pp. 57-68).

spre o pedeapsă trupească; însă nobila semeție a acestui tânăr nu putu a suferi această defăimare, fiind din lăuntru învins, atât despre aceea cum a învățat, cât și despre aceea în ce cinste și vază stă el înaintea tinerimii scolasticești și a toată profesorimea de acolo; pentru aceea, a mai vrut a părăsi Academia, decât a se supune la o pedeapsă așa urâtă, care putea să-i păteze toată cinstea, ce o câștigase până aicea.

Destul, tânărul nostru părăsi Academia; încă, prin aceasta, pierdu și fundația din convict, și grația în care se afla la unchiul său, Episcopul Bob. *Hinc omnis origo malorum* (de la început, anul se arătă rău – n. n.). Din acest ceas s-au născut o mulțime de greutăți, cu care a avut a se lupta.

Din Cluj, s-a dus la Ungaria, la Oradea-Mare, despre o parte ca să isprăvească, în Academia de acolo, cursul legilor, care, în Cluj, încă nu-l isprăvise, iar despre altă parte, că doar ar putea căpăta ceva ajutor de la Samuil Vulcan, Episcopul românesc de acolo, spre a merge la Viena, pentru învățătura legilor militărești, fiindu-i scopul a se face auditor în Regiment; însă nici aici nu putu câștiga aceea ce dorea; pentru care fu silit a se întoarce, iarăși, la locul nașterii și a cerca ca doară l-ar primi în cancelaria Auditoriatului Regimentului, în Năsăud, însă în zadar, pretutindeni sunt ușile închise.

Întru așa fel de strâmtorări, fu silit, iarăși, a merge la Blaj, la unchiul său, Episcopul Bob, rugându-l ca să-i dea vreo slujbă în moșiile episcopești; însă Episcopul nu-i dădu, despre o parte pentru că tânărul nepot nu vru a

primi statutul preoțesc, spre care îl îndemna unchiul, iară despre altă parte, că era supărat pe el pentru fapta de la Cluj. Nec dum etiam causae irarum... Exciderant animo; manet alta mente repostum (Deși nu provoacă senzație de rău... alunecă sufletul; adânc în rămășițele lui minte – n. n.)[126].

---

[126] Epistola domnului vicar Marian așa urmează:
La dorirea domniei tale de a ști, de la Mine, descrierea tragerii și a vieții lui Vasile Fabian, mă silesc, cu atât mai voios a face destul, cu cât dânsul mi-a fost con-școlar în Năsăud și în Blaj, și acum am căpătat, și de la satele în care s-a născut și crescut, extractul Protocoalelor și spunerile neamurilor, după care el s-a născut în 31 decembrie 1795, în satul militar Rusu Bârgăului, din tată Petru Reu și mamă Anisia Toader Bob, pe lege căsătoriți.
Ambele, familii de frunte în acest ținut; căci preotul Toader, tatăl Petrii Reu, a avut întâiul fecior pe Ion, preot în sat; al doilea, pe Pavel, răposatul căpitan, aici, în Regimentul al II-lea Român; al treilea, pe Maftei și al patrulea pe Petru, ambii foști căprari, iar despre mamă-sa, Anisia, ea se trage din familia Bob-iană, adică Anisia a fost fiica preotului Toader Bob, k. m. paroh în Maeru și văr primar răposatului Episcop Bob.
Preotul Toader Bob, neavând feciori, după legile române în districtul Rodnei, până astăzi ținute, și de Înalții Împărați ai Austriei crutate, îndată, la botez, a adoptat pe nepotul său Vasile, spre fiul său, prin care aesta a căpătat numele Bob, și o mare moșie (adică case, grădini și pământuri, pe care acum, în 1839, a rămas femeii altui nepot al preotului Toader ca moșnean sau adoptat, oameni de tot străini).
Vasile fu dat, în anul 1805, la școala română, în satul Maier; la anul 1807, la școala nemțească normală, în Năsăud, și la anul 1810, fu dus la Gimnaziu, în Blaj. Pretutindeni, cel dintâi eminent fiind, răposatul Episcop Bob, în anul 1814, l-a dăruit cu o fundație în convict, în Cluj, unde tot între eminenții cei dintâi numărându-se, a învățat filosofis și jus (Dreptul – n. n.). Acolo s-a mutat numele de Bob în Fabian, latinesc, nu știu din ce cauză.
După aceea, necăpătând, aici, aplecare la cancelaria audirorială, care și-a fost poftit-o, a cercat la Episcopul Bob ceva diregătorie Dominală, care, însă, pentru că n-a voit a cuprinde statutul preoțesc,

În această vreme, și-a mutat numele Bob (faba) în Fabian, doar din pricină că sub acest nume, Bob, Regimentul îl silea să intre sub arme, ca unul care era născut soldat și, ce-i mai mult, trebuia să intre ca soldat de rând, până i-ar veni rândul și norocirea a se face ofițer; însă mintea lui era, acum, mai împodobită prin frumoasele științe și inima mai poleită decât să slujească el ca un soldat de rând – și lui îi mai plăcea a sluji sub blândele arme ale Minervei, decât sub crudul și sângerosul coif și pavăză a lui Marte; al doilea, pentru că acel nume strălucit, Bob, întru acele triste stări îi era numai spre greutate, iar

---

nu i s-a făgăduit; deci, a trecut în Moldova, de unde, apoi, câștigându-și, cu hărnicia sa, diregătoria publică, a înștiințat neamurile și Regimentul despre aflarea și starea sa. Ce a făcut acolo mai mult nu se știe pe aici, fără după aici înștiințarea de moarte, în 8 aprilie 1836. A răposat la Iași și, la înmormântarea lui, unul dintre elevi a făcut cuvenita cuvântare, care cumnatul său Ioan Hoste, de aici, atunci strajmeșterul la Austriana Agenție în Iași mi-a dat-o spre citire, însă acum nici unul nu o avem.
Acestea sunt de el pe aici știute și eu, încă așa scrise, le împărțesc. Singuratecele lui talente firești străluceau, în pruncie, între conșcolarii săi, starea ambelor familii, Reu și Bob, cu averi și cu bărbați în diregătorii de frunte înfrumusețate, da pruncului, și prin acestea, el sieși o istețime și un preț înalt, pe care el, cu o purtare plină de omenie și prietenoasă, încă-l mai mărea, văzându-se de toți, și aici, și în Blaj, iubit, și de răposatul Epscop foarte plăcut, care plăcere și-a tăinuit-o și-n Cluj, până la sfârșit.
Aceasta i-a dat, apoi, o statornicie și încredere în sine însuși care l-au cășunat, neașteptând ajutor de la neamuri, a trăi după gândurile și principiile sale, din puterea sa. Aceste proprietăți, văzându-se în locuri și între oameni de tot străini, cu atâta s-au mărit, cu cât mai des le-a întrebuințat; deci, către coapta vârstă, a trebuit să fie bărbat cu inimă nu de mijloc trecută prin probă de foc. / Năsăud, în 20 decembrie 1839 / gata de servit / Jon Marian / Vicar Rodnei.

lângă aceasta vroia a urma un plan de viață, a trăi cât va putea mai neștiut[127].

Când ajunseseră greutățile acestui tânăr la cea mai înaltă culme și nu mai era alt mijloc decât, sub un nume străin, să-și părăsească patria și pe toți cei iubiți, și să se lase încotro îl vor duce valurile nenorocirii, atunci providența dumnezeiască se ivi, în toată slava și puterea ei, și nu lăsă ca această lumină să se ascundă sub pat, ci făcu ca să se pună pe masă și în sfeșnic, și să lumineze întru întuneric.

Prea Sfinția Sa Veniamin Costachi[128], Arhiepiscopul și Mitropolitul Moldovei, îndată după primirea înaltei sale păstorii, în anul 1804, cu evlavnică și patriotică râvnă a ridicat, în Mănăstirea Socola, aproape de Iași, un Seminariu, în care acei care voiau a primi statutul preoției să învețe, în limba românească, Istoria, Aritmetica, Geografia și Teologia. Încă acest seminar, precum se vede, pentru războiul care, în scurtă vreme, a urmat între Rusia și Poarta Otomană, poate și din alte pricini, așa a scăzut de tare, încât, pe la anul 1820, numai un profesor se mai afla acolo, care învăța pe tinerime gramatica, după aceea a răposatului protopop și director Radu Tempea.

[127] „Pentru mine s-au sfârșit, acuma, toate – așa scrie, din Iași, în 23 martie 1824 –, împrejurările m-au silit a urma un plan de viață, în care să trăiesc cât voi putea mai neștiut de nime, din pricina aceasta am lăsat și eu numele Bobului, care, în pribegirile mele, îmi era numai o belea pe cap, că, în loc să-mi ajute ceva, îmi făcea mai multă stingherească și, pe lângă slava numelui ce purtam, zdrențele ticăloșiei mele cu atât mă arătau întru o mai mare urgisire".

[128] *Foae pentru minte, inimă și literatură*, nr. 32, 4 august 1840, pp. 253-256

Dar, cu cât scăpătase mai mult acest curat național seminar, cu atât mai mult s-a înălțat școala grecească, care se afla în poziție însăși una și singură, mistuind toate veniturile școlilor naționale, și, pentru moldavo-românul și limba lui, nimic altceva mai rămăsese, decât acea cerșită grație de a putea ține lângă școala grecească și un profesor, care, în limba românească, să învețe Matematica teoretică, cu aplicație de Geodezie și Arhitectură.

Această înapoiere și scădere a Seminariului Național din Socola și a limbii românești din nou a mișcat inima preotului patriot, părintele Veniamin, Mitropolitul; pentru aceea, în anul 1820, luând lângă sine sa Sinepitrop (ca Director) pe Domnul Mihail Sturdza, care, acum, cu atâta înțelepciune ocârmuiește acel Principat, în al nouălea an, au chibzuit despre reînnoirea acelui seminar, cu totul deosebit de planul cel vechi. Planul i-a fost acest următor.

1). Pe lângă gramatica românească să se învețe și gramatica latină, cu toate părțile ei, ca gramatica limbii strămoșești, fără de ale cărei cunoștințe anevoie se poate îndrepta și îmbogăți limba românească;

2). Să se învețe Retorica și Poetica limbii latine ca niște științe în care se află cele mai originale și frumoase idei;

3). Să se învețe Filosofia și Filologia, adică alăturarea limbii românești cu cea latină și derivațiile. Un plan după starea vremilor de atunci, foarte bine chibzuit.

Spre realizarea acestui scop, în vara anului 1820, fu trimis, despre partea Epitropiei Școlilor, domnul Gheorghe Asachi, ca, însuși îndemnător și împreună lucrător, cu scrisori, în Transilvania, către contele G. Banffy, guvernatorul țării, de atunci, ca să binevoiască a da voie a scoate de aici doi sau trei tineri, care ar fi în stare de a duce slujbele de profesori în științele de mai sus numite. Baza unei Epitropii a școlilor din Moldova, al cărei cap era un mitropolit, nestrămutata prietenie a acestor două principate vecine și adânca politică a contelui G. Banffy erau îndestulate pricini spre a nu avea nici o îndoială despre căpătarea acelei dorite slobozenii. Domnul Gheorghe Asachi, după ce a căpătat dorita slobozenie, s-a dus, de la Cluj, la Blaj, cu socoteala că în Academia de acolo va căpăta tineri destul de gătiți pentru catedrele noului seminar și nici că s-a înșelat.

Aici, s-a învoit cu domnul Ion Costea, ca profesor de retorică și poezie, și cu domnul Ion Manfi, ca profesor gramaticii latine. Aflat-a aici domnul Asachi pe răposatul Vasile Fabian – aici sau la Cluj, nu știu, atâta știu că, după scurtă vreme, însoțit de acești trei tineri, a venit la Brașov. „Aici am văzut, întâiași dată, pe acest tânăr, în cea mai frumoasă floare a tinereților. După cum l-am văzut, strâmtorat și mai desculț, mărturie destul de grăitoare a greutăților cu care a avut de a se lupta, însă, lângă toate acestea, voios și cu o inimă îndrăzneață, ca unul care era din lăuntru învins, că *Sic male nunc, non sic et olim* (Răul de acum nu e atât de vechi), dacă e acum nefericit, în viitorime poate și trebuie să fie fericit”.

Domnul Asachi, în ființa sa, în Brașov făcu cunoștință cu domnul Dr. Vasile Popp, care, pe acel timp, se afla acolo, pe care îl îmbie cu profesoria filosofiei și a filologiei, precum și cu directoratul Seminarului. Domnul Popp primi această chemare, sub oarecare condiții cinstite. Însă fiindcă domnul Asachi nu avea îndestulată plenipotența de a încheia un contract așa de însemnat și domnul Popp încă nu vroia a merge, fără de oareșicare învederată asigurare, fu silit a scrie la Epitropie pentru o deosebită plenipotență, spre întărirea acestui contract. Până a merge și a veni răspunsul, era trebuință de vreme mai lungă. Într-această vreme, acești trei tineri, despre o parte – pentru înconjurarea cheltuielilor în acest oraș scump, iară despre altă parte – ca să facă ceva experiență în această romantică periferie, s-au sus la Satul-lung, nu departe de Brașov, unde fură de către protopopul locului, Radul Verza, cu toată cinstea bine primiți și ospătați. Pe la sfârșitul lui octombrie, se aflau acești tineri încă acolo.

Pe la începutul lui noiembrie, domnul Asachi, întovărășit de profesorii mai sus numiți, se întoarse în Moldova, unde, ajungând la Iași, domnii profesori Popp, Costea și Manfi se duseră la stația lor, la Mănăstirea Socola, unde li s-au rânduit cost și sălașe, iară răposatul Fabian rămase în Iași, lângă domnul Asachi, ca profesor sau privat – nu știu, atâta știu că la Socola nu a fost. Silința domnilor profesori din Socola și istețimea tinerimii moldovene făgăduiau un spor frumos pentru cele viitoare. Și, în adevăr, aceste Muze naționale, măcar că locuiau la câmp și în căsuțe mici, pentru că în poliție și în palate se răsfățau cele străine, erau să gătească cel mai frumos drum spre suirea în Parnas, dacă acea nefericită

revoluție, care, în 22 februarie 1821, abia trecând trei luni de la începutul cursului, ca o săgeată din ascuns ivindu-se în Moldova, nu le-ar fi alungat din dulcea lor odihnă. Cu ivirea revoluției se ciunti deodată tot cursul învățăturilor. Tinerimii scolastice i se dădu voie, ba și îndemn de a se duce la casele părintești.

Domnii profesori chibzuiau această revoluție ca un trup meteoritic putred, care, aprinzându-se în înălțimea văzduhului, face oareșcare puțintică lumină la întuneric și se isprăvește cu un tunet degrabă trecător; pentru aceea, în mijlocul acestui foc au mai zăbovit trei săptămâni, mângâiați de o dulce nădejde că, în scurt timp, vor putea iarăși începe întreruptul curs. Însă, văzând, mai pe urmă, că răul se tot întinde (atunci a fost ars, de pildă, conacul lui Balș din Plopeni, de lângă biserică, partea dinspre pod, de către eteriști – n. n.), și nici cinstita epitropie, nici k. k. Agenție (consulatul austriac din Iași, condus de eruditul bucovinean Vasile Conta, autor de gramatici și dicționare românești – n. n.) nu făgăduiesc vreo asigurare învederată, fură siliți a se întoarce în patria lor, și, precum urmările au dovedit, nu fără cuvânt; pentru că, după câteva zile după plecarea lor, fugi și prințul stăpânitor și, cu dânsul, cea mai mare parte a nobleței. Singur, răposatul Fabian rămase în Iași, ca unul care nu mai avea nici o patrie, care, în așa fel de întâmplări, să-l primească cu sânul deschis, lăsându-se încotro îl vor duce valurile întâmplărilor. Aici, dar, a rămas el până la venirea armiei turcești și înfrângerea voluntarilor, și așa, prin urmare, mai tot anul 1821, dar nu după lungă vreme se văzu mai de toți răsplătit, căutându-și fiștecare asigurarea vieții și a averii în țările învecinate. Fuga nobleții, tulburarea poliției,

zgomotul poporului, nerânduiala voluntarilor, sosirea armiei turcești și crunta luptă, care urmă la Sculeni, lângă Prut, dădură materie muzei lui de a alcătui niște bucăți poetice pline de geniu, sublime și delicate. Puternica Semilună, cruzimile omenirii, încruntatele unde ale Prutului[129] au aflat într-însul pe al lor cântător.

Trista stare a Moldovei, în epoca de atunci, nimeni nu e în stare a o descrie mai frumos și ai viu, de cum a descris-o condeiul acestui deosebit talent.

Îngăduie, domnule Redactor, ca să însemnez aici vreo câteva versuri din acela care a scris despre starea Moldovei din anul 1821, ca să fie spre pildă tinerilor noștri poeți. Eu socotesc că, adică, această tipărire nu va fi niciodată de prisos. Ascultă cum cântă acest dumnezeiesc poet:

S-a întors maşina lumii, s-a întors cu capu-n jos
Şi merg toate dimpotrivă, anapoda şi pe dos.
Soarele de-acum răsare, dimineaţa, la apus
Şi apune, despre seară, către răsărit în sus.

Apele, schimbându-şi cursul, dau să-ntoarcă înapoi
Ca să bată fără milă cu izvoarele război;
S-a smintit, se vede, firea lucrurilor, ce la cale
Aflându-se din vecie, urma pravilelor sale.

[129] Acest râu, care, oarecând, curgea prin inima Moldovei și care, acum, desparte Moldova de Rusia, a fost pentru el tocmai așa precum a fost Simois, râul Troiei, pentru geniul lui Virgilius – nota autorului studiului.

Şi-au schimbat, se vede, încă şi limbile graiul lor,
Că tot una va să zică de mă sui sau mă pogor[130].

Câtă înălțime, câtă frumusețe și măiestrie, în aceste versuri!

Însă să ne întoarcem de unde am lăsat firul[131]. După trecerea a câtorva luni de zile, lipsit fiind de tot ajutorul și asigurarea personală, Vasile Fabian năzui către protectorul său, domnul Gheorghe Asachi, care se afla în Basarabia (ocupată de ruși – n. n.), scriindu-i că el mai mult nu mai poate sta în Moldova, și numai sfătuirile lui l-au mai ținut legat cu cevași iubire către acela. Protectorul său îl îndemna către răbdare, aducându-i felurimi de mângâieri; însă acum nu mai aveau loc nici sfătuirile, nici mângâierile, ci era trebuință de mână de ajutor. Așa i se făcu mijlocire de a trece în Basarabia.

În anul următor, 1822, spre toamnă, fu numit Domn Moldovei Io Sandul Sturza, întâiul Domn național, după Dimitrie Cantemir. Cu întoarcerea acestuia de la Constantinopol, s-au întors mulți și din boierii fugiți, între care se vede a fi fost și Gheorghe Asachi, pentru că acesta, la întronarea Prințului, care s-a întâmplat în 8

---

[130] Adevărat că aceste idei le-a împrumutat răposatul din Ovidiu, favoritul său, și deosebit din Libr. 1-0, Trist. Elg. VIII... Alăture, acum cineva, acele versuri ale lui Ovidiu cu cele ale răposatului Fabian și prea lesne va vedea că în aceasta este numai un schelet de idei sau numai cele dintâi trăsături ale unui tablou fără fețe, fără vopseli și fără nici o umbrire, și cititorul este silit însuși a-și chibzui cele ce lipsesc.

[131] *Foae pentru minte, inimă și literatură*, nr. 33, 11 august 1840, pp. 257-259

octombrie 1822, a scris și a tipărit o frumoasă odă de gratulație.

Răposatul Fabian se vede a fi fost, atunci, încă în Basarabia; pentru că, într-o aluzie („Allusio”) latinească, în versuri eroice, pe care a scris-o asupra „Odei” domnului Gheorghe Asachi, la sfârșit stă scris: „feci Khischinovii in Bassarabia”. Precum în versurile românești, în toate bucățile sale s-a ivit, cu ușurința și dulceața unui Ovidiu, tocmai așa în această „Aluzie”, atât cu curățenia limbii latinești, cât și cu seriozitatea și înălțimea ideilor ce le iveşte, un al doilea Virgilius.

Eu nădăjduiesc, domnule redactor, că, precum celelalte bucăți poeticești ale acestui patriot au aflat loc în „Foaea” dumitale, așa va afla și această „Aluzie” locul său, cu atât mai mult, cu cât că scopul autorului se vede a fi fost ca, prin aceasta, să facă și Europei literate cunoscută acea epocă înspăimântătoare, în care Moldova, după 110 ani, iarăși a dobândit Domn național din sânul său[132].

Titlul acestei „Aluzii” așa urmează:

Allusio ad Odam

Ocasione restitutae indigenis
Moldaviae Principibus coronae
Ac Solemnitatis, qua serenissimus

---

[132] Așa este, domnul meu, ar fi pagubă ca acea „Aluzie” a lui Fabian să rămână necunoscută publicului nostru; însă părerea noastră ar fi ca a se putea face aceeași tuturor, fără deosebire, cunoscută, să se traducă în românește, tot în versuri – n. *Foaea*.

Princeps patriae filius
Joannes Sturdza
Sedem Principatus conscendit,
Genti Moldavae per clarissimum
D. G. Asaki mense octobris
1822 dicatam.

„Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes[133]"

Virgilius

Pulchrior ergo tuo tandem rediviva sepulcro
Nasceris, et lacrymas versis Moldavia fatis
In nova post longos permutas gaudia luctus![134]
etc.

Nu după multă vreme, s-a întors şi el la Iaşi, unde a petrecut ca profesor ca profesor privat pe la osebite case boiereşti, însă nu fără vază şi oareşce încredinţare nu numai în lucruri private, dar şi în lucruri care se ţin de binele statului; pentru aceea, în iarna anului 1824, fu trimis cu depeşe, la Sibiu, către domnul general-consul rusesc, care, pe acele vremi, se afla acolo. Venirea şi întoarcerea i-au fost pe la Braşov, unde şi-a încredinţat „Aluzia" mai sus numită ca un suvenir al vechii prietenii. Pe aceste vremi, dânsul se vede a fi fost în casa marelui vistier Katargi, pe care îl numeşte „le grand Tresorier" şi către care scrie să i se trimită scrisorile. În această casă

---

[133] Nu există nici o siguranţă în război, cu toţii dorim pacea.
[134] Frumos, în cele din urmă, din propriul mormânt
A renăscut şi lacrimile predestinate au transformat Moldova
Într-o nouă fericire, după o zi lungă de doliu!

slăvită trebuie să fi fost foarte bine primit, pentru aceea o numește „cuib bun și călduros”[135].

Lângă toate aceste bune primiri, totuși nu era mulțumit cu soarta sa. Aducerea aminte a multora necazuri, ce a pătimit în vremea revoluției, aruncându-se dintr-o țară într-alta, îl făcu a-și aduce aminte și despre părăsirea sa de către unchiul său, Episcopul Bob, tocmai atunci când avea mai multă trebuință de el[136]. Și, deosebit, părerea de rău că a zădărnicit așteptările și nădejdile acestui făcător de bine, precum părăsirea acelor pe care putea a-i ferici, foarte mult îl neodihni[137].

---

[135] „Cuibul bun, în care mă aflu astăzi, atâta mă înlesnește, cât, cum ies pe afară, răcesc” (Epistolă).

[136] „Te încredințez, domnule și prietene, că dacă Excelența Sa Bob ar fi făcut asupra mea măcar numai atâta reflecție câtă Faurul lui Horațiu asupra acelui ajutor, aș fi găsit, cu ce meritam, prieteșugul dumitale” (aceeași epistolă).

[137] „Izolat de toate facerile, folosirile de rodul învățăturilor câștigate cu atâta osteneală în cheltuiala tinereților pierdute, de părinți, prieteni, cunoscuți, în scurt de toate acelea cu care omul atârnă de viață în sânul unei nații liniștite; cu pierderea tuturor acestora pierzând și gustul unui trai trist și plin de amărăciune, nu mă mai țineam că trăiesc, și dacă a mai putut lupta sângele în venele mele, nimic nu a fost alt ce l-ar mai fi minunat, decât patima părerii de rău și neîmpăcării cugetului de a fi înzădărnicit așteptările și nădejdile făcătorului meu de bine, ținute mai mulți ani cu cheltuieli și faceri de bine. Acest ghimpe singur a rămas cu mine și în amarul vremilor turcești, întovărășindu-mă în toate pribegirle și nevoile, pe unde m-a purtat soarta mea; o greșeală la care brugia tinereților ne duce adeseori. Dacă s-ar putea spăla cu izvorul lacrimilor ale acestei nenorociri, și cu sudoarea nevoilor și trudelor, fără nici o nădejde ce le-am vărsat, aruncându-mă dintr-o țară într-alta ca un prăpădit, aș putea nădăjdui încă a fi iertat de către Excelența Sa și m-aș bucura mai mult la o sufletească blagoslovenie, decât la o milă sau ajutor,

Critica stare a țării de atunci[138], greutățile în care se afla, din pricina armiei turcești, care încă era acolo[139], nemulțumirea boierimii cu prințul ocârmuitor și, dimpotrivă, și tristele urmări, care s-au născut din aceasta[140], ne-ființa unei școli de obște, neprețuirea unei literaturi soli-de, mulțimea vagabonților din Franța și Italia, care, ca dascăli, umpluseră țara[141], erau pricini îndestulate pentru el a-i mai mări nemulțumirea și a-l face ca să piardă tot rostul spre o literatură frumoasă și solidă, cu atât mai mult că și sănătatea i se stricase[142]; și era

care acum ar fi târzii. Mi se pare, însă, iarăși, că bănatul de a fi părăsit de cei ce îi puteam noroci este cu atât mai greu, cu cât e mai rar prilejul de a-i mai afla" (Epistola din 29 aprilie 1824).

138 „Tout le principat se trouve dans un etat de crise, dont il est difficile a deviner l'is sue" (Letr. de 17 avr. 1825).

139 „Kousuk Ahmet sold ses troupes avec 40 mille piastres par mois – et un Divan-effendi a un salair de 5 mille par mois, les Turques n'ont pas encore evacué ces principaute" (ibidem).

140 „Vei fi auzit de soarta acelor nenoriciți patru boieri din forul diplomaticesc, ce, purcezând la Țarigrad, în puterea unui firman, care împuternicește pe fieștecare, care vrea să meargă, de aici, cu vreo jalbă la Poartă, fură surghiuniți, cum arată firmanele ce au venit mai în aceste zile, de la Înalta Poartă" (Epistola din 23 martie 1824).

141 „Personne n'a pas encore ouvert une ecole, a l'exception de deux ou trois pensions, ou les stragemaitres, les tambours, les musiciens et toutes sortes de vagabonds de France et d'Italie etalants ses fanfaronades donnent de leçons a de petits singes, et qelque sorte de kokonaschs infatue's de je de leur savoir" (Letr. de 17 svr. 1825).

142 „Le mauvois etat de ma santé toujours chancelante m'oblige de faire un voyage jusque a Gadinz, une tenne de mon Bojard, prez de Roman. Je suis determiné de m'occuper ala chasse en persequitant les pauvres animaux, etant de les de ne rien faire, et commençant insensiblemant a degenerer, je craigne de ne pas reusir par perdre tout afait le gout des lettres, qui me ranimait encore" (Letr. de 9 mai 1825).

mulțumit că are ce mânca, ce bea și cu ce se îmbrăca, un chip de trai care nu era tocmai după gustul lui[143].

În anul 1826-7[144], se vede a fi fost în casa boierului Lascarache Bogdan, de care fu trimis în Basarabia, în niș-te pricini de judecată, unde a zăbovit mai mult de un an, tocmai întru această vreme în care, din toate părțile, fu-megau veștile războiului, care era a se începe între Rusia și Poarta Otomană[145], către sfârșitul anului 1827. Epitro-pia școlilor, ale cărei mădulare erau Prea Sfinția Sa Mi-tropolitul, k. k. Mihail Sturza și alți doi, iarăși s-au socotit despre deschiderea unui Gimnaziu Național; pen-tru aceea, făcu o anafură sau relație către domnul stăpâ-nitor de atunci, Io Sandul Sturza, de care fu coroborată, cu 5-6 zile înainte de intrarea rușilor în Moldova.

---

[143] „Nous avons assez a boir, et a manger, de quois nous habiller, et du temps a dormire, voila notre maniere a vivre; jugez je vous prie si une bête est plus mal' – ou heureuse que nous” (Letr. de 17 avr. 1825).

[144] *Foae pentru minte, inimă și literatură*, nr. 34, 16 august 1840, pp. 265-268

[145] „Scrisoarea domniei tale din din 28 septembrie 1826 am primit-o în Basarabia, unde mă aflam pe vremea aceea, cu niște pricini de judecată ale boierului Lascarache Bogdan. Zăbava de un an și mai bine, ce am stătut într-o țară unde scrisorile trecătoare peste hotar au cele mai grele împiedicări, și mai ales într-o vreme când, din toate părțile, fumegă veștile războiului, a cărui pară ne cuprinde astăzi; iarăși, după trecerea mea înapoi, la Moldova, alte împrejurări cu zătihnire și nestatornicii ajungându-mă, într-o așa vreme, dintr-o nedumerire, într-alta, nu mi-a lăsat nici un curaj a-ți scrie și a te mai supăra cu așa fel de lamentații” (Epistola din Iași, 7 decembrie 1828).

În anul următor, la 1 ianuarie, s-a început cursul învățătorilor. În acest gimnaziu, a fost rânduit și răposatul Famian, ca profesor al matematicii, geografiei și al limbii latine, și, în vara aceluiași an, între zgomotul armelor, a făcut cu tinerimea un examen, cât s-au bucurat toți auzitorii de sporul școlarilor, ce vorbeau științe în limba patriei[146].

După un timp de șapte ani, în care atâtea necazuri pătimise, acum i se ivise o stea mai favorabilă, după a cărei curgere aștepta a ieși la un liman mai adăpostitor, însă și această stea puțin a lipsit ca să ajungă la sfințitul sau apusul său. Rușii, după multe și crunte, dar nu tocmai fericite bătălii, ce au avut, în anul acesta, asupra turcilor, s-au întors, spre iernatec, în Țara Românească și Moldova, însă cu bolnavi nenumărați, cai prăpădiți și muniții zdruncinate, cu un cuvânt – mai mult învinși, decât învingători; pentru mulțimea bolnavilor, au vrut să ia școlile, pentru spital, care lucru prea lesne s-ar fi și întâmplat, dacă Prea Sfinția Sa Mitropolitul nu le-ar fi

---

[146] „Mai întâi, fac știut domniei tale că, la noi, în Iași, s-a deschis un curs gimnazial de învățături, despre al cărui așezământ pleroforisi mai mult din copia anaforalei, ce s-a făcut în pricina aceasta de către Epitropia școlilor naționale, ai cărei mădulari sunt Prea Sfinția Sa Mitropolitul, k. k. Mihalache Sturza și încă doi. Această anaforă s-a alcătuit, s-a înfățișat și s-a coroborat cu întăritură domnească de către fostul Moldovei Domn Ioan (Sandul) Sturza (acel „Ioan”, care ținea loc de străvechiul „Io”, care însemna știutor, inițiat, s-ar traduce prin „știutorul de cer”, Io-Anu, deși Sandul Sturza numai în chestiunile metafizice nu se putea pronunța – n. n.), numai cu nu mai mult de 5, 6 zile înaintea intrării rușilor aici. De atunci merg școlile. Am făcut, în vara trecută, un examen și s-au bucurat toți auzitorii de sporul școlarilor, ce vorbeau științe în limba patriei” (Epistola mai sus numită).

apărat[147]. În acest gimnaziu a rămas el, ca profesor ordinar, până la anul 1834, în care timp se vede a fi scris „Starea Moldovei din anul 1829”, cu o poezie a cărei înălțime și delicatețe nu se pot prețui, la anul 1834, când s-a statornicit la Academia Mihăileană în Iași; luându-se în băgare de seamă meritele lui, nu numai că a fost întărit ca profesor de filosofie, dar și cu titlul de „Paharnic” fu dăruit. Acest titlu, care i se dădu de către un prinț domnitor și deosebit protector al științelor, reînnoi zelul și râvna în el. Către sfârșitul acestui an, ca o lebădă, despre care se zice că, simțind că i se apropie moartea, cântă un cântec duios, „*carmina qui moriens canit exequialia*”, a scris acele frumoase versuri, la moartea școlarului său Ștefan Șendrea, sub titlul „Supliment de geografie”, în care, cu o nespusă poezie, a descris țintirimul sau acea țară în care avea el, în scurtă vreme, a se așeza:

Unde aerul cel rece în așa țară străină
Trage vânturi ce cu jale acum gem, acum suspină.
Roua cerului ce cade în picuri amestecate
Cu amară lăcrimare din dureri nevindecate[148].

În cursul profesoratului său, a scris, în limba română, și vreo câteva cărți scolastice (manuale – n. n.), din care o parte s-au și tipărit. În postul acesta de profesor a rămas acest bărbat până la anul 1836, când, după o

---

[147] „De mirare și însemnate au fost trecerile lor (ale rușilor) înapoi, spre iernatec, cu bolnavi nenumărați, cai prăpădiți și munițiile zdruncinate, cu un cuvânt – s-au întors, de obște, cu un aer mai mult de învinși, decât învingători. Au rut să ia școlile pentru spital. Prea Sfinția Sa (Mitropolitul) le-a apărat, până acum, dar urma va alege” (Epistola mai sus pomenită).

[148] *Foaea,* 1839, nr. 15, p. 113

îndelungată și plină de dureri boală, și-a dat sufletul în mâna aceluia de la care l-a luat, în vârstă de 40 de ani, 3 luni, 7 zile, în 7 aprilie 1836. Cu un cuvânt, în cea mai frumoasă floare a bărbăției.

Domnul Popescul Scriban află, în caracterul acestui bărbat, trei virtuți de căpetenie: 1). era neinteresat; 2). avea un cuget curat; 3). avea iubire către nație și omenire. Lângă aceste așa nobile virtuți, cu drept pot să adaog și eu încă trei: 4). era religios, fără de fariseism; 5). prieten curat, fără de fățărnicie; 6). era un geniu peste veacul său, așa cât, dacă ar fi avut mai bună norocire, în tinerețile sale, și dacă ar fi avut o viață mai îndestulată, de care era vrednic, ar fi făcut epocă în literatura națională.

Cursul bolii acestui bărbat nime nu poate, nici mai acurat, nici cu mai mare și adâncă simțire a-l descrie, de cum l-a scris domnul Popescul Scriban, care, ca un al doilea Ioan, nu s-a mișcat de lângă pieptul dascălului său, până la cea de pe urmă răsuflare. Din care toate se vede că Fabian a murit așa precum a viețuit, adică ca un om bun și creștin adevărat.

Trupul lui s-a înmormântat în 9 aprilie 1836, la 8 ceasuri dimineața, cu toată pompa care i s-a cuvenit, în biserica Sfântului Nicolae, ce se zice a Academiei[149].

[149] Aceasta o adeverește aici această țidulă, care așa sună: „Domnul Paharnic Vasile Fabian, profesor de Filosofie la Academia Mihăileană, după o îndelungată boală răposând la 7 ale aceștia, în vârstă de 45 de ani, toți prietenii și elevii sunt poftiți, din partea Direcției învățăturilor publice a fi față la înmormântarea ce i se va face la Biserica Academiei, joi, în 9 a acesteia, la 8 ceasuri dimineața – Iași, 1836, în 8 april”.

Lân-gă mormânt i s-a ridicat, pentru aducerea aminte, și o piatră, pe care s-a scris, în limba națională, un epitaf foarte frumos și bine potrivit, în care, pe scurt, se cuprind toate însușirile lui. Noi, pentru depărtarea locului, nu avem nimic cu ce să împodobim mormântul acelui dulce prieten și adevărat patriot”.

ГЕОГРАФІА

ЕЛЕМЕНТАРЪ

ПРЕЛИМИНАРЕЛОР ШИ ДЕСКРІЕРЕІ ГЕНЕРАЛЕ А ЧЕЛОР ЧИНЧІ ПЪРЦІ А ПЪМЖНТУЛУІ

КОМПУСЪ

ПАХ. В. ФАБІАН.

ЕДІЦІА А ДОУА

ЯШІ.

1840

Andreiu Muresianu.

Andrei Mureşan,
„un răsunet" al memoriei

Moto:

„Mureşan scutură lanţul cu-a lui voce ruginită,
Rumpe coarda de aramă cu o mâna amorţită,
Cheamă piatra să învie ca şi miticul poet,

Smulge munţilor durerea, brazilor destinu-l spune
Şi, bogat în sărăcia-i, ca un astru el apune,
Preot deşteptării noastre, semnelor vremii profet”

(Eminescu, în *Epigonii*).

„Iubite popor român,

Dacă un turc sau un tătar ţi-ar zice: „Scoală-te, deşteptă-te din somnul în care zăcuşi atâtea veacuri, ridică-te la viaţa nouă, prinde minte şi inimă bărbătească”, zic, dacă un străin ţi-ar zice vorbele acestea, tu ar trebui să cinsteşti pe acel om ca pe adevăratul tău binevoitor, ar trebui să pomeneşti, cu evlavie, numele lui, iar rugăciunile tale să le sfârşeşti totdeauna cu vorbele: „Doamne, odihneşte-l întru împărăţia ta”; iar dacă unul dintre iubiţii tăi fii îţi zice vorbele acestea mari, „Deşteptă-te, acum ori niciodată!”, atunci pe acel fiu trebuie, cu drept cuvânt, să-l numeri între sfinţii neamului tău!

Nu aceia-s fii într-adevăr vrednici de laudă, care lasă, tac, trecu cu vederea greşelile fraţilor şi părinţilor lor, căci atunci aceia se încred, nefiind cine-i mustra, şi nu se gândesc a fi mai buni, ci zac în ceea ce au apucat, zicând „Aşa ne-am pomenit!”, ci acei ce sunt, în adevăr, pătrunşi de iubirea neamului lor, care nu cruţă a mustra pe frate şi pe soră, pe mamă şi pe tată pentru greşelile ce le vor fi având, cu scop de a-i face mai buni, mai plăcuţi şi lui Dumnezeu, şi oamenilor. Încărcând pe cineva cu laude, din seamă, în afară, îl stricăm cu voie, dar, lăudând ce e, în adevăr, bun în el şi mustrând ce e rău, îl facem să

se cunoască pe sine şi să urmeze cele bune, iar cele rele să le înconjure.

Un popor e ca şi un om singuratic, are nevoie să se cunoască pe sine, ceea ce nu e lucru uşor; înşişi strămoşii noştri ziceau: „Cunoaşte-te pe tine!”.

În vremile cele mai grele, în anii deşteptării neamurilor, a avut şi naţiunea noastră un iubit fiu, care nu înceta a o învăţa, în limba cea îngerească a poeziei şi din inimă în adevăr binevoitoare; el spunea naţiunii tot ce ea avea bun ori rău, frumos sau urât, de lăudat sau de condamnat; el spunea chiar viitorul neamului său: era prorocul neamului! Acesta fu ***Andrei Mureşan*** (1816-1863), care, cu vocea lui, scutura lanţul robiei, cu mâna cea amorţită rupea zalele ce ne legau de glia la a cărei glas nu numai omenii, dar şi pietrele chiar stau să învie; cu cântecul lui scotea durerea şi din sânul munţilor, brazilor le prorocea ce soartă îi aştepta; el fu preotul deşteptării noastre, el, profetul nostru! El, sufletul nostru! ***Acesta fu Andrei Mureşan***!

Să-l cunoaştem mai de aproape, căci cine dintre români nu-l cunoaşte, acela nu se poate lăuda că cunoaşte pe cel mai mare poet ardelean, pe cel mai mare apostol al deşteptării noastre.

Andrei Mureşan s-a născut, la 16 noiembrie 1816, în oraşul Bistriţa, din Transilvania. Tatăl său fu morar. Carte românească a învăţat de la un soldat, grănicer năsăudean, cu numele Dănilă Doboş. Văzându-i părinţii tragerea către învăţătură, îl dădură la şcolile nemţeşti de

acolo, unde învăţă gimnaziul de jos (şcoala primară – n. n.), iar gimnaziul de sus şi teologia le învăţă în Blaj, unde fu fala profesorilor şi prietenul iubit al colegilor. Ca student de frunte, cântăreţ bun, om isteţ, glumeţ, jucător ales, atrase iubirea tuturor, pentru care daruri-si căpătase numele de „Grădina cu flori".

Pe când Andrei Mureşan se afla în al patrulea an de teologie, în Blaj (1838), îl cerură braşovenii, să meargă profesor la şcoala lor normală românească, iar episcopul de atunci, Ioan Lemeni, îl lăsă şi el merse, unde servi un an, căci, la 1839, fu numit ca profesor la gimnaziul romano-catolic, tot în Braşov, care post îl ocupă bucuros, deoarece, la şcoala românească, pe lângă că avea salariu mic (160-200 florini) nici nu-l putea căpăta regulat, iar la gimnaziul romano-catolic cel puţin căpăta regulat micul salariu, ce i se cuvenea, după munca cea grea.

La 1 ianuarie 1838, începuse a se publica „Foaia pentru minte, inimă şi literatură", iar în martie, „Gazeta Transilvaniei", care stă şi azi ca cel mai iubit ziar, dincoace de munţi, iar atunci fu numită „Gazeta de Transilvania", sub conducerea bravilor bărbaţi George Bariţ şi Iacob Mureşan. La aceste foi lucră şi Andrei Mureşan, cu toată inima; în acel timp, învăţa şi frumoasa limbă italiană, ca să poată lucra şi mai mult în folosul neamului seu.

La 1842, se căsători cu domnişoara Susana, fiica cea mai mică a parohului greco-ortodox Vasile Grecean, fiindu-i nănaş dl George Bariţ.

La 1850, după potolirea răzmeriţei, fu ademenit de lăsă profesoratul şi se duse în Sibiu, ca traducător pe limba română a buletinului oficial. Acest post îi ruină sănătatea, căci avea de a traduce pururea, iar traducerile omoară pe oricine.

La anul 1861, era slăbit de tot, de acea muncă grea, atunci apoi îl pensionară, iar la 1863, în 24 octombrie stil nou, muri, lăsând în jale pe toţi cunoscuţii, iar cunoscuţii lui erau întreaga naţiune română.

Toată suflarea românească cunoştea cântarea „Deşteptă-te Române”, iar cunoscând-o pe acesta, cunoştea pe autorul ei, pe Andrei Mureşan, pe care-l jelea. Cu câţiva ani, înainte de moarte, era Andrei Mureşan tot melancolic, adică supărat, şi boala aceasta atâta se mări, încât, în urmă, ura pe toată lumea; era, cum am zice, smintit. Mulţi se întrebau că oare din ce să-i fi venit această boală. Unii ziceau că, de la moartea unei fiice, nu mai avu zi bună; alţii credeau că doar nu ar fi trăit chiar regulat, unii susţineau că certurile confesionale (dintre uniţi şi neuniţi) îl amărâră atât de tare, încât, şi pe patul morţii, nu-l lăsară în pace. Se poate că şi aceste cauze adăugară câte ceva venin, dar adevărata pricină e de a se căuta altundeva; ce a amărât sufletul Iui Iancu, aceea a amărât şi pe Andrei Mureşan. Apriat se vede cauza bolii sale, din cuvintele lui, în poezia scrisă la 1850, „Un devotament familiei Hurmuzachi”:

„Trecut-a umbra legii şi darul nu mai vine;
Torenţii graşi de sânge român, nevinovat,
Ce-au curs întru speranţa ca răul să-l aline

La populul ce piere în foc, pentru-mpărat,
Cer dreapta răsplătire, în cer şi pe pământ,
În faptă, în fiinţă, iar nu-n deşert cuvânt”.

Da, sângele românilor nevinovaţi cursese, cu nădejdea că răul se va curma; acel sânge cerea răsplătire dreaptă, dar fu plătit numai cu vorbe; şi fiindcă răsplata nu urma în faptă, în fiinţă, Mureşan era mâhnit peste măsură, ca şi Iancu, iar până la urmă, şi unul, şi altul muriră nebuni de supărare că nu văd fericirea neamului lor.

Dar să vedem ce lucră Andrei Mureşan ca poet. Am spus că el descoperea greşelile neamului său, că el ne învăţa cum să vieţuim, dacă voim a fi demni urmaşi ai romanilor celor vechi, ai domnitorilor lumii; ne chiar mustra, ca părintele cel bun pe fiii săi, ca prorocii Vechiului Testament pe poporul jidovesc; de exemplu, în poezia „O mustrare”, strofa a opta, zice:

„Crude, ce ţie nu-ţi place,
E viu graiul lui Hristos,
Altuia încă nu face,
Dar la tine-i de prisos”.

În „Un rămas bun de la Braşov” (1840), se vede omul foarte supărat, ca şi când nu de bună voie ar părăsi Braşovul; priveşte în toate părţile şi vede că spre bine nici o cale nu-i este deschisă, vede că soarta are de gând să-l prăpădească. Apoi cheamă soarele, luna şi stelele martori, să spună greşelile lui, şi-şi dictează însuşi pedeapsa, să fie şters dintre cei vii, de a făcut cuiva vreo strâmbătate. După aceea, provoacă la şcolarii săi:

„Voi, plăntuţe tinerele,
Mieluşei nevinovaţi,
Ce-aţi fost sub grijile mele,
Spuneţi, v-am dat să gustaţi
Vreun venin din mugur verde,
Iarba de fier, ce vă pierde?”.

Ar putea, oare, toţi dascălii să provoace astfel pe elevii lor; nu i-ar mustra conştiinţa? Mă tem că puţini ar voi să fie confruntaţi cu elevii lor! Apoi îşi ia rămas bun de la toate şi-n final zice:

„Oltule, vale frumoasă,
Mult voi fi ţie dator,
De mi-i trece către casă,
Mai trecând să nu m-omori,
Că duşmanii vor fi-n stare
Să nu-mi dea loc de-ngropare!”.

În astă stare se aflǎ Andrei Mureşan, la anul 1840!

În 1841, din poezia „Aşa mi-a fost ursita”, se vede că el a fost înamorat foarte şi că pe fiinţa iubită nu o poate câştiga, căci scrie el:

„Dar unde mă voi plânge, pe cine să pun vina?
Aşa mi-a fost ursita, din veci am fost menit
Să văd mărul de aur, dar să nu-l prind cu mâna,
Să fiu eu mărturia la cel ce-i fericit”.

Tot la 1841, din cauza dezbinării religioase, în uniţi şi neuniţi, omul e foarte întristat, ceea ce se vede din „Răsunetul”, cu moto:

„De va muri, unde-l vor înmormânta!
La noi, nu; căci e de altă lege”.

Aici, în astă poezia, poetul se roagă de Dumnezeu, zicând:

„… spune-mi, o, ceresc Părinte,
Cui eşti tată şi cui vitreg, care ţi-s fii adevăraţi?
Care lege-ţi e mai sfântă si ce fel de rugăminte
E la tine mai primită, de săraci, au de bogaţi?”.

Apoi, îşi descoperă credinţa lui, zicând:

„Legea conştiinţii-mi zice: „Onorând pe Dumnezeu;
Înconjură nedreptatea, fugi de rău şi fă ce-i bine;
Cunoaşte pe-al tău de-aproape şi în apusul evreu,
Şi speră o fericire, care din acestea vine”.

Iată adevăratul om moral, nefăţarnic; iată omul care urăşte dezbinările religioase ca pe izvorul nefericirii neamurilor; iată teologul fără bigotism, ci adevărat urmaş al Aceluia care predică iubirea, iubirea generală! El cânta, mai departe:

„Unde eşti, dar, fiară crudă, ce formezi o despărţire
Între fiii unui tată, părinte îngrijitor,
Care soarele-şi revarsă la toţi, fără osebire,
Şi din roua dimineţii satură pe cerşetor?”.

La anul 1842, e foarte supărat pe munteni, desigur pe careva dintre braşoveni, ceea ce se vede din poezia „Alt răsunet”. Aici, după ce blestemă munţii şi pe locuitorii lor, se întoarce iar la Dumnezeu (strofa 6), zicând:

„Fiinţă fără nume, ce viermilor dai hrană
Şi ierburilor rouă, să crească pe pământ,
Mă mir cum laşi se intre în om duh de satană,
Să calce, să izbească tot ce e drept şi sfânt:
Nu-i lege, nu-i iubire, s-au dus de mult din lume,
Pe prieten, şi de aproape, de-ţi place-l cleveteşti,
Străinul ce-ţi va face, de-i strici şi bunul nume,
În piept porţi ura, pizma, iar lui te făţăreşti.
Alergi din casă-n casă şi limba-ţi ascuţită
Ştie vărsa veninul pe cei nevinovaţi;
Îţi saltă negrul suflet, când gura-ţi pângărită
Dărapănă unirea şi pacea dintre fraţi!”.

Din toate poeziile lui, de la 1842, se vede amoros şi mânios pe cei ce se puneau în contra amorului lui.

La anul 1843, aşadar după căsătorie, a scris una dintre cele mai frumoase poezii, „Glasul unui român”, pe care o si punem întreagă, ca să o cunoască şi acei buni cititori, care nu au poeziile lui Andrei Mureşan.

„La cer, Părinte bune, de cat cu umilire,
În darn îmi este ruga, deşert al meu suspin!
Un vierme, de se mişcă, Tu ştii de-a lui clătire,
Dar luptele ce cearcă un neam de unde vin?

Se poate că străbunii s-au mormântat în crime,
Dar răul străvechimii doar nu-l cerţi pân’ la noi!
Căci altfel era bine ca fiii din sclavime
Să vie orbi pe lume, născuţi pentru nevoi!

Tu zici că ierţi păcatul, nu caţi a lui măsură,
Nu treci la fiu, din tată, de n-a fost vinovat:
Şi iată că pedeapsa, cu-ntreaga ei tortură,
S-a strecurat prin secoli la fiii ce-am urmat!

Au doară laşi ursitei să poarte cârma-n lume
Sau sclav veni la gintă şi soţul meu de domn?
Atunci din legea firii s-a şters cerescul nume
De Drept şi de Dreptate, atunci viaţa-i somn.

Atunci întreb ursita cu ce drept ne apasă,
Ajungă-i tirania ce secoli am cercat;
De patru secoli soarta nimic nu va să lasă,
De patru secoli noapte-i şi ceaţă necurmat.

Ieşişi voi, umbre moarte, eroii gintei mele,
Şi daţi dovezi Ia lumea ce-atât v-a înnegrit,
Strigaţi în gura mare că voi, de-atâtea rele,
Ce-ncarcă strănepoţii nu v-aţi vinovăţit!

Să spună Retezatul, acel azil de pace,
De-a fost românul trândav, in timpuri de nevoi,
De n-a păzit credinţa, de n-a vrut toate-a face
Să-şi scape numai ţara din curse de război!

La undele de sânge, ce-au curs pe Câmpul Pâinii,
Vărsat, prin iatagane şi paloş, de Osman,

Au n-au avut amestec în parte şi românii?
Au n-a învins Corvinul pe-acel cumplit duşman?

Ah, nu îmi pot răspunde străvechile morminte,
Spunând ce ţin la sânu-şi, român au gen străin?
Atunci s-ar frânge cearta, ce curge-acum fierbinte,
S-ar şterge atunci ca ceaţa şi vechiul meu suspin!

De tace omenimea, va da glas stânca-n munte
Şi apele un vuiet, prin ton nepomenit.
Nu mai e timp s-apună un gen cea mers în frunte
La toată năvălirea ce ţara-a copleşit.

Nu mai e timp s-apună un gen faimos în lume,
Nutrit, prin o minune, din zei prevenitori,
A căruia mărire, virtute şi renume
Pusese sub picioare pe-ai lumii domnitori!

Nu mai e timp s-apună o viţă strălucită,
Ce-a dat in zeci de secoli din sânul său Eroi!
De-a şi supus-o soarta a fi nefericită,
Răsară-i însă steaua şi scape de nevoi!

E verde încă bradul şi umed după fire,
Dar razele căldurii au nu-l vor şi usca?
E nor încă pe ceruri, dar norul e subţire
Şi-un vânt de primăvară au nu-l va depărta?

La cer, Părinte, bune, căzând cu umilire,
O gintă părăsită Tu n-o vei lepăda!
Eşti drept şi ierţi păcatul, văzând o pocăire;
Eşti bun şi-ţi este milă de tot ce-i mâna Ta!”.

În frumoasa poezie „O privire peste Carpaţi”, scrisă la 1844, la strofa a opta cânta:

„La noi e putred mărul, nu-i mod de curăţire,
Şi tot ce se mai speră sunt sâmburii din el;
Aceştia cer plantare, silinţă şi unire:
Atunci va creşte codrul din ramul tinerel”.

Spune, adică, anumit că, pe acel timp, corpul naţiu-nii era ca un măr putred; mulţimea, crescută în jugul robiei, pe care anevoie ar putea-o cineva mişca spre fapte vitejeşti, are nădejde în tineret, dar şi în el, numai dacă s-a cultiva cu cunoştinţele celea folositoare, numai dacă s-a înzestra cu multă cunoştinţă de carte şi dacă, crescând, va şti păstra unirea în cugete şi-n fapte.

La anul 1845, în poezia „O privire peste lume”, arăta deşertăciunea lumii şi păcatele de care este bântuită omenimea; frumoasă poezie şi plină de adevăruri; barem de nu ar fi aşa!

Ce să zicem de diamantul cel mai scump al poeziilor sale, de „Un răsunet” al anului 1848? Cărui român nu-i este cunoscută poezia „Deşteaptă-te Române”? Fiecare o cunoaşteţi; citiţi-o, iubiţi cititori, şi vă puneţi la inimă vorbele marelui poet; poezia întreagă să o învăţaţi, de a rostul, să vă învăţaţi şi copilaşii, să o cânte şi să o priceapă! Da, să o înveţe şi să o înţeleagă, căci, aici, în unsprezece strofe, e spus tot ce e mare şi frumos din trecutul nostru, fie ca mărire, fie ca suferinţă; aici ne spune pofta, râvna poporului român, aţâţă la fapte măreţe,

fulgeră asupra tiraniei, aruncă blestem asupra trădătorilor şi îndumnezeieşte libertatea. Cu glasul apăsat, ne mustră pentru „oarba neunire” din trecut, ne strigă să ne deşteptăm, să ne ridicăm „din patru unghiuri” şi să ne unim „în cuget şi în simţiri”.

La 1849, a scris poezia „Omul frumos”. Să vă spun, în câteva vorbe, cuprinsul acestei poezii filosofice:

Doamne, frumos este omul cu minte, care-şi ştie stăpâni simţirile ce vor a-l înclina spre rele; căci în pieptul lui răsare virtutea ca o floare ce e mai frumoasă. Pe fruntea lui străluceşte numai dreptatea, ca un soare printre nori; de la păcat se retrage, de silă se fereşte şi din toate iese nepătat!

Doamne, frumos e omul cu inima curată, sinceră, nefăţărită; că toată lumea de l-ar cleveti, de l-ar ajunge orice soartă, chiar în temniţe de l-ar închide, el rămâne neclătit! Oriunde l-ar arunca, virtutea-i va fi scut de apărare!

Doamne, frumos e omul generos, care iartă chiar şi pe duşmanul său şi, în loc să-l pedepsească, cearcă a-l îndrepta. După ce le spune pe acestea, sfârşeşte:

„De ce nu vine, Doamne, a ta împărăţie,
Când omenii să şteargă şi umbra de sclavie,
Fiind creştini curaţi;
Şi-n locu-i să domnească dreptatea nepătată,
Egala-ndreptăţire şi pacea-adevărată
Ca între fii şi fraţi!”.

Dintre poeziile lui, scrise la anul 1850, e mai frumoasă „Un devotament familiei Hurmuzachi”; iar „Răspunsul păsăruicii”, scris, la 1851, e plin de simţămintele cele mai mari pentru libertate. Iată strofa din urmă:

„Pentru libertate pasărea se bate,
Viermele se-nfrânge, fiarele răcnesc,
Iar omul despoie chiar şi pe-al său frate,
În oarba-şi trufie, de-acest dar ceresc!”.

Mari vorbe acestea şi adevărate ca toate vorbele lui! La ce să mai înşir vorbe? Un ardelean nu prinde a mâna nici o carte de poezii, care să-i placă ca a lui Andrei Mureşan, deoarece poeziile lui sunt jelanii scoase din fundul inimii, iar ce e scos din inimă la inimă intră; apoi limba cea dulce şi curată, în care a scris el, încă-i măreşte lucrarea. Nu mă pot răbda să nu vă mai aduc un exemplu, strofa a 6-a a poeziei „Mintea”:

„În deşert încearcă ai nopţii argaţi
Să aducă umbra, în loc de lumină,
Ura-n loc de pace între fii şi fraţi;
Ale lor cuvinte nu prind rădăcină,
Căci nu ies din inimi, ci din creieri stricaţi”.

Aşa să-şi zică tot românul, în timpuri de grea încercare; între noi să nu prindă rădăcină sfaturile „negrilor argaţi”, care ne îndemnă spre păcate împotriva neamului. Adă-ţi, dar, aminte, iubit popor român, şi nu uita în veci pe scumpul tău poet; iar poeziile lui să nu lipsească de pe masa cărturarilor tăi, precum de pe pereţii caselor nu va

lipsi tabloul lui, care ne aminteşte deşteptarea ţăranului, frângând lanţul robiei! Fii fălos că ai avut un Andrei Mureşan! / **J. P. R.**”[150].

*

Aron Densuşan: Poeziile lui Andrei Mureşan: **„**Influenţa ce o exercită un scriitor, în general, asupra publicului, în viaţa politică şi socială sau, în particular, asupra literaturii, o putem reduce la două feluri. Influenţa unora se manifestă nemediat, după scrierile lor, în particular, la poporul pentru care s-a scris sau la mai multe popoare, de condiţiuni comune sau analoage . Durata acestei influenţe este, oareşcum momentană sau până se schimbă ori se prefac împrejurările asupra cărora au fost îndreptate scrierile sau până când se tempereazǎ impresiile sub care s-au conceput şi au apărut. De multe ori, aceeaşi stare de lucruri se continuă, sub diverse forme, prin decenii. Ea se schimbă în aparenţă, iar în profunzime rămâne tot aceea.

Influenţa scrierilor relative la această stare se continuă dimpreună cu ea. Dar îndată ce s-au prefăcut împrejurările şi au luat o natură deosebită cu totul sau mai bună ca mai înainte; îndată ce ele au început a rămâne numai de domeniul istoriei sau al amintirilor, scrierile încep a se retrage de pe scenă, răsunetul lor începe tot mai tare a amuţi, pentru că terenul influenţei lor a dispărut, şi, astfel, ele devin istorie sau un material istoric-literar.

---

[150] *Cărţile săteanului român*, Anul II, Cartea V, 1/13 mai 1886, pp. 65-73

Să nu răsfoim literaturile diverselor popoare, pentru a ilustra adevărul celor zise, poate cu scriitori de-o însemnătate cu totul secundară. Să deschidem istoria Franţei, la pagina unde se tratează evenimentul cel mai drastic, pe care ni l-a păstrat istoria popoarelor, până acum. Nimeni nu ştie cine a destupat vulcanul revoluţiei franceze, cine a împins spiritele a rumpe cu lumea veche şi a crea o lume nouă, cine a rupt vălul de pe ochii popoarelor şi a sfărâmat lanţurile de pe mâinile şi picioarele lor, cine le-a descoperit şi le-a învăţat a-şi reclama, cu arma în mână drepturile şi demnitatea răpită. Voltaire, Rousseau, Diderot, d'Alembert, Montesqieu şi alţii, aceştia sunt eroii morali ai acelei mari epoci. Scrierile lor au fost tot atâtea bombe, care esplodau cu o putere irezistibilă şi puneau în flăcări spiritul poporului.

O mare parte din scrierile acestora au fost pentru împrejurările de atunci. Acele împrejurări au trecut, au devenit istorie; asemenea s-a întâmplat şi cu scrierile lor, relative la aceste împrejurări. Ele au devenit, oarecum, documente istorice şi materiale pentru istoria literară. Influenţa, impresiile lor au trecut ori, mai bine spus, s-au prefăcut în sângele tuturor şi, prin urmare, necesitatea lor a dispărut.

A doua influenţă este a tuturor geniilor mari sau eterne, dacă mi se va permite această expresie. Scrierile lor influenţează, de cele mai multe ori, încât, succesiv şi cu timpul, influenţa lor devine tot mai intensă, tot mai potentă şi, astfel, ea merge, progresând, în secole şi în mii de ani, devenind, din zi în zi, tot mai generală. Exem-

plele, de la Homer, până la Victor Hugo, sunt mult mai cunoscute decât să avem trebuinţă a le mai înşira aici.

Voind a trata, în cele următoare, despre poeziile lui Andrei Mureşan, atât din punctul de vedere al influenţelor politice-sociale, cât şi al meritului lor curat literar, urmează să dezlegăm, mai întâi întrebarea referitoare la pe cine a avut Andrei Mureşan înaintea ochilor, când a scris. Omenimea întreagă sau numai o parte mică din ea, pe români? Dezlegarea ni-o dau chiar poeziile lui: ele cântă exclusiv soarta românilor. Tratând poeziile în chestiune din acest punct de vedere, sper a le putea mai sigur aprecia, după meritul lor real, a nu exagera, dar nici a micşora nimic.

Ideile ce domină o epocă, ce răstoarnă toate obstacolele, inundă, aşa-zicând, inimile şi le răpesc, de multe ori chiar fără voia lor, care deşteaptă spiritele cele mai lâncede şi adormite, care pun în mişcare popoare, ţări şi chiar împărăţii, care răstoarnă legi, instituţiuni, datini şi credinţe ce se ţineau drept sfinte şi nealterabile, care înlocuiesc noi convingeri, delimitează noi direcţiuni, deschid regiuni necunoscute şi aprind noi aspiraţii, într-un cuvânt, care toarnă şi formează lumea din nou, aceste idei au trebuit să se nască cu mult mai înainte, a trebuit mult timp să onduleze încoace şi încolo, cu un murmur lin, neînţeles, precum, înainte de furtună, murmură lin frunzele în arbori sau valurile pe luciul mării.

Din timp în timp, nasc bărbaţi, care, dintr-un impuls misterios, se preocupă, se aprind de aceste idei, le studiază, le clarifică, le predică şi lăţesc, cu diverse mij-

loace şi sub diverse forme, trăiesc, suferă şi mor pentru ele. Lipsuri, invidie, persecutări, închisori, torturi, moarte, toate puterile şi ororile celor mari nu sunt în stare a înăbuşi aceste idei, a intimida şi a abate pe apostolii lor. Ba, mai întotdeauna, obstacolele sunt treptele de marmoră, care conduc şi înalţă ideile până la triumf. Două, trei spirite din cele mari, din cele alese, din care trimite Dumnezeu numai abia din secol în secol, şi ideile ce au rătăcit, un timp, încoace şi încolo, alungate, înăbuşite, înving, triumfă, iar tiranii, sugrumătorii lor, cad, cu vuiet, se sfărâmă ori vin şi se închină lor.

Toate evenimentele cele mari, din viaţa popoarelor, în general, şi, în special, ale fiecărui popor, sunt, totodată, probele acestui adevăr. Ideile care au triumfat, la 1848, nu se născuseră ieri, alaltăieri, ele luaseră viaţă aproape cu un secol mai înainte, au trăit şi s-au strecurat tiptil prin injuriile timpului, cum au putut şi pe unde au putut. La anul 1784, au încercat să-şi arate valoarea cu forţa, dar au fost îmbrâncite, pentru a se ridica, cu 40 de ani mai târziu, dincolo de Carpaţi. Cine nu cunoaşte, aici, pe Horea şi pe Tudor, eroii aceleiaşi idei de eliberare a românilor din ghearele sângerânde ale străinului?

Cu aceeaşi putere s-a pregătit calea acestei idei şi pe terenul literar, astfel încât, şi pe acest teren, nu aflăm, azi, idei şi aspiraţii noi, care să nu fi fost exprimate încă de atunci. Operele lui Şincai şi Maior sunt farul acestor idei şi aspiraţii. Nu pot rezista să nu reproduc, aici, un însemnat pasaj din cronica lui Şincai, referitoare la anul 1563. Iată ce zice:

„Vai, neamului românesc, şi iarăşi vai!, care, uitându-şi viţa şi seminţia, geme sub jugul altor neamuri, nu pentru altceva, ci numai pentru neînvăţătură, nedragoste între sine, nepriceperea sa şi viclenia neamurilor celor străine, care, cu frumoase pretexte, mai ales ale legii creştineşti, în care eu vreau să mor, înşeală pe bieţii români, de-i stăpânesc şi în ziua de acum. Nu vreau să numesc neamurile acestea, ci numai atâta zic: ce păstor este acela ale cărui cuvinte nu le înţelegi? Vezi, socoteşte şi judecă ce vor arhiereii aceştia! Să te înveţe, să-ţi prindă partea pe lumea aceasta sau să te ducă la ceruri? Nu crede, o, române, o, române, pentru că numai punga ta o voiesc, ca să-şi împle pungile lor şi tu să rămâi rob acelora pe care mai marii tăi i-au stăpânit, oarecând.

Deşteaptă-te, drept aceea, o, iubite neamul meu, şi ia aminte, luând pilda de la moldoveni, ai căror tiran, Despot, grecul cel blestemat, aşa a lucrat, în anul de acum”.

La aceasta, îmi pare că aud pe Mitropolitul Veniamin, din Moldova, răspunzând:

„Dumnezeule prea înalte, de ce suferi tirania?
Izgoneşte pe vrăşmaşi şi-i zdrobeşte cu mânia,
Şi în patria cea dulce pe noi, pe toţi, ne adună,
Ca la ale tale-altare să putem cânta-mpreună!”.

Aceasta este strofa din urmă, din o poezie ce se cânta, pe la anul 1821, ca „Deşteaptă-te, române”, la 1848 şi până acum, şi al cărei autor se zice că ar fi fost

Mitropolitul Veniamin, iar după alţii, S. Balsiuca (Simion Balş, în transcripţie fonetică – n. n.).

Trebuia, acum, un mediu care să împreuneze, să contopească toate aceste idei şi aspiraţii, şi, potenţat prin prisma geniului, să le răsfrângă în o nouă lumină, fermecătoare pentru poporul ţinut în umbră; şi care, într-o limbă uşoară, în imagini plăcute şi plastice, să explice datoriile capitale, să deştepte în fiecare, cu puţine vorbe, conştiinţa drepturilor şi demnităţii sale ca în orice stat, si totodată membrul unei naţiuni de-o origine atât de ilustră; un mediu care să prefacă toate acestea în cugetele de toate zilele, în sânge, în cerinţe naturale, a căror mulţime nu mai suferă amânare. Cine nu va şti că acest mijloc este limba poeziei, prin care Dumnezeu a vorbit la popoare prin trimişii săi. Andrei Mureşanu păşi investit cu această misiune înaintea pojarului său apăsat, nedreptăţit în modul cel mai strigător şi desconsiderat. El începu a traduce în limba poeziei ceea ce alţii, înainte de el, începuse a desfăşura în proză. Proza, care mai totdeauna vorbeşte la minte, la raţiune, este totdeauna şi mai puţin accesibilă, şi mai puţin gustată decât poezia, care vorbeşte totodată şi la inimă, aprinde, transportă şi îmbată simţirile. Adevărat că, în Mureşanul cel de la 1839, până la 1843, nu poţi afla pe Mureşanu cel de după, şi, mai cu seamă, de la 1848. El se pierde acum în un criticism rece, acum geme răpus de durere şi dezgustat de această lume. Pasul lui este, şi în una, şi în alta, nesigur. Staţiunile nu au nimic sau foarte puţin din realitate, ele sunt imaginate şi nu au nimic comun cu inima, cu simţământul.

Citind poeziile din această perioadă, vede oricine cum că poetul nu-şi aflase încă terenul pe care să poată pune piciorul cu siguranţă. Cu 1843, începe poetul, ce are conştiinţa puterii şi menirii sale, „Glasul unui român” şi ne introduce în aceasta. De aici, încolo, accentele lirei sale nu sunt decât suspinele românilor de sub lanţurile ce-i apăsau din întunericul ce-i înconjura. Aici plânge cu amar, aici înalţă vocea şi lyra, cu puterea unui stentor gigant, după dreptate şi libertate; aici se îndreptă către umbrele eroilor, ca să se scoale din morminte şi să arate lumii cât este de brav românul şi că n-a căzut din culpa lui, ci din răutatea barbarelor uneltiri ale străinilor; dincolo, provoca munţii şi râurile să spună lumii fără părtinire cât au suferit românii şi dacă a fost românul laş în timpuri de nevoi, dacă n-a sacrificat tot pentru patrie, pentru libertate; iar, în alt loc invocă luptele cele mari, învingerile cele glorioase, pe care ungurii şi le atribuie lor, şi care nu s-au câştigat, în cea mai mare parte, prin braţe, prin sânge, prin virtute romană. Cu aceiaşi energie evocă el memoria ilustrei origini a românilor de la vechii şi glorioşii romani. Face pe români să-şi aducă aminte că patria, în care ei zac învârtiţi în lanţuri până în gât, este moşia lor, iar aceia ce-i asupresc până la sugrumare sunt veniţii, sunt uzurpatorii pe care românii, în bunătatea inimii lor şi a simţămintelor ospitaliere, i-au primit în căminul lor”[151].

*

G. Dem. Teodorescu, în „Operele lui Anton Pann / Recensiune bibliografică” (Bucureşti, Socec, 1891), nu

---

[151] *Federaţiunea*, Anul I, Nr. 62, luni 22 aprilie / 4 mai 1868

menționează muzica pentru „Din sânul maicii mele" și, implicit, „Deșteaptă-te, române" ca reprezentând o creație a lui Anton Pann. Și nici Dr. M. Gaster, în „Anton Pann / Povestea vorbii" (Craiova, 1936)

„Deșteaptă-te Române", în forma lui originală și „Din sânul maicii mele", cântec a cărui melodie a servit la alcătuirea Imnului nostru național, datorat învățătorului și cântărețului G. UCENESCU. Transcris, după psaltichie, pe note liniare de Dr. Sterie Stinghe, profesor.

Lămurire.

Cu prilejul unor cercetări făcute la Academia Română (Secția manuscriselor), în legătură cu trecutul românilor din Scheii Brașovului, am dat peste un manuscris foarte preţios, rămas de la fostul cântăreț al bisericii Sf. Nicolae din Brașov-Șchei, G. Ucenescu, care cuprinde 567 de cântări religioase și lumești, între care unele compoziții proprii, altele ale marelui profesor de muzică bisericească Anton Pann și multe cântece populare.

Acest manuscris e înregistrat la Nr. 3497 și poartă titlul „Carte de cânturi, cu note de psaltihie, scrise de G. Ucenescu, student al domnului Anton Pann, la 1852".

Între aceste frumoase cântări, se găsește, la pagina 266, și Imnul nostru național „Deșteaptă-te Române", în forma lui originală, și, la paginile 191-192, cântarea „Din sânul maicii mele", a cărei melodie a fost împrumutată, aproape întocmai, pentru poezia bardului nostru național,

Andrei Mureșanu. Această cântare e precedată de povestirea împrejurărilor care au prilejuit acest împrumut.

Am transcris aceste două cântări pe note liniare și le publicăm, încredințați că osteneala noastră poate folosi la stabilirea originii și evoluării Imnului nostru național.

Brașov, 16 octombrie 1933.

Dr. Sterie Stinghe,
profesor.

Istoria cântecului

„Încă din anul 1844, subscrisul, aflându-mă Învăță-tor și Cantor la Biserica Sfintei Treimi, de pe Tocile, care este comuna Bolgarsechiului de sus, în Brașov.

Poetul Andrei Mureşanu, ca rudenie cu parohul Vonifatie Pitiș, venea, vara, des la grădinile parohului pentru aer și pentru cireșe. Sosind furiosul an 1848, poetul căuta o melodie, după care să compună un sonet, care să se cânte între amicii ce erau să se adune la grădina parohului, pentru o petrecere de seară, cu mâncări și băuturi, în onoarea cireșelor.

Am cântat multe cântece de probă; iar sosind la următorul cânt, „Din sânul maicii mele”, și cântându-l, a rămas poetul pe lângă această melodie, obligându-mă ca, pe duminica viitoare, să mă aflu și eu împreună cu oaspeții invitați la grădină, ca să cânt, după melodia aleasă, poezia ce o va compune până atunci.

În duminica hotărâtă, iată că vine poetul, împreună cu 4 domni români, și, șezând cu toții pe iarba verde și cu cireșe înainte, îmi dete Dl Andrei Mureșan poezia făcută, „Deșteaptă-te Române”: îi probăm puține rânduri și, văzând că, în tot melosul este de minune potrivit, l-am cântat cu vocea mea tânără și puternică, până la fine. Mai repetându-l o dată, toți domnii, învățând melodia din auz, cântau împreună, mulțămind și urând multă viață și sănătate marelui poet.

Din ziua aceea, cântul „Deșteaptă-te Române” s-a făcut cel mai plăcut și familiar, iar eu eram poftit în toate părțile, ca să-l cânt și să învăț tinerimea a-l cânta bine și regulat.

G. Ucenescu ss”[152].

*

„Imnul „Deşteaptă-te Române” a apărut, mai întâi, în „Foaia pentru minte, inimă şi literatură”, din 1848, luna iunie. S-ar părea, deci, că Andrei Mureşianu ar fi scris acest imn sub impresia marii adunări naţionale de pe Câmpia Libertăţii de la Blaj. Nu este însă aşa. Strofe şi idei din „Deşteaptă-te Române” au circulat, în foi volante, încă la începutul lui aprilie 1848, deci înainte de această adunare naţională, fiind confiscate de poliţia din Braşov.

Fostul preşedinte al „Astrei”, Iosif Sterca Şuluţiu, a arătat, într-un articol, apărut în „Tribuna” din Sibiu, că „Deşteaptă-te Române” a fost scris încă la 1842, în acel

---

[152] G. Dem. Teodorescu, în *Operele lui Anton Pann / Recensiune bibliografică*, București, Socec, 1891

an încercaseră ungurii să introducă limba maghiară în şcolile şi bisericile româneşti din Ardeal şi faptul acesta a produs o mare revoltă printre români. Aceeaşi părere o avea şi Nicolae Petra Petrescu, fost director la „Albina”.

În ce priveşte melodia imnului „Deşteaptă-te Române”, unii au fost de părere că ea se datoreşte tot poetului Andrei Mureşanu. Ulterior, însă, s-a constatat că originea melodiei imnului nostru naţional trebuie căutată în unul din numeroasele vechi cântece bisericeşti. Văduva poetului Andrei Mureşanu, Suzana Mureşanu, care a trăit până la vârsta de 96 ani, având fericirea să vadă şi intrarea armatei române în Braşov, la 1916, a afirmat că melodia din „Deşteaptă-te Române” a fost împrumutată dintr-un vechi cântec braşovenesc, compus de Anton Pann, pe versurile sale „Din sânul maicii mele”. Se ştie că Anton Pann a funcţionat, mulţi ani, cântăreţ la biserica Sf. Nicolae din Braşov.

Melodia mai aduce însă şi cu cântecul al 6-lea din „Ohtoih”. Acest lucru l-a confirmat şi unul dinte elevii lui Anton Pann, dascălul cântăreţ Ucenescu. Acest Ucenescu descrie astfel, în nişte însemnări ale sale, originea melodiei imnului „Deşteaptă-te Române”: Andrei Mureşanu era în căutarea unei melodii potrivite pentru versurile sale şi, fiind invitat, într-o zi, cu mai mulţi notabili braşoveni, la preotul Bonifaciu Pitiş, de la biserica de pe Tocile, la culesul cireşelor, stând cu toţii pe iarbă, Andrei Mureşanu roagă pe Ucenescu să-i caute o melodie pentru „Deşteaptă-te Române”.

Ucenescu i-a cântat, atunci, „Din sânul maicii mele”, de Anton Pann, şi lui Andrei Mureşanu i-a plăcut foarte mult, pentru că se potrivea cu cadenţa imnului său. Pusă imediat pe note, această melodie a străbătut, ca fulgerul, odată cu imnul, în toate cele patru colţuri ale pământului românesc”[153].

În decembrie 1941, „Transilvania”[154] publică un material dedicat lui Gheorghe Ucenescu, iar pasajul referitor la imul lui Mureşan spune următoarele: „În urmă cu opt ani (deci, în 1933 – n. n.), la o şedinţă a „Astrei”, ţinută la Cluj, profesorul Silviu Dragomir, într-o conferinţă despre Bengescu, care a jucat un rol important în revoluţia din 1848, spune că acesta ar fi fost autorul imnului nostru „Deşteaptă-te Române” (ciudată chestie: falsificăm imnul lui Mureşan, dar nu actualizăm punctuaţia vocativului! – n. n.). Luând cuvântul, am spus că nu e exclus ca imnul lui Mureşanu să se fi cântat şi pe altă melodie, nu numai pe cea cunoscută, dar în ce priveşte melodia cunoscută, aceasta e o melodie după care se cântau versurile lui Grigore Alexandrescu „Din sânul maicii mele”, iar cel care a aplicat această melodie la imunul lui Mureşanu a fost cântăreţul, de la biserica Sf. Nicolae din Braşov, Gheorghe Ucenescu, care l-a cântat, mai întâi, în faţa protopopului Ioan Popazu, episcopul de mai târziu al Caransebeşului, unchiul lui Maiorescu, fiind prezent, se înţelege, şi bardul nostru naţional, şi alte persoane, adunate la o masă, întinsă pe iarbă verde, în grădina preotului Bonifatie Pitiş, de la biserica Sf. Treimi de pe Tocile, „de după grădini, pe ulicioara lui Pricop”. Am adăugat că

[153] *Biserica şi Şcoala*, Anul LVI, nr. 5 din 31 ianuarie 1932, p. 4
[154] *Transilvania*, Anul 72, nr. 10/1941, pp. 679-681

această grădină e proprietatea profesorului Ioan Pricu, directorul şcolii superioare de comerţ „Andrei Bârseanu" din Braşov. Dar nu mult după aceea, am avut o deosebită satisfacţie, când am citit, în revista „Ţara Bârsei"[155], articolul domnului profesor dr. Sterie Stinghe, în care reproduce un pasaj dintr-un manuscris al lui Ucenescu, care se găseşte la Academia Română, înregistrat la Nr. 3497, şi în care însuşi Ucenescu vorbeşte de melodia despre care a fost vorba, confirmând, deci, cele spuse de mine la şedinţa „Astrei". Continuând cercetările aici, la Braşov, pot completa informaţiile, în ce priveşte locul unde s-a cântat, mai întâi, „Deşteaptă-te Române", precizând că, de mai mulţi ani, grădina aceea a ajuns în posesiunea doamnei dr. Munteanu, care a clădit, acolo, un sanatoriu, având intrarea prin strada Precup nr. 5.

Ucenescu precizează, în manuscrisul său, că „Mureşanu căuta o melodie după care se compune un sonet", iar el a cântat mai multe cântece, de probă, iar „sosind la următorul cânt, „Din sânul maicii mele", şi cântându-l, a rămas pe lângă această melodie, obligându-mă ca, pe duminica viitoare, să mă aflu şi eu, împreună cu oaspeţii invitaţi la grădină, ca să cânt, după melodia aleasă, poezia ce o va compune până atunci.

În duminica hotărâtă, iată că vine poetul, împreună cu 4 domni români, şi, şezând cu toţii pe iarbă verde şi cu cireşe înainte, îmi dete domnul Andrei Murăşan poezia făcută, „Deşteaptă-te Române", îi probăm puţine rânduri şi, văzând că tot melosul este de minune potrivit, l-am cântat cu vocea mea tânără şi puternică. Mai repe-

155 *Ţara Bârsei,* Anul VI, 1933, nr. 6

tându-l o dată, toţi domnii, învăţând melodia din auz, cântară împreună, mulţămind şi urând multă viaţă şi sănătate marelui poet. Din ziua aceea, cântecul „Deşteaptă-te Române” s-a făcut cel mai plăcut şi mai familiar, iar eu eram poftit în toate părţile, ca să-l cânt şi să învăţ tinerimea a-l cânta bine şi regulat”[156]...

Am reprodus aceste rânduri pentru importanţa pe care o au, referitor la geneza imnului lui Mureşanu, deoarece de aici rezultă clar că poetul şi-a ales, mai întâi, melodia şi apoi a compus imnul, ţinând seama de ritmul elegiei lui Grigore Alexandrescu „Adio, la Târgovişte”, în care se cuprind versurile „Din sânul maicii mele”...

Tot atât de importantă e informaţia pe care o scoate domnul Posluşnicu, din *Arhiva*[157], pe care o dă mitropolitul Iosif Naniescu, referitor la melodia imnului nostru naţional: „Poezia de faţă, „Din sânul maicii mele”, cu melodia pe notele bisericeşti, este scrisă de însăşi mâna răposatului Anton Pann, care mi-a dat-o mie, în anul 1839, la începutul lunii septembrie, la Bucureşti”[158].

Procesul pentru „Deşteaptă-te Române”

„Raport special. Arad, 6 Noiembrie 1906. Cei treisprezece ţărani români, din Măderat, târâţi pe banca

---

[156] *Ţara Bârsei*, p. 520
[157] *Arhiva*, Anul VI, nr. 3-4, 1895
[158] Bodea, Cornelia, *1848 la români / O istorie în date şi mărturii*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982

acuzaţilor, pentru crima de a fi... cântat, vor trebui să mai stea, o dată, aici, tribunalul neaflând îndestulătoare dovezi, dacă au cântat ori ba „acel hore *Deşteaptă-te române*”. Bieţii oameni căutau să se dezvinovăţească, ca şi cum cine ştie ce crimă ar fi săvârşit. Ei au negat că ar fi cântat, cu prilejul acela, „Deşteaptă-te române” şi aceasta au mărturisit-o şi martorii Ioan Popescu, notar comunal, Moise Păcurar, jude comunal, şi Adam Vane, plăieşul satului, mărturisirile lor însă, deşi erau martorii acuzării, n-au fost primite de tribunal, ci au fost primite mărturisirile a doi jandarmi unguri, care, după ce, atunci, i-au bătut pe acuzaţi, vin acum să-i acuze... Şi acuza lor află crezământ, iar jurământul a trei români, şi încă slujbaşi, nu cumpăneşte nimic…

Procedura de dovedire merge încet. Acuzaţii sunt strigaţi, unul, câte unul, în sală şi interogaţi. Interogatoriul, cam acelaşi la toţi, se face cam în următorul chip.

Preşedintele: – Şi dumneta vinovat că kintat acsela hore „Deşteaptă-te Române”.

Acuzatul: – N-am cântat.

– Mărturiile zis că kintat.

– Am cântat, dar nu „Deşteaptă-te Române”. Am cântat „Calcă Române”... şi alte cântări româneşti.

– Jandarmul zice că văzut la dumneta că kintat.

– De văzut ştiu că m-a văzut şi nu numai că m-a văzut, ci m-a şi bătut dumnealui, dar de cântat n-am cântat „Deşteaptă-te Române”.

Terminându-se interogarea acuzaţilor, se ascultă martorii. Doi jandarmi unguri susţin că acuzaţii au cântat „Deşteaptă-te Române”, iar la întrebarea apărătorului Ştefan C. Pop, ei răspund că nu ştiu româneşte, cunosc melodia şi **le-a spus şi un jandarm român** că cântarea ce cântau era „Deşteaptă-te Române”. Apărătorul Ştefan C. Pop cere ca tribunalul să nu-i admită pe jandarmi la jurământ, pentru că aceşti jandarmi i-au bătut pe acuzaţi şi dânsul a şi făcut arătare criminală, care este în curgere împotriva lor. Tribunalul le ia jurământul.

Urmează, apoi, martorii români, notarul comunal Ioan Popescu, judele comunal Moise Păcurar şi plăieşul satului Adam Vane. Toţi trei mărturisesc că acuzaţii n-au cântat „Deşteaptă-te Române”. Tribunalul, însă, la cererea acuzatorului public, ezită a lua jurământul lui Moise Păcurar şi Adam Vane, pe motivul că, la investigaţie, au mărturisit altfel. Pe dl notar Ioan Popescu, însă, cere să-l admită la jurământ, după ce, atât dânsul, cât şi tribunalul, se arată foarte mâhniţi de faptul că, la investigaţie, ar fi spus că i-a auzit pe acuzaţi cântând „Deşteaptă-te Române”, iar acum neagă aceasta.

Interogatoriul dlui Popescu a decurs astfel:

– Cunoşti dumneata cântecul „Deşteaptă-te Române”?

– Cunosc.

– Auzit-ai pe acuzaţi cântând acest cântec?

– N-am auzit!

– La protocol ai spus c-ai auzit.

– Va fi greşeală, eu n-am spus aceasta, am spus numai că au cântat şi au făcut zgomot. Eu m-am dus, apoi, la dânşii şi i-am rugat să fie în linişte, pentru ca săşi poată ţinea candidatul programul.

Procurorul: – Cer să i-se ia martorului jurământul.

I se ia jurământul. După aceasta, ia cuvântul procurorul şi cere ca să se întregească cercetarea, pentru că martorii şi-au modificat, în decursul dezbaterii, în mod esenţial declaraţiile. Propune să fie citaţi, pentru o altă dezbatere, ca martori, Hegedűs János, Faragó István (protopretore) şi un jandarm, român de origine, Marosán Mihály.

Dr. Ştefan C. Pop: – Mă împotrivesc cererii de amânare şi rog onoratul tribunal să intre în dezbaterea procesului. Martorii, la care s-a provocat acuza, au fost ascultaţi. Aceia, la care vrea să se mai provoace, vor fi jandarmi, contra cărora eu am făcut arătare criminală, că, fără nici un drept, i-au maltratat pe aceştia, declaraţiile lor nu vor putea fi de nici o valoare în acest proces. Şi, de altfel, ei, care singur recunosc, nu ştiu nici o boabă româ-

neşte, cum vor putea să dovedească că acuzaţii ar fi agitat, cu un cântec pe care ei nu-l cunosc şi despre care li s-a spus numai că este „Deşteaptă-te Romane”. Dacă, totuşi, onoratul tribunal ar fi de părerea ca să se întregească cercetarea, atunci, la rândul meu, cererea mea este să binevoiţi a o întregi şi în următoarele direcţii: Să se constate, anume, este ori nu adevărat că, pe la alegeri, toţi candidaţii maghiari îşi animă alegătorii români cu acest cântec, pe care-l cântă chiar şi dânşii. Să se asculte, ca martor, Ilustritatea Sa episcopul Ioan I. Pap, dacă este ori nu adevărat că acest cântec, de o jumătate veac, de când s-a făcut, se cântă pretutindeni, între români, ca un cântec de libertate adevărat, dar nu de ură împotriva maghiarilor. Să se asculte ca martor comandantul regimentului din Caransebeş, dacă este ori nu adevărat că cântecul „Deşteaptă-te Romane” este luat în programul marşurilor de defilare ale armatei şi orchestrele militare îl cântă la toate ocaziile.

Tribunalul se retrage, apoi, şi, după o consultare mai lungă, reapărând, amână dezbaterea, ordonă întregirea cercetării, admite ascultarea martorilor acuzei şi respinge ascultarea martorilor ceruţi de apărare. Cei 13 vinovaţi au scăpat, deci, deocamdată!”[159].

[159] *Tribuna*, Anul X, Nr. 201, joi 26 octombrie / 8 noiembrie 1906

„Se duse Maiestatea Sa iarăşi la vânat, la Horodnice”

1855: Împăratul Franz Iosif, în Bucovina. Cernăuţi, 1 iulie nou 1855 (după depeşe telegrafice). Maiestatea Sa Împăratul sosi în capitala Ducatului Bucovinei, în 29 iunie 1855, şi descălecă la locuinţa c. r. preşedinte al Ţării, care apoi se îndură a primi pe boierime, cler şi pe autorităţile civile şi militare; după aceasta, vizită spitalul civil şi cel militar, prinsorile (închisorile – n. n.), seminarul diecezan greco-răsăritean. Pe la 5 ore după-amiază, fu masă. După masă, Maiestatea Sa binevoi a vizita solemnitatea de la Grădina Publică. Seara, fu serată militară cu facle.

În 30 iunie, dimineaţa, la 7 ore, Maiestatea Sa vizită trupele concentrate în paradă, apoi cercetă expoziţia

de industrie şi produse, în urmă localul guvernului ţării şi mai multe diregătorii civile. Apoi se deteră audienţe. După masă, Maiestatea Sa binevoi a asista la o deprindere a societăţii de vânători. Seara, iarăşi serată militară.

În 1 iulie, la 5 şi jumătate ore, dimineaţa, Maiestatea Sa asistă la o liturghie numai citită (cum e datina bisericii apusene romano-catolice), la care se afla mulţime de popor, apoi, pe la 6 ore, purcese la Rădăuţi, unde ajunsese la 10 ore, apoi, până acolo, Monarhul împărătesc, de mila poporului, între strigăte de bucurie, mai vârtos pe la locurile unde se înălţaseră porţi de triumf (Mai departe, vezi corespondenţa din Bucureştii Bucovinei, de lângă Rădăuţi).

Corespondenţa Bucureşti[160], în Bucovina, 3 iulie nou 1855. Duminică, la 1 iulie, sosi aici, la noi, Maiestatea Sa Împăratul Franz Iosif I, de la Cernăuţi, unde petrecu, de sâmbătă, către amiază, până a doua zi, dimineaţa. Cu Maiestatea Sa Împăratul veniseră Înălţimea Sa arhiducele Albreht, baronul Hess, contele Schlick, Koronini, comandantul trupelor austriece din Polonia şi contele Paap, comandantul trupelor austriece din Moldova, şi, afară de adjutantul general al Maiestăţii Sale, contele Grüne, o suită numeroasă, în care se aflară şi locotenentul Galiţiei, contele Goluhovski, şi preşedintele nostru, al Ducatului Bucovinei, contele Schmick.

În Cernăuţi, fu, la venirea Maiestăţii Sale Împăratul, şi Domnul Ţării Moldovei, A. G. Ghika, cu o suită

[160] Rădăuţi – nota Gazetei Transilvaniei.

strălucită, salutând pe Maiestatea Sa Împăratul, la sosirea lui în apropierea Principatului Moldovei.

Aici, în Bucureşti (de ce îşi numeau rădăuţenii străvechiul lor târg „Bucureşti”? Pentru că aşa tradusese Iraclie Porumbescu în română străvechiul nume slav Radomir), se primi Maiestatea Sa de toate branşele şi clasele poporimii, cu cea mai vie şi mai solemnă cordialitate. Şi coborî în locuinţa colonelului cavalerii de Herman, comandantul hergheliilor împărăteşti din Bucovina.

Îndată după vizitarea diviziei militare de onoare, primi Maiestatea Sa, la sine, pe clerul condus de un arhimandrit mănăstiresc, pe mai marii miliţiei din vecinătatea de aici şi pe autorităţile civile, care se află aici, în Bucureşti. Pe la 5 ore după-amiază, se duse Maiestatea Sa, cu întreaga-şi suită, la vânat în vecinul Codru al Horodnicelor, de unde se întoarse către 10 ore, seara, întâmpinat, la marginea oraşului, de o muzică militară şi de un foarte mare număr de popor călare, cu felinare, şi pedestru, cu torţe în mâini, care era înşirat, de la marginea oraşului şi până la casa Maiestăţii Sale.

Ieri, dimineaţă, la 6 ore şi jumătate, ţinu Maiestatea Sa o revistă mare de trupe, care, constând din două regimente întregi de infanterie, de un regiment, iarăşi întreg, de ulani şi din două baterii de tunuri, erau postate pe aproapele câmp al Frătăuţilor, o jumătate de oră de aici, de la Bucureşti. După vizitarea frunţilor întregilor coloane, făcură trupele exerciţii cu foc[161].

---

[161] Încă din timpurile lui Ştefan cel Mare, nu văzură locurile acestea atâtea trupe pe aici.

Îndată după finirea revistei acesteia militare, care urmă tocmai până la 12 din amiază, se duse Maiestatea Sa iarăşi la vânat, la Horodnice, unde a ţinut prânz (în Codru), de unde se întoarse iarăşi pe la 10 ore seara. Astăzi, după prânz, se va întoarce Maiestatea Sa îndărăt, la Viena, având a înnopta în capitala noastră, Cernăuţi"[162].

[162] *Gazeta Transilvaniei*, nr. 52, 29 iunie 1855, p. 198

Cum s-au alungat lăcustele din Storojineţ, în 1861

„La anul 1861 mi-a fost dat să văd venind la Storojineţ un soi de oaspeţi straşnici şi neînţeleşi pentru capul meu neştiutor de copil. Era într-o zi frumoasă de vară, cam pe la vreme de toacă, când s-a întâmplat lucrul.

Umbla, încă de pe la Duminica Mare, aşa vorba printre oameni că s-ar fi ivit lăcusta în ţară şi ne arăta tata – ţin minte bine – nouă, băieţilor din şcoală, nişte cobiliţe de iarbă, zicându-ne că aşa fel ar fi cam jivinele zburătoare, despre care era vorba

De era drept sau nu că au venit lăcustele prin Bucovina, pe unde anume au năvălit şi când, asta nu era harnic să spună nimeni. Sârma de telegraf nu se pomenea încă, pe atunci, şi, aşa, ne-am trezit numai deodată cu dânsele prin văzduh. Era, cum v-am spus, după amiază, când, ce să vezi, a început să se arate de după creştetele pădurii mari, din dosul curţilor boiereşti, un fel de colţ de pată pe cer, ce nu semăna de loc a nor, căci era neagră ca iadul şi, când se lăţea, când se ţuguia, tot crescând şi acoperind, din ce în ce tot mai mult, cerul din partea ceea.

Târgoveţii, ieşiţi de prin case, se uitau toţi, cu ochii înspăimântaţi, la întunecimea cerului, de unde venea primejdia şi, ca oile când se bulucesc la un loc, de frică începeau să se adune grămadă, unii pe lângă curtea veche, alţii pe lângă şcoală, cei mai mulţi însă pe lângă biserica leşească de alături, pesemne din pricină că popa lor se apucase să le citească nişte molitve de prilej. Şi se auzea, dintr-o parte şi alta, zbierete de copiii speriaţi şi răcnete de femei apucate de groază, de începuse să ne fie teamă la toţi.

Numai bătrânul boier, care deh, mai văzuse el lucruri de astea, nu şi-a pierdut cumpătul. A dat îndată poruncă la argaţi să adune căpiţe de paie, strujeni, mohor,

pleavă şi gunoi uscat şi să le aşeze, din depărtare, în depărtare, pe locul pătrat din mijlocul târgului. Şi, când s-au strâns hăt multe grămezi, ba ce zic, erau girezi, nu şagă, căci se afla tot târgul acum în picioare şi ajuta la cărat, a poruncit să le dea foc la toate deodată. Pe de altă parte, a pus pe străjeri să scoată săcăluşele şi să le încarce ţeapăn şi a împărţit şi praf la bereznicii curţii şi la toţi câţi îi ştia că au vreo puşcă sau câte un pistol pe la casă, tot cu poruncă să nu tragă focuri decât când va da el singur semnul.

Băieţii din şcoală şi copiii de pe la case – nu mai ştiu cine-i va fi îndemnat, dar mă tem, că a fost tot popa leşesc – cărăbăneau, în timpul acela, la căldări, lighene, tigăi de spijă, tăvi şi alte lucruri de casă, ca să sune, la semnul dat în un vătrar sau ciocan într-însele, tot cu scopul că doar, doar vom speria lăcustele. Că frica cea mare era ca nu cumva să încerce gâzele dracului să poposească la noi, căci n-ar fi rămas fir de iarbă, păpuşoi, orz sau secară împrejurul Storojineţului.

Şi, Doamne, frumoasă primire a mai avut lăcusta la noi! Zicea baba Zamfira – o preoteasă bătrână, ce venea pe la mama – că nici la întâlnirea împăratului cu Ţarul muscălesc, la 1821, la Cernăuţi, n-a văzut aşa comedie. Avea dreptate săraca babă, Dumnezeu s-o ierte, că aşa dandana şi poznă mare nici nu cred să se mai fi auzit cândva pe la casă de creştini. Parcă intrase tătarii, să ne robească, nu altceva.

Când a început să se dezlipească coada norului de lăcuste de marginea pădurii şi am văzut stolul lungăreţ şi

gros, aşa, cam pe la mijlocul înălţimii, de unde pătrundea bâzâitura sa surdă şi, nu ştiu cum, straşnică la urechile noastre, numai că s-a apropiat deodată unul din străjeri, cu cangea roş, înfierbântată de cele zece săcăluşe, şi a prins să le descarce, în vreme ce bereznicii şi cu ceilalţi trăgeau din puşti şi pistoale, de se zguduia văzduhul.

Şi a pornit a suna şi clopotul nostru de la şcoală, odată cu cele trei clopote de la biserică şi cu cel de la scăldători, şi s-a ridicat un vuiet de zângănituri de fier şi hârburi, şi strigăte de sute de glasuri, care, odată cu detunăturile săcăluşelor, cu pălălaia şi cu fumul cel gros al girezilor aprinse, se ridica năprasnic la cer, crunt, negru şi straşnic, de credeai că piere lumea.

Aşa mi s-a întipărit ceasul acela fioros în minte, încât n-am să-l uit cât voi trăi. Ştiu că ne apucase pe toţi un fel de turbare şi apoi ca o ameţeală, din care ne-am trezit abia când focul grămezilor de mohor, pleavă şi de paie se prăbuşise demult în cenuşă şi scrum şi nu se mai dedea sus, în cer, nici fum, nici pară… dar nici nu se zărea urmă de lăcuste”[163].

---

[163] Grigorozvitza, Em, *Povestea unui târg moldovenesc*, în Loghin, Constantin, *Scriitori bucovineni*, Bucureşti 1924, pp. 258-262

Descriptio Basarabia, în 1867

Țara și locuitorii[164]. Clima Basarabiei[165] și calitatea pământului ei. Influența pădurilor supra asprimii și a temperației climei. Statul poate permite privaților să dispună ei după plac de pădurile lor? Basarabia, după anexarea ei în Rusia, un fel de azil pentru toți, și urmările. Stârpirea pădurilor. Să emigreze oameni singuratici în Basarabia? O pădure din Basarabia. Verile calde. Morile de cucuruz.

---

[164] Având interes a ști ce scriu străinii despre noi, reproducem aceasta din „Unsere Zeit”, cursul III, fasc. 9 din 1 mai 1867. Lipsia Brockhaus.

[165] În anii aceia se scria „Besarabia”, ca în sugestia lui Hasdeu, referitoare la Negru Vodă, care ar fi fost „bess arab”, sugestie confirmată recent, când arheologii au constatat că Negru Vodă era negru, adică... bess arab – n. n.

Basarabia, fiind în proporție tare îngustă, se întinde de la 46 ½ – 48 ½ grade la lăţimea de la miazănoapte. Deci, în lăuntrul țării, clima este cam schimbătoare. Pe când, în ținutul de la miazăzi, ierburile sunt cam albastre, uscăcioase de fierbințeala soarelui, sunt acelea de către miazănoapte mult mai verzi, aproape de culoarea celor din țările nemțești. Cetatea Hotin zace într-o linie cu Viena și, totuși, iarna este pe acolo cu mult mai friguroasă decât chiar în Germania de la miazănoapte. Căci, întâi, munţii Carpaților, ce se extind foarte departe, precum și dealurile Ardealului, ce iarăși sunt împrejurate de țări muntoase, cam până la înălțimea de 8.100 pași, deschid influențele climei de la miazăzi spre sud-vest. De la nord și est străbate în țară vântul din Rusia, ce stă sub influența Siberiei, nefiind el oprit de munţi. A doua, ce este și cauza principală, aici nu se află păduri împreunate și concrescute. E drept că se află unele, însă foarte depărtate. Ici-colea se află numai câte o parte de pădure, grupe de arbori subțiri și netrunchioase, pe care nu-i lasă să crească și să se învârtoșească. Pădurile încălzesc țara, pe care o îmbracă ca cu un suman.

Să ne închipuim câteva milioane de trupine de lemn. Toate vor să crească, să devină tufoase, ele răsuflă, rivalizează, se întind. Cele mai mici trupine, ce nu pot prospera ca celelalte, se nimicesc, în locul lor, însă, se dezvoltă altele, mai puternice. Această pădure, în compoziția ei asemenea cu o personalitate ce se luptă cu sine însăși, înlătură tot ce este atacat, se cucerește pe sine. Membrii uscaţi, care împiedică aerul și lumina, îi frânge și îi folosește pe cei ce zac așternuți și putrezind la picioarele ei, îi pune ca fuscei pentru un crescământ mai

puternic. Așa sădind și pregătindu-se întru voluminozitatea sa, dezvoltă, în activitatea sa, energia, viața și căldura. Cum că așa-numita floare „limba țapului”, dimineață de dimineață își încuie pupulul și noaptea și-l desface; cum că „dionea” (o plantă), când oarecare insectă numai puțin o irită, își strânge frunzele-i lipicioase, prinzând insecta; cum că trifoiul dulce, cel mișcător, începe a tremura, când îl ating primele raze ale soarelui, toate acestea dovedesc nervozitate, viață, iritație, frecare, căldură. Și încă o sumă de trupine gigantice, arbori de pădure, dintr-înșii chiar și iarna expiră aer călduros, parcă vara ar avea azilul ei aici. De trupinele cele puternice ale lor se frânge lovirea furtunilor, pe munţi fiind, opresc vărsările cumplite de ploaie, împrăștiindu-le peste toate părțile și, prin aceasta, scutind șesurile de inundările ce vor cerceta ținuturile toate, ai căror munţi sunt dezbrăcați de păduri.

Cât de însemnate sunt aceste păduri pentru continent, pentru o țară, pentru un imperiu! Oare statul poate da voie privaților ca să dispună, după plac, de păduri? Noi am văzut, chiar sub un regim rusesc, ce stătea pe o culme mai înaltă a culturii, că proprietarii, pentru ca să-și procure parale, scoteau și vindeau, deodată, păduri până la 100.000 ruble în argint. Dacă toți sau cei mai mulţi ar face așa, atunci statului, prin înrăutăţirea climei și nimicirea puterii vegetabile, pentru foloasele momentane, dară nedurabile, ale privaţilor, i se cauzează scăderi care nu se pot îndrepta așa lesne. Proprietarul numește aroganță, amestecare în libertatea-i personală, dacă statul își propune să vegheze și peste pădurile ce nu sunt în proprietatea lui, dară cu mult mai mare este aroganța indivizilor privaţi, dacă ei, prin stârpirea pădurilor, atacă clima, ce este

a tuturor supușilor. Dacă oarecare fabrică, așezată fiind într-un ținut împopulat, ar învenina aerul, prin evaporările ei, s-ar putea dispune ca să-și strămute locul său, să se încuie. De ce, dară, să nu se oprească privaților a nu face aceea ce, dacă ar face, se întâmplă pe spezele comune. Durere că în Basarabia nu s-a oprit aceasta. Las' să fie!, se auzea vorbindu-se, și pădurile periau, ducând cu ele și puterea de avântare a țării, precum s-a întâmplat cu toate țările cărora li s-au tăiat arborii, ce le erau aripi.

Palestina, Grecia, Spania și pustiile late de pe râul Volga, ce mai înainte erau câmpii surâzătoare, cu livezi și cu tufe, ne dau exemplu despre acestea. Cu drept cuvânt, se poate zice că, cu cât mai adânc, spre răsărit, cu atât mai neînsemnată este cultura pădurilor. Țările de acolo sunt stat și se țin de stat. Dară dacă acesta este prea mare și dacă administrația se face dintr-un punct prea îndepărtat, am putea zice, din punctul matematicii de centralizare, fără ca aceasta să se repete în multe puncte municipale, atunci toate legile de pe aici, care sunt cu o pereche de mii de ani înapoiate, sunt anemice. Omeni singuratici, cărora diregătorul cu o mână le întinde ordinațiunea, iar pe cealaltă o întinde deschisă, fac cu capul „da" și, în momentul următor fac, dacă vor, chiar din contra a ceea ce trebuia să facă. Se poate că statul, ne-edând legi în privința culturii și cruțării pădurilor, a voit să nu înstrăineze pe emigranţii de care Basarabia avea așa trebuință mare, prin opririle acelea.

Precum Basarabia, încă de mai înainte, era mingea națiunilor luptătoare, care se amestecau una pe alta în relațiunile lor, așa a rămas și anexarea ei la Rusia, fără

baza legală. Acum mulţi emigrară în Moldova, de care mai înainte se ținea și, considerând limba, datinile, calitatea pământului ei, încă se mai ține. Pentru ca să se împopuleze țara, ce este cam goală de locuitori, întemeia Rusia un fel de azile, precum a întemeiat, odinioară, Romulus în Roma. La pașaporturi și alte documente nu se privea cu rigurozitate. Negutători evrei, căpitani demisionați, colonei, oficiali de la poștă și Dumnezeu mai știe încă cine, alergau aici ca să se facă posesori mari, fără să înțeleagă sau să voiască a înțelege ceva din economii. Numaidecât la câștig! Iaca, acolo, o pădure, un lemn, pentru atâtea ruble, l-a tăiat, banii i-a pus în pungă și, mai departe, unde se află altă pădure pentru arendare sau de cumpărat.

La această poftă mare de stârpire se mai adăugase una mai mică. Nobilii și țăranii jefuiau pădurile, ei tăiau fuscele mici sau nuielele de la trupini fragede, pentru ca să-și facă garduri la grădini, la curţi, pentru grajdul de găini, pentru hambarul de cucuruz etc. O stârpire de lemne cu totul nerațională, dacă cugetăm că, în locul nuielelor, se puteau folosi, ca în toate țările, spinii ce cresc prin livezi, pe care, de exemplu în Mecklenburg, Schleswig ș. a., îi sădesc pe locurile nefruptifere, încât aceste locuri servesc pentru câștigarea lemnelor de folosință. Aceasta pretinde timp, lucru și se bazează pe împroprietărire, care aici nu se caută. Nomazii nu au case, nici palate, ei au numai colibe, care se dărâmă curând, spre a emigra mai departe. Firește că se află case, și încă bunicele în Basarabia, totuşi, însă, peste tot luat, sunt aproape de colibe, fiind mici, aeroase și destruate. Sunt bunuri de câte 20.000 de morgen (măsură prusiană), pe acestea nu

se află nici o casă, nici măcar de boier, care s-ar putea asemăna cu o casă a unui țăran neamț de mijloc. Așa sunt toate, preparate pentru mişcare, în schimbare, părăsire. Urmarea acestei dezgoliri a câmpiilor a fost stricarea climei din Basarabia.

Înainte de 60 ani, 12 werst (verste, mila rusească de 1.500 pași), până lângă Hotin se întindea o pădure frumoasă, având, ici-colea, câte o livadă și puțin pământ de semănat; această pădure oprea și împărțea, cu puterea ei, viforele și furtunile de nea, sub scutul ei păstra mai multe izvoare și lacuri, încălzind și reînviind prin jurul ei prin o energie grandioasă de vegetațiune. Vitele iernau într-însa, precum se întâmplă acum în Anglia și Irlanda, și fără să pătimească aflau într-însa căldură și totdeauna nutreț. Așa am auzit eu de la niște proprietari demni de crezământ. Dar altcum este în timpul de față! Dacă călătorim peste locurile belite de păduri, spre Hotin, suntem expuși la pericolul de a ne degera mâinile și picioarele de suflarea vântului rece, dacă nu ne învelim bine în cojoace. Pustia cea mare de către răsărit, cu oamenii ei cei nomazi și cu ciurdele de vite, trimite influențele răutăcioase și spre apus, până când cultura nemțească, pe lângă dezvoltarea favorabilă a trebilor, i se va opune mai cu putere.

Ici-colea, se află, în Basarabia, arendatori și economi nemțești, dar ce pot singuraticii, cu teoria și cu planurile de cultivare, contra datinilor rele și a oamenilor rău dedaţi, care râd de ele? Cât de curând, vor deveni și ei ceea ce au ajuns și ceilalți. Dacă au venit ei cu intenție ca, în timp scurt, să-și agonisească averi și, pe urmă, se întoarcă iar în patria lor, se vor vedea înșelați. Pe ei îi

numesc venetici, pedanţi, fantaşti, care au venit numai ca să-şi deşarte pungile ce le-au adus umplute din Germania. Există despre ei tot felul de istorisiri şi anecdote; un colonel din apropiere, ce şi-a dat sabia pentru trebi de economie, pe care cugeta că le va purta tot aşa de înţelept ca sabia sa, răscoală ţăranii contra vecinului său, invidiindu-l pentru câştigul ce acesta îl aştepta de la teritoriul său, pentru că şi-a dat şi înmulţit osteneala.

În Basarabia sunt multe şi deosebite caractere, care, prin diferite arte şi intrigi, pricep să deformeze onoarea ce a rătăcit între dânşii. Deci, nicidecât nu se pot recomanda emigraţii singuratice. Numai o societate compactă, care, în co-înţelegere cu regimul, pe lângă garanţie, ar lua în posesie un teritoriu izolat de altele, după care teritoriul ar avea să extindă peste vecini o influenţă bună, cu putere impunătoare, numai astfel de colonie sau societate poate promite folos sieşi şi statului. Aceşti omeni au venit pentru ca să rămână, să se împroprietărească şi se înţelege, de la sine, că atare permanenţă se încearcă a se asigura şi agonisi prin agronomie. Coloniile nemţeşti, împroprietărite în partea de la miazăzi a Basarabiei, au fost active şi în privinţa cultivării pădurilor, făcându-şi fiecare datoria de a sădi, în fiecare an, câţiva arbori, cu scop că din aceia se vor naşte păduri. Deşi acestea mergeau încet, totuşi sunt grupe de arbori şi, cunoscând vânjoşia poporului nemţesc, se poate spera progres întru întreprinderile lui. De cumva, însă, după ce am călătorit sub razele arzătoare şi prin nori de pulbere, aflam, undeva, vreo pădurice de acestea, viaţa din ea, ce niciunde nu se află în asemenea măsură, serveşte de caracteristică pentru pădurile din Basarabia. Toţi şi toate

aleargă, de pe pustietatea fără arbori, și umblă către acest azil umbros și învietor: această pădure, în timp de vară, este un fel de grădină de animale, în care tot ce viețuiește se ascunde. Pe cât de scurtă este iarba de pe pustie, pe atât de înaltă, până la piept, crește ea sub scutul arborilor ce îi atrag roua și umezeala. Este forte bine dacă călătorul umblă în călțuni înalți, căci nu este a se feri numai de geniste (Ginster, unu soi de plante) ilice (arbore spinos) și alți spini, ci încă și de alta ce, din tufa întunecoasă, ce o atinge piciorul, se întinde un corp neted, lucitor, de 4 pași de lung, el clatină, șuieră, se târâie printre ramurile tremurătoare. Mai încolo se codește câte o șopârlă de 12 policari de lungă, pe spate verde, cu punte negre pistruiată, pe pântece cam galbenă-verde, cu solzi, de la cap, până la vârful cozii. Câte zburături, fluturări, ciripiri, vuiete, sfredelituri, șuierături în această pădurice!

Colo, în sus, vezi sute de cuiburi, un sat de ciori flutură în aer, pe deasupra arborilor! De cumva se scutură cutare trupină, nenumărate gâturi încep a cârâi, își freacă clonțurile, de câte 3 policari, de crengi, ca și când ar avea să arate că ce ar fi de așteptat de la acest pumnar sau de la cela. Din cuibul verde, de sus, cobețul privește, să observe vreun iepure, ce nu-i scapă așa ușor. Cu repeziciune se coboară la el și, pe loc, după el, câte un corb, amicul de vânătoare al lui, cu care împreună atacă, din toate părţile, pe biata vită fricoasă, sărind, fluturând, zburând, îl ajung și îl prind, iar cel dintâi îl sapă cu clonțul.

Broaștele încă au cor însemnat. Din depărtare este semnalizată pădurea, prin corurile lor nearmonioase, călătorii se bucură când le aud, știind că se scapă de fier-

binţeala soarelui, intrând la răcoare şi umbră. Între toate vocile, însă, sună mai tare cele ale filomelelor nenumărate. Deşi nu bat ele aşa de curat şi sonor ca şi cele nemţeşti, totuşi sunt filomele şi mulţimea lor, mai la fiecare 12 paşi se aude câte una, suplineşte sonul metalic, ce lipseşte vocii lor. Pe cât de friguroasă este iarna, pe atât de caldă este vara, ea e cu mult mai caldă decât în cutare parte a Europei de la apus, sub asemenea lăţime ecuatorială. Şi precum acolo frigul cel mare se simte din lipsa pădurilor, aşa la noi căldura fierbinte tot din acea cauză. Pentru iarnă, pe acestea le putem numi, acolo, cojoacele, din contra, pentru vară, aici bureţii ţării, fiindcă pădurile atrag umezeala din atmosferă în sine şi, pe urmă, o lăţesc peste ţară.

Cât de răcoros este pentru ochi şi nervi a privi la un lac limpede, la apa curgătoare! Unde sunt miile de izvoare, lacuri şi râuri, ce şerpuiesc şi recreează toate părţile Germaniei, fiind cam totdeauna pline, pentru că arborii şi tufişul de pe ţărmuri le scutesc de razele secătoare? Sunt şi aici lacuri, de exemplu acolo unde, între movile mici, se stoarce puţintică apă noroioasă de printre nişte arbori ce stau mai la deal, un eveniment pe care se încearcă a-l folosi în sfera lui. Persecutându-l, cam două verste, în sus, se află vreo şase mori de cucuruz, care nu sunt mai mult decât colibe găurite, aşezate sau, mai bine zicând, două lăzi de scânduri, lângă care abia se mişcă o roată de moară. Ţărmurii acestui lac sunt pretutindeni goi, nici un arbore pe ei, nu sunt nici tufe de spini, unicul scut contra razelor soarelui este adâncimea albiei lui, care din ce în ce se îngroapă mai mult în glod. De ce nu se adună aceste colibe la un loc, făcând din ele o moară

bună, cu mai multe pietre, făcând din lacul acesta altul mai mare, care și vara ar face serviciu? Dar aici fac toți, țărani și nobili, după mintea lor. Pădurile se strică și, cu ele, și lacul, precum și morile zidite pe el, care, firește, nu se vor mişca de razele soarelui”[166].

[166] *Albina,* II, nr. 52-159, Viena, miercuri 10/22 mai 1867

Avramu Jancu.

Înmormântarea eroului Avrama Iancu

Naţiunea română, care, de un timp, încoace, a pierdut foarte mulți fii bravi și meritaţi de ai săi, din 11 a lunei curente (septembrie 1872 – n. N.), iar are mai puțini cu unul.

Avram Iancu, acest erou al munților Apuseni, din Transilvania, care, la anii 1848/9, în lupta pentru libertate și independență națională, și-a câștigat cel mai onorant și demn de admirație nume, care, prin tactica-i înțeleaptă și eroismul său neasemănat, a facut să-l admire chiar și străinii inamici seculari a tot ce este român și aparține la eterna rasă latină, zic acest mare bărbat, care unic și-a sacrificat viața pentru fericirea națiunii sale mame, nu mai este între cei vii, marele său spirit a deșertat corpul plin de suferință, la 11 septembrie a. c., pe la 3 ore, dimineața, în Baia de Criș (districtul Zarand), și a zburat la Creator, ca chiar și după moarte să ne fie protector înaintea tronului divin, precum a fost esemplul castităţii, onoarei și gloriei românismului, aici, pe pământ.

Iar mult maltratatul său corp s-a înmormântat, în 13 al acestei luni, cu pompă și splendoare nemaipomenită în acest district, demnă de eroul general, în a cui onoare s-au adunat aprope la 4.000 de români inteligenţi și popor din intreg districtul Zarand, și o mulțime de inteligenți din ținutul Abrudului, unde fericitul a petrecut cea mai mare parte a vieții sale.

Aici se aflau, între alţii, și colegul său, Simeon Balint, protopop în Roșia Abrudului, avocatul Nateir Micola, Andreica din Câmpeni și alţii.

La ceremoniile besericești, după ritul gr. or., au asistat, sub pontificarea protopopului din Brad, Niculai Mihălțianu, 30 de preoţi, toți îmbrăcați în ornamentele lor besericești.

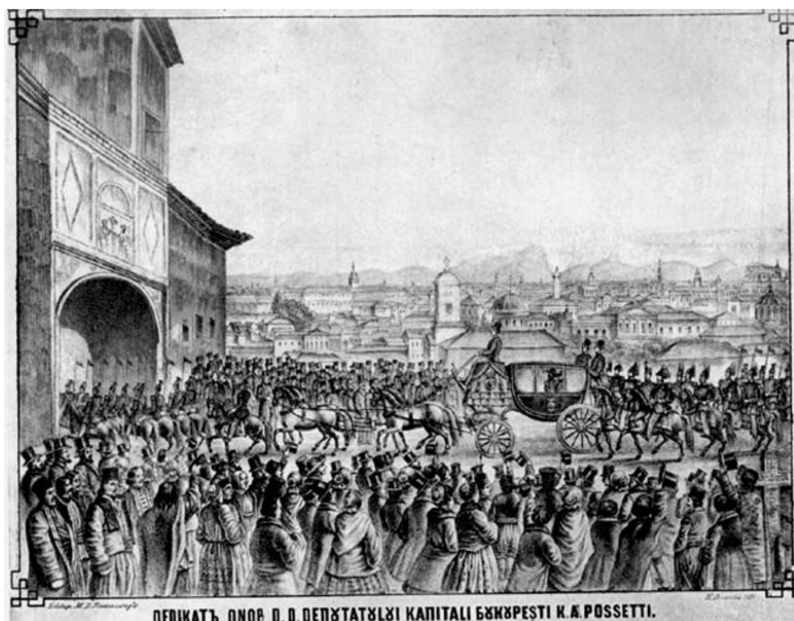
Înainte de a pleca conductul funebral impozant, concomitent cu un șir lung de făclii și de jalnicele tonuri a două bande muzicale, de la cvartirul junilor Ion Simionaș și Ion Vlasa, unde marele cadavru a fost așezat, protopopul pontificant a rostit o cuvântare excelentă plină de inimă, simțăminte și logică, iar ajuns la cimitiriul comunei Țebea, la goronul nemuritorului Ursu Horia, lângă care martirului națiunii române i-a fost menit locul de repaus, avocatul din Baia de Criș, George Secula, suindu-se pe o masă, a rostit altă cuvântare funebrală, care, pentru conținutul ei plin de spirit național și patriotic, a adus în uimire pe toți ascultătorii.

George Secula, în acest discurs, a dat o nouă dovadă despre rara-i capacitate și erudițiune, ce-l caracterizează (ambe aceste cuvântări se vor publica, cât mai curând).

Seara, s-au adunat mai mulți inteligenţi condoleanți români la otelul din Baia de Criș, unde s-au purtat mai multe toaste, în onoarea și nemurirea defunctului. Numai pe la 2 ore s-au despărțit, cu deviza că Avram Iancu este și va fi pururea neuitat la români.

Noi, din parte-ne, zicem: La etern binecuvântată țărnă a acestui mare patriot și memoria lui neuitată și neștearsă din inima fiecărui român adevărat! / Baia de Criș, 15 septembrie 1872 / **Ionulu lui Tanasie**"[167].

[167] *Federațiunea*, nr. 93 – 693, Anul V, joi, 19/7 septembrie 1872, p. 1

Cuza, cu sabia ţării, nu cu a sultanului Abdul-Aziz

Comparată cu Frumoasa din Pădurea Adormită, tânăra Moldo-Vlahia, trezită din somnul multisecular, în care zăcuse, câştigase simpatia francezilor, mai ales că fruntaşii românilor din cele două provincii dunărene unite studiaseră la Paris şi îmbrăţişaseră mai toate ideile revoluţionare, de sorginte masonică – desigur, pe care la promova Franţa. Informaţiile pe care le vehicula presa franceză, imediat după unirea din 1859, provin, în general,

de la poetul Dimitrie Bolintineanu, care era liderul ambasadorilor români, din postura de reprezentant al lui Alexandru Ioan Cuza pe lângă Înalta Poartă. Ziariştii francezi, aidoma ziariştilor din toate timpurile şi din toată lumea, spun adevăruri pe jumătate, iar trimiterile la studiile lui Cuza la Paris, unde viitorul principe studiase, cam superficial şi fără continuitate, Dreptul, pun accentul pe ceea ce şi contează: deschiderea lui Cuza spre novator şi spre umanism.

„Prinţul Cuza a venit, în 1834, pentru a face studii în Franţa; a petrecut mai mulţi ani aici, apoi a avut diverse funcţii în ţara sa. În 1848, Ion Alexandru Cuza făcea parte din acea mână de bărbaţi tineri, care s-au întâlnit la unul dintre ei pentru a examina care pot fi înlesnirile pe care să le ceară Porţii, dar au fost arestaţi şi trimişi în Turcia pentru a răspunde în faţa justiţiei otomane pentru acuzaţiile de complot, care li s-au pus în vedere. Câţiva dintre ei au încercat o rezistenţă în faţa soldaţilor trimişi să-i aresteze; mai mulţi fuseseră răniţi. Cuza făcea parte din convoiul îndreptat spre Dunăre; prizonierii fură îmbarcaţi într-o şalupă turcească, care, fiind condusă prost, eşuă la Brăila, port românesc. Era vremea nenorocirilor. Era nevoie, în mijlocul oboselii şi a sălbăticiei, să prindă puteri pentru a se apuca de lucru. Câteva sticle cu vin de Franţa s-au găsit, nu se ştie cum, în bagajele prizonierilor. Escorta a acceptată să împartă conţinutul, dar împărţirea a fost inegală. Faptul că prizonierii care erau uşor răniţi au profitat de euforia gărzilor pentru a se salva", Cuza numărându-se printre fugiţii de sub escortă"[168].

[168] *Le Monde illustré*, 12 martie 1859, p. 170

Revenit în ţară, după o amnistie pronunţată de prinţul Ghika, Cuza a fost numit pârcălab de Galaţi, „adică administrator al oraşului Galaţi”. Povestea, interesantă şi plină de exotic pentru cititorii francezi, continuă cu interesul lui Cuza pentru problemele concetăţenilor săi, de altfel reală, cu prietenia care-l lega de Vasile Alecsandri, „moldovean prin naştere, francez prin educaţie”, care şi-a „consacrat toate forţele, în prima sa tinereţe, propăşirii literaturii ţării sale, căreia i-a dat un nou impuls”, Alecsandri fiind şi iniţiatorul primului teatru naţional românesc, şi prin scrieri, şi prin organizarea unei astfel de instituţii de spectacol. Apoi jurnalistul, doamna Emeline Raynaud, povesteşte despre dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza ca domnitor, intuind eforturile pe care va trebui să le facă pentru recunoaşterea unirii nu atât de către Turcia, cât de către Anglia. Numai că simpatia faţă de insula de latinitate din marea slavă din Răsărit însemna nu doar o forţă în Franţa, ci şi în întreaga Europă. Simpatia este, în fond, şi temelia, dar şi învrednicirea întru noroc.

Povestea întâlnirii lui Alexandru Ioan Cuza cu sultanul Abdul-Aziz este cunoscută din amintirile lui Bolintineanu, dar „Le Monde illustré” o relua, în 23 iulie 1864, pentru că demnitatea ostăşească avea mare trecere, atunci, şi printre francezi. După uzanţă, fiecare domnitor român primea de la sultan câte o sabie de ofiţer de ieniceri (un domnitor român era egal în grad cu un colonel turc), cu care să depună jurământul de credinţă faţă de Înalta Poartă, dar Cuza a refuzat sabia lui Abdul-Aziz, spunând că lui îi este suficientă sabia pe care i-a încredinţat-o ţara şi că nu se va atinge niciodată de o alta.

Sultanului i-a plăcut răspunsul, a apreciat şi dârzenia oşteanului ajuns prinţ din voia ţării şi nu s-a supărat; dimpotrivă, l-a invitat pe Cuza Vodă în biroul său, din Palatul Imperial Dolma-Baqtché, unde au convorbit îndelung. Crochiul cu „Întrevederea cu Sultanul" a fost realizat de Carol Popp de Szathmary, dar nu l-am întâlnit prin presa românească şi nici în cadrul colecţiei impresionante cu desene de Szathmary a Bibliotecii Universitare din Cluj-Napoca.

În timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, Franţa era mereu şi mereu interesată de personalitatea şi de reformele acestei personalităţi inedite în istoria Europei Răsăritene. Apăreau studii, precum „Réponse des saints lieux d'Orient au mémoire du gouvernement des Principautés-Unies sur les monastères grecs" (Paris, 1863, octombrie), „Dépêche d'Ali-Pacha au prince Couza" (Paris, 1864, aprilie 30), „La France, le Prince Couza et la liberté en Orient" (Paris, 1864, 5 iunie), iar principalele jurnale şi săptămânale franţuzeşti, inclusiv cele ştiinţifice, îi urmărea îndeaproape destinul, pentru că ivirea lui în istoria europeană însemna mai mult decât o întâmplare, după cum sesiza „Le Mémorial diplomatique: journal international, politique, littéraire et financier", în 1859. „Les Temps" (1865, septembrie 25), „Journal des débats politiques et littéraires", care observa, cu obiectivitate, că „Opera prinţului Cuza este o operă originală" (1859, februarie 4, 18, 19, 22, 24, 28, martie 6, 14, 20, aprilie 12; 1860, noiembrie 25; 1861, aprilie 26, august 11;1863, august 10; 1864, septembrie 10; 1865, aprilie 12; 1866, februarie 28, martie 3, 7, 12, iunie 26 etc.), „Le Rappel", „Le Constitutionnel", „La Figaro", „Journal du

dimanche”, „La Petit journal” şi, desigur, „Le Monde illustré”, hebdomadar în care se publicau şi mărturii iconografice ale vremii, cu Alexandru Ioan Cuza în primplan.

În „Annuaire généalogique des maisons souveraines en Europe depuis le commencement du XIXe siècle” (p. 211), de H. R. Hiort-Lorenzen, apărut în 1886, se prezenta şi o interesantă genealogie a „Casei Cuza”: „Alexandru-Ioan I, prinţ domnitor de România, născut la 20 martie 1820, mort în 15 mai 1873, fiul lui Ioan Cuza (născut în 1798, mort în iulie 1884), ales domnitor al Moldovei, în 17 ianuarie 1859, şi al Valahiei, în 5 februarie 1859 (24 ianuarie e datarea pe vechiul calendar – n. n.), a primit titlul de principe de România în 28 iunie 1864, abdicând la 23 februarie 1866; însurat, în aprilie 1844, cu Elena, născută în 29 iunie 1825, fata contelui Rosetti. Copii, doi: Alexandru, născut în 15 martie 1863; Dimitrie, născut în 18 mai 1866”, ambii făcuţi cu „principesa Obrénovitch, mama regelui Milan al Serbiei” („Le Figaro”, 1886, noiembrie 1).

Epistole politice: Ex-Principelui Alexandru Cuza

La Wiena

„La 13 decembrie 1863, punând din nou pe tapet chestiunea mănăstirilor închinate, ai trimis la Cameră pe domnul Steege, spre a ne vorbi de „patologie, de nervozitate, de fapte și pasiuni meschine”, și cerând 82 de milioane, să ne zică că „ne face un dar”, ne dăruiește moșiile națiunii române. Momentul era propice, atunci, de a profita de greșelile unora, de neștiința altora, de pasiunile

generale și a le exploata în bine sau pentru scopuri rele, meschine. Ai profitat de tot, ai exploatat tot, însă în rău, și, după izbândă, te-ai crezut deja un om mare și, imitând pe Mohamed al domnului Eliade Rădulescu, când se preumblă între cadavrele victimelor sale, ai zis cu dânsul:

„Dacă-am amăgit lumea datoria mi-am făcut;
Slava mea este mare pentru că o am putut”.

Ți-ai ales însuți slava amăgirii; ai avut-o deplină, pe cât amăgirea a dăinuit, și nu te poți refuza de a bea acum din cupa adevărului și a te culca precum ți-ai așternut.

În chestiunea monastirilor închinate, ca și-n aceea a proprietății, n-ai făcut decât a lua programa revoluțiunii de la 1848, a o suci, a o schilodi și a o precupeți în paguba tuturor. În chestiunea monastirilor închinate, ca-n toate celelalte, darul ce ne-ai făcut a fost pagube materiale și morale, pe care le plătim acum în toate modurile, „căci este fatal, a zis în Cameră domnul Ion Brătianu, ca națiunile să plătească chiar mișeliile celorlalți, când comit greșeala de a le-ndura”.

Binevoiește, dar, principe, să trecem împreună în revistă și-această chestiune și te vei convinge însuți cât de amare sunt darurile tale.

Proclamațiunea Revoluțiunii de la 1848 zice, în articolul 12: „Emanciparea monastirilor închinate”. „Poporul român, adaogă proclamațiunea, decretă a se scoate moșiile monastirești închinate de supt orice mâncător.

Poporul român dă lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu și ia de la Farisei ceea ce nu este al fariseilor, ca să dea săracului, care e fratele Domnului”.

Divanul Ad-Hoc, mai cu seamă cel din Moldova, a hotărât această chestiune tot în acest sens. Îndată ce ai fost numit Domn, câțiva deputați din Adunarea din București și-au adus aminte de drepturile națiunii, de decretul de la 1848 al poporului român și de voturile Divanurilor Ad-Hoc, și, profitând de cererea arendatorilor de a li se face o ușurare, cer ca guvernul să ia în băgare de seamă acea cerere și măsurile ce le va lua să fie generale pentru toate moșiile Statului. Ministrul Măriei-tale declara, atât în Adunare, cât și în „Monitor”, că averile monastirilor închinate „sunt așezăminte cu totul independente de guvern; că în administrarea averii lor guvernul n-are altă ingerință decât a constata cifra veniturilor și a opri de a se înstrăina parte din averea lor, sau a tăia pădurile”. Iacă întâiul dar ce ne-ai făcut în această mare chestiune națională, în a doua lună după suirea-ți pe tron.

Domnul Vasile Boierescu și alți deputați au protestat în Adunare contra cuvintelor Ministrului Măriei-tale. Ziarul din București „Naționalul”, supt direcțiunea domnului Vasile Boierescu, a scris, la 30 martie 1859: „Au doară egumenii greci, care se înavuțesc în țară și trimit banii în străinătate, formează Stat în Stat? Nu credem că dl Ministru ar voi să ia asupră-și răspunderea unui asemenea principiu”.

Subsemnatul am susținut îndată dreptul națiunii („Românul”, 31 martie 1859). În „Românul” de la 16

mai, am publicat un articol, supt titlul „Monastirile românești, închinate la Sfintele locuri”, în care am arătat drepturile absolute ale națiunii, întemeiate pe hrisoave domnești, pe actele de donațiuni și pe fapte, asupra acestor averi; am combătut apoi cuvintele și lucrarea Ministrului Măriei-tale și am cerut stabilirea dreptului. Domnul C. A. Aricescu a publicat, în „Românul” de la 28 mai, un articol, supt titlul „Chestiunea monastirilor închinate”. Domnia sa protesta contra cuvintelor Ministrului, reproducea în parte un articol al domnului Ubicini, prin care, cu istoria în mână, constată dreptul absolut al națiunii asupra acestor averi și încheia, zicând: „Așadar, țara, prin reprezentanții săi, are dreptul de a dezlega această chestiune ca toate celelalte; și nimeni nu se poate amesteca în drepturile noastre ca stat suveran și autonom”.

Ce ai făcut cu această lucrare, ce-ți spuneam atunci, în „Românul”, că „este chestiune de politică, de autonomie, de avere materială, de respect al proprietății, de întărire a guvernului și a Statului”? Ce ai făcut cu dânsa, la începutul domniei și când erai susținut de legi, de drepturile și voturile națiunii, de opiniunea publică în afară și de momentul favorabil ce ți-l oferea războiul franco-austriac? Nu numai că n-ai dezaprobat pe Ministru, dar încă, în contra tuturor drepturilor națiunii, amăgești, în 1860, pe miniștri, zicându-le că „puterile garante ți-au comunicat oficial Protocoalele Conferințelor de la Paris și ți-au cerut a te supune lor, și-i faci, astfel, a se conforma cererii ambasadorului Rusiei, conținută în Protocolul XIII, și a convoca pe călugării greci, în conferință, la București, spre a dezbate cu dânșii asupra

acestei chestiuni pe deplin națională. Iacă al doilea dar ce ne-ai făcut în această mare chestiune națională.

Venind, atunci, la Ministerul Cultelor, găsesc convocările făcute și trimise călugărilor greci și-mi ceri cu insistență a expedia îndată și pe cele către comisarii români. La propunerea mea, îmi afirmi că Protocoalele ți s-au transmis oficial de către Puterile Garante și, pe a doua parte, neputând crede că puteai șugui cu atâta cutezare și într-o chestiune atât de gravă, ia pe de altă parte, convocările către călugării greci fiind deja de mult expediate, am trimis și pe cele ce priveau pe comisarii de aici, numind însă comisar pe onorabilul domn C. Constantin Bosianu.

După aceasta, voind a cunoaște cuprinderea notei prin care s-au fost comunicat Protocoalele guvernului României, o caut în Ministerul Cultelor, în acel al Afacerilor Străine și, negăsind-o, o cer prin telegramă Ministrului de la Iași, Cogălniceanu. Acesta îmi răspunde că a căutat-o și dânsul în deșert și n-a găsit decât o epistolă vizirială, prin care se recomandă Principelui protocolul în chestiunea monastirilor. Venind, din nou, să-ți cer Nota în chestiune, fuseși silit a-mi spune, în sfârșit, că nu este o asemenea notă și că ai lucrat după cererea și interesului Vizirului. Iacă al treilea dar ce ne-ai făcut.

Văzând cursa, și-aș putea zice trădarea, avui recurgere la o convorbire telegrafică cu Primul ministru din Iași și, totodată, și Ministru al Cultelor. Iată câteva pasaje din telegrafica convorbire cu domnul Cogălniceanu, pe

care le reproduc fără a ține șirul dialogurilor, ci cuvintele fiecăruia în totul.

Cogălniceanu: „Lupta a început cu călugării; chiar când legile administrative sunt pozitive și se opun. Calea trasă de Protocol are să ne fie fatală, fiindcă unii din reprezentanții străini ne sunt contrarii. Trebuie, dar, să lucrăm cu multă energie și împreună înțelegere.

Opiniunile tale sunt foarte bune și socot că nu trebuie să ne mulțumim numai cu cele ce se zic de testamentele părinților noștri. Ei aveau alte trebuințe și noi altele. Eu m-am ocupat de chestiunea monastirilor închinate foarte mult și din experiență te pot încredința că sunt multe testamente în care nu se cuprinde nici o condițiune. Statul are pururea dreptul de a trage o parte din veniturile monastirilor. Biserica nu era despărțită în Biserica grecească și în Biserica română. Prin urmare, călugării, refuzând acum de a contribui la sarcinile Statului, voind a face o biserică deosebită de Biserica Națională și sute de ani neîndeplinind condițiunile ctitoricești, rezultă că acum trebuie să-i privim ca niște răi depozitari și să le luăm averea. Vin, acum, la partea practică: cum să se facă aceasta? Să se întrunească comisiunea. Grecii ori vor înfățișa, ori nu vor înfățișa testamentele. Aceasta nu face nimic. Ei au înfățișat destule documente în memorandul de care ți-am vorbit. Negocierile neizbutind, precum sunt sigur, comisarii noștri vor face un raport în concluziuni. Acest raport va trebui să se comunice comisiunii centrale, spre a face un proiect de lege atingător de această chestiune, care proiect se va supune apoi Adunărilor. Numai cu chipul acesta vom fi scutiți de răspundere înaintea nați-

unii. Iacă opiniile mele. Ele sunt și ale tuturor amicilor noștri politici de aici.

Revenind acum la actualitate, te rog spune-mi dacă călugării se împotrivesc la scăderea făcută arendașilor și la minunata măsură ce ai luat-o de a împărți calicii pe la monastiri.

Îndată ce se va închide Camera, voi veni la voi. Până atunci, bine ar fi ca tu să-mi trimiți aci un om de conființă, care să aibă ideile tale.

Pentru unirea școlilor (de care îmi vorbești), eu am primit de la Cameră *carte blanche* pentru tot ce privește instrucțiunea publică. Asemenea și pentru armată. Eu ți-oi trimite ție tot ce voi face la trebile interioare, culte și instrucțiune publică. Deci, te rog și pe tine, și pe Brătianu să-mi trimiteți toate dispozițiile atingătoare de acestea. În genere, să știi că aici voi aveţi jumătate din trupul, sufletul și voința voastră, și nu credeți că guvernul meu este precum îl descrie *Tribuna*".

C. A. Rosetti. „Partea întâia a depeșei tale este întocmai cu ceea ce am voit a zice. A doua, însă, voi pune-o în dezbaterea alor noștri, căci cred că, în momentul când vom proceda la acțiune, trebuie să facem atât de iute și-atât de radicale, încât, când vor afla, străinii să găsească un fapt împlinit și foarte anevoie de descurcat. N-avem a ne teme de națiune, ci de cei care sunt contra națiunii. Voi vorbi însă cu ai noștri și la timp te voi înștiința.

Noi nu suntem datori a ne supune protocoalelor. Ele nu ne obligă decât dacă în corpul Convențiunii este ceva prescris. Predecesorii noștri au făcut mare rău supunându-se acestei cereri. În protocoale sunt multe lucruri rele, cum, spre exemplu, legea electorală, unde se zice că n-o putem modifica decât la a doua sesiune și cu aprobarea străinilor. Sunt și lucruri bune, pe care însă nu le putem pune în lucrare, nefiind cuprinse în Convențiune. Așadar, protocoalele nu sunt o lege pentru noi. Acum, că s-a făcut greșeala, trebuie să căutăm cum să ieșim dintrînsa. Cred că călugării n-or să voiască s-aducă actele donațiunilor; de nu le vor aduce, chestiunea nu se poate dezbate, fiindcă ei nu se supune; de le vor aduce, se va dovedi că le-au călcat în totul și necurmat.

Sunt încă de părere că la acele monastiri unde vom găsi actele originale să punem noi și îndată în lucrare a lor prescriere. Ce pot face călugării sau, mai drept, Rusia, căci dânsa îi susține? Nu putem să ne temem că vom fi expuși la invaziuni, fiindcă voim să facem să se respecte testamentele. Cu cât cineva s-arată fricos, cu atât dă dorință rivalului său a-l ataca. Să ne arătăm hotărâți a menține drepturile noastre, testamentele părinților, și să le menținem cu tărie, și vor fi siliți a se supune, căci Europa nu este în stare a ridica noi încurcături în Orient pentru moșiile călugărilor, și mai cu seamă când dreptul este al nostru. Pentru aceasta însă să nu șovăim un minut, să nu ne sfiim de nici o amenințare, căci ei vor amenința foarte, pentru că nu pot face nimic mai mult. Să nu neglijăm, de a lucra și noi în afară, la Torino, la Paris, prin presa străină, spre a ne atrage sprijinul din afară.

Dacă admiți această linie de conduită, să ne gândim la punerea ei in lucrare, și orice idee va avea fiecare din noi, să ne-o comunicăm, orice lucrare să fie făcută deodată de către amândoi, în acesta ca în toate. Ar trebui încă să întrunim cât mai curând ministerele prin firul electric.

Călugării aici nu cutează a se împotrivi la nimic. Tot ce fac este, unde pot, a amâna și a ne opune inerția. Am dat doi, pân-acum, la criminale și sunt sigur că, în două luni, voi trimite pe cei mai mulți.

Te îmbrățișăm toți cu frăție și te asigurăm că vom merge cât de statornic și cât de departe vei voi. Fă unirea instrucțiunii și a armatei cât mai curând”.

După această convorbire, voind a înlătura cât mai era cu putință răul ce îl făcuși, m-am înțeles cu dl Bosianu și, prin întreaga aprobare a consiliului, am făcut comisarilor noștri o adresă, prin care erau invitați a dezbate mai întâi chestiunea prealabilă, adică: „Până la ce grad pot fi competenți de a examina această chestiune împreună cu niște persoane străine; dacă acea examinare poate fi conformă cu articolele 22, 23 din tratatul din Paris, din 1856, și cu articolul al 2-lea din Convențiune, care constată că nu poate fi nici o ingerință străină în afacerile noastre dinlăuntru; dacă, în fine, această chestiune nu este de pur drept interior și care trebuie, prin urmare, să se reguleze de către puterile legiuitoare ale țării”[169]. Acea adresă ți-am adus-o ca s-o subscrii; însă, întâmplându-se conflictul între noi, în privința regimului constituțional,

[169] Vezi și *Românul* de la 11 octombrie 1867.

ți-am lăsat-o pe masă. Domnia ta n-ai mai subscris-o, ai lăsat pe comisari în încurcătură, i-ai silit a se întruni în conferințe cu comisarii străini, și acesta este al patrulea dar ce ne-ai făcut în chestiunea acestor averi.

La 4 august, comisiunea centrală, încunoștințată de modul cu care compromiteai și autonomia țării, și chestiunea averilor, ei îți fac o adresă, în care îți spun că acea comisiune „constituie o abatere de la regimul constituțional și o încălcare a dreptului de autonomie a țării, și-ți declară că această chestiune este cu totul de competența puterilor legiuitoare". Adresa n-avu nici un efect asupra-ți și nu furăm scăpați decât prin lăcomia călugărilor și prin dibăcia domnului Bosianu, care izbuti a face să se dizolve comisiunea, fără nici un rezultat, lăsându-ne numai dreptul de a trece în registrul istorie al cincilea dar ce ne-ai făcut în această chestiune națională.

Profitând de această chestiune, pentru a specula drepturile și interesele națiunii, lucrezi în afară, până la 1862, și nu mai știm nimic despre această chestiune, decât că călugării greci domneau absolut în țară și guvernul Măriei-tale era umilul executator al voinței lor. Și aceasta a spus-o însuși dl Cogălniceanu, în ziua de 25 ianuarie 1862, adică în a doua ședință a Camerelor întrunite. Iaca interpelarea sa.

„Întreb pe Minister de are cunoștinţă că, pe niște motive ce cu greu s-ar putea mărturisi și justifica, moșiile monastirilor pământene, închinate locurilor de jos, sunt a se da în arendă, în zilele de 1 februarie viitor și înainte, adică în mijlocul iernii, cu 15 luni înaintea expirării aren-

dărilor actuale, și cu condițiuni cu totul necompatibile cu driturile și interesele țării, condițiuni care, până acuma, s-au fost respins de către toate ministerele anterioare din Moldova.

Îl interpelez de a ne spune pe ce motive legale, odată cu încuviințarea arendării moșiilor monastirilor pământene închinate, ministerul a prejudecat și chestiunea de fond a monastirilor pământene închinate, punând chestiunea într-o cale contrară autonomiei țării, și protestată de corpurile legiuitoare, și aceasta fără a se înțelege măcar cu ministerul din București, ca pentru o chestiune de interes comun, mergând până a face o încheiere a consiliului și a adresa Domnitorului un raport cu totul contrar adevărului și actelor anterioare ale guvernului, ba a primi și chiar intervenirea și asistența individuală a unor consuli, în însăși deliberațiunile unei chestiuni ce nu se poate hotărî decât în țară și prin țară".

Iacă, Principe, cum însuși dl Cogălniceanu ne arată al șaselea dar ce ai făcut țării în această mare chestiune națională.

„Monitorul" declară că cestiunea se va hotărî în ţară şi de către ţară, se şi face propunere, pe baza drepturilor ţării, care se votează de Adunare. Opiniunea publică, prin toate organele ei, te împinge şi te susţine să intri pe calea naţională. Guvernul francez, prin foaia sa oficioasă, *Le Constitutionel*, te îndeamnă, te provoacă să devii român şi el te va susţine:

„Să cuteze a o întreprinde şi Europa de la 1789 va aplauda”.

Ai cutezat, în adevăr, însă pentru a lucra în contra voinţei, a intereselor drepturilor naţiunii; ai cutezat a respinge toate voturile naţiunii şi, într-un consiliu de miniştri prezidat de Măria Ta, să declari oficial că te supui unui ordin al Patriarhiei, să devii vătaful de curte al călugărilor greci şi a ne face, astfel, pentru a şaptea oară darul de a compromite chestiunea şi a umili Statul Român.

Nu pot, într-o singură epistolă, să-ţi aduc aminte toate violările de lege ce ai comis în această chestiune şi câte avertismente ţi s-au dat în presă; să-mi dai voie însă să-ţi aduc aminte, în această privinţă, câteva linii dintr-unul din articolele dlui Cesar Bolliac, publicat în „Românul” de la 4 Decembre 1862.

„Guvernul a dat, prin această umilă supunere la acea enciclică patriarhicească, care nu poate fi altceva decât un „firman deghizat”, emanat şi acela dintr-un „ucaz”, o lovitură teribilă Independenţei Statului nostru. Prin această umilinţă a guvernului se umileşte naţiunea chiar şi se creează un precedent …

A veni un ordin de-a dreptul de la Patriarhia Constantinopol în Ministerul Cultelor din România, măcar de-ar fi şi spiritul acelui ordin oricât în folosul nostru, şi Ministerul Cultelor ar zidi îndată, pe acel ordin, un referat, a supune acest referat consiliului de miniştri şi-acesta ar aproba motivul şi forma acestui referat etc., etc.

O, negreşit că ruşii n-au cutezat să facă atâta în Grecia, prin patriarhul Constantinopolului, la 1850, când au mâncat, prin lovirea diplomaţiei lor, capul bietului Corfiotachy …

Este mai mult decât a se constata că biserica Ţării Româneşti este legată, este supusă bisericii Constantinopol; este a se constata că chiar Statul Român este supus de-a dreptul bisericii celei mari a Orientului …

O, amar este să nu poţi spune ce au putea să faci! Amar este să te vezi constrâns de presiunea administrativă, fără ca cel puţin să te simţi răsplătit de dânsa prin fapte naţionale! Amar este să te vezi strivit etc., etc.

O, strivit de către cei ce se strivesc de cel de pe urmă căprar al unui consul! Strivit de către cei ce primesc în genunchi poruncile Patriarhului de Stambul …

Ce facem noi astăzi? Săltăm de bucurie şi suntem mândri că am izbutit, prin dibăcie, să numărăm de două ori banii ce îi iau din ţară călugării greci şi că-n „noroiul ce are să ne rămână pe mâini din aste două numărături o să găsim şi câteva molecule de aur. Să ne fie de bine! Bravo guvern!”.

Principe! Sigur că ţi-au mers la inimă aceste cuvinte, trec peste însemnatele articole din „Românul”, ale dlui Iuliu Maniu şi ale domnului Cesar Bolliac şi vin la votul Adunării, dat din nou şi-n unanimitate în memorabila şedinţă de la 22 decembrie 1862, prin care a cerut

trecerea în bugetul Statului a veniturilor averilor monastireşti. Adunarea, am zis în „Românul" din acea zi, „a fost, de astă dată, adevăratul răsunet al voinţei naţionale. Autonomia ţării, sufletul acelui mare corp, ce se numeşte naţiune, proprietate naţională, produsă prin sudoarea poporului român, şi care, până aici, era în mâinile străinilor şi încă întrebuinţată în contra noastră, se dezbătu azi şi se votă, în sfârşit, în unanimitate de către Adunare, astfel precum cereau dreptul şi voinţa naţională". Şi ce făcură miniştrii Măriei tale! Declarară că nu vor supune votului Adunării, că resping intervenirea naţiunii în drepturile sale, în proprietăţile sale şi că trebuie să aştepte „până ce va termina corespondenţele sale diplomatice".

În februarie 1863, izbuteşti a încurca şi pe dl Cogălniceanu şi-l faci să lupte, în comisiunea bugetară, şi să lupte din toate puterile sale ca veniturile monastirilor să nu se treacă în buget; însă, cum a zis în Cameră dl Ion Brătianu, „chiar talentul cel mai mare, când este pus în serviciul unei cauze rele, se sfărâmă". Astfel, Adunarea votează, în două rânduri, trecerea în buget a veniturilor monastireşti şi Măria-ta refuzi, în două rânduri, de a te supune; pui, apoi, pe dl Tell să oprească pe călugării greci de-a cânta în limba elenă, dar să-i lase să ia banii naţiunii; să dea în judecată pe părintele Chiril, căci s-a numit „episcop al tuturor averilor Sfântului Mormânt", dar să lase în a sa domnie triumfătoare pe părintele Platone a se subscrie „Proprietar de veci" al averilor tuturor monastirilor şi încă ca tribunalele să confirme acte de tranzacţiune şi care să se treacă în foaia oficială şi să se recunoască astfel oficial călugării străini „proprietari de veci de către tribunale", de către ministerul întreg, şi să

putem astfel acum înscrie al optulea dar ce ne-ai făcut în această chestiune.

Şi cu cât acest dar era periculos, când actele oficiale ale guvernelor străine au dovedit că Franţa, prin note oficiale, susţinea că Protocolul XIII nu ne obligă pe noi, că cinci din membrii comisiunii internaţionale din Bucureşti s-au pronunţat în favoarea noastră şi conchideau „că nu se poate admite cererea comunităţilor din Orient, în privinţa dreptului de proprietate” şi că „negocierile nu s-ar putea” face decât în privinţa demnităţii. Cu cât acest dar era periculos, când ai refuzat de a te supune voturilor naţiunii, şi cu cât scopul ce-l urmăreai devine mai învederat culpabil, când Principele Gortchakoff, în nota sa, zicea ambasadorului său la Constantinopol că, pe calea că susţine Franţa chestiunea, „vom da poate Principatelor un cuvânt mai mult de a se ispiti a se încerca să se libereze cu totul de obligările Protocolului XIII”. Şi n-ai voit să dai Franţei, drept punct de reazem, faptul împlinit, şi n-ai voit să displaci Principelui Gortchakoff, liberând ţara de sub Protocolul XIII, şi tocmai când aveai trebuinţă, pentru lovitura de Stat ce o pregăteai, s-arunci un pumn de cenuşă în ochii naţiunii, trimiţi pe dl Steege în Adunare (13 decembrie 1863), să ne spună că ne dă un dar şi, cerându-ne 82 de milioane, recunoaşte că „averile monastireşti din România sunt şi rămân averi ale Statului”.

Cum însă n-ai băgat de seamă nici Măria-ta, nici dl Steege, că dl Cogălniceanu, în raportul ce ţi-a făcut, ţi-a spus curat adevărul? Cum n-ai văzut că începe prin a-ţi spune că „de patruzeci de ani România reclamă soluţiu-

nea acestei chestiuni naţionale”, că ţi-ai adus aminte actele de la 1822, 1828, 1849, 1857 şi voturile Camerelor şi ale Centralei, prin care au revendicat-o în fiecare sesiune, şi că constată, prin urmare, c-ai mers necontenit în contra naţiunii şi a drepturilor ei? Cum n-ai văzut că dl Cogălniceanu mi-a deschis astfel calea să-ţi zic, în acea şedinţă:

„Dar chestiunea aceasta au reclamat-o străbunii noştri, am reclamat-o şi noi, dar atunci pentru ce n-aţi ascultat, pân-aci, pe străbuni, pentru ce n-aţi adus-o de mai înainte, şi pentru ce o aduceţi tocmai astăzi? Pentru ca să nu cunoaştem pericolele ce o înconjoară şi să nu aibă naţiunea gloria că, cunoscându-le, a mers în contra lor?”.

N-ai văzut nimic, căci pasiunea te orbise. N-ai văzut nimic, căci dispreţuiai naţiunea atât încât nu-ţi mai dai osteneală să vezi, sigur fiind c-ai turtit-o atât, încât domnia ţi-era asigurată cu orice preţ.

Statul şi-a reluat averea, cu toate piedicile ce i-ai pus, precum şi-a reluat şi celelalte drepturi, cu toate baionetele ruseşti şi austriece. Ce ai făcut însă cu cele dintâi milioane ce ţi le-a dăruit Camera, la 1863? Le-ai cheltuit pentru uciderea şi degradarea naţiunii. Ce ai făcut cu celelalte 150 de milioane, ce le-ai mai cerut de la Cameră şi de la Senat şi care ţi s-au acordat? O pagubă şi un scandal, destul de cunoscute de ţară, spre a nu-l mai aminti aici. Ce ai făcut, în sfârşit, cu însăşi chestiunea acestor averi? Toţi ştiu că, dacă s-a făcut ceva, acel ceva l-a făcut numai dl Negri. Toţi ştiu că el singur a lucrat, fără a şti mai nimic, şi că tot ce a putut face în bine s-a făcut acolo, fără să te consulte. Şi, cu toate acestea, cum ai lăsat ches-

tiunea? Compromisă prin depredările ce ai făcut averilor acestor monastiri; compromisă prin milioane ce le-ai luat din casa Statului şi le-ai cheltuit în contra intereselor şi-a moralităţii publice; compromisă prin spăimântătoarea ruinare în care ai lăsat monastirile şi biserica naţiunii, şi nedezlegată ca şi-n ziua în care Camera a votat trecerea în buget a acestei averi.

Sper, Principe, că acum cel puţin vei recunoaşte să „darul ce ne-ai făcut" este paguba materială şi morală şi că vei porunci propagatorilor ce îi plăteşti a nu mai repeta cuvintele zise în Cameră de dl Steege. Atunci naţiunea, orbită de pasiune, putu să cadă în cursă; acum însă vede, cunoaşte, ştie şi, întorcându-ţi cuvintele dlui Stege din Cameră, că „pasiunile meschine, opoziţiunile meschine" şi imoralitatea nu-şi mai au locul lor şi nu mai pot lovi decât pe cei meschini şi imorali – îţi zice cu poetul Alexandrescu:

„La darurile tale
Eu nu simt bucurie:
De îmbunătăţiri rele
Cât vrei suntem sătui"

C. A. Rosetti"[170].

Moartea lui Cuza Vodă

„Pesta, în 21 mai n. 1873.

[170] *Românul*, Anul XI, sâmbătă 21 octombrie 1867, pp. 899, 900

Avem să ne începem revista cu o ştire tristă, cu moartea unui bărbat român de mare însemnătate istorică, ca unul a cărui ridicare la înălţime, deasupra tuturor Românilor, de la o margine, până la cealaltă, a ridicat speranţele Românimii în Orient, pătrunzând ca şi o scânteie electrică prin toate părţile locuite de această naţiune, şi accelerând momentul ca, printr-unu farmec, pulsul vieţii naţionale, fără a fi curând, în multe privinţe, amar dezamăgiţi.

Principele Alexandru Ioan Cuza, fostul Domnitor al României, alesul – ca printr-o minune, la 1859 – cu votul unanim, atât în Moldova, cât şi în Muntenia, şi, astfel, devenit – după Mihai Bravul – cel dintâi Domn al amândurora ţări române, în acest mod unificat, joia trecută, în 15 mai, a răposat la Heidelberg, în Germania, unde petrecea retras, ducând o viaţă intuitivă. Acest om, destinat de providenţă a face lucruri mari, n-a înţeles vocea providenţei! Stricăciunea oamenilor, şi anume a claselor mai înalte, boiereşti, pre el, în loc să-l îndemne, cu atât mai mult, cu mână tare a corija şi îndrepta, şi regenera, l-au adus să cadă cu inima, să dispere de genul său şi de patria sa şi să se tăvălească şi însuşi în mocirla păcatului!

Astfel, a provocat coaliţia şi conspiraţia mai tuturor patrioţilor, ce se văzură înşelaţi în aşteptările lor, şi, astfel urmă, în noaptea de 22 faur 1866, detronarea şi expatrierea lui, pentru care, de 3-4 ani, încoace, de una mie de ori s-au căit aceiaşi patrioţi! – nu că doar ar fi făcut nedreptate lui Cuza, ci pentru că, prin urmata alegere de domn străin, ţara deveni prada influenţelor şi urdiilor străine!

Alexandru Ioan I, oricât de amar a fost rătăcit, spiritul său român naţional nu şi l-a renegat nici într-unu caz, şi multe fapte, adevărat române, vor vesti secolelor viitoare gloria lui. De unde credem că moartea lui, atât de neaşteptată va împle de doliu şi de durere pe fiecare român adevărat.

Alexandru Ioan Cuza, după însemnarea foilor străine, a fost născut în Galaţi, la anul 1820, a fost educat pentru miliţie şi a servit în armată, ajungând gradul de colonel; a fost, apoi, prefect şi, ca atare, ales Domnitor. El nu lasă după sine descendenţi, căci căsătoria cu legiuita sa soţie a fost stearpă.

Dedicându-i, deci, toţi Traianizii, din toate părţile, câte o lacrimă duioasă, să-i oftăm din inimă curată ca ţărâna să-i fie uşoară, iar memoria eternă!”[171].

„În România, pe când Domnitorul Carol rătăceşce – Dumnezeul lui ştie prin care părţi ale Carpaţilor din Oltenia, fără ca cineva să se mai îngrijească de el – ochii şi inimile poporaţiunii întregi s-a concentrat la Ruginoasa, unde, ieri, se depuseră la odihnă eternă rămăşiţele pământeşti ale fostului Domnitor Ioan Alexandru Cuza.

Astfel de manifestaţiune n-a mai văzut ţările române! Vedeţi, domnilor stăpâni de astăzi, unde conduce politica voastră inimile române!”[172].

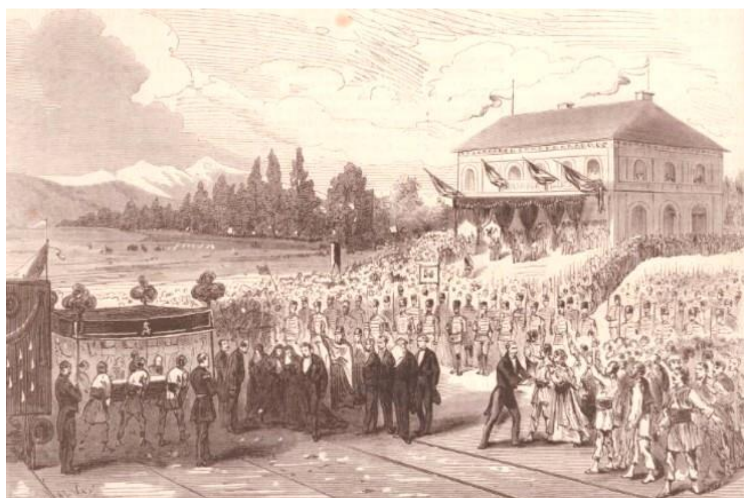
171 *Albina*, Anul VIII, Nr. 34, joi, în 10/22 mai 1873, p. 1
172 *Albina*, Anul VIII, Nr. 40, joi, în 12 iunie / 30 mai 1873, p. 1

„Pe când principele Carol, primeşte, în Viena, onorurile de suveran al României, la Ruginoasa, în Moldova, deja s-au depus, pentru etern repaus, osemintele predecesorului său, Alexandru Ioan Cuza, cu onoruri şi mai mari din partea naţiunii.

Curioasă coincidenţă! Pe aceeaşi cale, pe unde reintră Cuza, mort, în ţară, salutat de sunetul tuturor clopotelor şi de lacrimile tuturor Românilor, tot pe acolo ieşi îndată Carol, viu, pentru a fi sărbătorit în străinătate. Ce temă minunată pentru un roman, o poezie! Destul că cele ce se scriu, despre primirea şi înmormântarea cadavrului lui Cuza, de la petrecerea peste frontiera din Iţicani şi până la Ruginoasa, despre mulţimea adunată şi emoţiunea ei, despre grandiozitatea actului şi a manifestaţiunilor, întrec toate închipuirile! Nouă ne pare rău că spaţiul nu ne permite a publica o descriere specială, dar, totuşi, din cele şase cuvântări, ce se ţinură la acea ocaziune, parte mare de primii oratori ai ţării, cel puţin una, a domnului Mihail Cogălniceanu, vom reproduce-o şi noi, într-unul din numerele următoare, pentru ca onoratul public al nostru să câştige o vie idee, cu cât altfel se preţuiesc meritele şi talentele bărbaţilor adevărat mari, după moarte”[173].

---

[173] *Albina*, Anul VIII, Nr. 44, joi, în 14/26 iunie 1873, p. 1

Ziarele din România, la moartea ex-principelui Cuza

Trista ştire despre moartea ex-principelui român Alexandru Ioan I Cuza a împlut de durere inimile întregii Românimi. Precum noi, aşa întreaga presă româna de dincolo de Carpaţi, fără diferenţe de principii, a îmbrăcat doliul şi s-a grăbit ai aduce ultimul tribut şi, prin cuvinte emoţionante a-şi face aprecierile, de care numai un principe ca Alexandru Ioan Cuza poate să fie demn.

„Românul” este scurt în aprecierile sale, însă cu atât mai duios este cuprinsul lor. „Principele Alexandru Ioan Cuza – zice „Românul” – era Român şi avea un simţ

naţional”. În aceste câteva cuvinte, se cuprinde cea mai mare laudă şi glorificare, ce se putea da principelui Cuza.

„Cu domnia lui – zice „Viitorul” – se începu era nouă în viaţa Românului, era de mărire prin unire; se începu noua mişcare socială.

„Trompeta Carpaţilor”, surprinsă de această ştire neaşteptată, îşi rezervă şi locul, şi timpul de a se ocupa, în numărul proxim, de consecinţele marelui dezastru, şi, până atunci, îmbrăcând doliul, se grăbi a comunica trista ştire publicului cetitor, zicând: „Alexandru Ioan I, ultimul Domn Român, a încetat pe neaşteptate din viaţă; Cuza Vodă nu mai există în carne şi oase, ci numai în perpetuitate istorică, în legenda naţională”.

„Pressa” încă se grăbeşte a-i aduce tributul său. „Răposatul Domn – zice ea – a făcut unirea ţărilor surori; a secularizat mănăstirile greceşti; a dotat ţara cu toate codicile de legi; a decretat legea rurală şi a emancipat pe sătean. Domnitorul Cuza a contribuit, în fine, să facă a se realiza ideea ce o posedă împreună cu toţi românii, de a fonda o dinastie prin un Principe străin. Noi, posteritatea, noi, cei care continuăm şi îi completăm lucrarea de regenerare a României, avem de datorie sacră a da omagiul şi a respecta pe aceia ce au binemeritat de la patria lor! Eternă, dară, şi glorioasă fie memoria răposatului fost Domn al României, Alexandru Ioan Cuza!”.

Ziarul „Poporul” se ocupă mai pe larg, directorul acestui organ, N. Bassarabescu, îi consacră un articol de aproape trei coloane, din care facem următorul extras:

„El este autorul Unirii! El este Creatorul Autonomiei depline a Statului Român; e marele reformator. Veniţi să ne închinăm aceluia care, cu mâini pline, a distribuit pământ la săteni, libertate şi egalitate la toţi, zdrobind împilarea, reînălţând poporul, chemându-l din nou la viaţă.

Cu dânsul se înmormântează domnia română, care a redat ţării averea smulsă din ghearele călugărilor greci; care a stabilit justiţia pe bazele civilizaţiei moderne, tradusă din noile codice franceze; care a reînălţat standardul naţiunii române la Constantinopole şi în toată Europa; care a emancipat Biserica română de sub tutela patriarhiei greceşti; care pregătea, în fine, independenţa completă a Statului român, creându-i forţe armate, organizând oştirea română, desfăşurând-o în tabere, ca aceea de pe câmpia Cotrocenilor, încheind alianţe cu statele mari. Fără vreo educaţiune sau pregătire pentru a guverna, întrînsul era înnăscut geniul guvernării.

Cu acest geniu, Alexandru loan Cuza a putut mişca toate, după voinţa sa, a putut concepe şi realiza reformarea totală a Statului. Cu acest geniu, el ştia pe cine însărcina cu o mare misiune şi, sub iniţiativa sa, Cogălniceanu devenea Jupiter, Negri – augur etc., etc. El avea darul de a electriza: am văzut, cu ochii muiaţi în lacrimi de bucurie şi cu pieptul palpitând, cum, la accentele vocii sale energice şi sub privirile lui de şoim, când distribuia standarde noi oştirii, oşteanul român se încorda, ca printr-un resort, şi nu-şi mai putea controla elanul.

Mândru de sine şi de naţionalitatea sa – mai cu seamă, el făcu să se vadă acest har, de la urcarea sa pe tron, punând la locul lor, mai întâi, pe consuli, care erau deprinşi a împinge cutezanţa până a impune foştilor Domni. Apoi, la Constantinopole, se prezentă într-un mod atât de demn, pe cât era de extraordinar, că primirea lui a rămas de poveste. Sultanul îi trimite o sabia, cu care să se prezinte înainte-i, după vechiul obicei. El refuză a se prezenta cu acea sabie, zicând că are sabia de la ţara sa, şi merge, în plină uniforma lui de Domn român, înconjurat de ofiţerii şi consilierii căi, pe care îi prezentă Sultanului, după uzanţele dintre Suverani egali.

Primirea sa a fost briliantă, regală.

La patriarhie, când Patriarhul voieşte a-l unge, el îi opreşte mâna, spunându-i că este uns de ţara sa.

Cu un tact politic şi o abilitate diplomatică din cele mai rafinate, el ştia să obţină, fără zgomot, prin fapte împlinite, în momente de încurcătură sau conflicte diplomatice din străinătate, şi după gravitatea lor, unul câte unul, drepturi regale ţării, şi care, afişate în alte împrejurări, ar fi pus în risc existenţa Statului chiar.

Astfel, el stătea, întotdeauna, pregătit, cum ar sta vânătorul la pândă, aşteptând momentul favorabil spre a trimite lovitura; astfel, el, în cele din urmă, având pregătită moneta naţională, bătută după sistemul cel nou, cu efigia sa şi decoraţia română care se cheamă „Ordinul Unirii”, aştepta momentul ca să decreteze şi aceste două drepturi al Statului Român, când l-a surprins 11 Februarie

1866, şi au rămas părăsite, în lăzile vistieriei, primele piese, care urma să se pună în circulaţie, drept un atestat mai mult despre preocupările patriotice al acestui om miraculos în toate acţiunile sale”[174].

Înmormântarea lui Cuza, în Moldova. „Înmormântarea lui Cuza, în Moldova, se va face cu onorurile cuviincioase. „Monitorul Oficial” a publicat următorul program:

Convoiul, fiind a trece pe la frontiera Iţcani, spre a veni la Ruginoasa, unde are să se facă înmormântarea, se va urma după cum se arată mai jos:

1). La frontiera Iţcani, trupele concentrate, la sosirea corpului, vor prezenta armele şi, la intrarea pe pământul român, se vor trage trei salve. Se vor afla prezente toate autorităţile locale, precum şi şeful Diviziei a IV-a teritoriale, însoţit de patru ofiţeri superiori şi patru inferiori. Aceştia vor însoţi corpul până la Ruginoasa, formând garda de onoare.

2). La Ruginoasa, se vor afla trupele ce se vor transporta din Iaşi. La sosirea corpului, ele vor prezenta armele, având steagul şi muzica. În timpul trecerii corpului la biserică, se vor trage trei salve. La uşile bisericii, se vor aşeza santinele de sergenţi. La capul sicriului, vor fi ofiţeri, cu săbiile în mână.

---

[174] *Federaţiunea*, Anul VI, No. 37-762, joi, 25 mai / 13 iunie 1873, pp. 148, 149

3). La ceremonialele înmormântării, patru colonei vor ţine cordoanele sicriului. Maiorii vor purta pernele cu insignele domneşti şi cu decoraţiile. La coborârea în mormânt, se vor trage trei salve.

4). Un adjutant domnesc va asiste la acest ceremonial, din partea Domnitorului. Domnul ministru de răzbel va reprezenta guvernul.

5). În ziua înmormântării, se va face un serviciu funebru în mitropolia capitalei.

*

Precum scriserăm şi noi în numărul trecut, înmormântarea principelui Cuza s-a săvârşit marţi, în 29 mai calendar vechi 1873, la moşia sa Ruginoasa, în Moldova.

Ziarul „Semănătorul”, din Bârlad, publică o dare de seamă mai lungă despre această serbare de doliu. Noi reproducem, din ea, aceste şire:

„Încă de sâmbătă seara, gara de la Iţcani era plină cu diversele delegaţiuni ale districtelor, care, având în frunte comitetul ieşean, venise a aştepta, dincolo de fruntarie, corpul defunctului. Aice era şi trimisul din partea guvernului, domnul general Cernat (ultimul urmaş al lui Petru Rareş, care va sfârşi ca erou, în 1877 – n. n.), împreună cu alţi şapte ofiţeri de toate gradele. Un arhiereu şi alţi membri ai clerului se aflau asemene.

Duminică, pe la 7 ore dimineaţa, corpul sosi. Întâmpinarea fu din cele mai duioase. Poporaţiunea românească din Suceava veni a întruni lacrimile sale cu acele ale delegaţiunilor districtelor României libere.

Unu tren expres de cale ferată, luat de delegaţiunile districtelor, aduse corpul până la Ruginoasa. Întregul acest parcurs se făcu în mijlocul celor mai expresive manifestări de durere, din partea celor ce veneau, spre întâmpinare, pe la toate staţiunile.

Elementul sătean se vedea foarte puţin şi numai câţiva inşi abia se puteau strecura, ca pe furiş, spre a veni să se închine şi să depună o înlăcrimată sărutare pe sicriul emancipatorului lor. Se spunea, pretutindeni, că administraţiunea, prin toate organele sale, exercita, prin sate, o adevărată teroare, ca nimeni să nu sufle măcar.

În faţa palatului de la Ruginoasa, pe o înălţime dominantă, se afla tăbărâtă oastea, adusă din garnizoanele de la Iaşi şi de la Galaţi; şi artileria se îndreptata spre câmpul unde avea a săvârşi ceremonia înmormântării. Generalul I. Florescu, fostul ministru de interne al lui Cuza Vodă, la 10 faur 1866, actualul ministru de război al Principelui Carol, asista ca supremul şi deplin împuternicitul reprezentant al guvernului.

Corpul fu aşezat în biserica de la Ruginoasa, spre a sta până la ziua înmormântării. Capacul sicriului fu ridicat şi asistenţii putură privi îngheţata faţă a acelui ce fu urcat la Domnia ţării prin suflarea naţională şi entuziastă a poporului român. Fruntea sa înaltă şi măreaţă părea a

spune încă, mulţimii înmărmurită de respect, că demnitatea românească nu a avut nimica a suferi, în tot cursul domniei sale, precum nici persoana sa nu s-a umilit întru nimic, în timpul expatrierii sale!

Până marţi, la două ore după-amiază, când s-a început ceremonia înmormântării, mulţime de trenuri, organizate extraordinar, peste cele obişnuite, au adus, din toate direcţiunile, o foarte însemnată mulţime de asistenţi.

Numărul delegaţilor, veniţi de prin districte, întreceau cu mult cifra de 200 persoane, purtând semnele distinctive ale specialei lor însărcinări. Ei au fost trimişi a prezenta Majestăţii Sale Doamnei Elena cuvinte de condoleanţe din partea ţării întregi. Majestatea Sa Doamna, în mijlocul suspinelor, a binevoit a răspunde acestei duioase manifestaţiuni, că consolarea sa nu poate fi decât în îndeplinirea celei mai mari dorinţe a ilustrului său soţ: fericirea României! Emoţia produsă, în inimile tuturor, la aceste cuvinte ale demnei şi întristatei soţii, nu poate fi descrisă.

După terminarea ceremoniei religioase, la care a oficiat Pre Sfinţia Sa Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, şi după discursul mortuar, rostit de Prea Sfinţia Sa Episcopul Socopan, patru alte discursuri au fost rostite: unul, de către domnul Petru Grădişteanul, venit înadins din Bucureşti; unul, de către domnul profesor Visanti, în numele personalului învăţământului superior şi universitar din Iaşi, unul, de către domnul N. Ionescu, în numele delegaţiunilor ieşene şi judeţene; şi, în fine, unul, de către

domnul M. Cogălniceanu, fost ministru al lui Alexandru Ion”[175].

„Pe cât de trist mi s-a părut mormântul în care se află îngropat făuritorul Unirii, pe atât de jalnic este castelul, unde şi-a petrecut o parte din viaţă marea filantroapă Doamna Elena, soţia Domnitorului Alexandru Cuza. O mână criminală parcă înadins a căutat să zdrobească sufletul tuturor românilor; prin barbariile comise, atât în castel, precum şi în admirabilul parc, amenajat splendid, pe tot timpul cât a trăit Doamna Elena Cuza. A fost destul ca să se afle dispoziţiile ei testamentare, prin care a lăsat atât moşia, cât şi parcul unde sunt adăpostite osemintele marelui Domnitor, spitalului de copii „Caritatea” din Iaşi, că burta de administrator, grec de origine, să dărâme pereţii, să spargă geamurile şi să jupoaie tapetul de pe pereţi, să găurească parchetul, să dezrădăcineze arborii din parc, să lase în părăsire fântânile şi aleile şi, în cele din urmă, să spargă cu toporul chiar bustul lui Cuza...

Toate acestea mi le spunea, cu lacrimi în ochi, un bătrân păzitor, care a fost angajat anume de Doamna Elena, ca să păzească castelul, parcul şi biserica, unde se află mormântul Domnitorului Cuza. „Parte din vină o are şi Măria Sa Principele Sevastian Moruzi”, a terminat bătrânul, sughiţând şi ştergându-şi lacrimile, după ce mi-a povestit o sumedenie de peripeţii, aci tragice, aci comice, care s-au perindat, sub ochii lui, după retragerea Doamnei Elena la Neamţ. Domnul Sevastian Moruzi a fost procuristul general al Doamnei Elena Cuza, astfel că, sub

[175] *Familia*, nr. 20, 1 iunie 1873

administraţia dumisale, moşia Ruginoasa, proprietatea marelui Cuza, a fost arendată, pe un termen lung, unui ovreu, care speculează în mod neomenos pe bieţii săteni, născuţi şi crescuţi pe proprietatea aceluia care i-a dezrobit odinioară...

Dar cea mai mare greşeală a domnului Sebastian Moruzi este faptul cu barbaria comisă de către omul său de încredere, căruia i-a dat administraţia castelului şi parcului istoric; care, tocmai acum, în ajunul dezvelirii monumentului, a dat prilej românilor de pretutindeni ca să vază, cu ochii lor, profanarea proprietăţii şi monumentului Primului Domnitor român de către un grec de origine. Aceste triste constatări le-au relevat mai toţi oratorii care s-au perindat, rând, pe rând, la tribună, ca să preamărească faptele marelui Domnitor şi să vestejească purtarea urmaşilor, care sunt lipsiţi cu totul de cultul străbunilor şi, îndeosebi, al monumentelor istorice.

Trecând peste nota tristă, care a domnit, tot timpul, cât au durat cuvântările, ţinute în faţa bisericii, să revenim şi la entuziasmul poporului românesc de pretutindeni, care şi-a dat întâlnire, prin delegaţii respectivi, în prima zi, la Ruginoasa, ca să se închine la mormântul lui Cuza şi, în urmă, să meargă in corpore la Iaşi, ca să asiste la dezvelirea monumentului.

Sub stejarii seculari din vastul parc al castelului Cuza, erau orânduite mese primitive, unde tot românul a îmbucat ceva uscătură, ca, mai târziu, să-şi poată ciocni, frate cu frate, paharele de udătură, dătătoare de entuziasm. N-a trecut mult şi muzica militară îi trezeşte, cu

marşul bardului Mureşianu, semnalul convenţional că începe Şezătoarea populară. Rând pe rând, se perindă corurile de la Sulina, de la Şcoala normală „Vasile Lupu”, Seminarul „Veniamin” din Iaşi, seminarul central din Bucureşti, precum şi mai multe societăţi corale din toate judeţele ţării. Ţi-era mai mare dragul să auzi aci doine plângătoare, aci cântece eroice, aci şugubeţe, care stârneau râsul asistenţei. La un moment dat, toate corurile s-au apropiat pe lângă tribună, intonând, cu glas vibrator, „Pe-al nostru steag e scris Unire! Unire în cuget şi în simţiri”...

Auzisem, de multe ori, această trâmbiţă dulce şi vibratoare, dar niciodată nu mi s-a părut aşa de impunătoare şi solemnă. Alarma ce se dădea prin glasul românilor de pretutindeni, care s-au asociat laolaltă cu corurile de domni şi domnişoare, a străbătut văzduhul, la sute de kilometri, şi cred că şi-a făcut ecoul prin delegaţii Bucovinei şi Basarabiei, ca cele mai apropiate de mormântul de la Ruginoasa, ca, puţin mai târziu, să străbată prin tot Ardealul şi, la urma urmelor, chiar în depărtata Macedonie. Aici, în entuziasmul general, erau reprezentaţi toţi românii din cele 23 de judeţe din România, ca să fraternizeze cu fraţii de peste hotare, jurând, la mormântul marelui Domnitor, dispărut înainte de vreme, „Că uniţi vor fi cu toţii în cuget şi uniţi în simţiri”, spre a se făuri, mai târziu, visul preconizat de dânsul, prin unirea celor două surori mai mari, Muntenia cu Moldova...

După cântece, au urmat recitări, cuvântări patriotice, dintre care este de remarcat vorbirea domnului profesor Zelea Codreanu (tatăl lui Corneliu, originar din

Igeştii Bucovinei – n. n.), care s-a adresat, în special, ţărănimii, atrăgându-i atenţia ca să fie conştientă de drepturile ei, să nu fie lăsată înşelată de nimeni, căci ar păcătui faţă de memoria lui Vodă Cuza, care a împroprietărit-o ca să fie stăpână pe locul ei şi pe ţară, apărându-şi drepturile cu sacrificiul vieţii. Această cuvântare, ţinută în limbaj ţărănesc, a stârnit mult entuziasm, astfel că unii dintre săteni au răspuns, în mod conştiincios, în toate chestiunile atinse de domnul Codreanu.

Terminându-se şezătoarea, s-a încins o horă mostră, unde mii de oameni s-au înlănţuit în hora unirii şi nu s-au despărţit decât la primul semnal al trenului din gara Ruginoasa, care, cu începere de la 26 mai 1912, a fost denumită „Staţia Cuza Vodă". Două trenuri tixite au pornit spre Iaşi, ducând toţi excursioniştii amintirea cea mai plăcută despre timpul petrecut la Ruginoasa şi exprimându-şi, totodată, dorinţa ca să se fixeze o zi, pe an, când să-şi dea întâlnirea toţi românii, venind în pelerinaj la mormântul primului Domnitor al Ţărilor Unite"[176].

1873, Le Mondre Illustré: Funeraliile prinţului Cuza. „Ex-prinţul domnitor al României a murit, pe neaşteptate, în 15 mai 1873, la Heidelberg. Se ştie ce rol important a jucat prinţul Cuza în acea ţară şi imensele servicii pe care le-a adus acelei naţiuni, avangarda rasei latine în Orient.

Chemat la puterea supremă printr-un dublu vot, în Moldova şi în Valahia, Ioan Alexandru I a reunit cele două principate sub numele de România, nume care amin-

[176] *Românul*, Anul II, Nr. 122, marţi 5/18 iunie 1912

teşte minunat de originea acestei acestui popor, urmaş al legiunilor romane, pe care Traian le-a trimis să colonizeze Dacia, şi al căror tipologie dură a supravieţuit războaielor şi revoluţiilor de toate felurile, cărora provinciile danubiene le-au fost teatre de desfăşurare.

Domnind doar şapte ani, prinţul Cuza a eliberat trei milioane de ţărani şi i-a împroprietărit prin legea rurală; justiţia venală şi arbitrară a hospodarilor a fost înlocuită cu codul lui Napoleon; el a fondat Universitatea din Iaşi, facultăţile de litere, de ştiinţe, de drept şi de medicină, şi a întemeiat o armată care putea, la un moment dat, să fie foarte utilă.

Se ştie cum, prin intrigile Prusiei, care prevesteau jafurile viitoare, acest prinţ fu înlocuit brutal, în 1866, şi ce demnitate a arătat la despărţire şi ce detaşare de putere. Un cuvânt, un semn de acuzare şi România întreagă s-ar fi ridicat în sprijinul său. Acest cuvânt a refuzat să-l pronunţe, căci nu a vrut să fie pentru ţara sa, care îl adora, un subiect de discordie.

Moartea lui a produs în România o imensă durere. Deşi a refuzat să se întoarcă în ţară, de teamă ca prezenţa lui să nu fie pretext de agitaţii, el plănuise în secret şi s-a aflat, pe neaşteptate, dorinţa lui ca rămăşiţele-i pământeşti să fie înhumate la Ruginoasa, după şapte ani de exil voluntar.

Din toate colţurile României, în ciuda ruşinosului zel acerb depus de jandarmii prinţului de Hohenzollern, ţăranii şi-au părăsit muncile, pentru a veni să salute tre-

cerea sicriului eliberatorului lor. Am fost, împreună cu câţiva ziarişti, de faţă la funeraliile prinţului şi am putut simţi emoţionanta manifestare a unei naţiuni întregi, care îşi plângea prinţul care i-a modificat atât de fericit destinul.

La Cernăuţi, în Bucovina, mică provincie română care aparţine Austriei, a avut loc un prim serviciu religios, pe peronul acelei gări, fără ca vagonul funerar să fie deschis. În drum spre Suceava, pe frontiera cu România, s-au putut vedea, în fiecare staţie, numeroşi ţărani, în pitorescul lor port, bărbaţi, femei, copii, bătrâni; unii, călări, alţii în căruţe, iar cei mai mulţi, pe jos. Câte un serviciu religios a avut loc la fiecare oprire a trenului. Un episcop a însoţit trupul până la frontieră rostind, împreună cu preoţii lui, rugăciunile morţilor şi psalmodiind cântecele funebre ale liturghiei româneşti.

Ceremonia s-a sfârşit, ţăranii au rupt cordoanele soldaţilor, care nu i-au putut opri, şi au năvălit peste calea ferată şi, ajutându-se unii pe alţii, s-au căţărat pe vagonul împodobit cu ramuri, vrând să sărute sicriul eliberatorului lor.

Această scenă emoţionantă s-a repetat până la Ruginoasa, proprietatea prinţului defunct, unde urma să fie depus corpul lui.

Nu exagerez cu nimic dacă apreciez la zece mii numărul celor prezenţi în gară. Trupele erau aliniate pentru a-l întâmpina pe defunct cu onoruri militare. Oprirea

trenului a fost salutată cu salve de artilerie şi de acordurile muzicii unui regiment de linie.

Prinţesa Cuza, în straie de văduvă, aştepta revederea cu trupul soţului ei; ea a mers, în fruntea preoţilor din Iaşi, conduşi de mitropolit, în întâmpinarea soţului său. În clipa când sicriul era scos din vagon, pe braţele ţăranilor, care alergaseră, să fie ei cei care să-l ducă la biserică, a izbucnit o explozie de durere, care nu se poate descrie; gemetele se înălţau din toate părţile, lacrimile şiroiau pe toţi obrajii; se putea crede că sicriul era al unui tată bun, preluat de copiii lui, şi acesta numele popular, pe care ţăranii români îl foloseau drept cutumă pentru a-şi desemna prinţul defunct.

După obiceiul românesc, sicriul, dus în biserică, acoperit în negru şi cu jerbe de flori, a fost deschis şi trupul prinţului, îmbălsămat de un medic din Heidelberg, a fost expus veneraţiei fidelilor săi. La picioarele lui, pe perne, se aflau medaliile, şapca, sabia şi epoleţii.

Timp de două zile, biserica din Ruginoasa a fost neîncăpătoare pentru mulţimea ţăranilor, care se înşiruiau pentru a săruta mâinile mortului. Am văzut mame ridicându-şi pruncii, ca să atingă sicriul, rude şi ţărani îngenunchind şi privind sălbatec palida faţă a mortului, în timp ce un plânset mocnit le schimonosea chipurile; am văzut femei sughiţând şi bătrâni tremurând sub povara anilor, îngenunchind în faţa binefăcătorului lor. Cât de sugestivă este pentru un rege durerea întregului său popor!

În ziua funeraliilor, sicriul a fost depus într-un cort, unde s-au săvârşit ultimele servicii religioase şi unde s-au rostit mai multe discursuri. Necrologul a fost rostit de generalul Florescu, ministru de război şi vechi ministru al lui Cuza; domnul Costache Negri, fost ministru, un om politic reputat în România; Kogălniceanu, fost preşedinte al consiliului de miniştri; Vasile Alecsandri, marele poet român; C. Cazimir, delegat al comitetului naţional, care s-a format spontan, în această circumstanţă; rectorul Universităţii din Iaşi, prinţul Cantacuzino, consilier la curtea de casaţie; domnul Baligot de Beyne, fost şef de cabinet şi prieten al lui Cuza; colonelul Pysotski, ordonanţa lui; N. Catargi, prefect de Galaţi, şi un ţăran, vechi deputat în Adunarea din 1859, reprezentant al celor trei milioane de oameni emancipaţi prin legea rurală.

Ofiţerii purtau, pe perne, medaliile prinţului, flancând sicriul, umbriţi de drapelele universităţii pe care el o fondase.

După oraţia funebră rostită de episcopul Suhopan, domnul Kogălniceanu a reamintit, într-o improvizaţie elevată, serviciile pe care le-a adus defunctul acelora care, cu puţine cuvinte tremurate, îşi iau supremul adio. Întreg auditoriul a izbucnit în urale, pentru că vorbitorul fusese ecoul fidel al celor treizeci de români, care înconjurau sicriul, într-o tăcută reculegere.

Această moarte este departe de a consolida dinastia scuturată Hohenzollern Sigmaringen; de asta prinţul Carol, presimţind ce urma să se întâmple, a zis: „Este cea mai mare nenorocire care se putea întâmpla”. Într-adevăr,

cât trăia Cuza, de nici o revoluţie nu îi era frică guvernului actual; moartea lui, dimpotrivă, lasă bine deschisă o competiţie împotriva căreia Kaiserul Wilhelm nu are nici suficientă putere, nici popularitate pentru a o susţine" / **E. A. S.** – pseudonim al lui **Gabriel Bordése**"[177].

[177] *Le Mondre Illustré*, 2 august 1873, pp. 75-78

Putna, în amintirile lui Ioan Slavici

„Sosit la Cernăuţi, am înţeles mai bine cuvintele pentru care comitetul central stăruise ca serbarea să nu se mai facă. Pamfilie Dan nu ridicase, de la poştă, banii ce sosiseră şi nu credea că vom putea să punem la cale serbarea. Fruntaşii românilor din Bucovina, oameni cumpăniţi şi preocupaţi de interese locale şi actuale, nu erau accesibili pentru vederile noastre, se temeau că-i vom compromite prin agitaţiile pornite în vederea serbării şi erau hotărâţi să nu ia parte la serbare. Îndeosebi Alecu Hurmuzachi, cel mai cu trecere dintre dânşii, stăruia să renunţăm la executarea hotărârii luate, în o clipă de avânt

juvenil, ori, cel puţin, să ne mărginim a depune urna pe mormânt, fără de steaguri naţionale, fără de discursuri, fără de portic şi arcuri de triumf. Ce puteam să fac eu? Ce trebuia să fac!?...

Eram convins că tocmai pentru românii din Bucovina serbarea are să fie punctul de plecare al unei noi epoci culturale; fără bucovineni, însă, ba chiar în contra voinţei lor, nu putea face serbarea şi colegii noştri din Bucovina nu îndrăzneau să între în comitet. Dacă ar fi existat, dar, un comitet, l-aş fi convocat, aş fi obţinut, de la el hotărârea de amânare şi aş fi scăpat şi de răspunderea grea, ce mă apăsa, şi de munca incalculabilă, ce mă aştepta; eram, însă, eu, singur, şi nu puteam decât să fac tot ceea ce e cu putinţă ca programul, stabilit de comitetul central, să fie executat în toate amănuntele lui. Am vestit, deci, atât pe public, cât şi pe celelalte comitete, că comitetul s-a stabilit la Cernăuţi şi nu mi-a rămas, de astă dată, decât să subscriu ca preşedinte, luând pe Elie Luţă ca secretar. Mi s-a cerut, acum, să nu fac nici o pregătire, mal înainte de a mă fi încredinţat că guvernul provincial nu va opri serbarea. Voiam şi eu să fac aceasta, dar, mai multe zile, de-a rândul, m-am plimbat, zbătându-mă, pe uliţele Cernăuţilor şi discutând cu Pamfilie Dan, care mă primise în gazdă, şi, în cele din urmă, m-am dumirit şi am luat hotărârea de a pleca, şi singur, la Putna, dacă nu va fi voind nimeni să mă însoţească.

Ştiam prea bine că întrunirea nu se va putea face decât cu voia autorităţii locale şi în prezenţa unul comisar: nu aveam, însă, să fac arătare decât în termin de trei zile, iar până la 15/27 august mai erau câteva săptămâni,

şi pentru facerea pregătirilor nu aveam nevoie decât de învoirea egumenului, care mă aştepta cu nerăbdare. Ar fi fost o indirectă mărturisire că stau la îndoială asupra dreptului nostru de a face serbarea, dacă aş fi cerut voie chiar de pe acum. Nu aveam nici o daraveră cu guvernul Bucovinei: nu eu aveam să mă duc, să-i dau, ci el avea să vină să-mi ceară explicaţii, dacă avea nevoie de ele. Acest fel de a vedea lucrurile era neobişnuit în Bucovina şi a încălzit pe mulţi dintre bucovineni şi, mai ales, pe întru fericire pomenitul Samuil Andrievici-Morariu, atunci preot şi membru în consistoriu, suspendat, în urma conflictelor pe care le avuse cu mitropolitul Hacman.

Sub ocrotirea lui, am ajuns, în cele din urmă, să constituim comitetul, în care au întrat mai mulţi dintre colegii noştri din Bucovina, între care, cei mai zeloşi, Pamfilie Dan, Vasile Morariu, fiul mentorului nostru, Ilie Luţă, Gribovschi şi Cocinschi. De aici, înainte, am răsuflat şi eu mai uşor, căci acum nu mai vorbeam în numele unul comitet care nu exista, şi nu mal purtam eu singur răspunderea.

Primul act emis de acest comitet a fost subscris de mine, ca preşedinte, de Dan, ca casier, şi de Morariu, ca secretar, şi n-am mai plecat la Putna, cum fusese vorba, cu desagii în spinare, ci în căruţa Părintelui Dan, tatăl lui Pamfilie, care, primind sarcina de casier, tremura când punea mâna pe bani şi a devenit torturatorul nostru. Voind să profitam de ocazie, ca să ne punem în legătură cu fruntaşii de la ţară şi, mai ales, cu preoţii, am făcut călătoria cu mare înconjur şi ne-am oprit pretutindeni unde speram să ne putem găsi agenţi. Toţi se bucurau că ser-

barea se va face şi, mai ales, la Siret, unde Teodor Stefanelli făcuse o vie propagandă, am ţinut chiar o mică întrunire[178].

Părintele Arhimandrit Arcadie Ciupercovici, egumenul mănăstirii Putna, era unul dintre cei mai călduroşi sprijinitori ai noştri şi, astfel, şi povăţuitorul nostru firesc, în executarea lucrărilor de pregătire. În situaţia în care ne aflam, nu ne rămânea decât să executăm, în toate amănuntele Iui, programul stabilit de comitetul central, la Viena, deci fără ca să-şi fi putut da seamă despre greutăţile ce se vor fi ivind la faţa locului.

Mănăstirea Putna se află în fundul unei văi, din sus de Vicov, la depărtare de câteva ceasuri de Rădăuţi, cel mai apropiat orăşel, şi încă mai departe de Hadikfalva, atunci cea mai apropiată staţiune a liniei ferate Cernăuţi-Iţcani. Deoarece, prin ziare, se menţinea ştirea că serbarea va fi oprită şi noi nu puteam s-o dezminţim, mulţi stăteau la îndoială şi numai de la puţini primiserăm înştiinţarea că vor veni la serbare. Ne aşteptam la vreo 2.000 de persoane. Aveam, deci, să facem pregătiri ca să transportăm lumea aceasta, de la Hadikfalva, la Putna, s-o adăpostim în sat şi în mănăstire şi s-o hrănim, timp de două zile. Nefiind în mănăstire încăpere, trebuia să clădim porticul festiv pe un tăpşan din faţa mănăstirii, şi el trebuia să fie bine acoperit şi destul de mare, ca să se poată întinde în el mese pentru 2.000 de tacâmuri.

După planurile făcute de pictorul Bucescu (Epaminonda Bucevsky – n. n.), pentru portic, pentru arcurile

[178] *Tribuna Poporului*, Anul VIII, Nr. 112, 13/26 iunie 1904

de triumf şi pentru decoraţiunile din curtea mănăstirii ne trebuiau vreo 200 de steaguri, iar pentru iluminaţie, cel puţin 500 lampioane de hârtie, 5.000 de candele şi 100 ştiubeie de răşină, care aveau să fie aprinse pe culmile dealurilor dimprejur. Pentru ca serbarea să fie mai impozantă, trebuia să adunăm cât de multe treascuri, ca să descărcăm salve, în seara sosirii oaspeţilor şi în timpul ceremoniei religioase. Deoarece numărul oaspeţilor era incalculabil, ni se putea întâmpla să nu avem, în ziua serbării, destulă hrană ori să adunăm prea multe provizii. Nu ne-a rămas, dar, decât să zidim, la Putna, câteva cuptoare, pentru ca pâinea să ni se poată coace, după trebuinţă. Tot astfel, măcelarul era învoit să aducă, la Putna, 20 de vite şi să taie, din ele, după cum va fi cerând trebuinţa.

Pentru gătirea bucatelor, se zideau, în apropierea porticului festiv, mai multe vetre, la care aveau să lucreze bucătăresele, sub conducerea unei gospodine. Pentru popor îndeosebi, prevăzuserăm două cazane de tocană şi un bou fript întreg, la o frigare de cinci metri. Toate aceste se plănuiesc uşor, dar nu se pot executa fără de încurcături. Comitetul a mobilizat atât pe seminariştii din Cernăuţi, cât şi pe băieţii de la cele două gimnazii din Bucovina, şi zece vieţi dacă aş trăi, tot n-aş uita niciodată zelul neobosit, îndelunga răbdare şi spiritul de disciplină al acestor muncitori, care, adeseori, se mulţumeau cu mămăligă goală, căci pâinea eram nevoiţi s-o cumpărăm de la Rădăuţi şi adeseori ne lipseau banii.

Avuserăm Eminescu şi eu dreptate, când am zis că totul se face de la sine. Pe când unii purtau socotelile

ori scriau, în biroul comitetului, alţii făceau muncă de salahori, iar alţii cutreierau satele, ca să angajeze căruţe, pentru ziua de 14/26 august, ori să adune velinţe, cearşafuri şi perine pentru aşternuturi, farfurii, tacâmuri şi feţe de masă, pentru banchetul festiv, şi, până în ziua de astăzi, mi-a rămas inexplicabil încrederea cu care românii din Bucovina mi-au încredinţat avutul lor. Grija noastră, a tuturora, era să nu ne punem în conflict cu autorităţile locale, şi nici nu ne-am pus. Bucovina e însă plină de evrei, iar noi luaserăm hotărârea ca, nici în timpul pregătirilor, nici, mai ales, în ziua serbării, să nu calce picior de evreu la Putna. Evreii dădeau, însă, năvală, ca să le facă concurenţă antreprenorilor noştri şi, astfel, băieţii îi luaseră, în mai multe rânduri, la goană, ceea ce era lucru plin de haz, dar nu tocmai potrivit cu silinţele noastre de a nu ne pune în conflict cu stăpânirea locală.

Prostiţi de evreii furioşi, săteni din Putna au început să creadă că noi am venit ca, acum, după o sută de ani, să luăm iar Bucovina şi să o alipim de Moldova, şi că mari vărsări de sânge se vor face. În ziua când ne-au sosit, dar, steagurile mulţi dintre dânşii au fugit din sat şi s-au ascuns prin pădurile de brad, ce se întind până la hotare. Nu ne-a fost greu să-i liniştim şi să-i aducem iar la vetrele lor, dar vestea acestei spaime trecătoare s-a lăţit şi ne-a adus o întrerupere de două zile, în lucrările de pregătire. Se adunase la Putna multă lume şi pădurile dimprejur răsunau de zgomotul ce se făcea la mănăstire. Pe când dulgherii lucrau, ciocănind la porticul festiv şi la arcurile de triumf, iar zidarii se certau cu salahorii, la cuptoarele de pâine şi la vetre, oameni plătiţi cu ziua cărau cetină, pentru decoraţiuni, şi ştiubeie pline de răşină, pentru ilu-

minaţie, unii dintre băieţi lucrau la ghirlande şi la lampioane, alţii turnau seul topit în paharele de candelă şi aşezau fitilurile în paharele pline, iar alţii descărcau provizii şi fel de fel de lucruri, adunate mai ales de pe la preoţi.

În mijlocul acestei lucrări febrile, ne-am pomenit cu o ceată de jandarmi, al cărei comandant ne-a invitat să încetăm lucrările. Acum era rândul băieţilor să se risipească prin pădurile dimprejur[179].

Deoarece jandarmii primiseră ordinul de a sta, în permanenţă, la Putna şi de a aresta pe orişicine care ar fi voind să lucreze mai departe, nu ne-a rămas decât să întrerupem lucrările şi eu am plecat la Rădăuţi, ca să rog pe căpitanul districtului să dea ordin pentru retragerea jandarmilor, căci ziua de serbare se apropia şi trebuia să grăbim cu pregătirile. Căpitanul, dl Renei (Orest de Renny, ctitorul gimnaziului din Rădăuţi – n. n.), român şi el, ţinea, cu toată sinceritatea, să nu ne facă greutăţi, dar avea ordine şi se plângea că-i facem noi greutăţi, prin împotrivirea noastră. Nu mi-a fost greu să-l liniştesc. I-am declarat că primesc răspunderea pentru cele ce se vor mai face, am luat angajamentul că voi înceta cu lucrările şi-i voi trimite pe băieţi acasă, îndată ce voi fi primit o nouă invitaţie în acest sens, şi jandarmii au fost retraşi, iar noi am urmat lucrările, cu zel îndoit, dar şi cu inima îndoită.

Peste câteva zile, a apărut, în „Czernowitzer. Zeitung”, organul oficios al guvernului, o notiţă binevoitoare

---

[179] *Tribuna Poporului*, Anul VIII, Nr. 113, 15/28 iunie 1904

despre pregătirile ce se făceau pentru serbare, notiţă care a fost reproduse în coloanele celor mai multe dintre ziarele române, între care şi „Românul”. Nu voi face încercarea de a descrie manifestările de bucurie, cu care băieţii au primit notiţa aceasta. Plângeau unii, chiuiau alţii, iar alţii se adunaseră ca să cânte, în cor, „Gott erhalte”, şi nimeni nu mai era în stare să lucreze. Era, acum, mai presus de toată îndoiala că vom putea să ne adunăm la mormântul lui Ştefan cel Mare şi să ne manifestăm, în toată libertatea, simţămintele de pietate, şi eu mă simţeam nemângâiat că unii dintre fruntaşii fraţilor mei din Bucovina stăruiau, şi acum, în hotărârea lor de a nu lua parte la serbare. Nu are hotar lipsa de încredere a omului.

Pe când noi luam bunăvoinţa aceasta drept dovadă de înţelepciune politică, ei ziceau că guvernul ne dă voie să aranjăm serbarea, numai pentru ca să-i pună pe dânşii la încercare. Dar noi, tinerii, nu mai scrutam intenţiile, ci ne bucuram de faptele neîndoioase.

Frumoase zile am petrecut la Putna şi nu pot să mi le reamintesc, fără ca să fiu cuprins de vie înduioşare. Văzând multele şi marile mizerii ale vieţii noastre comune, stau adeseori şi eu, cum stătea Eminescu, la îndoială şi îmi e de parcă nu mai poate să meargă înainte viaţa noastră naţională, în care mişeii şi neputincioşii atât de uşor pot să-şi deschidă drum larg; îmi e, însă, destul să-mi aduc aminte de băieţii aceia, ca să mă ruşinez de propria-mi slăbiciune şi mă pătrund iar de încrederea cu care, atunci, priveam în viitor. Nu era greutate din faţa căreia să se dea îndărăt, nu osteneală care să-i obosească, nu sarcină, pe care nu o purtau cu mulţumire, şi toate le

făceau cu voie bună, mereu glumind şi cântând mereu. Aceia dintre dânşii, care mai trăiesc încă, îşi vor fi aducând şi ei, cu mulţumire, aminte de acele zile pline, când lucrau, ziua şi noaptea, dormind cu rândul, mâncând pe apucate şi adăpostindu-se, claie peste grămadă, în casa dărăpănată, ce se afla în faţa mănăstirii.

Fericiţi noi, care avem parte de asemenea amintiri din tinereţile noastre, şi încă mai fericiţi am fi dacă am şti că le e dat şi copiilor noştri să le aibă. Eminescu, venit cu vreo 8 zile, înainte de serbare, a luat şi el parte la mulţumirile noastre. Tot atunci, a sosit şi delegaţia colegilor noştri din Bucureşti, George Dem. Theodorescu, Ioan Brătescu şi Grigore Tocilescu, toţi trei, băieţi inimoşi şi plini de focul sacru al tinereţilor. Unul dintre dânşii, dl Grigore Tocilescu, nu ne-a fost de mare ajutor. Prea erau multe la Putna inscripţiile şi antichităţile, pentru ca tânărul arheolog să poată avea destulă inimă şi pentru steaguri şi lampioane ori pentru cazanele de tocană. Nepreţuit ne-a fost, însă, ajutorul pe care ni-l dădea dl Ioan Brătescu, care ştia să conducă lucrările şi să pună mâna, când era nevoie. Mai ales în seara de 14/26 august, când publicul a dat năvală asupra mănăstirii, cel mai activ dintre membri comitetului de primire era el.

Răposatul George Dem. Theodorescu, atunci tânăr foarte simpatic, vioi şi zelos, alerga, iute ca piperul, de ici, până colo, observa cu ochiul ager toate neajunsurile, nu trecea cu vederea nici un amănunt şi, astfel, se făcuse, în curând, indispensabil. Tocmai de aceea, însă, ne supăram pe el, când ne pomeneam că a dispărut şi stă ascuns, în vreun colţ retras, ca să-şi scrie dările de seamă

pentru „Românul”. Abia azi am ajuns să-i dau dreptate, căci, fără dările de seamă, făcute de dânsul, multe din cele petrecute atunci ar fi fost date uitării, şi avea dl Grigore Tocilescu dreptate, când zicea că abia peste o sută de ani va putea să ne spună, dacă au ori nu vreo valoare steagurile noastre.

Ieşenii au sosit mai târziu, dar la timp şi mai numeroşi. N-au luat parte la lucrările de pregătire, dar au ostenit, cu atât mal vârtos, în seara primirilor şi în ziua serbării. Stâlpii lor erau Maroneanu, unul din cei mai buni prietini al lui Eminescu, şi Constantin Istrati, tânăr înalt, nu numai la făptură, ci, totodată, şi la fire, şi om pe care timpul îl lasă neschimbat, în trecerea lui. Deasupra tuturor, se ridicau doi oameni scurţi şi îndesaţi, pe care toţi îi socotim mai chibzuiţi decât noi, Theodor Nica şi A. D. Xenopol, atunci cu treizeci şi doi de ani mai tânăr decât astăzi. Împrejurul nostru stăteau, în sfârşit, adunaţi vreo cincizeci de „băieţi”, împărţiţi în secţiuni, fiecare cu rostul lui.

Dl căpitan (adică prefect – n. n.) Renei fusese însărcinat să asiste, el însuşi, ca comisar la serbare, şi s-a învoit să oprească pe jandarmi la Vicov, iar poliţia să fie ţinută de studenţi, în timpul serbării. La Putna, au venit numai şase dintre jandarmi. Români şi aceştia; ei au fost puşi la dispoziţia noastră. Eu încă de mult eram de prisos. Munceau ceilalţi, mai ales Pamfilie Dan, casierul tuturora, nesuferit pentru zgârcenia lui, şi Vasile Morariu, care primise sarcina purtării de grijă pentru hrană.

După ce au sosit, dar, bucureştenii, profitam de ocazie, ca să mă plimb, cu tânărul arheolog, pe la icoane şi pe la ruinele de prin împrejurimi. Acum, în sfârşit, când erau toţi la Putna, nu-mi mai făceam nici o mustrare, când îi lăsam pe ceilalţi să facă ceea ce vor.

Oaspeţii, aşa le ziceam noi, au sosit în ziua de 14/26 august 1871, mulţi în trăsuri, chiar şi unii din Moldova; cei mai mulţi, însă, au venit pe calea ferată, până la Hadikfalva, iar de acolo, în căruţele adunate de Ilie Luţă, de prin împrejurime.

Începutul serbării a fost în amurgul serii, când căruţele acestea au sosit la mănăstire. Câţiva dintre membrii comitetului plecaseră, la vale, ca să primească pe oaspeţi la arcul de triumf, pe care-l ridicaserăm la hotarul satului Putna, şi să le ureze „Bun venit!”. Restul comitetului şi băieţii, vreo patruzeci de inşi, aşteptau la poarta mănăstirii, ca să-i primească pe oaspeţi şi să-i ducă pe la adăposturile pregătite pentru dânşii. Arhondăria era rezervată pentru deputaţiunea din Moldova, în fruntea căreia se aflau Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri şi Christofor Cerchez, primarul Iaşilor; celelalte încăperi din mănăstire erau pline de paturi rustice, pentru cucoane, iar restul publicului avea să fie adăpostit parte pe la săteni, parte într-un mare pătul, pe care băieţii îl prefăcuseră într-un vast şi foarte frumos dormitor. Deoarece oaspeţii nu soseau deodată, într-un lung şir de căruţe, despre o primire în toată regula nu putea să fie vorba[180].

[180] *Tribuna Poporului*, Anul VIII, Nr. 114, 16/29 iunie 1904

Întâia oară, românii din cele patru unghiuri s-au adunat la un loc, ca să preamărească împreună numele unuia dintre marii susţinători ai neamului românesc, să se îmbărbăteze unii pe alţii şi să-şi întărească credinţa în viitor, şi mulţi ochi s-au umplut de lacrămi, când corul a intonat imnul:

Etern, atotputernic, o, creator sublime,
Tu dai lumii viaţă şi omului cuvânt,
În tine crede, speră întreaga românime;
Glorie ţie-n cenuri, glorie pe pământ!

Urna votivă a fost aşezată la căpătâiul mormântului, pe un piedestal de marmoră neagră; cele două epitafe au fost întinse pe mormânt; steagurile aduse de delaţiuni au fost lăsate, ca decoraţiune, la mormânt; asistenţii au îngenunchiat în faţa mormântului.

În acest moment suprem al serbării, un ofiţer român, maiorul Boteanu, care se întorcea din Franţa, unde luase parte la război, a rostit, plin de emoţie, câteva vorbe, apoi şi-a descins centura de la brâu şi a lăsat-o drept prinos, din partea tinerei oştiri române, pe mormântul marelui căpitan. Acest act de spontaneitate a dat nota întregii serbări: orişicine a putut să-şi manifeste, în toată libertatea, simţămintele. Acolo, însă, unde sunt mulţi oameni, e şi multă lipsă de pricepere şi, astfel, se ivesc şi multe nemulţumiri. Nu toţi înţelegeau că libertatea, de care ne bucuram, ne obliga să ne stăpânim noi înşine pe noi şi să păstrăm buna rânduială.

Când bubuitul treascurilor ne-a vestit că primele căruţe au sosit la arcul de triumf, Eminescu şi eu am plecat, de la poarta mănăstirii, şi ne-am urcat pe deal, ca să vedem, în toată liniştea, desfăşurarea acestei prime faze a serbării. Rămaseră, acolo, alţii, care ştiau să facă lucrurile mai bine decât noi. Treascurile bubuiau, steagurile fâlfâiau, vestitul taraf de la Suceava (al lui Grigori Vindereu – n. n.), vreo treizeci de lăutari, îmbrăcaţi în anterie, cânta marşul lui Mihai Viteazul, transparentele erau luminate, lampioanele şi miile de candele ardeau, mulţimea izbucnea, la sosirea fiecărei trăsuri, în urale, şi ni se cuvenea lui Eminescu şi mie să ne bucurăm, în toată liniştea, de priveliştea aceasta, pe care n-ar fi putut nici ceilalţi să o aibă, dacă noi am fi fost tot atât de slabi în credinţă şi tot atât de puţin stăruitori ca dânşii. Peste puţin timp, ne-am încredinţat că a venit prea multă lume, şi nu o să găsim adăposturi destule. La poarta mănăstirii, învălmăşeala era din ce în ce mai mare, căci toţi dădeau năvală asupra mănăstirii, toţi protestau contra dispoziţiilor luate de comitet.

Adevăraţii vinovaţi erau însă, cum G. Dem. Theodorescu zice, în darea sa de seamă, numai cei ce veniseră fără să se fi anunţat. În mijlocul acestei gălăgii, a sosit şi deputaţiunea din Moldova. Pe drum, membrii deputaţiunii aflaseră că unii dintre fruntaşii bucovinenilor stăruie, şi acum, în hotărârea lor, de a nu lua parte la serbare, şi Vasile Alecsandri s-a despărţit, la Hadikfalva, de deputaţiune şi a urmat drumul spre Cernăuţi, ca să se întâlnească cu Hurmuzachi. Sosind, dar, la Putna, Kogălniceanu era neliniştit şi dorea să vorbească cu mine, ca să afle cum stăm cu stăpânirea şi dacă poate ori nu să ia

parte la serbare. Alergau, dar, băieţii, în toate părţile, ca să mă găsească şi alergătura aceasta a produs un fel de panică, în mulţimea şi altfel agitată.

Nu are prostia omenească margini şi, de mintea multora, era apropiat gândul că, văzând primejdia, Eminescu şi eu am fugit. Iar noi făceam filosofie, la marginea pădurii de brad. Îl ştim cu toţii pe Mihail Kogălniceanu, omul întotdeauna scurt şi clar, vioi şi tânăr până la adânci bătrâneţi. Nu-l mai văzusem, dar îl ştia Eminescu şi-l aveam, sus, în gândul meu. I-am spus, cu inima deschisă, că amicii săi din Bucovina văd lucrurile rău, că guvernul nu ne face nici o greutate şi că şi Căpitanul districtului (prefectul – n. n.) va asista la serbare şi va închina, la masă, pentru poporul român. A rămas. Tot atunci s-a ivit altă greutate.

Din Moldova veniseră doi arhierei, cu mare suită, Bobulescu şi Filaret Scriban. Ţineau să celebreze, la sfinţirea urnei şi a steagurilor, şi era lucru firesc ca aşa să fie. Egumenul, însă, nu pute a să le dea voie, iar nouă, comitetului, nu ni se cuvenea nici un amestec în cestiunea aceasta. S-a cerut, pe cale telegrafică, voie de la Mitropolitul Hacman şi noi nu eram de vină dacă rusnacul a zis: „Nu!”.

Greutatea cea mare s-a ivit, însă, în ziua următoare. După alegerea, făcută de domnii Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi şi Vasile Pogor, cuvântare a festivă a fost rostită de A. D. Xenopol , atunci student la Universitatea din Berlin. Aveam cuvântarea aceasta, şi nu tăgăduia, atunci, cum nu tăgăduieşte, nici astăzi, nimeni că ea este

o lucrare de valoare şi una din cele mai frumoase opere ale unui scriitor, care, atunci, ne era tuturora simpatic şi pe care, azi, toţi îl socotim între cei de frunte. Alegerea fusese, însă, făcută de nişte francmasoni, de cei mai primejdioşi cosmopoliţi, şi asta era o vină pe care adevăraţii naţionalişti nu ne-o puteau ierta.

A urmat, apoi, masa festivă. Aceeaşi îmbulzeală, ca la poarta mănăstirii[181].

Deşi puseserăm 1600 de tacâmuri, o parte din public trebuia să mai aştepte. Toţi voiau, însă, să ocupe loc la primul rând şi numai cu anevoie şi după multe supărări s-a putut începe servirea bucatelor. Proclamaserăm preşedinte pe Mihail Kogălniceanu. Dl Renei, Comisarul, a declarat că numai la o masă prezidată de mine poate să asiste. Îmi era afară din cale de greu, să mai primesc şi sarcina aceasta, dar e învederat că nu puteam s-o refuz. Kogălniceanu, el însuşi, mi-a fost povăţuitor în purtarea ei şi a stăruit să limitez numărul toasturilor şi să cer textul de la cei ce voiau să vorbească.

Primul pahar l-am închinat eu, pentru împăratul şi pentru prosperitatea monarhiei. Nu are, însă, G. Dem. Theodorescu dreptate, când zice că am făcut aceasta de nevoie, numai pentru că aşa trebuia să fie. Nu aş fi fost atât de stăruitor, dacă nu aş fi fost pătruns de convingerea că pot românii să se bucure, sub stăpânirea împăratului meu, de toată libertatea, dacă ştiu să-l ajute în silinţele lui de a înăbuşi pornirile celor ce vor să-i siluiască, iar acum, când îmi vedeam gândul împlinit, îmi era plină şi inima

[181] *Tribuna Poporului*, Anul VIII, Nr. 114, 16/29 iunie 1904

de o sinceră recunoştinţă. Aceasta am simţit-o cu toţii, şi G. Dem. Theodorescu, prietenul afectuos, care o ştia şi el, a pus-o la îndoială numai ca să nu mă scuze, în faţa celor ce nu admiteau felul nostru de a vedea. Tot atât de sincer a fost şi comisarul, când a ridicat paharul pentru prosperitatea poporului român şi ne-a mulţumit pentru silinţele noastre, de a păstra buna rânduială la această serbare. Sinceri au fost şi ceilalţi vorbitori; ba unii, chiar de tot sinceri, ceea ce m-a silit să-i rog a fi mai scurţi la vorbă.

E învederat că nu ne întruniserăm să vorbim despre partea răpită din Moldova ori despre fâşia ruptă din trupul sângerând al României, şi azi toată lumea îmi va da dreptate şi va recunoaşte că bine am făcut, dacă am lăsat să vorbească pe cei ce nu voiau să se supună cenzurii ori spuneau, vorbind, şi ceea ce nu era scris în textul pe care mi-l prezentaseră. Atunci se supăraseră mulţi, dar a trecut şi supărarea aceasta, după masă, când s-a întins hora mare pe iarba din faţa porticului festiv.

Seara, s-a întrunit, în sfârşit, mult doritul congres. Când ne-am adunat, însă, în sufrageria mănăstirii, dispoziţiile nu erau deloc potrivite pentru o discuţie chibzuită. Oameni tineri cu toţii, eram oarecum ameţiţi de viile emoţii, prin care trecuserăm, în timpul zilei, porniţi mai mult spre ceartă, decât spre sfat, şi cu desăvârşire indisciplinabili. Ţinea fiecare să-şi spună, în toată libertatea, părerea şi să-şi dea pe faţă simţămintele şi iluziile, mai ales iluziile. Ne înghesuiam în sufrageria prea strimtă pentru noi, bâjbâind rolul de albine în stup, şi era parcă peste putinţă ca cineva, în lumea aceasta, să ne mai poată

potoli. Ca prin farmec, ne-am astâmpărat, însă, când s-a ivit în mijlocul nostru comisarul, pe care trebuia neapărat să-l invităm la congres, deşi ţineam mult ca discuţiile să urmeze ca în colţul ştiut al cafenelei.

Dl Renei înţelegea şi el lucrul acesta. Şi-a exprimat, dar. mulţumirea pentru silinţele ce le-am dat, în timpul zilei, să-i uşurăm sarcina, ne-a sfătuit să păstrăm, şi acum, buna rânduială, apoi a încheiat: „Deşi nu sunt preot, binecuvântez lucrările dumneavoastră şi vă las să discutaţi, în toată libertatea!”.

Acesta a fost răspunsul, pe care reprezentantul guvernului austriac l-a dat celor ce se plângeau că li s-a înăbuşit glasul. Rămaşi noi între noi, ne-am constituit, sub conducerea unui birou ad-hoc, apoi am început discuţiile[182].

Noi, vienezii, eram încă de mult dumiriţi asupra celor ce urmau să se stabilească în congres. Gândul nostru era să se aleagă un birou permanent, care îi convoacă pe studenţi când ici, când colo, şi-i ţine strânşi la un loc, ca să facă o întinsă şi stăruitoare propagandă pentru restabilirea unităţii în viaţa culturală a poporului român, un gând pe care l-am exprimat, cu toată claritatea, şi în apelul adresat publicului. Mijloacele de propagandă aveau să fie o bibliotecă poporală ieftină şi bine aleasă, o foaie literară ilustrată, un ziar naţional, concerte date de celebrităţi române, reprezentaţii teatrale, date de cei mai buni actori români, întruniri şi serbări naţionale, precum cea de la Putna, toate acestea, fără de nici o tendinţă politică.

---

[182] *Tribuna Poporului*, Anul VIII, Nr. 117, 20 iunie / 3 iulie 1904

Cestiunile aceste puteau să fie discutate într-un congres, care trebuia să se mărginească la cel mult trei şedinţe. Aveam, deci, să stabilim o ordine de zi mai scurtă şi să alegem, înainte de toate, biroul permanent.

După ce publicul dăduse năvală asupra mănăstirii, noi membrii comitetului, ne-am retras în clopotniţă. Aduseserăm, ce-i drept, câteva braţe de fân, pe care l-am aşternut pe jos, ca să dormim pe ele, aşa, gătiţi de sărbătoare, cum eram; era însă peste putinţă ca, în nişte momente atât de solemne, să ne pierdem timpul dormind şi am petrecut noaptea parte făcând inspecţie prin mănăstire, unde unele dintre cucoane începuseră să fumeze, parte discutând şi punând lumea la cale. Aici s-a stabilit ordinea de zi a congresului, în cele patru puncte publicate de G. Dem. Theodorescu, în darea lui de seamă.

După ce s-a deschis şedinţa, ne-am încredinţat că va fi încă mult până la intrarea în această ordine de zi. Toţi aveau dreptul de a vorbi şi puţini erau cei care nu ţineau să se folosească de dreptul acesta. S-a pus o chestiune de principiu şi s-au rostit cuvântări multe, lungi şi des întrerupte, care ne-au trecut peste miezul nopţii, fără ca să ajungem la rezolvarea chestiunii prealabile. Luând drept punct de plecare apelul adresat de noi, publicului, un sfătos a pus întrebarea dacă unitatea culturală, asupra căreia stăruiam noi, e cauza celei politice ori efectul el. Unii susţineau că unitatea culturală nu se va putea realiza, decât după ce se va fi făcut unitatea politică, alţii voiau să ne convingă că numai unitatea culturală poate să ne ducă la cea politică, iar noi ziceam că ne e indiferent

care e cauza şi care efectul, şi considerăm unitatea culturală ca scop, ceea ce multora le părea foarte abstract.

Pe la două, după miezul nopţii, am hotărât că vom continua discuţia mâine şi ne-am risipit, la noroc.

Eminescu iar era dus cu gândul. Ascultase, retras într-un colţ, întreaga discuţie, adunase mereu în el şi acum trebuia neapărat să răsufle:

– Măi, mi-a zis el, acela care vrea să facă ceva nu discută, ci lucrează. Să vezi că n-o să ajungem la alegerea biroului central permanent; o să rămânem tot noi şi e mai bine aşa. Mergem înainte, îi lăsăm să discute, facem ce ştim şi lumea vine după noi.

– Dar dacă alţii ţi se pun în cale?

– Dai, fără de milă, în ei!

Cu câteva săptămâni de zile, mai înainte, eram şi eu de părerea aceasta; încetul cu încetul, însă, am fost stăpânit de simţământul că viaţa comună e o jertfă grea şi îmi părea lucrul cu desăvârşire învederat că e o prostie să aduci jertfa aceasta, când nimeni nu ţi-o cere. Toate prin oameni se fac, iar oamenii sunt mulţi de multe feluri, cei mai mulţi târzii la minte şi nu puţin porniţi spre răutate. Adevărul, dar, numai încetul cu încetul şi numai după multe frământări, poate să străbată, şi multe din acelea pe care noi le vedem nu numai sigure, ci totodată şi apropiate, abia după moartea noastră vor putea să intre, prin lucrarea comună, în fiinţă. Zadarnic ne-am zbuciuma, da-

că am voi să le facem mai înainte, şi lucru cuminte e să aşteptăm, petrecându-ne viaţa în o lucrare, pe care putem s-o săvârşim şi singuri[183].

Nu mă încânta, dar, câtuşi de puţin gândul că voi avea să port, mai departe, sarcina pe care o luasem asupra mea. Vedeam desluşit că, atunci, şi cu oamenii care discutaseră asupra cestiunii prealabile, nu se poate face ceea ce noi voiam, şi firea mă împingea spre alte treburi. Eminescu, însă, mai ales în momentele lui de neastâmpăr, privea toate lucrurile din punctul de vedere al omului care nu moare niciodată şi vedea, în fiecare clipă, întreaga desfăşurare a vieţii noastre naţionale ca actualitate. În gândul lui, toate curgeau repede, una dintr-alta şi, de aceea, el îşi pierdea bunul cumpăt, când îi ziceam:

– Stai pe pace, că o să vină, dar mai târziu!

Nu ne-am mai întors, dar, în clopotniţă şi zorile de zi ne-au prins, iar, plimbându-ne ca nişte lunatici, de-a lungul văii umede. Lucrurile au venit precum le prevăzuse el. A doua zi, au plecat unii dintre studenţi, cei rămaşi, însă, deşi mai puţini, tot n-au ajuns să rezolve chestiunea prealabilă. S-a hotărât numai că naţionalismul are să fie propagat, fără de nici o restricţie, şi a rămas ca noi, cei din Viena, să conducem, mai departe, mişcarea.

Noi, membrii comitetului, eram stăpâniţi de simţământul că am făcut destul şi că nu vom putea să mai facem nimic. Spre a ne îmbărbăta, s-a dat, în „saloanele" Părintelui egumen, o serată, în onoarea noastră, şi nota

---

[183] *Tribuna Poporului*, Anul VIII, Nr. 118, 22 iunie / 5 iulie 1904

caracteristică a stării sufleteşti, în care ne aflam, n-o pot da mai bine decât mărturisind că eu, persoană atunci importantă, am adormit în jeţul ce mi se destinase, alăturea cu stăpânul casei.

Vasilică Morariu, om întotdeauna vesel şi glumeţ, îi scoase lui Pamfilie Dan, casierul nostru, vorba: „Ce va să zică casier? Casier va să zică un om care nu are casă”. Această glumă nu era o figură poetică, ci un adevăr foarte prozaic. Pentru ca să executăm programul, stabilit de comitetul central, care se retrăsese, a trebuit să facem cheltuieli mari, pe cât îmi aduc aminte, peste 35.000 de florini. Aveam această sumă, în catastifele noastre; pe când, însă, noi trebuia să grăbim cu lucrările, banii soseau numai încetul, picătură cu picătură.

– De!, zicea Vasilică, suntem sub stăpânirea nemţească şi avem să plătim după călindarul nemţesc, dar banii ne vin din ţară, unde socoteala se face după călindarul românesc.

În urma acestei deosebiri de calendar, ne aflam în strâmtoare necurmată. Cu antreprenorii, cu măcelarul şi cu brutarul încheiaserăm contract, în care erau hotărâte termenele de plată, pe căruţaşi îi arvoniserăm şi urma să-i achităm după serbare, iar celelalte cheltuieli se făceau plătind, deja, mână la mână. Îndată, dar, ce primeam bani, îi şi dădeam şi casierul nu ajungea, niciodată, să se poată ţine de termenele hotărâte în contracte. După serbare, abia am putut să achităm pe căruţaşii veniţi de la depărtări mai mari şi mai rămăseserăm datori cu peste 8.000 de florini, pe care aveau să îi primească antre-

prenorii, măcelarul şi brutarul, în virtutea contractelor subscrise de Dan şi de mine, „oameni solvabili puşcă”, cum zicea Vasilică.

– Ce facem, acum, Mihalache?

– Să mai aştepte şi ei!, ne răspundea Eminescu.

– Eu sunt de părere că pot să plece, întâmpina Vasilică, şi să nu se mai întoarcă niciodată, căci nu mai avem nevoie de dânşii!

Nu plecau, însă, şi nu ne lăsau nici pe noi să plecăm. Nu ne-am fi avântat, dacă nu ne-am fi răzimat, cu toată încrederea, pe cei ce ne încurajaseră. Nu ne îndoiam, dar, nici acum, că vom putea să achităm, în cele din urmă, suma, care ne părea neînsemnată. Creditorii se căiau, însă, de a fi pus temei pe subscrierile unor oameni, care nu pot să dea nici o garanţie materială, şi stăteau, în permanenţă, la Putna, iar casierul, un prototip de om scrupulos, umbla nemângâiat, de ici, până acolo, şi se căia de a fi intrat în o încurcătură, din care nu ştia cum va putea să iasă. Eminescu îşi da silinţa să-l încredinţeze că mulţi au întârziat cu trimiterea sumelor încasate, fiindcă stăteau la îndoială, dacă nu cumva serbarea va fi oprită, dar acum, după ce serbarea a reuşit atât de bine, ei vor grăbi să trimită banii; Dan, însă, era convins că tocmai acum, „post festa”, toţi vor socoti că e de prisos să mai trimită banii.

Am făcut, deci, lista „restanţierilor” şi Eminescu a plecat în Ţară, ca să facă „execuţiunile”, cum zicea Vasi-

lică. Aceasta a fost o mare uşurare, atât pentru noi, cât şi pentru creditori, căci efectele intervenţiei lui Eminescu nu puteau să urmeze decât după câteva zile. În timpul acestor zile de aşteptare liniştită, banii ne soseau întruna şi, peste vreo săptămână, când am primit scrisoare de la Eminescu, scăzuserăm datoriile la mai puţin de jumătate şi Dan îşi bătea joc de Vasilică, repetându-i mereu vorbele: „Casier va să zică un om care are casa plină”. Nu mă mai oprea, acum, nimeni la Putna şi puteam să mă întorc la Viena şi să plec, de acolo, acasă. Banii au intrat mereu, până pe la sfârşitul lunii octombrie, şi casierul nu numai că a achitat toate datoriile, dar a mai şi despărţit mormântul, de restul bisericii, printr-un geamlâc, aşezat în cercevele de fier ciocănit, un fel de cutie pentru conservarea urnei şi a celorlalte prinoase. Socotelile trebuie să se afle în arhiva societăţi „România Jună”, care a oprit, pentru sporirea fondului ei, şi excedentul rămas, la încheierea definitivă[184].

Mai rămânea, însă, să ne descurcăm şi cu colegii noştri de la Viena. Încă în ajunul serbării, se iviseră semne de furtună. Aflând că am rugat pe domnii Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi şi Vasile Pogor să se pronunţe, în cestiunea cuvântării festive, naţionaliştii sinceri stăruiseră ca tinerimea română să spele, prin un protest, publicat în toate ziarele, ruşinea aceasta. Se credea că serbarea va fi oprită. Când a apărut notiţa din „Czernowitzer Zeitung”, s-a învederat că pe noi guvernul ne sprijină. Dovada vinovăţiei noastre era dată cu prisos şi am fost păscuţi, de aici, înainte, cu toată străşnicia. Controlorii noştri luaseră notiţă despre toate. Ştiau cum am luat înţelegere cu poli-

[184] *Tribuna Poporului*, Anul VIII, Nr. 119, 23 iunie / 6 iulie 1904

ţaiul de la Viena şi cu cel de la Rădăuţi, ba le ştiau toate chiar mai bine decât mine; ştiau cum mi-am dat silinţa să amăgesc pe fruntaşii românilor din Bucovina; ştiau cum ne ascunseserăm Eminescu şi eu, în ajunul serbării, cum am oprit pe arhiereii din Moldova de a celebra şi cum, du-pă serbare, am umblat cu minciuni, ca să dosim, de la Putna, fără a fi achitat datoriile; toate le ştiau şi le pătrundeau cu agera lor minte de apărători ai marilor interese naţionale.

Vacanţele erau pe sfârşite, când m-am întors la Viena; eram, însă, nevoit să plec acasă, căci nu se deschisese încă institutul privat, unde dădeam lecţii. De acasă, nu am putut să mă întorc, la timp, şi, astfel, lecţiile, pe care le avusem, au fost luate de alţii. Petreceam, dar, pe la culesul viilor, fără ca să-mi pot da seama cum şi când voi putea să mă întorc la Viena, ca să-mi urmez studiile, iar cei de la Viena erau convinşi că conştiinţa vinovăţiei nu mă lasă să mai dau faţă cu dânşii.

În timpul acesta, Eminescu trecuse pe la Iaşi şi luase parte la seratele „Junimii”. În urma stăruinţelor lui, mai mulţi dintre membri „Junimii” au luat, între dânşii, înţelegere să-mi pot termina studiile. Cu primii 15 galbeni, primiţi prin mijlocirea lui Eminescu, m-am întors, apoi, la Viena. Acum era, chiar şi pentru cei mai naivi, lucru învederat că sunt vândut şi că am abuzat de prostia lui Eminescu, ca să mijlocească târgul infernal. Încă de mult se remarcase intimitatea suspectă, în care mă aflam cu compatriotul meu Toma, infamul spion al poliţiei din Viena. Erau cu mult mai deştepţi naţionaliştii sinceri, decât să nu pătrundă întreaga ţesătură de întregi, în care

voiam să-i încurcăm pe nevinovaţii noştri colegi. Clar ca lumina zilei era că guvernul austriac ne-a dat voie să aranjăm serbarea, fiindcă eram agentul lui secret şi avea încredere în mine. De aceea, Renei, zbirul austriac, nici n-a asistat la congres, ci m-a lăsat pe mine să fac poliţia şi să denunţ pe cei ce nu se sfiesc a le spune adevărul.

Fiind dat pe faţă întregul complot, până în cele mai mici amănunte, s-au stabilit, cu toată precizia, punctele de vinovăţie şi eu a trebuit, îndată după întoarcerea mea, să convoc adunarea, ca să dăm seamă despre faptele noastre. Casierul nostru muncise din greu, ca să-şi facă socotelile şi să justifice, cu acte în regulă, toate cheltuielile, până la cea din urmă mămăligă cu brânză. Nici că i s-a făcut vreo critică. Pentru banii pe care mi-i dăduse mie, vreo 150 florini, nu avea acte justificative. Erau cheltuielile mele personale, pe care nu puteam să le justific nici eu, decât mărturisind că le-am făcut călătorind la Putna şi înapoi şi procurându-mi obligata îmbrăcăminte de sărbătoare.

A urmat, apoi, rechizitoriul. Cum ai îndrăznit dumneata, domnule, să abuzezi de încrederea noastră şi să pui în primejdie existenţa societăţii „România Jună", subscriind, ca secretar, un apel către public, când ştiai că societatea nu a luat, niciodată, hotărârea de a face un asemenea apel? Cine te-a autorizat, mă rog, să te faci preşedinte al unui comitet, pe care nimeni nu l-a ales, să faci agitaţii, în numele nostru şi să emoţionezi întreaga naţiune, pentru satisfacerea ambiţiei dumitale nesăţioase? Cum ai îndrăznit să te pui în conflict cu fruntaşii Bucovinei, să compromiţi, prin atitudinea dumitale, interesele

acestei mici ţărişoare şi să insulţi, astfel, memoria marelui erou? N-ai văzut că Vasile Alecsandri, el însuşi, te-a dezarmat, lipsind de la serbare? De unde ai luat tupeul de a da, în timpul mesei festive, la o parte pe Mihail Kogălniceanu, marele om de stat, ca să prezidezi dumneata şi să te poţi insinua, prin toastul pe care l-ai rostit şi prin serviciile de poliţist, pe care le-ai făcut, cenzurând pe oameni sinceri? Cine ţi-a votat cheltuielile de zeci de mii, pe care le-ai făcut, şi cum ai ajuns să faci călătorii de plăcere şi să te înţoleşti din bani adunaţi pentru scopuri naţionale? Unde e, mă rog, procesul verbal, încheiat în toată regula şi subscris de toţi cei ce au luat parte la congres, actul fundamental, în virtutea căruia dumneata şi cei prostiţi de dumneata vă pretindeţi birou permanent al congresului?

Cam astfel erau formulate întrebările, la care trebuia să răspund. Ce puteam să fac? Am recunoscut că toate sunt adevărate, că n-am fost ales de nimeni nici preşedinte, nici secretar, că am constituit comitetul după nevoile momentului şi am făcut ceea ce a trebuit să fac, mi-am mărturisit păcatele şi căinţa şi am declarat că voi vărsa, când voi putea, în casa societăţii, suma ce o cheltuisem pe drumuri şi în timpul petrecerii mele la Putna. Prin această capitulare necondiţionată, naţiunea ar fi fost salvată, dacă vorba ar fi fost numai de mine singur şi dacă amicii noştri, aproape unanimitatea societăţii, n-ar fi ţinut să ne dea satisfacţie, proclamând lista, care atât de mult l-a supărat pe Ioniţă Bumbac.

Pentru şedinţa viitoare, s-au făcut, dar, pregătirile, despre care vorbeşte Eminescu, în articolul său, şi, la şe-

dinţa aceasta, Ioniţă s-a prezentat însoţit de o mulţime de tovarăşi de luptă, care s-au înscris „ad-hoc" în societate. Văzându-se puşi în minoritate, mulţi dintre amicii noştri s-au retras prin colţuri şi noi am fost nevoiţi să ne retragem şi să renunţăm de a duce mai departe lucrarea începută la Putna.

Aceasta era situaţia în care Eminescu şi-a scris articolul. Ceea ce-l durea era că continuarea lucrării nu mai era cu putinţă şi că oameni care munciseră, cu toată inima, ca Pamfilie Dan, ca Vasile Morariu, ca Ilie Luţă şi ceilalţi, se aleseseră cu ruşinea de a fi luaţi drept nişte nemernici. „Cine oare, zicea el, să se mai avânte, să ostenească şi să se expună pentru cauza noastră, dacă asemenea mişelii sunt cu putinţă?". El voia să mângâie şi să îmbărbăteze pe cei ce pierduseră pofta de a mai lua parte la mişcările naţionale. Azi, îi dăm cu toţii dreptate; atunci, însă, cel mai cuminte lucru era tăcerea[185].

Reamintindu-mi, azi, după treizeci şi doi de ani, preocupările noastre de atunci şi dându-mi seamă despre faptele petrecute în urmă, sunt cuprins de simţământul că rău am făcut, de am stăruit ca Eminescu să nu-şi publice articolul. Mulţimea a rămas, ce-i drept, şi e şi azi, tot cum era atunci, parte târzie la minte, parte pornită spre răutate, şi de ruşinea pe care am păţit-o noi n-ar scăpa nici azi cei ce ar voi s-o ia prea repede înainte, dar ceea ce noi voiam s-a şi făcut, încetul cu încetul, şi deplina restabilire a unităţii, în viaţa noastră culturală, e numai o cestiune de timp. Restabilirea se făcea şi mai curând, şi mai bine, dacă, organizându-ne noi, tinerimea de atunci, ne-am fi

---

[185] *Tribuna Poporului*, Anul VIII, Nr. 120, 24 iunie / 7 iulie 1904

deprins a lucra împreună şi a ne mărgini la urmărirea scopului, pe care-l precizaserăm atât de bine, în apelul adresat publicului, şi organizarea s-ar fi făcut, dacă noi am fi fost atât de stăruitori ca Eminescu. Constataserăm un adevăr, când am zis că ideea serbării nu de la noi a pornit şi că românii vor ca cultura lor să fie naţională şi pretutindeni aceeaşi. Nu am fi fost încurajaţi şi sprijiniţi, dacă dorul de unitate culturală nu s-ar fi ivit în toate inimile; nicăieri, însă, dorul acesta nu se depuse pe faţă cu atâta energie şi în o formulare atât de raţională şi de clară, ca în „Junimea" de la Iaşi.

În toamna anului 1869, când am fost trimis, pe neaşteptate, la Viena, eram lipsit de cunoştinţe literare şi nu ştiam dacă sunt sau nu, în lumea aceasta, „Junimişti" şi „Bărnuţieni", „Şagunişti" şi „Bariţieni". Răposatul meu tată, om cu slăbiciuni de cărturar, era, ce-i drept, abonat la „Gazeta" şi, în urmă, la „Albina", avea o mică bibliotecă şi ţinea să citesc, ca să mă luminez. Am şi citit, când eram mai mic, cu plăcere „Alexandria", „Isopia", cartea lui Leonat din Lombardia şi alte cărţi vechi, pe care ni le aduceau goştinarii, de la Sibiu.

Când a venit însă rândul publicaţiilor lui Papiu Ilarian, ale lui Moise Bota, „Mugurul"-ui din Arad şi altor opere mai moderne, nu eram în stare să urmez lectura şi ascultam de mama, care zicea că acestea sunt cărţi papistăşeşti, care smintesc mintea celor ce le citesc. Cu mult mai frumoase erau poeziile lui Petöfy, ale lui Eötvös ori ale lui Vörösmarty, romanele lui Jókai ori nuvelele lui Kisfaludy. Am ajuns dar la universitate, fără să fiu în stare a gusta produsele literare române, care-mi păreau

afectate, lipsite de avânt şi scrise în o limbă pocită. Şi tot cam astfel eram toţi cei ce ştiam româneşte, dar nu ne făcuserăm studiile gimnaziale la Blaj, la Braşov, la Beiuş, la Năsăud ori sub dăscălia lui Pumnul. Bună şi frumoasă era pentru noi numai limba, pe care o învăţaserăm fiecare în satul său; trebuia, dar, să ne simţim ademeniţi de „Junimea", care stabilise principiul că limba cea bună vieţuieşte în graiul poporului şi că unitatea culturală nu se poate restabili, decât exprimând, în limba aceasta, adevărul, care e pretutindeni acelaşi.

Pe când Eminescu, care le ştia pe toate şi judeca în cunoştinţă de cauză, susţinea noua direcţiune din convingere, noi ne orientam potrivit cu neputinţele noastre. În curând, s-au format, la Sibiu, la Braşov, la Arad şi la Năsăud cercuri junimiste şi erau şi în Bucovina susţinători ai noii direcţiuni. Aveam, la Sibiu, „Telegraful Român", pe care-l redacta Nicolae Cristea, iar la Arad s-a înfiinţat, mai întâi, „Speranţa", apoi „Biserica şi Şcoala", sub redacţia Părintelui C. Gurban, mai întâi, apoi sub a domnului Gherasim Serb şi, în cele din urmă, a Părintelui V. Mangra, unul din cei mai zeloşi propagatori.

În faţa noastră se afla, însă, Blajul, care ţinea la tradiţiile sale şi avea multe legături în România. Eminescu, care trecuse pe la Blaj, îşi dăduse seama că, pentru Uniţi, susţinerea direcţiunii date din Blaj e cestiune de conservare. Fruntaşii bisericii greco-catolice voiau să aibă conducerea, în viaţa noastră intelectuală şi în cea politică, pentru că numai astfel puteau să se susţină, în mijlocul poporului român, şi să se întărească, făcând prozeliţi. Din gândul acesta pornise lupta contra lui Şa-

guna şi chestiunea culturală se pierdea în dosul celei politice, care era complicată şi ea cu cea religioasă[186].

Pe când, apoi, blăjenii şi cei de-o seamă cu dânşii, crescuţi anume pentru luptă, erau stăruitori, neobosiţi şi fără de cruţare, în alegerea mijloacelor, noi, ceilalţi, nefiind mânaţi de convingeri puternice înainte, ne dădeam sfiicioşi la o parte, îndată ce adversarii ni se puneau, cu oarecare îndrăzneală, în cale, şi îndrăzneala nu le lipsea niciodată. Eminescu nu şi-a scris, dar, articolul, ca să combată, prin el, lipsa de scrupule a celor ce ne siliseră să ne retragem şi să renunţăm la continuarea lucrării începute, ci ca să ne convingă pe noi că e bună calea ce începuserăm, să ne dea un fel de satisfacţie şi să ne îmbărbăteze a merge înainte. Dacă vorba ar fi fost numai de literatură, lucrul acesta ar fi fost de prisos.

Eminescu publicase, în „Convorbiri Literare”, o poveste frumoasă. Noi eram de părerea că nu o scrisese bine. „Scrie tu alta, mai bine, ca la voi, la Şiria!”, mi-a zis el. Am scris „Zâna Zorilor” şi am trimis-o la redacţia „Convorbirilor”, deşi mă îndoiam că ea va fi publicată. Dl Iacob Negruzzi nu numai că mi-a publicat-o, ci a ţinut, totdeodată, să-mi facă împărtăşirea că îndeosebi lui Vasile Alecsandri i-a plăcut mult limba şi felul meu de a povesti. Nu se putea să nu iubesc şi să nu pun, sus, în gândul meu pe oamenii mie necunoscuţi, care, deşi trăiau la Iaşi, găseau că e frumoasă şirieneasca noastră şi bun felul de a povesti, pe care-l învăţasem de la bunicul meu.

---

[186] *Tribuna Poporului*, Anul VIII, Nr. 122, 27 iunie / 10 iulie 1904

Şi aşa, ca mine, simţeau toţi. Simpatiile noastre erau fireşti şi sincere. Eminescu nu se mulţumea, însă, cu atât numai, ci stăruia să lucrăm şi să luptăm. Acesta e rostul articolului scris de Eminescu, în noiembrie 1871, şi dl Ion Rădulescu a judecat bine lucrurile, când a luat hotărârea de a publica, azi, după treizeci şi doi de ani, acele fragmente, găsite în manuscriptele rămase de la Eminescu. Publicarea aceasta aruncă o vie lumină nu numai asupra tinereţilor lui Eminescu, ci asupra unei întregi şi foarte întinse lucrări, care se urmează şi astăzi.

Toţi, noi cei ce stăteam, atunci, în legătură, fie directă, fie indirectă cu dânsul, am rămas ceea ce eram atunci, n-am încetat, niciodată, a lucra pentru realizarea programului, stabilit după impulsiunile primite de la dânsul, şi am profitat fiecare, potrivit cu putinţele sale şi cu temperamentul său, ca să facem ceea ce, la Putna, hotărâserăm a face. Mulţi au lucrat pentru restabilirea unităţii în viaţa culturală a poporului român; noi însă am lucrat numai pentru aceasta şi dacă unii dintre noi au luat ori iau încă parte la viaţa politică, au făcut-o ori fac aceasta numai pentru că, în lumea în care trăim, succesele culturale atârnă de la cele politice. Întotdeauna şi pretutindeni, preocupările noastre au fost culturale şi numai culturale, căci, în tinereţile noastre, ne-am deprins a privi toate chestiunile, din punctul de vedere cultural.

Am avut, în timpul celor treizeci şi doi de ani, care au trecut de când cu serbarea de la Putna, adeseori ocazia de a mă convinge că nimeni dintre contemporanii mei nu a ajuns, în ceea ce priveşte ideea naţională, la o concepţie atât de clară ca Eminescu, iar clarificarea aceasta

s-a făcut în timpul frământărilor sufleteşti, prin care am trecut, în timpul petrecerii noastre la Viena. Adunaţi din toate ţările, în care soarta i-a risipit pe români, noi ne-am deprins a privi toate lucrurile din punctul de vedere al întregului popor român şi a căuta, pretutindeni, numai ceea ce se potriveşte cu interesele tuturora. Pe când Eminescu repeta, mereu, în coloanele „Timpului”, că România nu e expresie geografică, ci centrul vieţii naţionale româneşti, noi repetam mereu, în „Tribuna” şi în „Gazeta Bucovinei”, că soarele pentru toţi românii la Bucureşti răsare.

Adeseori, a mai trebuit să păţim ruşinea, pe care o păţiserăm, după întoarcerea noastră de la Putna. Căci trebuia neapărat să intrăm în conflict cu interese particulare ori cu susceptibilităţi individuale. Mişcarea pentru restabilirea unităţii, în viaţa culturală a românilor, nu însă de noi fusese pornită şi astfel a mers şi merge înainte şi fără ca noi să luăm parte la ea, căci e, cum prevăzuserăm noi, în natura lucrurilor ca, prin cultură, să ne apropiem unii de alţii[187].

---

[187] *Tribuna Poporului*, Anul VIII, Nr. 123, 29 iunie / 12 iulie 1904

Pe curtea Ruginoasei, pecetea unei fatalităţi

Curtea boierească, altădată şi palat domnesc, astăzi Ruginoasa este aşezământ filantropic şi criptă voievodală. A fost ceea ce, cândva, a fost Vasluiul lui Ştefan şi este ceea ce este Putna Bucovinei. Ruginoasa este legată de numele lui Cuza Vodă, ca Mirceştii de numele lui Vasile Alecsandri, pentrucă a fost moşia lui şi pentru că acolo se află mormântul lui.

În vremea de demult, mult înainte de 1800, Ruginoasa era una dintre cele mai întinse şi mai frumoase moşii boiereşti din Moldova de sus. Când a cumpărat-o Cuza Vodă, pe la 1862, ea se mai întindea, în judeţul Roman, până pe apa Siretului, în judeţul Botoşani, până în hotarul Delenilor şi până în hotarul judeţului Iaşi. Mai era încă acoperită, în mare parte, de bătrânele păduri neumblate, dar nu mai era ceea ce fusese pe vreme a logofătului Săndulache Sturdza, care zidise, în stil gotic, palatul care se vede şi azi şi sădise, în spatele lui, un parc minunat. Tot Săndulache Sturdza a zidit, din piatră, şi biserica de lângă curte, după creştineasca datină a boierilor noştri, şi în care, astăzi, este mormântul lui Cuza Vodă. Deoarece inscripţia de la intrarea în biserică spune că „Acest sfânt şi Dumnezeiesc locaş.... s-au zidit DIN NOU...”, înseamnă că, pe acelaşi loc, a fost, mai înainte, o biserică veche şi, desigur, de lemn; după cum, a trebuit să fie şi o curte veche, ca din vremurile când boierii moldoveni încă nu veniseră în atingere cu Apusul european. Căci, înainte de a fi fost cumpărată de Vodă Cuza, moşia Ruginoasa era Sturdzească.

Moşia părintească a lui Vodă Cuza (care s-a născut la Huşi) era Bărboşi, în ţinutul Fălciului, pe vale a Elanului. Dar, deşi n-a înstrăinat, ca alţi boieri, moşia şi aşezarea părintească de la Bărboşi (moşia Bărboşi, pe care Vodă Cuza o moştenise de la tatăl său, a lăsat-o, prin testament, împreună cu Ruginoasa, fiilor săi, Alexandru şi Dimitrie. După sinuciderea lui Dimitrie Cuza, Bărboşii şi Ruginoasa au rămas în proprietatea exclusivă a lui Alexandru A. Cuza, care, la rândul său, a lăsat moşia Bărboşi şi Ruginoasa soţiei sale Maria, născută Moruzzi,

şi care, la 1912, a vândut Bărboşii doamnei Elena Volenti din Iaşi, care, apoi, a vândut-o Casei Rurale – n. a.).

Vodă Cuza nu s-a statornicit în leagănul copilăriei, ci a cumpărat, pe când era Domnitor, moşia Ruginoasa, de la clironomii logofătului Costache Sturdza, fiul logofătului Săndulache Sturdza şi socrul lui Alecu Sturdza de la Miclăuşeni, un unchi al soţiei sale. Când Vodă Cuza a cumpărat Ruginoasa, a găsit palatul gotic al lui Săndulache Sturdza în stare de cumplită dărăpănare, parcul cel minunat de altădată în paragină, iar moşi a rămas de izbelişte în prada arendaşilor.

Strălucirea Ruginoasei din vreme a marelui logofăt Săndulache Sturdza asfinţise, odată cu moarte a lui şi cu intrarea în stăpânirea fiului său, logofătul Costache Sturdza. Acesta ducea, prin străinătăţi şi la Iaşi, o viaţă de risipă, de lux nesocotit şi de petreceri, împreună cu prea frumoasa lui soţie Marghioliţa (născută Ghika-Comăneşti – n. a.), după care mulţi boieri mai tineri se înnebuneau, şi nici nu mai dădea pe la Ruginoasa. Nevoit de bani, ipotecase moşia şi o arendase. Nu-şi oprise decât parcul şi palatul, ca reşedinţă de vară. Dar nici atunci Costache Sturdza şi frumoasa lui Marghiolită nu veneau să se bucure de minunata lor aşezare de ţară, astfel încât ea zăcea în părăsire.

O împrejurare a dat viaţă, dar numai o clipă, palatului care, de mult, nu-şi mai revăzuse stăpânii şi care părea sortit pustiului. A fost atunci când tânăra şi frumoasa Marghiolită s-a hotărât, spre uimirea vrâstnicului ei soţ, să meargă, să se odihnească la Ruginoasa, singură.

Costache Sturdza, cu toată gelozia care îl chinuia, nu i-a putut înfrânge ciudata dorinţă şi nici n-a putut s-o însoţească (Costache Sturdza era mare logofăt, adică un fel de ministru de interne, al vărului său, Mihalache Sturdza Vodă – n. a.). A lăsat-o să plece la Ruginoasa, dar i-a dat, ca „eunuc" şi tovarăş, pe Săndulache, fiul său mai mare, din prima căsătorie, şi fiul ei vitreg. Pregătirile pentru primirea stăpânei au trezit Ruginoasa din lunga ei amorţire...

Dar bucuria acestei neaşteptate reîntoarceri de viaţă între zidurile părăsitului palat avea să fie curmată, tot pe atât de neaşteptate, de acea întâmplare romantică şi tragică totodată, care a pus, parcă pentru totdeauna, pe curtea Ruginoasei pecetea unei fatalităţi. Cu toată feeria alaiului de masalale şi facle aprinse, cu care sutele de ţărani le ieşiră întru întâmpinare, luminându-le calea, căci Marghioliţa şi fiul ei vitreg, Săndulache Sturdza, au ajuns la Ruginoasa în puterea nopţii, şi cu toate onorurile date de garda de plăieşi şi arnăuţi, înarmaţi cu flinte, care păzeau curtea, sosirea aceea, a Marghioliţei, în noapte, la Ruginoasa, avu o notă lugubră...

Ca o prevestire, parcă, de ceea ce avea să se întâmple. Într-adevăr, nu trecuseră decât câteva zile, de când stăpâna se aşezase în palatul în care, atâta vreme, domnise tăcerea şi pustiul, readucând viaţa în încăperile lui, până atunci deşarte, când, pe neaşteptate, într-o bun ă zi, Ruginoasa se trezi călcată de o ceată de oameni înarmaţi şi călări, în frunte cu vreo zece arnăuţi zdraveni, înarmaţi şi ei până în dinţi! Până să se dezmeticească slugărimea şi oamenii de pază, din curte, şi plăieşii de

veghe, la meterezele zidului înconjurător, palatul Ruginoasei fu asediat de agresori, care, în scurt, înfrânseră orice încercare de împotrivire a celor dinăuntru. O luptă disperată se dădu pe scara cea mare a palatului, între năvălitori şi Săndulache Sturdza, care, în cele din urmă, căzu mort, luptând vitejeşte în capul scării...

Ca în romanele lui Walter Scott şi în romanticele vremi de „chevalerie", asediatorii curţii de la Ruginoasa numai trecând peste cadavrul lui Săndulache Sturdza, care, cu preţul vieţii, apărase onoarea tatălui său, frumoasa Marghioliţă putu fi răpită... Oamenii Roznovanului (Nicolae „Numuţă" Rosetti-Roznovanu. Castelul de la Stânca, lângă Iaşi, este şi azi proprietatea urmaşilor lui – n. n.), căci acesta era răpitorul, o duseră, ca pe un ou, la Stânca, lângă Iaşi, unde era aşezarea boierului lor. Această romantică şi tragică întâmplare, după care iarăşi palatul Ruginoasei a stat închis şi părăsit, căci Costache Sturdza n-a mai dat pe acolo, a rămas de pomină şi a lăsat, între zidurile lui, un duh de blestem şi fatalitate.

În mândrul palat de odinioară, ridicat de bătrânul logofăt Săndulache Sturdza, după chipul şi asemănarea castelului de la Miclăuşeni al vărului său, se statornicise pustiul şi dărăpănarea, iar minunatul parc de altădată se sălbăticise şi se părăginise. După moarte a lui Costache Sturdza, clironomii lui, neînvrednicindu-se să păstreze moşia părintească şi s-o gospodărească, pentrucă era prea încărcată de sarcinile ipotecare, cu care o grevase părintele lor, când se însurase cu frumoasa şi costisitoarea Marghioliţă, au fost siliţi s-o vândă. Şi au vândut Ruginoasa lui Vodă Cuza.

Cu noul ei stăpân, Ruginoasa n-a ieşit, totuşi, cu desăvârşire din neamul Sturdzesc, fiindcă Elena Doamna, soţia lui Cuza, era şi ea, după mamă, din neamul Sturdza (mama Elenei Cuza, născută Rosetti-Solescu, era Catinca Rosetti, născută Sturdza – n n.) şi rudă cu foştii proprietari ai Ruginoasei. Se părea că, după o atât de îndelungată vreme de paragină şi pustiu, Ruginoasa avea să renască la o nouă viaţă, sub noua stăpânire. Vodă Cuza şi, mai ales, Elena Doamna, care, în copilărie, fusese la rudele ei Sturdzeşti, la Ruginoasa, s-au străduit să readucă frumoasa şi senioriala aşezare de curte la strălucirea ei din vremea bătrânului Săndulache Sturdza. Astfel, în anii 1864-65, s-au făcut mari lucrări de reparaţie palatului care cădea în ruină şi meşteri grădinari au fost aduşi, din străinătate, ca să redea vechiului parc splendoarea lui din trecut. S-a adus, de la Paris, un mobilier cu totul nou şi luxos, aşa cum se cuvenea pentru un palat domnesc. Şi când totul fu gata, pe dinlăuntru şi pe dinafară, se inaugură palatul printr-o sărbătorire strălucită, în martie 1865, când veniră la Ruginoasa, de sfintele Paşti, Domnitorul cu Doamna şi numeroşi musafiri şi rude.

Ţăranii, pe care Cuza i-a iubit sincer, întotdeauna, nu lipseau niciodată de la petrecerile şi bucuriile lui şi au fost chemaţi, în mare număr, la palat, unde au luat parte la sărbătoare şi s-au strâns, acolo, nu numai cei din partea locului, ci şi de prin alte părţi ale Moldovei, ca să vadă şi să preaslăvească pe binefăcătorul lor. A fost singura şi, desigur, cea mai strălucită zi de sărbătoare, pe care a văzut-o Ruginoasa. Dar, cu toată strălucirea nouă, pe care noii ei stăpâni i-o dădură, cu toată viaţa nouă care se

înfiripase la Ruginoasa, ea a rămas sub pecetea destinului. Alexandru Cuza n-a mai avut parte de Ruginoasa. Puţină vreme după inaugurarea palatului, au venit evenimentele care l-au ţinut departe de locurile dragi şi pe care nu le-a mai revăzut niciodată.

S-a întors, mai târziu, din străinătate, numai trupul său, ca să doarmă somnul de veci în biserica ctitorită de Săndulache Sturdza. După înmormântarea fostului Domnitor, curtea de la Ruginoasa adăposti, un timp, pe Elena Doamna, care trebui să îngrijească de rânduielile moşiei, arendată Smărăndiţei Docan, o rudă a lui Cuza Vodă, şi din partea căreia avea multe nemulţumiri, cu neplata, la vreme, a câştigurilor. Timp de doi ani, a reînceput viaţa la Ruginoasa, ca pe vremurile de altădată, înainte de abdicare a principelui. Cu darul ei minunat, de bună gospodină şi organizatoare, Elena Doamna a creat, de dragul celor doi copii ai soţului, pe care îi adoptase şi ea, un cămin cald şi familial. Cultivând cu stăruinţă amintirea celui dispărut, ea ştiu să creeze, la Ruginoasa, o viaţă plăcută şi tihnită celor doi băieţi, Alexandru şi Dimitrie, pentru a căror creştere şi educaţie se devota.

Ca să le facă şi mai plăcută viaţa la ţară băieţilor Cuza, ea aducea la Ruginoasa, pe timpul verii, pe nepoţii ei, Lambrino (sora Elenei Doamna, Zoe, era măritată după Iordache Lambrino, care avea Banca în judeţul Fălciu, şi au avut trei copii: Alexandru Lambrino – generalul, Dimitrie Lambrino – căpitanul de jandarmi, şi Elena Râşcanu. Aceştia erau nepoţii de soră ai Elenei Doamna – n. a.). Partide de călărie, plimbările cu trăsura, în pădurea Vlădicii, partidele de pescuit, în iazul cel mare,

din parc, erau obişnuitele plăceri ale vieţii de ţară, la Ruginoasa, ca la toate conacele boiereşti. Mai veneau şi fraţii Elenei Doamna, Roseteştii, şi alţi musafiri. Palatul, în care era, iarăşi, lume şi viaţă, nu mai şedea posomorit şi trist, cum stătuse de atâtea ori, iar parcul renăscuse sub îngrijirea celor doi grădinari nemţi, pe care Elena Doamna îi adusese de la Viena.

Când băieţii Cuza trebuiră să meargă la studii, în străinătate, Ruginoasa a mai văzut, iarăşi, un răstimp de absenteism al stăpânilor; Elena Doamna era dusă cu ei şi nu mai venea, pe vară, la ţară. Dar în vara anului 1879, familia fostului Domnitor se reîntoarse la Ruginoasa şi, apoi, în toate verile următoare.

Prin testamentul său, Vodă Cuza lăsase Ruginoasa fiilor săi, după majoratul lor, iar soţiei sale, uzufructul unei treimi din venitul total al averii sale. Fiul cel mai mare, Alexandru luase pe mână îngrijirea moşiei Ruginoasa, dar, fiind pasionat jucător de cărţi şi foarte cheltuitor, încurcă treburile. Fiul cel mai mic, Dimitrie, îndrăgise Parisul şi o femeie, de care Elena Doamna făcu tot chipul să-l despartă. Reuşi să-l readucă la Ruginoasa. Boala de piept îl rodea, văzând cu ochii, de altfel ca şi pe fratele său, Alexandru, căci amândoi duceau o viaţă dezordonată.

Într-o zi din toamna anului 1888, Ruginoasa fu iarăşi zguduită de o nouă nenorocire. Deprimat de neurastenie şi copleşit de nostalgia Parisului, unde îşi lăsase iubita, Dimitrie Cuza îşi zbură creierii, în odaia sa, în care se retrăsese după dejun, ca de obicei. Fu înmormân-

tat în curtea bisericii de lângă palat, la dreapta mormântului tatălui său.

Ruginoasa deveni, astfel, proprietatea Principelui Alexandru Cuza, care, la 1890, abia după şase luni de la căsătoria sa cu Principesa Maria Moruzzi, muri la Madrid, răpus de ftizie. A fost adus la Ruginoasa şi îngropat, şi el, în curtea bisericii, în stânga mormântului tatălui său. Astfel, la Ruginoasa, s-a stins neamul lui Cuza Vodă, căci, din căsătoria Principelui Alexandru cu Maria Moruzzi, n-a rezultat nici un copil (neamul Cuzeştilor s-a stins, mai pe urmă, prin moartea, fără urmaşi de sânge, a verilor şi nepoţilor lui Vodă Cuza – n. a.).

Prin testamentul ce l-a lăsat, Ruginoasa trecu în proprietatea soţiei sale, Maria Cuza, care, însă, după o căsătorie şi un divorţ, a redevenit Moruzzi. Elena Doamna, căreia fiul adoptiv (mama lui Alexandru şi a lui Dimitrie Cuza era Maria Obrenovici – n. n.) nu i-a întors dragostea de mamă, cu care îl crescuse şi-l iubise, a ieşit, pentru totdeauna, de la Ruginoasa. Alexandru Cuza nu-i făcuse nici un loc la Ruginoasa, pe care ea o îngrijise şi o înfrumuseţase. Ruginoasa neamurilor ei Sturdzeşti, Ruginoasa soţului ei, mai apoi, devenise Moruzească!

Şi, atunci, s-au împletit două ciudăţenii ale destinului istoric, care are, uneori, amare ironii: un strămoş al Moruzeştilor a tăiat capul unui strămoş al Cuzeştilor şi văduva fiului lui Cuza Vodă s-a căsătorit cu fiul lui Ion Brătianu, care a participat la abdicarea lui Cuza. Blestematul destin al Ruginoasei a făcut ca nici acolo, nici chiar

acolo, nici tocmai acolo!, nici chiar în mormântul său, Vodă Cuza să n-aibă odihnă din parte a Brătianului.

Se construia linia Iaşi-Paşcani şi staţie chiar la Ruginoasa, devale, nu departe de castel, unde văduva Principelui Alexandru Cuza trăia în singurătate. Fiul cel mai mare al Brătianului cel mare, cel care detronase pe Cuza, era inginer clasa a III-a şi lucra la linia Iaşi-Paşcani. Astfel, a cunoscut-o pe castelana de la Ruginoasa, principesa Maria Cuza. Destinul blestemat al Ruginoasei a vrut ca fiul Brătianului să intre în casa lui Cuza Vodă. Şi, atunci, acolo, între zidurile care au văzut atâtea drame şi între care dăinuia duhul marelui Domnitor, şăgalnicul Cupidon, nesocotind locul şi Istoria a săgetat inima tânărului inginer...

Ciudăţenia destinului Ruginoasei a dat mult de vorbit, atunci, opiniei publice şi presei, în frunte cu „Adevărul" („Adevărul" îi zicea, atunci, „Ruşinoasa" – n. a.), mai ales că, tot pe atunci, Elena Doamna fu silită să facă un proces principesei Cuza, atacând testamentul principelui Alexandru Cuza, care o dezmoştenise. Deoarece opinia publică se interesa, la acest proces, care nu putea decât să fie câştigat de Elena Doamna, interveni o tranzacţie, iar Elena Doamna înzestra spitalul „Caritatea" din Iaşi, care era opera ei, cu partea ce i se recunoscuse din veniturile Ruginoasei, iar curtea Ruginoasa, la care Principesa Maria Cuza, devenită, între timp, Brătianu şi, apoi, Moruzi, renunţase, a fost transformată în spital de copii, pendinte de „Caritatea", aşa cum este şi azi.

Astfel, curtea de la Ruginoasa a devenit aşezământ filantropic, încheind un destin de fatalitate şi blestem. Ruginoasa n-a mai revăzut-o pe Elena Doamna, decât în două împrejurări: când osemintele Domnitorului au fost dezgropate din curtea bisericii, spre a fi aşezate înăuntrul ei; şi când, la 1909, s-a sărbătorit jubileul celor 50 de ani de la Unire. Cu prilejul reînhumării osemintelor domneşti în biserică, au fost aduse acolo şi osemintele unchiului său, Grigorie Cuza (Grigore Cuza a fost şi unchiul lui Teodor Râşcanu, de la Holm, în Drăguşanii Vasluiului, bunicul scriitorului acestor rânduri – n. a.), care fusese îngropat, sub un nuc bătrân, în curte a conacului moşiei sale Ghergheleul, din judeţul Vaslui. / **Th. RÂŞCANU**”[188].

[188] *Ruginoasa*, în *Universul Literar*, Anul XLVII, Nr. 32, sâmbătă 24 septembrie 1938, pp. 6, 7

Principesa Elena Cuza

„O sută una bubuituri de tun salută triumfător, în zorii zilei de astăzi, sărbătoarea mare a celui mai însemnat eveniment din istoria ţării româneşti, Unirea Principa-

telor. Este o jumătate de secol de atunci. Ca şi azi, o zi gheţoasă şi rece, însă o zi de tremur şi teamă, în frigurile nesiguranţei de ce va aduce ziua de mâine. Se fierbeau toţi pentru ideea unirii şi, la Cameră, în tumultul discuţiilor, se luptă toată seama bărbaţilor mari, ce voiau să aducă, odată, la îndeplinire visul ce-l urmăreau zi cu zi.

Afară, în curtea Camerei, poporul, adunat în gloată, aştepta nerăbdător sfârşitul discuţiilor, ce nu mai luau capăt, când tânărul Vasile Boerescu, într-o cuvântare ce a stors lacrămi din ochii consulilor străini, explică celor adunaţi că, odată ce sunt uniţi asupra ideii de unire, persoana se impune de la sine: ea este Cuza, deoarece, fiind Domn al Moldovei, este şi singurul ce ar putea înlesni unirea definitivă.

Şi Cuza fu ales şi Domn al Munteniei, adică Domn al Principatelor Unite, în ziua de 24 Ianuarie 1859. Fu un entuziasm cum nu se mai văzuse, de la revoluţia anului 1848! O sută de mii de oameni ieşiră întru întâmpinarea Domnului şi Domniţei Cuza, la bariera oraşului Bucureşti, şi de la opincă, la domn, toate inimile tresăriră în bucuria cea mai desăvârşită, căci, după cum spusese C. A. Rossetti, lui Ion Brătianu, într-o telegramă, după ce cunoscuse pe Cuza:

„Domnul e sublim şi poporul fu, dintr-odată, cucerit de chipul blând şi bun al Domnului, de fiinţa frumoasă, senină şi blajină a Domniţei". Şi dacă Domnul Cuza a fost o providenţă pentru poporul român, pentru ţăranii, care nu-l pot uita niciodată, Domniţa Elena le-a fost

îngerul de pază, care a vegheat de-a pururi, asupra fericirii şi păcii lor.

Soţie ideală, ei i-a fost dat să fie cea mai bună mamă, căci poporul tot i-a fost copil unic. Fericită, s-a bucurat pentru mulţămirile ce le-a putut aduce, întotdeauna, semenilor săi, căci ea nu a putut lega de sine niciodată noţiunea domniei şi a supusului, le-a şters lacrămile, le-a uşurat poverile şi suferinţele, le-a alinat durerile, mângâindu-i şi ajutându-i, cu tot sufletul, cu toate puterile în obidă. Şi când, lovită greu, a trebuit să urce Calvarul, ea a plecat capul şi nu a murmurat, ci s-a rugat şi a iertat. A încins hlamida şi a coborât tronul ca un înger biruit şi a plecat înainte, ocrotindu-şi iubitoare singurul suflet ce-i mai rămăsese în pază, soţul doborât. Şi când şi el îi fu răpit de voia destinului crud, ce o lăsa singură în haosul mulţimii, unde nu mai avea chemare, ea se furişă îndurerată într-un colţ de lume, între munţi, la Piatra, în judeţul Neamţ, unde trăieşte, azi, neştiută de nimeni, dar nu uitată de toţi cei umiliţi, pe care îi ajută şi-i sprijină mereu, cu marea ei bunătate!

Născută, la 1825, domnişoara Elena Rossetti, fiica postelnicului Iordache Rossetti, de la Soleşti, se mărita cu Alexandru Cuza, fiul vornicului Cuza, tânăr de abia întors de la studii din Paris, intrat, pe atunci, ca membru judecător în judeţul Covurlui.

În timpul revoluţiei de la 1848, în Moldova, Cuza, care era şi el printre revoluţionari, fu prins de emisarii domnului Mihai Sturza, legat cobză, împreună cu mai mulţi tovarăşi de-ai lui, şi dus într-o cazarmă, unde fu

atât de crunt bătut, el viitorul Domn, încât căpătă la picior o rană mare, de pe urma căreia suferi multă vreme. El a suferit toate durerile poporului şi, poate de aceea, l-a şi înţeles atât de bine şi l-a ajutat, întotdeauna, din toată inima. Trimis, împreună cu alţi răzvrătiţi, la arestul din Galaţi, de unde urma să fie porniţi în surghiun la Măcin, viitorul Domn se aflǎ în mare pericol. Dar credincioasa soţie rămase la Soleşti, cu groaza şi durerea în suflet, alergă în hodoroagele unei mizerabile căruţe de poştă, până la Galaţi, şi, prin protecţia consulului englez, cumpără pe marinarii greci, care trebuiau să conducă bărcile la Măcin, şi salvă, astfel, nu numai pe soţ, dar şi unirea!

Aşezaţi în bărci, surghiuniţii scoaseră carafele pline cu şampanie, ce le aveau cu ei, şi reuşiră să îmbete pe ofiţerul şi soldaţii în paza cărora erau daţi, pe care îi convinseră chiar să treacă în alte bărci, pentru a fi mai în largul lor. Ei o porniră spre Galaţi, dar, un moment după aceea, paznicii, dezmeteciţi, îi urmăriră spre Galaţi.

Acolo, fugarii, prinzând de veste, izbutiră să se facă nevăzuţi, singur Cuza fu prins, căci, având rana de la picior, nu putuse să fugă, împreună cu ceilalţi. Neavând altă scăpare, Cuza începu a se plânge de tovarăşii săi, care îl părăsiseră atât de nedemn şi spuse ofiţerului că vrea să se răzbune asupra lor şi, de aceea, îl roagă să-l sprijine, ca să-l conducă în casa unde ştia că se refugiaseră fugarii. Ofiţerul îi dete braţul şi-i ajută să meargă până în faţa casei indicate; ajuns pe prag, Cuza îşi scoate pălăria şi mulţămeşte politicos ofiţerului că l-a condus. Când acesta ridică ochii, văzu steagul englezesc, deasupra, şi înţelese că fu păcălit. Cuza se afla la adăpos-

tul consulatului englezesc, sub a cărui ocrotire şi plecă în străinătate, însoţit de soţia lui.

Ajunsă Doamnă a României, ea îşi găsi câmp larg pentru a-şi semăna toate florile rare ale simţămintelor frumoase, de care era plin sufletul său ales. Ea fu inspiratoarea fericită a soţului său pentru legea instrucţiei publice, prin care s-a impus urmarea la şcoli în mod gratuit şi obligatoriu. Că tot românul era dator să-şi dea copiii la şcoală, să se lumineze, căci ţara avea nevoie de oameni culţi, care să-şi dea seamă că sunt români, că au o ţară şi un şef al lor, la care trebuie să ţie ca la bunul Dumnezeu, deoarece el îi conduce la o stare din ce în ce mai bună, acesta era gândul Domniţei. Legea aceea, a lui Cuza, a realizat un mare bine pentru români, căci le-a deschis drumul spre cele mai mari demnităţi; şcoala trebuia s-o înveţe şi bogatul, şi săracul, iar demnitarii mari se alegeau nu dintre boieri, ci dintre cei cu carte multă, astfel că şi ţăranii putură ajunge să conducă ţara şi să facă legi pentru binele tuturor.

Domniţa Cuza creă şi institutul de copile orfane, Azilul „Elena Doamna”, de la Cotroceni, ce funcţionează şi în ziua de azi. Azil patronat de ea, prin de aproapele sale îngrijiri, unde îşi punea toată însufleţirea pentru a desăvârşi nu numai caritatea, dar opera de adevărată cultură casnică, cu care erau instruite elevele institutului, pe vremea aceea. Pentru ţărani, mărinimoasa Domniţă, alături de bunul Domn, îşi dădea tot sufletul. Ei le ştiau păsurile, cunoşteau poverile şi grijile lor, ce le făceau pâinea neagră, amară, pâine ce-o mâncau îndată cu lacrămile lor. Boul şi vaca, puiul şi găina, laptele de la gura copii-

lor lor, ce li se luau, cu nedreptul, munca ostenelilor ţăranului, pe care, la vreme de nevoi şi răzmeriţe, el trebuia să şi-o răscumpere de la stăpânire însutit, toată starea aceea de plâns Domniţa o cunoştea bine şi dacă împroprietărirea ţăranilor s-a adus la îndeplinire de Domnul Cuza, sfetnicului credincios şi bun de aproape, Domniţei sublime, i se datorează o mare parte din merit, ea, bunătatea femeilor între femei. Ea care iubea atât de mult, ea care a înţeles atât de bine menirea femeii pe pământ.

Şi în noaptea fatală, în noaptea de 10 Februarie 1866, când conspiratorii, printre care se aflau şi militari superiori, devotaţi lui Cuza, armata, pe care bizuia el atât de mult, când ei pătrunseră în palat şi prezentară decretul de abdicare, tot ea, Domniţa, ajută cu umărul ei la actul de jertfă, căci Demnul Cuza, văzând că nu e altă scăpare, luă decretul în mână, îl citi şi, atunci, Domniţa, apropiindu-se, întinse umărul, el îi puse hârtia pe ei şi iscăli. „Era liniştită”, spunea poetul Bolintineanu, amicul lui Alexandru Cuza, „dar ochii îi erau aprinşi ca focul şi pieptu-i reţinea cu greu plânsul ce o îneca cu putere, când amândoi, sprijiniţi unul, pe altul, ieşiră, în noapte, afară din palat, trecând printre două rânduri de soldaţi, garda, ce nu-i dădea onorurile, ci sta cu spatele întoarse. **Poporul nu ştiuse nimic, dar, când află, rămase nepăsător**.

Omul, care liberase cinci milioane de ţărani de clacă, care luase, de la o clasă, toate drepturile politice şi le dase la toţi românii, el era prizonierul acelui popor, pe care-l liberase din biciul ciocoiului!

După abdicare, Principesa Elena Cuza plecă, cu soţul ei, în Paris, împărtăşind amândoi durerile înstrăinării. Ea îl căuta, cu toată abnegaţia, în timpul bolii lui, şi fu, în sfârşit, singura reprezentantă a României, creată de ei, care închise ochii marelui Domn, la anul 1873.

Fu adus în ţară şi îngropat Ia moşia sa, Ruginoasa, unde se află, azi, şi bătrâna Principesă. De atunci, zdrobită de durere, Principesa îşi întoarse toată grija şi dragostea asupra celor doi fii naturali ai lui Cuza, pe care ea, cu cel mai matern devotament, i-a crescut şi pentru educaţia căror ea a trebuit să mai stea, încă, prin străinătate; îndată, însă, ce educaţia lor fu terminată, ea se întoarse în ţara ei, departe de care trăise atât de cu durere. Dar soarta amară o urmărea. Pierdu, mai târziu, pe amândoi copiii soţului său. La moartea celui din urmă, fu cuprinsă de o aşa tristeţe, încât, spre a găsi o alinare, potrivită cu sufletul ei nobil, intră ca îngrijitoare de bolnavi la spitalul de copii „Caritatea", pe care spital îl ajută, şi azi, cu câte 25.000 lei pe an. Dar sănătatea ei slăbită nu i-a îngăduit a rămâne, în cariera aleasă, decât doi ani şi, astfel, părăsi spitalul, pentru a se retrage definitiv în Piatra, unde trăieşte, astăzi, şi de unde străluceşte încă prin nobleţă sufletului ei cu adevărat mare, ca o steluţă blândă în rătăcirea munţilor, călăuzind spre ea pe cei obijduiţi, pe cei sărmani, pe cei îndureraţi.

În liniştitul ei locaş de pustnică sfântă, citeşte încă mult şi poartă cel mai viu interes la tot ce se petrece în ţara ei scumpă. În primăvara memorabilă a anului 1907, când cu revoluţiile ţăranilor, ea a avut aşa crize de mâhnire, încât s-a îmbolnăvit de tot greu, aşa că erau temeri

serioase pentru viaţa ei. Căci şi acum ţăranilor le păstrează ea toată dragostea, pe care a avut-o şi sărmanul ei soţ pentru dânşii.

Pentru săraci, îşi cheltuieşte ultimul venit şi, cu toată povara celor 83 de ani, cu mâinile ei tremurânde împleteşte încă scufiţe şi zăbunele pentru copilaşii lipsiţi. Şi aşa, senină şi liniştită, îşi aşteaptă sfânta femeie sfârşitul vieţii ei, pline de mâhniri şi dureri, dar luminată de pacea celei mai splendide jertfiri de sine, prin care a cunoscut, în momentele ei bune, adevărata fericire pe pământ.

Astăzi, când atâtea rugăciuni se înalţă către cer pentru prosperitatea ţării la care Domnul Alexandru Cuza a pus cea dintâi piatră fundamentală, în sunetul clopotelor, în bubuitul tunurilor şi-n marşurile triumfale ale muzicii, să se pătrundă fiecare româncă de fiorul recunoştinţei pentru cea mai sublimă femeie, pentru Principesa Elena Cuza, căreia îi trimitem şi noi, de aici, de peste munţi, prinosul nostru de dragoste nemărginită / **Marilina Bocu**”[189].

---

189 *Tribuna*, Anul XIII, Nr. 18, sâmbătă 6/24 ianuarie 1909

Ultimul poet, înainte de Eminescu

Nicolae Nicoleanu (1835-1871) e acela care încheie seria poeţilor lirici înainte de Eminescu. Gloria lui se întemeiază când Bolintineanu era pe la sfârşit, iar poeziile lui, sub titlul de „Poezii de N. N”, apărură, în 1865, anul când muriră Filimon şi A. Depărăţeanu.

Neagoe Tomoşoiu, căci aşa l-a chemat pe cel ce a voit ca viaţa să-i fie o taină şi un mister, s-a născut în Cernatul Săcelelor, din o familie fruntaşă, la 16 iunie 1835. Dimpreună cu familia sa, alungată de zavera din 1848, trecu în România, stătu câtăva vreme în Ploieşti, apoi în Buzău, la zgârcitul său unchi, episcop al Buzăului, Filotei. De aici, merse la Craiova, de unde, prin concursul unor admiratori ai poeziilor sale, fu trimis, în

1858, la Paris. De aici, se întoarse, în 1861, la Bucureşti. Numit director al liceului din Iaşi, ajunse în cercul literar „Junimea”, unde era apreciat drept un poet de valoare şi pus alăturea cu Alecsandri, Bolintineanu, Alexandrescu şi alţii.

Reîntors la Bucureşti, fu, câtva timp, revizor şcolar, mai apoi, ca funcţionar la arhive, se stabili definitiv în Bucureşti. Fu membru al „Ateneului român”, colaborator al „Satyrului” lui B. P. Hasdeu etc.

Nicoleanu e poetul durerii. Idealul lui rar nu şi l-a aflat nicicând în lumea aceasta prozaică. Durerea lui e durere adâncă, melancolia lui e profundă. Probabil viaţa lui zbuciumată a avut deosebită influenţă asupra creaţiei lui poetice. Cu toate acestea, rar şi-a cântat durerile sale, căci din poezia lui transpiră durerile altora, îndeosebi ale neamului. Cu drept cuvânt s-a zis, că Nicoleanu e cel mai cald poet român al simţirilor altruiste.

Aceeaşi fizionomie tristă şi ură contra lumii haine transpiră din „O durere”, „Bătrânul”, „Agonia dreptului”, „Adevăraţi aleşi”, „În memoria celor morţi pentru patrie şi libertate”, ca şi din una din cele mai bune elegii ale sale, „Dor şi jale”.

Chintesenţa simţirii lui poetice se poate vedea din frumosul sonet, ce se începe în următorul chip:

„Cel ce caută plăcerea într-a binelui iubire
Şi curajul de-a combate pentru cel nenorocit,
Voluptatea sufletească într-o nobilă gândire

Acela, numai acela poate zice c-a trăit”.

Nicoleanu a scris, afară de Asachi, între cei dintâi sonete în limba română. Prin viaţa şi tonul elegiac al poeziei sale, reaminteşte pe francezul Alfred de Musset, care, se vede, l-a influenţat”[190].

[190] Minea, prof., *Prelegeri din Literatura română*, în *Foaia Diecezană*, Anul XXI, Nr. 51, Caransebeş, 17 decembrie calendar vechi 1906, pp. 2 şi 3

BATALIA POMPIERILOR CU OŞTIREA OTTOMANĂ LA ANUL 1848 SEPT: 13. ÀN DEALU SPIREI.

Un martor al bătăliei din Dealul Spirii

Un maior al Armatei Române, Dimitrie Pappazoglu, descria, în 1866, celebra bătălie din Dealul Spirii, la care luase parte din postura de comandant al companiei a 5-a din Regimentul nr. 2. Cum broşura înseamnă o mărturie, care nu trebuie ignorată, o voi parcurge şi voi povesti sau cita pe larg amănunte inedite, într-un timp pâclos al ignoranţei şi al uitării, despre „Lupta cea vitează din Dealul Spirii, în Bucureşti, a oştirii române cu numeroasa trupă otomană ce intra în capitală, sub comanda lui Omer Paşa, la anul 1848, septembrie 13, ziua luni, la 4 ore după amiază". Cartea poate fi găsită printre tipăriturile secolului al XIX-lea, digitalizate de Biblioteca Naţională a României.

Despre iminenta sosire a oştirii lui Omer Paşa, aflată la Giurgiu, se zvonise încă din 9 septembrie, aşa că, „din ordin grabnic… detaşamentele oştirii române, ce se aflau în Capitală, precum Cavaleria şi Artileria", au plecat în marş forţat spre Râmnicu-Vâlcea, „în tabăra de la Traian, alcătuită, sub comanda domnului Magheru, din Regimentul nr. 1 şi din dorobanţii districtelor micii Ro-mânii, iar în capitală se opriră 5 companii din Regimentul nr. 2, sub comanda ofiţerilor colonel Radu Golescu şi maior Nicolae Greceanu, şi o companie din Regimentul nr. 1.

La 12 septembrie, sosi oştirea otomană, în sumă de 20.000 de oameni, şi se opri în bivuac, în câmpia de la Cotroceni, fiind împreună cu dânşii Fuat Efendi, comisar turc, şi generalul Duamel, comisar Rusu şi generalii turci Omer Paşa, Kerim Paşa, Ismail Paşa şi Mexmet Paşa, care, îndată după sosire, chemaseră, pentru 13 dimineaţa, a merge în tabără pe Mitropolit, boierii toţi şi partida liberalilor.

La 13 septembrie, dimineaţa, garnizoana româ-nească primi ordin, de la şeful oştirii, generalul Tell, a se concentra în Dealul Spirii, la cazarmă", pentru a primi drapelele noi şi a le preda pe cele vechi, dar şi pentru a da onorul armatei turceşti, care va intra în Bucureşti. „Fu ordin dat ca să scoatem, în mijlocul cazărmii, acele şase companii, îmbrăcaţi în mundire, pantaloni albi şi şepci". În curând, urmau să sosească şi pompierii, aşa că ofiţerii oştirii româneşti ieşiseră la poartă şi priveau curioşi spre „lumea ce se întorcea, fugind, pe uliţa cea mare de la Cotroceni, şi strigând să le dăm arme, că a pornit a intra

oştirea otomană”, dar ofiţerii, care aveau alte ordine, au refuzat, aşteptând sosirea coloanelor turceşti, cărora să le dea onorul. Conform ordinelor.

Pe la ora 16, „când s-a văzut avangarda, în plutoane, de cavalerie turcească, condusă de călăuze, alţi turci neguţători, ce vin cu neguţătorii în capitala noastră, s-a dat comanda de la activitate, subalternii s-au tras la locul lor, în front, iar colonelul Golescu s-a proptit în loc, împreună cu căpitanul Caragea, cu aghiotantul său şi cu mine, subsemnatul (Dimitrie Pappazoglu – n. n.), care era de jurnă peste străji, ocupând chiar cazarma cu străji, după obiceiul din compania mea; pe dată ce sosi avangarda şi, după dânsa, generalul Kerim Paşa, cu colonelul şi maiorul arab, comandanţii regimentului de infanterie, ce urma, în marş, se popri împotriva porţii cazărmii, dând comandă trupei să se oprească. Kerim Paşa, adresându-se către colonelul Golescu, ceru a lăsa trupele să intre în cazarmă, dar bravul colonel Golescu răspunse, prin căpitanul Caragea, în limba turcă, că dânsul nu poate îndeplini această dorinţă, fără ordinul generalului său, iar excelenţa sa să trimită pe cineva la general şi, pe dată ce-i va trimite ordin, îi va putea libera cazarma.

Kerim Paşa, plăcându-i, se vede, această subordonare militară, fără a zice nimic împotrivă, comandă mărşăluirea în continuare, spre oraş, şi coborârea Dealului Spirii, când, dintr-o întâmplare, la 150 de stânjeni distanţă de la poarta cazărmii, spre vârful Dealului Spirii, se întâlni, piept în piept, cu trupa de pompieri, care, după cum zisei, aşteptam să vină la noi. Surpriza urâtă ce avură Kerim Paşa, şeful oştirii turceşti, întâlnindu-se în drum

cu o trupă sub altfel de uniformă, cât şi trupa pompierilor, care se vedea în piept cu armata otomană, care, sforţând de a trece mica distanţă, spre a sosi la cazarmă, şi încurcându-se printre întâiele rânduri de cavalerie şi infanterie ale trupei otomane, se loviră, se îmbrânciră soldaţii şi, deodată, noi, care ne aflam la poarta cazărmii, auzirăm slobozirea unei puşti, iar în 5 minute, văzurăm, din acea distanţă, ambele trupe încăierate şi mai multe sloboziri de puşti, iar când să comande colonelul nostru frontului, ce sta în curte, a se aranja, nu trecu al 8-lea minut şi tot frontul trupelor otomane, ce se afla, mărşăluind, în despărţiri, îndărătul a toatei întinderi a cazărmii, având şi tunuri între distanţele batalioanelor, se întocmi în front spre cazarmă şi deschise cel mai iute foc de rânduri asupra frontului nostru, cum şi sloboziri de tunuri cu cartece, care, curgând ca ploaia, dimpreună cu ţăndări de uluci, din împrejmuirea cazărmii, asupra noastră, începurăm şi noi, cu menţionatele 6 companii, a trage focul cel mai teribil asupra lor, încât, isprăvind soldaţii câte 20 de patroane din patronaşe, năvăliră în dezordine în fundul cazărmii, unde, lângă magazia regimentului, găsind, pe două roate, în care se păstrau patroanele regimentului şi spărgându-l, încărcară patronaşele lor şi trăgeau focuri spre inamicii risipiţi prin curtea cazărmii, întinşi pe brânci, rezemând puşca chiar pe trupurile căzute.

Fumul cel groaznic, focul cel bengalic al mulţimii trupei otomane, ricoşeurile şi vâjâitul gloanţelor făcură să nu ne mai vedem unul cu altul, în toată întinderea curţii celei mari a cazărmii, nici că se mai putea şti ce se petrece, afară, cu trupa pompierilor, atâta ştiu că, de două ori, au ridicat batista albă, legată în vârful săbiei, ofiţerii

turci, strigând că e greşeală (ianglâş) să stăm, şi focurile abia încetau, două minute, şi de la sine începeau iarăşi, în reciprocitate.

Acest conflict, această nepregătită încăierare a unui număr de 500 de români cu numeroasa trupă, de 9.000 de oameni, ce mărşăluia în capitală, ţinu, de la ora 4 şi jumătate, după-amiază, până la 7 ore, seara, la 13 septembrie, până când, cu încetul, ne-am retras, prin uliţa din fundul cazărmii, unde, întâmpinând, în acea furie târzie, şi o patrulă de cavalerie otomană, alcătuită din 8 oameni lăncieri, vrând a trage cu carabinele în noi, fură trecuţi prin baionete ei şi caii lor, trecând peste cadavrele lor, până ce ne răspândirăm care încotro am vrut".

Aceasta ar fi mărturia combatantului Dimitrie Pappazoglu, luptător în celebra bătălie din Dealul Spirii, pe care o va completa, ulterior, cu întâmplările care i s-au povestit, precum cea despre „Fidelitatea santinelei" din roata a V-a a Regimentului 2, comandată de Pappazoglu, „soldatul care era la ceas, în odaia unde era cancelaria regimentului, locul steagului şi al lăzii cu bani", un flăcău din districtul Argeş, care a stat neclintit la datorie, până ce, la un ceas după încheierea luptei, au dat turcii peste el şi l-au împuşcat.

Despre „încăierarea pompierilor", Dimitrie Pappazoglu a aflat din relatările ofiţerilor supravieţuitori. În marşul lor spre cazarma din Dealul Spirii, pompierii erau conduşi de căpitanul Zăgănescu şi de adjuncţii săi, sublocotenenţii Dincă, Focianu, Stărostescu, şi de locotenentul Dănescu. „Veneau în despărţiri, iar sublocote-

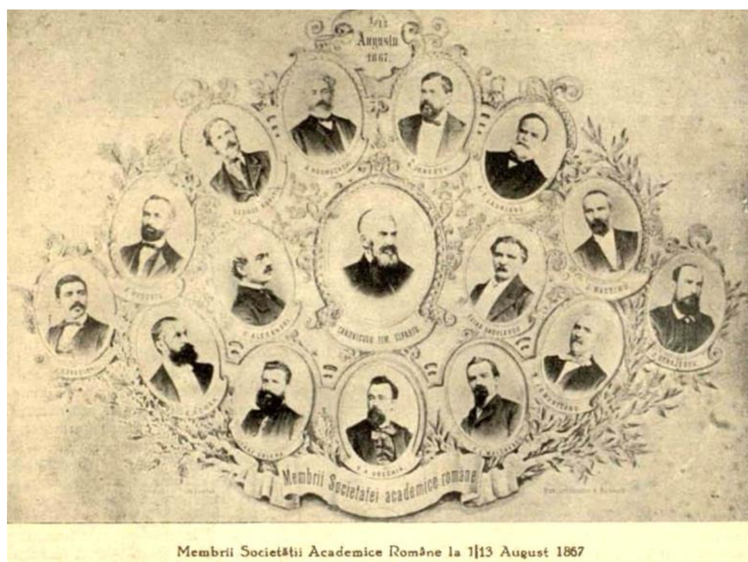
nentul Dincă se afla armat şi cu pistoale la brâu. La semnalul ce dete Kerim Paşa de a se da în lături din drum, această trupă nu înţelesese şi se împreunară amândouă flancurile, începând a se încurca printre rândurile otomane, grăbind de a sosi în cazarmă; se vede că în atingerea ce avură rând cu rând şi soldat cu soldat, se învrăjbiră amândouă flancurile, încât începu lupta, deodată; sublocotenentul Dincă slobozi pistoalele în generalul turc şi în maiorul arab, aşa încât maiorul căzu mort, cum şi calul generalului; flancurile se băteau în focuri şi în baionete, şi generalul Kerim Paşa comandă a veni la tunuri, care, până să-şi ia poziţia lor şi pregătirea, pompieri traseră, în manevră de iagări, trântiţi pe brânci, şi, omorând vreo câţiva artilerişti, răpiră acele tunuri din mâinile lor; lupta se făcu mai cruntă şi încăierarea mai serioasă; atunci se omorî locotenentul Dănescu şi sublocotenentul Stărostescu; după aceea, luptându-se pompierii cu bărbăţie şi văzându-se năpădiţi de mulţimea otomanilor, unii începură a se retrage în dezordine, în vale de Dealul Spirii, coborând, în dreapta, prin grădinile locuitorilor, iar alţii apucară de sosiră în cazarmă, printre mulţimea rândurilor otomane".

În noaptea de 13 septembrie, „oraşul Bucureşti a fost ocupat de către trupele otomane milităreşte. Infanteria cuprinse posturile din capitală, iar cavaleria patrula pe toate străzile. Tunurile şi mortierele otomane au fost aşezate pe Dealul Spirii şi la mănăstirea Cotroceni, dominând, în noaptea aceea, peste toată capitala; deosebite patrule de cavalerie s-au trimis, pentru străjuire, pe la reprezentanţii puterilor străine".

Cam asta a fost. Turcii au luat în stăpânire ţara, deja părăsită de armatele lui Magheru, care s-au risipit, ofiţerii trecând în Ardeal. În Dealul Spirii muriseră 48 de români şi fuseseră răniţi 57, iar dintre turci, 158 şi-au pierdut viaţa.

Membrii Societății Academice Române la 1|13 August 1867

Originea Societăţii Academice din Bucureşti

„Evangheliu Zappa, macedoneanul… oferă statului român 3.000 de galbeni pentru cultura limbii şi literaturii române şi zice: „Facă-se dicţionarul român! Facă-se gramatica română! Fie produsul geniului omenesc dat în limba română!”.

Şi lasă voie liberă guvernului român de a urmări acest scop.

Şi statul român, şi guvernul au primit şi au urmărit scopul în modul cel mai eficace.

Oferta se face la 1860, luna februarie. Şi domnitorul românilor zice: „Ministerul Cultelor va lua act de această ofertă şi va fi cu sârguinţă pentru realizarea ei".

Iar Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, tot la acel an, luna aprilie, propune Consiliului de miniştri: a). a face mulţămită lui Zappa, cu decret domnesc, spre îndemnul altora; b). a face subscripţie naţională, care, cu fondul Zappa, să servească la instituirea unei Societăţi Academice Române; hotărăşte, din fondul Zappa, felurite premii.

Consiliul de miniştri aprobă aceste propuneri… Domnitorul însuşi aprobă aceste propuneri…

Evangheliu Zappa, tot la anul 1860, luna octombrie, văzând dispoziţiile luate de ministru, mai oferă 2.000 de galbeni, tot pentru scopul măreţ, menţionat mai sus, şi declară cum că, după săvârşirea acestor două lucrări, adică dicţionarul şi gramatica, dobânda capitalului se va întrebuinţa toată numai pentru cărţi trebuitoare limbii şi literaturii române.

Tot la acest an, urmează o dispoziţie ministerială, prin care se decide ca fondul de 5.000 de galbeni să poarte numele de „Fondul E. Zappa"; fondul să se dea cu dobândă şi, din dobândă, să se premieze cea mai bună gramatică şi să se lucreze dicţionarul.

Urmează, apoi, mai multe referate ministeriale şi jurnale ale Consiliului de miniştri, precum şi decrete ale Domnitorului, prin care se aprobă dispoziţiile menţionate mai sus. Astfel se afla această lucrare la sfârşitul anului 1862.

În anul 1863, se vede a se fi intrat într-o pauză în lucrarea măreaţă pentru viitorul frumoasei generaţii române…

Să nu uităm că Cuza Vodă, încă, a dat un fond de 1.000 de galbeni pentru acea Societate. Iar la 1866, luna februarie, Cuza cade şi se formează guvernul provizoriu sau Locotenenţa domnească. Guvernul de atunci reapucă lucrul, cu toată energia, cu toată inima, publică statutele, chemă la Bucureşti pe românii de litere din toate părţile locuite de români… Ministerul, însă, se schimbă şi află pretext de a revoca convocarea membrilor, înainte de 1 august 1866. Aşa, înfiinţarea Societăţii Academice Române a trebuit să se amâne încă pe un an.

Şi era 1 august 1867, când Bucureştii, capitala României, erau veseli că pot întruni, pentru prima dată, fiii României care nu trebuiau a fi despărţiţi niciodată. Bucuria Bucureştilor era, într-adevăr, bucurie românească, când, ca printr-un farmec divin, erau adunaţi fiii exilaţi de-atâta timp de la sânul maicii lor, de la vatra gloriei, şi erau adunaţi ca să formeze, ca să reînvie epoca de aur pentru românime!...

Şi Societatea Academică se înfiinţă. Bătrânul Heliade şi căruntul Cipariu, şi bravul Laurian, păreau a

reîntineri, văzând în jurul lor pe iubiţii discipoli, conferitori şi aceştia, împreună cu magiştrii la marele edificiu naţional, văzându-şi, odată, realizate visurile cele dulci ale bătrâneţii lor!

Întrunindu-se, astfel membrii Academiei, înainte de toate, s-au ocupat cu întocmirea definitivă a statutelor, cu organizarea internă a Societăţii, cu facerea programelor pentru Gramatică, Dicţionar şi traducerea de autori clasici, conform intenţiei fundatorilor.

Merită a se însemna, întru onoarea Societăţii, că primul membru onorariu a fost ales însuşi Capul Românilor, prea iubitul Principe al României…

Societatea, după statute, se va întruni, în tot anul, la Bucureşti, pe timpul de la 1 august, până la 15 septembrie" / **Iosif HODOŞ**"[191].

[191] *Familia*, Anul III, 1867, nr. 45, 20 noiembrie, pp. 532-534

Moş-strămoşul lui Eminescu: Ioan Tăutu, Mare Logofăt al Moldovei

Între cetăţenii ce au ilustrat Moldova a fost unul şi Ioan Tăutul. El se trăgea dintr-o familie din cele mai vechi ale Moldovei[192]. Era un om de un caracter original

[192] Eminescu se înrudea, deci, prin ascendenți, și cu Grigore Ureche, și cu Alecu Russo, și cu Alexandru Ioan Cuza, pentru că toți îl aveau

drept moș-strămoș pe logofătul Ion Tăutul fiul lui Tăutu pisar, menționat în Sfatul Domnesc la 7 iulie 1430, el însuși diac și apoi logofăt al lui Ștefan cel Mare, între 3 ianuarie 1459 și 21 noiembrie 1486. Povestea ar începe cu un boier Fetion, prezent în Sfatul Domnesc al lui Ștefan cel Mare, alături de Hodco Crețovnecul, Isan de Neamț, Stețco Domocuş, Petre al lui Echim, Cotmiță, Buhte, Fetion, Sachiș spătar, Iuga vistier, Toader ceașnic, Crasniș postelnic, Zbiiarea stolnic, Buoreanul comis, din 5 septembrie 1458, până în până în 5 decembrie 1460, cel care primise parte din Miclăuşani, „ce se zic acum Grauri", de la „bătrânul Ştefan Voievod şi de la Alexandru Voievod" și care, conform unui uric din 27 ianuarie 1598, era bunicul lui Ieremia Băisanul (diac domnesc, între anii 1580-1621, apoi vornic), care se însurase cu fata Petru Hohulea, fiul lui Huhulea postelnic și al Odochiei, nepotul lui Isaia din Răcătău și al logofătului Ion Tăutu, tatăl lui Ionașcu și al Vărvarei, ginerele lui Oană Huru. Băiseanu pătrunsese în obştea răzeşească a Iurăşcenilor în 30 iunie 1602, când în faţa lui Ieremia Movilă apăreau Gherman şi Andronic, care se înţeleseseră să vândă moşia lor, deci o parte din jirebii, din Glodeni şi Hilimoneşti, lui „Eremiia Băseanul Uricar". Cu strănepoata lui Tăutu și a lui Isaia din Răcătău, cneaghina Varvara, Ieremia Băisanul a avut șapte copii, pe Necoară, Simion, Costin, Oprea, Antoniica, Anghilina şi Măriica, care împărțeau moșiile între ei, în 26 decembrie 1625. Antoniica, măritată cu Mogâldea, fiind confirmată drept „moașa" Cuzenilor, în 10 martie 1711, de către „Maricuţa fata Drăguţi, nepoata Măricuţii, strănepoata Antonicăi, Antonica fata Irimiii Băişanului", care dă „Dumisale lui Ion văru-meu" (deci lui „Ioan biv Armaş" Cuza, menţionat ca proprietar în Crăciuneşti în 29 octombrie 1694 – n. n.), și jirebiile pe care ea le moştenea: „şi i-am dăruit danie parte din Crăciuneşte". Cuzenii se trag din Ieremia Băisanu prin sulgerul Gheorghe Jora, care se însurase cu o fată a Antonicăi[192], și ai urmașilor acestora, în vreme ce Iurășcenii revendică aceeași origine, dar nu și prin Mogâlde[192], ceea ce probează că Iurășcenii, deși se trăgeau din Antonica și Mogâlde, respectau mai mult natura moșiilor primite drept zestre de către fata Băisanului în Crăciuneşti şi Filimoneşti, baştina lor, şi încredinţate lor, prin o mezalianţă neprecizată. Revenind la Stratul Iuraşcu, pe care documentele îl confirmă şi drept „Iuraşcu, vătav prin 1650" şi care, în 12 noiembrie 1690, încă mai

şi de o mare capacitate. Politic îndemânatic; cunoscând prea bine limbile grecească, latinească şi poloneză, el dobândi favorul lui Ştefan cel Mare, Domnul Moldovei, care îi dete Logofeţia mare, ministerul cel mai însemnat al ţării şi îl întrebuinţa în mai multe ambasade. La 1501, el merse în Polonia, de încheie pacea între Ştefan şi Albert Regele Poloniei. Acesta, atunci, îi dărui mai multe sate de la margine, anume Câmpulungul rusesc, Putila, Răstoacele, Vijniţa, Ispasul, Milie, Vilaucea, Carapciul, Zamostie, Vaşcăuţii şi Valeva, având hotar apa Ceremuşul. La 1504, murind marele Ştefan, viteazul vitejilor, se urcă pe tron fiul său, Bogdan. Acesta, după povăţuirea

---

trăia, acesta este tatăl Tofanei Iuraşcu, mama lui Ion Iuraşcu şi surorii lui Tofana, nemăritată, deci „săracă de bărbat”[192], şi care, în 16 februarie 1721, îl înştiinţa pe vărul ei Cuza Spătar că „a luat nişte acte de moşie”, doar ca să „n-aibă dumnealui nici un cabalâc pentru aceste zapise căte li-am luat noi la mâna noastră”. Ion Iuraşcu, menţionat de documentele moldoveneşti în 5 februarie 1752 şi în 6 mai 1761, când, bătrân şi bolnav, trăia la Vaslui, se afla, pe la 1770, împreună cu feciorul său, Toader, pe moşia Brătenii, a stolnicului Sandul Ilie, din ţinutul Başeului[192], în părţile Botoşanilor, în vreme ce un alt fiu al său, Grigoraş sin Iuraşcu, încerca demersuri pe lângă voievodul Ioan Teodor Vodă şi pe lângă ruda lui, „Ioniţă Cuza biv Vel Stol., giudecătoriu”, pentru recuperarea părţilor de moşii vasluiene ale străbunilor săi răzeşi. Un alt Ion Iuraşcu, dar cel din ramura boierească, era mazil în Goteşti-Covurlui, care nu are legătură cu străbunii lui Eminescu. Alţi Iuraşcu, în Moldova anilor 1770-1774, nu mai existau. Străbunicul matern al lui Mihai Eminescu este unul dintre cei doi fii ai lui Ion Iuraşcu, Toader, care locuia prin părţile Dorohoiului, ca administrator de moşii, sau Grigoraş, care rămăsese în Vaslui. Ţinând cont de faptul că, pe atunci, se năştea Vasile Iuraşcu, la Hotin (nu există dovezi, ci doar spusele Ralucăi Iuraşcu), bunicul Ralucăi este mai probabil Toader Iuraşcu, care îşi găsise slujbă în apropierea Hotinului, şi al cărui fiu avea să fie tot administrator de moşii, în acelaşi ţinut al Botoşanilor.

ce-i dăduse tată-său, trimise pe Logofătul Tăutu, cu un plocon de zece pungi de bani şi însoţit de o ceată de pedestrime, ca să meargă la Sultanul Turcilor, să-i închine Moldova. Se zice că, intrând Tăutu în sala marelui Vizir, îşi trase cizmele şi le dete slugii sale, poruncindu-i să le ţie, în sală, înaintea lui, de care lucru mirându-se Vizirul, îl întrebă dacă nu cumva îi e teamă să nu i le fure cineva.

„Nu ştiu, răspunse el, dar mi se pare că, cu nişte oameni care vor să aibă tot, trebuie să păstrăm tot ce putem".

„N-ai să te temi de nimic", îi răspunse Vizirul, „noi, acum, suntem prieteni, iar nu vrăjmaşi".

„Doresc", zise Tăutu, „ca această prietenie să păstreze capul ca şi picioarele".

După aceea, Vizirul, punându-l să şadă pe o sofa, lângă dânsul, i-a adus, după obicei, cafea. El, necunoscând încă acea băutură, a turnat-o deodată pe gât, strigând: „Să trăiască Împăratul şi Vizirul!". În urmă, se înfăţişă şi înaintea Sultanului Suleiman şi îi declară că vine, din partea Domnului său şi a poporului moldav, să închine Înălţimii Sale ambele Maldavii (Moldova de Sus şi Moldova de Jos), cu condiţii cinstite, iar mai cu seamă religia să fie păzită, fără cea mai mică vătămare. Sultanul se bucură mult, văzând că moldovenii, a căror puternică sabie o simţiseră de multe ori turcii, vin singuri să se plece puterii sale. El primi toate condiţiile şi dete solului un act formal, subscris cu mâna lui, ca să-l ducă Domnului său, la Suceava. În acest act, se cuprindea că moldo-

venii, supunându-se, de bună-voia lor, împărăţiei otomane, voinţa Sultanului e ca bisericile şi religia lor să fie nevătămate; ţara să se administreze după legile sale; Domnul să nu fie dator la alt, decât numai să trimită, în toţi anii, Înaltei Porţi, 4.000 galbeni, 40 iepe şi 24 şoimi; şi acestea supt titlu de dar (peşcheş). După aceea, Sultanul dărui lui Tăutu cele 10 pungi de bani ce i le adusese din partea lui Bogdan Vodă. Cu aceşti bani, întorcându-se în patria sa, el zidi o biserică de piatră foarte frumoasă, în satul Bălineşti, în ţinutul Sucevei, pe Siret. El a mai zidit, în Constantinopol, un palat, supt numirea de Bogdan Sarai sau Palatul Moldovenesc, în care era şi o biserică, cu numele Sf. Nicolae.

În anul 1511, a murit Ioan Tăutul, Logofătul"[193].

66. Biserica Log. Tăutul din Bălineşti (1499).

[193] Din Nicolae Bălcescu: *Biografii Istorice*; vezi „Biblioteca pentru toţi", Nr. 566 – Gazeta Mazililor şi Răzeşilor bucovineni, Anul I, Nr. 1, Cernăuţi 18 noiembrie 1910, în pp. 7, 8

Mihai Eminescu, la Sibiu și la Viena

Datorită Bibliotecii Universitare „Lucian Blaga" din Cluj-Napoca, instituție de cultură care a digitalizat majoritatea publicațiilor vechi românești, accesul larg la paginile importante ale culturii române este asigurat. Într-o astfel de publicație, „Rândunica" (Anul I, nr. 1, Sibiu,

30 martie 1894, p. 5, și nr. 2, 10 aprilie 1894, pp. 17, 18), a apărut, sub semnătura lui Jeronim G. Barițiu, un articol interesant, „MIHAIL EMINESCU”, în care fiul lui George Barițiu povestește, cam în maniera lui Stefanelli, întâmplări ciudate, prin care să-și lege numele de nemurirea poetului unic al spiritualității românești. Cât adevăr există în astfel de narațiuni urmează să stabilească fiecare singur, funcție de ce-l îndeamnă sufletul. Eu reiau textul din 1894, rămânând la convingerea că între Em. Grigorovitza, care, deși declarase că nu s-a împăcat niciodată cu Eminescu, i-a tradus și publicat opera în germană, și încă în două ediții, și ceilalți „prieteni” doldora de fabulații, doar Grigorovitza i-a fost prieten lui Eminescu.

„Eram student la gimnaziul de stat din Sibiu, când, în primăvara anului 1865 sau 1866, nu-mi aduc tocmai bine aminte, sosi în acel oraş trupa teatrală a lui Mihail Pascali, ca să dea, în teatrul orăşenesc, un ciclu de reprezentaţiuni. Bucuria nostra, a tuturor, şi mai ales a acelora care nu mai văzuseră în viaţa lor teatru românesc, era nemărginită. În serile de reprezentaţiune, teatrul era plin de un public curat românesc, mulţumitor şi în stare a se entuziasma până la frenezie, auzind pronunţându-se limba românească pe o scenă de teatru şi cântându-se ca la București. Mare minune şi mare însufleţire naţională!

Pe la sfârşitul ciclului de reprezentaţiuni, societatea româneascăa din Sibiiu decise ca, în semn de mulţămită, se dea un banchet în onoarea directorului Mihail Pascali şi a trupei sale, care, cu modestele sale mijloace şi cu şi mai modestul său repertoriu melo-dramatic, știu să încălzească inimile românilor din loc şi din jur, până la

înfierbântare şi uitare de sine. Având consimţământul autorităţii poliţienești, banchetul se ţinu, într-o vineri, în sala de la hotelul „Împăratul romanilor”, sub preşedinția fericitului Iacob Bologa, pe atunci consilier aulic în pensie. La acel banchet au participat ca la vreo sută cincizeci de persoane de ambe sexele. Animaţiunea şi însufleţirea era nedescriptibilă şi ea ajunse la culme când directorul Mihail Pascali pronunţă un discurs-toast, cu oarecari discrete aluzii politice. Însă, oricât ar fi fost de discrete, ele au fost prea bine înţelese prin viul instinct de rasă al celor prezenți, a căror ţinută şi purtare probau că unitatea sentimentelor între fraţi de acelaşi sânge nu e şi nu poate fi la români, oriunde s-ar afla ei, o iluzie deşartă şi trecătoare.

Între studenţii români admişi la acel banchet memorabil eram şi eu, un junişor între 15 şi 16 ani. Nu aici locul să descriu agitarea veselă de care simţeam că e cuprinsă întrega mea fiinţă, în mijlocul acelei societăţi mari şi în faţa actorilor şi actriţelor române, care, în naivitatea-mi studențească de pe atunci, îmi păreau ca niște semizei şi zâne admirabile. Mă simţeam transportat într-o lume de mult visată, simţeam un imbold irezistibil de a vorbi şi eu ceva. După câteva momente de frământare internă, avui curajul să mă apropii de venerabilul preşedinte al banchetului şi să-l rog să-mi dea voie să vorbesc şi eu câteva cuvinte.

„Da, poţi vorbi, nepoate, numai să nu faci politică!”, îi fu părintescul răspuns şi sfat.

„Nu fac politică, voi vorbi despre artă” , îl asiguram eu, plin de bucurie junească.

„Bine, bine, să te vedem!”.

Ajuns la locul meu, aşteptai momentul favorabil şi începui a îngâna, cu mai mult curaj decât pricepere, primul meu toast despre artă, poezie şi teatru. Nu mai știu cum am vorbit atunci, știu însă că eram foarte înfierbântat, pulsul pe la tâmplele capului îmi băteau alarmant, ochii îmi ardeau şi-mi erau împăienjeniţi, şi că, după ce am terminat vorbirea, pe care publicul o ascultase cu seriozitate şi tăcere, eram mai aprope de plâns, decât de râs. Nu mult după aceea, ne-am ridicat de la masă şi se formară diferite grupuri, între care se discutau cele auzite, văzute şi nevăzute, după cum se întâmplă la astfel de ocaziuni.

Eram şi noi, tineretul, într-un grup şi văd că vine înspre noi un tânăr, ce semăna a fi şi el actor din trupa lui Pascali, cu părul lung şi de culoare neagră foarte frumosă, cu niște ochi mari, de tăietura migdalelor, plini de o veselie melancolică, niște ochi expresivi, vorbitori şi, totodată, misterioşi. Erau niște ochi din cei mai periculoşi pentru inimile neexperte de fete, iar pentru femeile experte erau ochii dorului. În capul unei femei frumose şi tinere acei ochi ar fi spus de la prima vedere:

„I-ai văzut şi nu-i vei mai uita niciodată, cum nu uită călătorul undele azure ale „Fontanei trevi“ din Roma veche!”.

În capul acelui tânăr, de statură mijlocie, dar bine legat, ei îţi făceau impresia unui om predestinat, unui om

fatal. Erau ochii despre care fericitul Vasile Alecsandri zice că „sunt ochi mari, fără de noroc”.

Acel tânăr interesant, cu „ochii mari, fără de noroc”, ni se recomandă ca Mihail Eminovici, actor în trupa lui Pascali. Aveam, deci, în faţa noastră pe viitorul luceafăr al poeziei române moderne, pe mult regretatul şi mult sărbătoritul poet Mihail Eminescu, mort în 29 Iunie 1889 (data reală a morții – n.n.). Fiindcă nu-l văzuserăm jucând niciodată pe scena deschisă, întrebarăm, a doua zi, pe unul din actorii trupei, ce roluri jocă domnul Eminovici şi acela, apoi, ne-a spus că dânsul propriu-zis nu e actor, ci că s-a alăturat numai la trupa domnului Pascali, că deocamdată e sufleurul trupei, dar că se ocupă foarte mult cu poezia şi că e foarte talentat, dar nefericit.

Am mai văzut, apoi, pe Eminovici încă o data, la o cafeneaua din Sibiu, în preziua plecării trupei de acolo. Aceasta a fost prima întâlnire şi cunoscinţă a mea cu Mihail Eminescu, pe care aveam, apoi, să-l reîntâlnesc şi cunosc mai de aprope, în toamna anului 1869, la Viena, ca student înscris la Facultatea filosofică de la Universitatea de acolo.

După ce am sosit la Viena, mă duc la vechea Universitate, ca să mă înscriu la Facultatea filosofică, cu specialitatea științelor naturale.

Prima persoană cu care mă întâlnesc, urcând treptele, e Mihail Eminescu, care le scobora. Fusese şi el de se înscrie tot la Facultatea filosofică. Străini fiind amândoi în acea capitală vastă, revederea ne-a fost pe cât se

poate de căldurosă şi de prietinească. De atunci şi până în primăvara anului 1871, am stat cu Eminescu în cele mai bune relaţiuni, uneori chiar intime. Zic uneori, pentru că Eminescu nu era o natură expansivă, ci mai mult meditativă şi rezervată. Despre trecutul său, despre relaţiile sale familiale şi personale el nu vorbea bucuros şi nu cu oricine. El era discret faţă de alţii, dar mai vârtos faţă de ceea ce privea persoana sa.

În punctul acesta, era dificil şi la întrebări directe el sau nu răspundea deloc, sau în mod foarte laconic și brusc.

„Ce-ţi pasă?”, erau cuvintele stereotipe ale lui, când voia să se scape de un interogatoriu ce-l incomoda.

Locul stabil de întâlnire al universitarilor români, reprezentanți din mai toate provinciile locuite de români, al căror număr întrecea, pe atunci, cifra de peste 120 studenţi, era cunoscuta cafenea „Troidel”, pe Wollzeile, în apropiere de Universitate. Acolo era clubul studenţilor români. Situaţiunea politică europenă, cât şi, în special, a românilor era, pe timpul acela, foarte agitată şi încordată, şi, prin urmare, aveam materie abundent ă de discuții. Acolo se încingeau, adesea, fără ca să se fi sfârşit vreodată în mod definitiv ori cu vreun rezultat pozitiv, nenumărate discuţii şi, nu arareori, destul de înfocate, de natură politică, științifică, literară ş. a.

La început, Eminescu lua, mai totdeauna, parte activă la dezbatere şi era în stare să uite de timp şi de sine, când obiectul discutat îl pasiona. Admitea şi părerea

adversarului, cu oareşicare amendamente restrângătoare sau extinzătoare, în materia politică, bisericescă şi socială, era însă implacabil, până la fanatism, în materie de istorie, filosofie şi estetică. Citea mult, acasă, în cafenea şi în biblioteca universităţii; citea cantitativ şi calitativ atât de mult şi de diferite materii şi discipline, încât oricât de genial ar fi fost, nu i-a fost posibil a prelucra cu creierul său puternic materialul încărcat, nici a-l sistemiza. Acesta a şi fost cauza că productivitatea sa nu putea avea un curs continuu, ci numai intermitent şi vulcanic. Dezechilibrarea gradată a funcţiunilor sale spirituale, căreia apoi avea să-i urmeze, inevitabil, paralizia totală, a fost, între altele, hipertrofia crescendă a științei aglomerate în creierul său fără saţ şi fără măsură. Cu toate acestea, ceea ce s-a cristalizat din creierul său vulcanic şi din inima sa generosă, care a fost atrofiată de „nostalgia necunoscutului”, l-a făcut nemuritor.

Adesea el absenta, cu săptămânile, din societatea noastră. Unde e Eminescu? Ce face ? E bolnav sau a plecat? Acestea erau întrebările ce ni le adresam, văzând că el nu mai vine între noi. Nimenea nu putea da un răspuns botărât. Apoi, fără de veste, el apărea iar între noi, mai rar vesel, mai adesea obosit, abătut, palid, cu ochii arzători şi din ce în ce mai tăcut.

„Unde ai fost, de atâta timp, Eminescule?”.

„Ce-ţi pasă?”, îi era răspunsul apăsat şi îndesat.

Celor mai intimi, însă, le spunea, între patru ochi, că a căpătat parale, că şi-a petrecut şi că acum iar e rău.

Ceea ce înţelegea el prin petrecere era un fel de viaţă de boem, cum a descries-o, în mod aşa de interesant, scriitorul francez Henri Murger. Din ce în ce individualitatea lui Eminescu începu a arăta niște particularităţi tot mai bizare. Ducea o viaţă neregulată şi dezordonată, avea capricii curiose, cădea dintr-o extremă în alta şi, ce ne punea pe unii dintre noi pe gânduri, era că începuse să-şi neglijeze exteriorul şi îmbrăcămintea. Ne era milă de el şi-l compătimeam, delicateţa, însă, știindu-l foarte simţitor, nu ne permitea a-i face observări.

Într-o zi de martie, după-amiază, în anul 1871, căutând scrisori cu dor aşteptate, la Universitate, primesc sub cuvertă un bilet, îl am încă şi azi, pe care era litografiat, în avers, numele unui coleg al nostrum, bucovinean, Alecsandru Prociukievicz, iar deasupra numelui scris: „Lui Bariţiu”. Pe aversul biletului, sunt scrise cuvintele: „Moriturus te salutat. După cum ţi-am promis. Adio”.

Acest tânăr, cu un temperament foarte vesel şi fericit (Alecsandru Prociukievicz – n.n.), se împuşcase, în dimineţa acelei zile, pe o bancă dosnică din parcul de la Dornbach, de lângă Viena, cu un revolver, drept în mijlocul frunţii.

În momentul când citeam biletul, iată că vine şi Eminescu. Îi arăt biletul, îl citește şi el şi, redându-mi-l, îmi zice:

„Bine a făcut Prociukievicz. Viaţa e un moft, o prostie!”.

De aici, apoi, s-a încins o discuție forate vie despre viaţă şi moarte. Atunci avui ocazia de a mă convinge că Eminescu devenise înfocat adept al lui Arthur de Schoppenhauer şi că era un pesimist incurabil. Spiritul, pe care, după zisa lui Goethe, îl înţelesese Eminescu, prin afinitate, îi făcu lui asemenea şi-l consumă moralicește şi trupește.

Nu mult după aceea, el dispăru din Viena şi eu nu l-am mai văzut niciodată"[194].

---

[194] *Rândunica*, Anul I, nr. 1, Sibiu, 30 martie 1894, p. 5, și nr. 2, 10 aprilie 1894, pp. 17, 18

Eminescu, „o lumină vie asupra publicaţiunii noastre”

„Mihail Eminescu, iubitul nostru poet, amicul şi colaboratorul nostru, a murit, în 15 iunie trecut, după o

lungă suferinţă, în casa de sănătate a doctorului Şuţu din Bucureşti, în care se găsea de mai mult timp.

Am cunoscut pe Eminescu, din anul 1870, când tânărul autor trimise direcţiunii „Convorbiri Literare” întâiele sale producеri poetice, „Venere şi Madonă” şi „Epigonii” (nr. 12 din 15 august 1870 – n. n.). Atunci Eminescu se găsea la Viena, unde studia filosofia, după ce făcuse învăţăturile sale pregătitoare în Botoşani şi în Cernăuţi, şi după ce, împins de deosebite întâmplări, trăise, câtva timp, prin Bucureşti şi prin Blaj.

Impresiunea ce făcură primele poezii ale lui Eminescu asupra Societăţii „Junimea”, discuţiunile la care dădură loc, întâia mea întrevedere cu poetul, corespondenţa ce am avut cu dânsul – despre toate acestea îmi propun a da seamă cu o altă ocaziune, astăzi amintesc numai că Societatea Literară „Junimea”, după cum adunase în Iaşi mai mulţi alţi tineri scriitori cu talent, din deosebite provincii române, propune şi lui Eminescu să vie şi să se aşeze în capitala Moldovei, în care, pe atunci, era o mişcare intelectuală foarte vie.

Eminescu primi propunerea şi veni la Iaşi, în mijlocul acelor care-l aşteptau cu dragoste şi, puţin după aceea, dl T. Maiorescu, devenit ministru al Instrucţiunii Publice, se grăbi să numească pe tânărul poet întâi revizor şcolar şi apoi bibliotecar la Universitate; acest din urmă post era cel mai potrivit pentru un bărbat atât de studios şi, totodată, un aşa mare amator de scrieri vechi, cum era Eminescu.

Anii 1873-1876 au fost cei mai plăcuţi în raporturile Societăţii Literare cu tânărul poet. Nu era adunare a „Junimii", în care Eminescu să nu citească versuri de ale sale, ce încântau pe ascultători şi dădeau loc, totodată, la lungi şi variate discuţiuni. D. Maiorescu, mutat fiind în Bucureşti, Eminescu deveni lectorul recunoscut al Societăţii „Junimea" şi numai cei ce au ascultat glasul său simpatic, sonor şi cadenţat îşi pot da seamă de plăcerea ce poetul procura membrilor Societăţii, care aşteptau cu nerăbdare serile de sâmbătă, când se aduna „Junimea".

Schimbarea politică din 1876 fu nenorocită pentru Eminescu. El fu destituit din postul său, fără nici un motiv, precum se întâmplă adesea la noi, în ţară, la schimbări de guverne, ba el fu chiar dat în judecată, sub cuvânt că ar fi lipsit câteva cărţi din biblioteca statului. Negreşit că procesul nu avu nici o urmare, căci toate cărţile care se ziceau că lipsesc se găsiră în rafturile lor şi numai nepriceperea neexperimentatului său urmaş la bibliotecă, dl D. Petrino, fusese cauza acestei vinovate erori.

Pentru a-şi putea întreţine viaţa, Eminescu părăsi, atunci, Iaşii şi deveni, în Bucureşti, redactor la jurnalul politic „Timpul", principalul organ al partidului retras de la guvern în 1876. Acolo el rămase până în 1883, când se arătară cele întâi semne ale boalei mentale de care nu avea să mai scape. În această perioadă, el scrise cele mai desăvârşite poezii ale sale, pe care toate le trimitea „Convorbirilor Literare", şi, în acelaşi timp, proza sa violentă, dar puternică, din „Timpul", făcea numele său cunoscut şi lumii politice.

La 5 iunie 1883, se făcu, în Iaşi, cu mare pompă, inaugurarea statuii lui Ştefan cel Mare (**Eroare**: statuia este a unui voievod polon, luată, din greşeală, din atelierul sculptorului italian, care le executase pe amândouă – n. n.). Suveranul, toate autorităţile statului, corpurile legiuitoare şi un public foarte numeros se adunară în Iaşi, din toate părţile ţării şi chiar din provinciile române ale imperiilor învecinate.

Profitând de împrejurarea că un mare număr de membri vechi ai Societăţii Literare, printre care şi Eminescu, se găsea, cu acea ocaziune, în Iaşi, „Junimea" ţinu o mare întrunire.

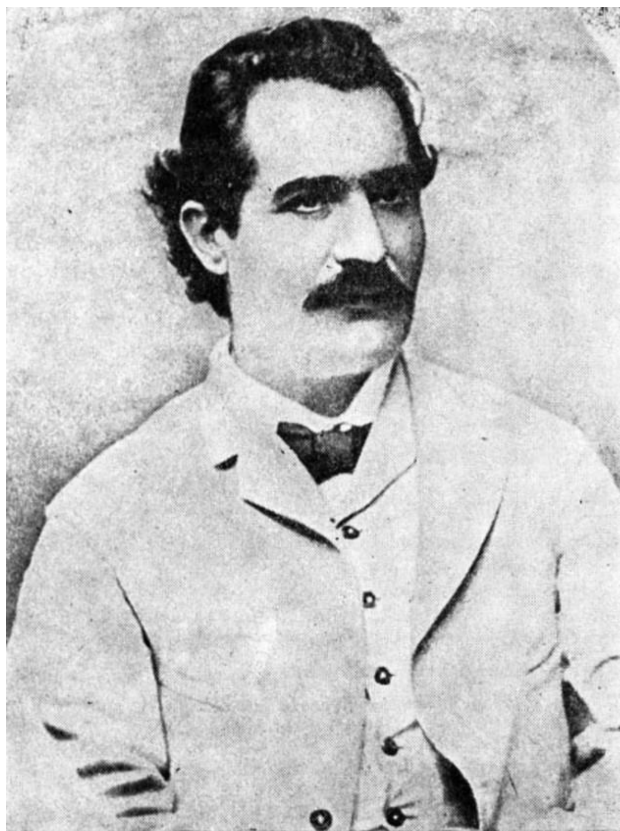
În acea seară, Eminescu ne citi cunoscuta sa „Doină populară", scrisă cu ocaziunea serbării…

Această citire a fost cea din urmă a lui Eminescu, căci, încă în acea lună, la întoarcerea sa în Bucureşti, boala se declară grozavă, aşa încât, prin o colectă, făcută de prietenii poetului, după iniţiativa dlui T. Maiorescu, el a putut fi trimis la Viena, într-un institut cunoscut de boli mentale.

Spre bucuria tuturor şi până a nu trece un an deplin de la îmbolnăvirea sa, Eminescu păru că se îndreaptă. După o călătorie lungă prin Italia, în care îl conduse amicul său devotat, dl Chibici-Răvneanu, el putu să se întoarcă în ţară. Îndreptarea era numai aparentă…

Cu Eminescu s-a stins un mare poet naţional, original în toate felurile; noi pierdem un amic şi un con-

lucrător dintr-acei al căror geniu au aruncat o lumină vie asupra publicaţiunii noastre; iar ca om dispare o figură extraordinară, din cele mai interesante şi mai simpatice. / **Iacob NEGRUZZI**"[195].

[195] *Convorbiri Literare,* Anul XXIII, 1889, No. 4

O mărturie despre naşterea lui Eminescu la Dumbrăveni

Romànca născută în Botoşani, din părinţi bucovineni, cu rădăcini în Ardeal, Constance Dunka de Sajó (Constanţa de Dunca-Schiau), care, la 16 ani, uimea Parisul cu nuvelele „publiées dans les principaux journaux de Paris”, ulterior, adică după succesul romanului „Elena”, publicat, în două volume, sub titlul „Estela” (*Scéne de la vie moldave, L'ombre des Stan, La frére Blanc, Scénes de la Roumanie, La criminelle hongroise, Un affranchissement en Roumanie* etc.), avea să surprindă, în 1897, când publica la Budapesta „*Amintiri din copilărie*”, cu o mărturie despre **naşterea lui Mihai Eminescu la**

Dumbrăveni, în mai 1849, pruncuţul, pe care Constanţa de Dunca şi Muţi, fiul boierului Constantin Balş, l-au „botezat" în 21 mai 1849, având, pe atunci, câteva săptămâni. În istoria literară românească există tot felul de conveniri despre anul, luna şi ziua naşterii lui Mihai Eminescu, aşa că o mărturie în plus nu strică, aşa cum nici nu ajută.

„Dumbrăvenii – Moldova, ţinutul Botoşani – era o moşie cu patrusprezece sate şi cătune, toate pe şesul mănos cu puţină pădure, moşie, deşi nu aşa de populată, dar mult mai întinsă decât unele principate germane, state întregi, cu domnitori suverani. Dumbrăvenii nu se aflau departe de Dumuşeni, una din moşiile părintelui meu, locuită de familie, peste vară. Iarna, pe atunci, era petrecută la Botoşani, locul naşterii mele. Din apropierea moşiilor cred că s-a întremat cunoştinţa şi amiciţia boierului Constantin Balş, dvoraninul (nobil rusesc), proprietarul Dumbrăvenilor, şi a părintelui meu, boier bucovinean, strămutat în acele părţi pe la anii 1835.

Studii făcute pe la facultăţi germane, acelaşi spirit înalt, cercetător, cu totul filosofic, caracterizând pe noii amici, ambii europeişti, ca puţini alţi pe acel timp, relaţiunile lor deveniră tot mai intime. Constantin Balş m-a şi botezat. Dumuşenii fură vânduţi. Părinţii mei se mutară la altă moşie, ce o aveau în ţara de jos. Acum locuiam, iarna, în Galaţi. Vizitele la Dumbrăveni totuşi nu încetară. Vizitele la Balş se reînnoiră mai des când şi moşia noastră, Rânzeştii, trecu în alte mâini, precum trecuseră Dumuşenii, Cereşiul-Banilă şi Slobozia-Duma din Bucovina, şi când ne aşezarăm la Iaşi. În acel timp, de la anii

1835-1845, nănaşul meu fusese şi mai harnic la vânzare decât tata. El înstrăinase patruzeci de moşii clironomisite în Basarabia rusească. Este adevărat că unele din ele trecuseră în dar de cumetrie pe la ruşi puternici, bunăoară Cahulul, domeniu ce astăzi valorează multe milioane.

Boierul Constantin Balş avea ceva regesc în gusturile ce-şi împlinea. Nu-i mirare că şi dărnicia i-a fost regală. Salonul lui, la Dumbrăveni, avea punte de asemănare cu Sans-Soucis a regelui-filosof. Acelaşi caracter academic, aceeaşi şcoală de speculaţiuni spirituale, numai nu aceeaşi parcimonie. Multe auzeam, aci, pe când aveam 4-5 ani, multe de-acelea ce nu le pricepeam. Dar cuvintele ce aş fi voit să le înţeleg mă preocupau şi mi se întipăreau în minte. Cuvinte şi nume. Ce caleidoscop fără şir şi înţeles! Repetam necontenit sunetele pocite, ce-mi sunau la urechi; de multe ori le şi cântam. Cântam zile întregi: „Enciclopedişti, materialişti, metafizicieni, pluralitate de rase, prejudicii vechi, liberă-conştiinţă, imortalitatea sufletului, idealism platonician" şi o mulţime de asemenea cuvinte. Le cântam precum s-ar cânta un cântec de pasăre nepriceput.

Şi nume multe puteam înşira iute: Kant, Leibnitz, Diderot, Voltaire, Rousseau, Pascal – de Pascal făceam mare haz – Socrates, Paton, Locke, Malebranches, Spinoza – le ziceam pe toate aşa de repede, încât nimenea nu mă putea urma. Muţi chiar mă admirau. Muţi cel frumos şi genial. Muţi, adică Demetrius Balş, unicul fiu al nănaşului şi unicul meu, camarad de joc şi amic de copilăria. Şi ce finit tragic şi uitat a avut! Îl văd încă sprinten, vesel, totdeauna ocupat; uneori gânditor, altă-dată capricios, dar

bun totdeauna, bun şi iubitor. Pare că mă văd şi pe mine copilă mică, alergând prin lungul salon, abia zărind de fum pe boierii din fund, cu ciubucele lor de doi stânjeni, ciubuce de care mult mă împiedicam şi nu rareori cădeam jos.

Stăpânul casei, boier în toate impersonal, gros, frumos la obraz, vorbea mai mult şi mai tare decât toţi, de pe jilţul său înalt, cu trei perine de catifea. Cine ce spunea, cine ce credea, n-o ştiu zice. De atunci este o jumătate de secol. Mi-aduc numai aminte că acele discuţiuni se reînnoiau zile întregi şi nopţile mai bine de jumătate, că disputele cele mai înverşunate erau intre Alecsandru Sturza Miclăuşanul, Constantin Hurmuzaki, tatăl meu şi Balş. Ultimul, plin de doctrine germane. Mai erau nişte boieri: Vârnav şi Miclescu, care vorbeau de Coran şi religiunea Hindu.

Doctorul Schwarzenberg, medicul casei, care locuia la curte, avea tot pe Kant şi Spinoza în gură, iar fraţii Sillioneşti, ideile moderne franceze. Tocmai îşi făceau studiile înalte la Paris. Autoritatea ştiinţifică supremă părea a fi un bătrân erudit german sau suedez, copia exactă a figurii Alecsandru de Humbold. Acesta era sapient de specialitate şi avea titlul de „preceptorul lui Muţi”. Pe la mijlocul salonului, sub oglinda mare, pe o canapea aurită, erau mama, cu Doamna Balş. Când ascultam ce vorbesc, le auzeam pomenind pe Bulwer şi Walter Scott. Vorbeau şi de Werther, de Goethe.

Între uşă şi sobă, stafagiu mut, stăteau adunaţi cei patrusprezece administratori ai satelor moşiei Dumbrăve-

nii şi cătune, toţi cu dreptul şi datoria de a nu lipsi, seara, de la masa boierească şi a umple colţurile salonului până după miezul nopţii. Între aceştia, cel mai înalt şi chipos, cu faţă lată şi barbă castanie, era „**Domnul Eminovitz**". Şi el cult, şi el bucovinean.

Noi doi, Muţi şi eu, unicii copii toleraţi în salon, adormeam ades pe două mici fotolii, când nu ni se permitea de a ne juca „de-a ascunsul", spre a nu tulbura nesfârşitele conversaţii. Aceste somnişoare nu prea intrau în programa pedagogică a scolastului nănaş, care voia să adape, de pe la şase ani, pe adoratul său fiu cu metafizică şi psihologie şi cu întreaga ştiinţă omenească. Cine ştia, pe atunci, în Moldova, de Basedow şi Pestalozzi, de Froebel şi de teoriile pedagogiei moderne?

La 1849, salonul citat era deşert şi tăcut. Oglinzile, acoperite cu crep negru. Nici fum, nici mişcare. Numai un gol apăsător. Pe canapeaua de odinioară, iarăşi şedeau mama şi Doamna Balş. Nănaşa însă purta haine negre, doliu adânc. Ambele plângeau. Tatăl meu vorbea încet. Din când în când, un cuvânt de filosofică mângâiere. Murise stăpânul casei, boierul Constantin Balş. Eram la Dumbrăveni în vizită de condoleanţă. Muriseră şi doctorul Schwarzenberg, şi bătrânul perceptor german.

Salonul ne părea, mie şi lui Muţi, o criptă neînchisă. Când puteam, fugeam de acel salon, fugeam în grădină. Parcul n-avea sfârşit şi era plin de flori şi de fluturi. Aveam ce prinde şi ce culege. Pe atunci, eram copii şi copiii nu ştiu de milă. Bucuria nespusă ne făcea de a prinde bieţii fluturaşi, de a-i prinde cu sutele şi miile

şi a-i închide în cutii. Mureau săracii; dar ştiam noi ce-i moartea, ce-i durerea?

Lui Muţi îi răpise nemiloasa moarte pe medicul, pe perceptorul şi chiar şi pe tatăl său. Noi însă nu pricepeam aceea eternitate, spre care ei plecaseră, nu pricepeam că golul lăsat de cel ce ne părăseşte nu se mai poate umple. Mor mulţi copii juni şi, totuşi, copilului nu-i este frică de moarte; le ia moartea ce au mai drag pe lume şi ei aşteaptă, speră, nici o grijă nu au.

Unde ne uitam, vedeam doliu şi solitudine şi, totuşi, eram veseli şi mulţumiţi, cum scăpam la larg şi puteam alerga prin grădină. Bietul Vasilie, cum gemea, urmându-ne; ducea greu baltagul gros, cu care avea să ne păzească. Dar astfel îi era porunca. Domnul Constantin Hurmuzaki, tutorele lui Muţi, însărcinase pe vechiul camerdiner a veghea bine asupra micului orfan, bogatului clironom şi Vasilie Arnăutul era om circumspect şi conştiincios. Cât alergam noi după fluturi, el alerga după noi.

La marginea parcului, capătul dinspre şuri şi grajduri, vestitele grajduri de la Dumbrăveni, era o casă lungă, fără uşă, în grădină. Numai şase ferestre se iveau printre arbori. Urmărind fluturii, ajungeam uneori la acele ferestre. Aci am descoperit copii după geamurile închise. Erau două fetiţe – poate şi un băiat mai mare, nu ştiu bine – fetiţe sfioase, tăcute, cu ochii plecaţi, fără surâse pe faţă, înspăimântător de cuminţi. Ele se uitau mirate la nebunele noastre alergături. Dar era şi jale şi dor în privirile lor: nu le era permis a intra în parc. Şi

nouă multe ne erau oprite, însă ne ştiam emancipa. Ne puneam bine eu Vasilie şi făceam ce ne plăcea.

La trei zile după prima vedere, eram deja la un loc cu fetiţele cele sfioase. Amiciţia ajunse curând în stadiul confidenţei. Copilele ne încredinţară un mare secret: mama lor era bolnavă şi ele dobândiseră, de-o săptămână, un nou frăţior.

– Să-l botezam noi!, am strigat şi eu, şi Muţi.

Despre copiii mici atâta ştiam amândoi, că, îndată ce vin pe lume, părinţii lor cer părinţilor noştri, să le boteze noul născut.

– Să-l botezăm!

Dar cum se botează? Aceasta n-o ştia nici Muţi, nici eu. A întreba de mamele noastre simţeam, că nu se cade acum, când erau tot triste şi tot plângeau. Copiii, când nu ştiu, inventează. Ne-am pus pe gânduri şi pe sfaturi. Mult ne-am bătut capul, aducând fiecare când o idee, când alta. La urma urmei, a stătorit un plan. A doua zi, eram hotărâţi a boteza pe frăţiorul fetelor, a-l boteza cum credeam noi că va fi mai nimerit a-l boteza cum n-a fost botezat creştin pe lume.

Era ziua de Sfântul Constantin împărat, patronul defunctului meu nănaş. Părinţii mei şi Doamna Balş voiau să fie singuri în aceea zi, singuri cu tristele lor amintiri. Pentru multe ore furăm încredinţaţi lui „căpitan Vasilie” (mi se pare că bătrânul camerdiner fusese căpitan în

eteria grecească din timpul lui Caragea Vodă al Munteniei). Asta ne venea de tot la socoteală. Cu atât mai uşor ne puteam împlini dorinţa. Mai era şi onomastica mea, nu mi se refuza nimic.

Am şi finit botezul pentru aceea zi, 21 mai 1849, 11 ore. La 11 ore, 21 mai 1849, eram gata amândoi. Amândoi purtam haine negre, dar gulere albe şi pălării de paie. Muţi pusese mănuşi, avea baston şi părul frizat – arta bătrânului camerdiner. În mână ţinea o cutie mare de cristal roşu, plină cu fluturi, ce bâzâiau in ea. Eu aveam flori în braţe cât nu mai puteam duce. Am plecat. Vasilie, înainte. De astă dată, înainte şi cu mult.

La uşa din curte, ne aşteptau fetiţele, mai sfioase, mai tăcute încă, dar ochii le străluceau pe ascuns. Cu ele era un domn înalt, chipos, cu faţa lată şi barba castanie. Îl cunoşteam. Odinioară îl vedeam zilnic, seara, la masa boierească şi, noaptea jumătate, în salon. Furăm primiţi de toţi ca padişahul când merge la marele său vizir. Fetiţele alergară înaintea noastră; domnul chipos venea îndărăt. Astfel am intrat.

Odaia mică, joasă, dar sclipitoare de curăţenie. Apoi alta, mai mare. Pereţi tot alb văruiţi şi perdele albe, lungi, slobozite. Podelele gălbii, proaspăt date cu lutişor galben. Două divanuri cu macaturi, saltele şi coltucele de lână verde şi roşie, ţesătură de casă. Între două ferestre, ce dădeau în grădină, o masă de cărţi închisă. Pe dânsa, o lampă, sfeşnice de argint şi un serviciu de cafea neagră, porţelan frumos: toate prezente, de anul nou, de la darnicul boier, proprietar şi stăpân.

În fund, un pat cu aşternut alb şi plapomă roşie. Lungi cordele roşii la perine. Bolnavă, în pat. Palidă, cu privire îngrijită se uita la noi. Voia, cred, să ne recomande tăcere şi nu cuteza. Memoria, la mine, a fost totdeauna puterea intelectuală cea mai dezvoltată. Ţiu minte toate, de când aveam doi ani. Cât eram de mică, toate le văd încă astfel cum erau şi cele ce-mi păreau atunci noi, singulare şi care numai mai târziu le-am priceput. Copiii obişnuiţi, când nimic nu-i scoate din fire, au bună ţinută în prezenţa bolnavilor. Şi noi ne purtam cuviincios. Ba chiar ne şi uitaserăm curiozitatea, ne uitaserăm dorul de nănăşit, ne uitaserăm florile, fluturii. Vedeam numii pe palida bolnavă şi nu mai ştiam ce aveam de făcut.

Dăm cu ochii de leagăn. Leagăn simplu, de lemn alb, frumos acoperit cu un lepedeu ca de zăpadă, transparent, jur împrejur cu dantele împletite. Domnul chipos băgă de seamă la ce ne uităm şi ridică învelitoarea. Atenţiune! Un copil, tot alb înfăşat, cu mâinile strâns legate, cu capul ascuns într-o mare bonetă, dormea acolo. Noi stăm înlemniţi. Tata copilului ne zice:

– Iată-vă finul, botezaţi-l!

Mama adăugă:

– Botezaţi-l, dar vă rog, nu-l deşteptaţi!

Cum aveam de gând a-l boteza nimenea nu visa. Ba chiar nici noi nu ne cugetam. Şi Prometeu astfel o fi dormit odată. Priveam noul născut de departe, cu mirare.

Muţi era de tot uimit, el, care încă nu văzuse un copil mic. Deodată, un sunet străin, un plâns necunoscut, o mişcare în leagăn şi băieţelul deschide ochii. Muţi pare că e electrizat. Îşi pierde capul, se repede la leagăn, sare, strigă, se extaziază, deschide cutia de cristal roşu... Un nor de fluturi zboară peste nou născutul, şi eu, ca să nu rămân îndărăt, arunc peste prunc toate florile mele. Ce făceau ceilalţi nu ştiu. Muţi şi eu eram beţi de bucurie, de entuziasm, de conştiinţa marelui act săvârşit.

În acel moment, Vasilie intră şi ne cheamă iute la Castel: sosise domnul Constantin Hurmuzaki, tutorele. Am plecat, uitând a pune nume finişorului botezat cu fluturi şi flori. Numele şi l-a primit de la alţii. Un nume ce-l ştiu toţi, ce nu-l va uita nimenea, un nume nemuritor la români, numele: „**MIHAIL EMINESCU**". / Budapesta, 1897 / Constanţa de Dunca-Schiau"[196].

[196] Dunca-Schiau, Constanţa de, *Amintiri din copilărie. Botezul poetului*, în *Almanachul Societăţii de lectură „Petru Maior"*, Budapesta 1901, pp. 61-67

Constance de Dunka, urmaşa lui… Dragoş Vodă!

Tânăra româncă din Botoşani, Constance Dunka de Sajó, care, de la 16 ani, uimea Parisul cu nuvelele „publiées dans les principaux journaux de Paris”, ulterior,

adică după succesul romanului „Elena”, publicate, în două volume, sub titlul „Estela” (Scéne de la vie moldave, L’ombre des Stan, La frére Blanc, Scénes de la Roumanie, La criminelle hongroise, Un affranchissement en Roumanie etc.), descinde din… Dragoş Vodă. Şi nu e banc, şi nici contrafacere, în ciuda faptului că presa românească din vremea gloriei sale îi născocise un străbun Dunca, venit în Maramureş tocmai din Scoţia, din care s-ar trage Cristina Dunca, menţionată în 1662, apoi, după anul 1800, un Ioan Dunca, plecat la studii la Lemberg şi din Galiţia venit în Bucovina, ca funcţionar la guvern, unde s-a însurat cu fata boierului Nicolae Goian şi a Mariei Stârcea[197] şi a avut doi feciori, Nicolae şi Ştefan Dunca, care au trecut în Moldova, după ce au moştenit moşiile lui Nicolae Goian şi ale Maria Stârcea. Ştefan Dunca, ajuns la rangul de mare spătar, s-a însurat cu Aglaia Jder, cu care a avut trei feciori, Nicolae şi Titus, amândoi glorioşi ofiţeri, şi Aureliu, dar şi o fată, literata Constanţa de Dunka[198].

---

[197] Neamul Stârcea se trage din Tăbuci cel Bătrân din Boian, boier în Sfatul Domnesc, între anii 1407-1414

[198] „Tradiţiunea spune că un Dunca, venit din munţi, de peste mare, vorbind o limbă de tot străină, ar fi imgat în Marmaţia, cu secole înainte, unde s-a şi căsătorit cu o romăncă de ilustru neam. Un secol mai târziu, coborâtorii acestui Dunca primiră titluri de nobili şi imense moşii ca donaţii. Există documente care arată că o Cristina Dunca, la anul 1662, a respins, cu 80 de oameni, puterea armată, care venise, contra legii, să se atingă de drepturile sale nobiliare.
La începutul secolului prezent (al XIX-lea – n. n.), doi Dunceni au părăsit ţara lor natală. Primul fu Ioan Dunca, care a mers să-şi facă studiile juridice la Lembreg, în Galiţia, de unde, absolvind dreptul, a trecut în Bucovina, în serviciu de stat. Ca consilier gubernial, se căsători aici, cu fiica celui mai ilustru boier moldovean, Nicolae Goian şi a Mariei Stârcea, două nume ce stau în fruntea boierimii

Legendele din presa românească aveau să fie contrazise de „Diplomele Maramureşene”, publicate de vărul Constanţei Dunca, Dr. Ioan Mihály de Apşa, şi de opera istoriografului maghiar George Petrovay, „Turul”, lucrări care certifică documentar că Duncanii se trag din „Iuga Vodă din Maramureş, ce a avut trei fii: Andrei, Georgi, iar cel mai mic, Bogdan, adevăratul Bogdan Dragoş, întemeietorul principatului Moldova. Din George derivă familia Man de Sajó, iar din Andrei, toţi acei Dunca de Sajó ce se află încă în Maramureş”[199]. Dar, în loc să povestesc eu, ce ar fi dacă v-aş prezenta (adnotate în locurile confuze), două mărturii, din care una semnată de Constanţa de Dunca-Schiau, în 1912, precizând, deocamdată că, spre sfârşitul anului 1918, Constanţa Dunca revenea în ţară, încercând o miraculoasă vindecare cu aer de munte, şi îi vizita pe cercetaşii Ardealului, ca să le vorbească despre românism. O bătrână căruntă, dar încă frumoasă şi plină de nobleţe, care amintea vag de trăsăturile adolescentei care uimise, cu scrisul ei, Parisul şi care pătrunsese pe merit în „Album des célébrités con-

---

moldovene menţionată de Cantemir. Acesta fu părinte a doi fii, care, moştenind mai multe moşii în Moldova, după mama lor, au trecut ambii în România, unde au şi rămas. Nicolae, cel mai mare, fost mare ban, a murit, lăsând mai mulţi fii, dintre care numai unul, stimatul general Iuliu Dunca, mai este în viaţă; Ştefan, al doilea fiu al lui Ioan Dunca, a fost mare spătar, a fost părintele celebrului căpitan Nicolae Dunca, mort în America, al cunoscutei literate Constanţa de Dunca-Schiau, al căpitanului Titus Dunca, care s-a ilustrat în războiul franco-german, şi al lui Aureliu Dunca, încă june” (Familia, anul XXV, nr. 48, 27 noiembrie / 9 decembrie 1888, p. 561).

[199] „Despre începutul relaţiunilor diplomatice dintre România şi Statele Unite Americane, de C. D. S., publicat în „Universul” din 16 decembrie 1904

temporaines”, categoria „Panthéon Parisien”, unde, de altfel, i-am găsit şi fotografia, făcută la 19 ani.

Pentru doar câteva zile de căutări, ar trebui să mă declar mulţumit cu ce am aflat, dar nu-mi stă în fire să fac lucrurile doar pe jumătate, aşa că voi continua, din profundul respect ce îl port unui astfel de personaj fabulos. Fabulos prin propria-i personalitate, deşi descendenţa din Dragoş Vodă şi din vârfurile boierimii moldoveneşti pot impresiona pe mulţi.

„Am avut norocul să-i răsfoiesc hârtiile: scrisori manuscrise, conferinţe, articole de ziare etc. şi am învăţat cine este. Doamna de Dunca-Schiau este cea dintâi femeie română care s-a ocupat temeinic cu educaţiunea copilului neamului nostru, cu atâta zel şi cu aşa multă însufleţire, şi cu atât de frumos succes. Ea este cea dintâi scriitoare a noastră cunoscută şi în străinătate. Sunt mulţi, mulţi ani de când a început să lucreze.

Era la 7 februarie 1863, când şi-a prezentat corpului legislativ al României proiectul său pentru „Organizarea învăţământului de fete” şi cererea de a se introduce învăţământul obligatoriu şi gratuit. Iar bărbaţii de la cârma ţării au primit unanim şi cu multă însufleţire proiectul şi au lucrat cu mare grabă pentru realizarea lui.

Ca să înţelegeţi ce mijloace a avut pentru „cauza din care şi-a făcut scop al vieţii”, vă dau şi câteva date biografice[200]. Descendentă a unei vechi familii nobile, ori-

---

[200] *Epoca*, din 22 iunie 1900, *Amintirea de actualitate*, de I. Ionescu din Iaşi.

ginară din Maramureş[201], s-a născut la 16 februarie 1843. Până la etatea de 12 ani, i s-a dat educaţiune aleasă în casele părinteşti, dar deja de pe atunci era cunoscută în ţară pentru multele limbi ce le vorbea, pentru talentul de pianistă etc. La 12 ani, „fiica spătarului Ştefan Dunca”, pleacă, cu mamă-sa, la Viena, unde, timp de doi ani, cei mai distinşi profesori îi fac instrucţia. De la Viena, pleacă la Paris, pentru completarea studiilor. Aici, după terminare a cursurilor secundare private, se înscrie la cursurile înalte de la „College de France” şi este prima femeie care obţine, în Paris, certificate pentru urmarea studiilor de filosofie, istorie şi morală, de economie pontică, de dreptul ginţilor, de literatura franceză, de fizică experimentală etc. Este şi prima româncă, deci, care trece examenele superioare de institutoare la Sorbona şi obţine brevetul de capacitate. Audiază cursul de pedagogie al celebrei pedagoge franceze dra Sauvau, obţinând nota „vocaţiune pedagogică extraordinară”.

După studierea organizării învăţământului de fete din Franţa, Germania, Austria, Italia, Elveţia şi Anglia,

---

201 Dovedit este prin documente autentice, vezi *Documentele istoriei Maramureşene*, de Ion Mihâlyi de Apşa, premiate de Academia Română din Bucureşti, şi „Turul”, publicat în 1893, volumul I, pag. 71, de George Petrovay, istoriograf maghiar de origine română, cum că Duncanii nobili, donatari din secolul al XIII-lea, descind din linie bărbătească directă din Iuga Vodă din Maramureş, ce a avut trei fii: Andrei, Georgi, iar cel mai mic, Bogdan, adevăratul Bogdan Dragoş, întemeietorul principatului Moldova. Din George derivă familia Man de Sajó, iar din Andrei, toţi acei Dunca de Sajó ce se află încă în Maramureş, Transilvania, Galiţia şi Moldova (Nota articolului „Despre începutul relaţiunilor diplomatice dintre România şi Statele Unite Americane, de C. D. S., publicat în „Universul” din 16 decembrie 1904).

scrie opul pedagogic „Mémoir sur l'organisation de l'enseignement de filles en Roumaine", care obţine aprobarea şi laudele societăţii „Pour l'instruction du peuple en France" şi este tipărită, pe spesele societăţii, „spre a răspândi ideile binefăcătoare ce conţine" (dar sub titlul „Les filles du peuple / Mémoire présenté au Prince et à la Chambre sur l'éducation populaire des fiiles en Roumanie" – n. n.). Studiază sub auspiciile împărătesei Eugenia, în biblioteca privată a Majestăţii Sale, etichetele curţilor, din care studiu îşi face o specialitate. Tot din Paris datează începutul activităţii sale literare, colaborând, de la etatea de 16 ani, la celea mai multe ziare din Paris, precum: „La Presse", „La Patrie", „Le Constitutionel", „Le Temps" ş. a. În mai puţin de doi ani, apar scrierile sale în limba franceză: „Le Frère Blanc", „Estella", „L'ombre de Stan", „Scènes de la Romanie", „Stanca", „Elena" şi alte nuvele şi romane (aici este o confuzie: romanul „Elena" avea să fie publicat în 1862, iar povestirile, sub titlul „Estela", în 1863, în două volume, care grupau „nuvelele" menţionate, dar şi altele[202]), care fac tinerei românce un nume literar atât de însemnat, încât, la etatea de 18 ani, este primită ca membră în „Société de gens de Lettres". Aproape toate societăţile franceze literare, ştiinţifice şi artistice o primesc, cu falǎ, în sânul lor, iar „Société des sciences, arts et belle-lettres de Paris" îi acordă primul său premiu pentru „lucrări literare": Medalia de Aur.

---

[202] „Estela" – Scéne de la vie moldave - L'Ombre des Stan – La frére Blanc – Scénes de la Roumanie – La criminelle hongroise – Un affranchissement en Roumanie etc.

Pe la anii 1860-62, i se publică portretul în „Album des célébrités contemporaines” (Panthéon Parisien), însoţit de o biografie scrisă de Elie Berthet, care încheie, spunând că este „o femeie remarcabila, plină de ştiinţă talente şi patriotism”.

Guvernul român de pe acel timp, însufleţit de succesele tinerei romånce, neavând „Bene merenti” ca să o răsplătească, îi dă o recompensă în bani, pentru „serviciile sale”, şi o invită să se întoarcă în ţară, unde poate fi de folos. Astfel, urmează prezentarea proiectului pentru „Organizarea învăţământului de fete” etc.

De la data aceasta, continuă să lucreze în ţară pentru înaintarea instrucţiunii. Redactează şi foaia pedagogică „Amicul familiei”, apărând cu zel şi succes chestiile culturale. După înfiinţarea „Ateneului Român”, la ale cărui temelii a lucrat şi domnişoara de Dunca, alăturea de distinşii bărbaţi ai neamului, urcă la ilustra catedră şi, de acolo, vorbeşte despre chestiuni feminine. Deşteaptă femeia română, o cheamă la lucru, la studii înalte, spre a se putea ridică la înălţimea chemării sale de soţie şi mamă! A mai ţinut conferenţe şi în alte oraşe din România, apoi în Bucovina şi Transilvania, făcându-se cunoscută în toate ţinuturile locuite de români. A scris şi piesa „Martira inimii”, jucată, cu mare succes, pe toate scenele din ţară.

Ca profesoară de pedagogie, la Şcoala centrală de fete din Bucureşti, este neîntrecută, iar elevele o divinizează şi păzesc, toată viaţa, cu sfinţenie înaltele-i şi moralele învăţături.

La 1865, este numită inspectoare generală a Învăţământului de fete din România, muncind neobosită pentru şcoli de model şi învăţătoare de model, până la anul 1871, când părăseşte ţara. Astfel, şi-a încheiat activitatea publică, căutând în căsătorie fericirea soţului, conform principiilor pe cari le-a propovăduit. Căsătorindu-se cu dl Anton Schiau, procuror de stat pentru Transilvania, la Deva şi Sibiu, iar mai târziu consilier regesc de justiţie la procuratura supremă din Budapesta, a trăit numai pentru familie şi acţiuni de binefacere; în timpul acesta a publicat numai o carte de poveşti, „La Alma”, întitulată după numele fiicei sale adoptive, Alma Dunca, fiica unui frate al său (căpitanul Titus Dunca, „care s-a ilustrat în războiul franco-german” – n. n.)[203]. În educaţia acestei fiice, înzestrată cu celea mai alese calităţi sufleteşti şi trupeşti, a dovedit doamna de Dunca-Schiau perfecţiunea sistemului său de educaţiune. Iar la moartea doamnei Alma Merrit n. Dunca (se căsătorise cu un englez american – n. n.), toate ziarele maghiare şi germane din Budapesta aduc pagini elogioase fenomenalei femei, „opera vie a artei pedagogice” a doamnei de Dunca-Schiau.

---

[203] „Alma Leona Sophia Dunca de Sajó s-a născut în Iaşi, la 15 iulie vechi 1874 şi a fost fiica căpitanului Titu Dunca de Sajó şi a soţiei lui, Aglaj Jdieru, fată de mare proprietar din Moldova. Dunculeştii se trag din Maramureş (aci au primit diploma de nobili) aboriginari sunt din Scoţia. Străbunul Almei a trecut, la finea secolului XVIII, în Bucovina şi, după anexarea acestei provincii la Austria, s-a înrudit, prin căsătorie, cu familii aristocratice moldovene. Marele spătar Ştefan Dunca de Sajó a fost bunicul Almei.
Divorţându-i-se părinţii, pe când era de doi ani, bunică-sa o aduse în Transilvania şi o încredinţă fiicei sale, Doamnei Constanţa de Dunca-Schiau” (Revista ilustrată, V, nr. 9, Bistriţa, 1 mai vechi 1902, p. 101).

Pierzându-şi şi soţul, la anul 1899, se reîntoarce în România, ca să-şi caute mângâiere în lucru. Ţine conferinţe publice la Ateneu, ca „Educaţiunea copilului nostru”, la 12 decembrie 1899, „Copilul nostru. Drepturile sale. Divorţul”, ţinută la 18 februarie 1901 etc. Scrie articole la ziare, articole pedagogice şi sociale, amintiri, de exemplu, „Alama şi şcoala”, „Femeia viitorului”, „Botezul lui Eminescu” etc.

Ziarele din acel timp au pagini de elogii şi admiraţie pentru conferenţiara de la „Ateneu”. Silită de împrejurări, la anul 1906 părăseşte din nou ţara, întrerupându-şi activitatea de conferenţiară. Se stabileşte la Viena, de unde publică preţioasele amintiri „Un episod istoric”[204], „Patriarhul Ioachim III despre români şi România”[205] ş. a.

Trimisă de medici la aer de munte, după boala din ultimii ani, veni la Zlagna, înainte cu zece luni. Aici am cunoscut-o, aici i-am ascultat amintirile din trecutul său şi din trecutul neamurilor, având memoria uimitor de vie şi fidelă. Aici mi-a citit, româneşte, din manuscrisul francez „Ştiinţa, explicând credinţei noastre”, încercare asupra ideilor religioase şi şi necunoscutul în superstiţii, o filosofie originală, profundă.

Şi azi citeşte mult, cu predilecţie în limba franceză şi engleză, pe lângă care mai posedă şi limba germană, şi italiană, afară de frumoasa limbă româneas-

---

[204] 1) şi 2) *Telegraful Român*, din 4 şi 24 ianuarie 1913.
[205] 2) *Universul*, din 24 ianuarie 1906.

că, pe care o scrie. În încheiere, vă dau un pasaj potrivit „Cercetaşilor” (din Zlagna, cărora le este adresată scrie-soarea – n. n.) din „Mama şi şcoala”: „Nu armele fac vitejiile, izbânda, ci mâna celui ce o ţine, sufletul celui ce dirijează mâna armată. Nu legile scrise fac bunăstarea popoarelor, le dau moralitatea şi fericirea, ci mintea şi inima, inima şi caracterul celor legiferaţi. Caracterele fac tăria, caracterele –mărirea unei naţiuni. Intelectul numai imaginează, caracterul făptuieşte. Caracterul întrupează, caracterul realizează ideea”.

Călăuzită în viaţă de astfel de idei, deşi a muncit neobosit pentru binele obştesc, deşi este născută în belşug şi a trăit fără grija zilei de mâine, astăzi are toate grijile muritorilor de rând. A muncit cinstit şi „n-a ştiut să facă intrigi, n-a ştiut să spună minciuni”. „Cercetaşi”, să ţineţi viu în amintire pe celebra femeie, la vederea căreia aţi auzit comanda: Drepţi! La stânga, salut!”. Şi să nu uitaţi să veneraţi oamenii mari ai neamului, şi dacă nu mai au nimic mai preţios în viaţă decât bogatele amintiri din trecut!” / **Silvia I. Popp n. Negruţiu**”[206].

*

Epistolă deschisă ziarului „Românul”. „Tragi-cele împrejurări ale ultimului pătrar din viaţa mea mă reţin între străini, fără puteri de-a mai glăsui în favoarea intereselor naţionale, în mână cu pana-mi mută, aproape ruginită. Un simţământ de Prometeu înlănţuit, de Prome-teu chinuit de dorul de-a răpi cerului focul sacru, ca să

[206] *Unirea*, XXVIII, nr. 61 şi , Blaj, sâmbătă 5 octombrie şi miercuri 9 octombrie 1918, pp. 2, 3 şi 3, 4

încălzească şi să lumineze omenirea, ce să-i facă fericirea, un atare chin e prezenta mea stare sufletească.

În singurătatea actualei existenţe, ce o duc, ziarele numai îmi ţin tovărăşie, „Românul”, cel mai bine scris în limba maternă, îmi dă mângâiere. Acest ziar, cu atâta plăcere citit, redactat cu atâta tact, înţelepciune şi conştiinţă, conţine, recent, o notiţă ce mă priveşte. Acea notiţă, cu tonul ei impunător, acuzator, este o eroare, eroare ce m-a atins neplăcut.

Prea scumpă-mi este onoarea numelui ce mi l-am creat odinioară, prin muncă grea, dar folositoare progresului nostru naţional, pentru a nu uza de dreptul ce mi se cuvine, cerând, prin aceste rânduri, rectificarea greşelii, pe care o consider o pată pe acest nume. La finea articolului întitulat „Din Maramurăş”, s-a publicat de „Românui”, în 14 noiembrie 1912, corespondenţa ziarului, care zice: „Familia Dunca îşi trage originea din Săieu (Sajo), care, în vechime, era posesiunea lui Sas-Vodă şi a fiilor Balc, Drag şi Ioan, strămoşi chiar ai scriitoarei de renume Constanţa Dunca de Schiau (aci un sic!), căreia-i place a-şi aşterne astfel numele, care, în realitate, ar trebui să-l adauge mai corect cu acel de Şăieu.

E o răspândită slăbiciune omenească, un adevărat morb social de a judeca fapte şi oameni, fără prealabilă cunoştinţă deplină a cauzei sau a individului. A judeca şi condamna. Condamna şi compromite public, cu o culpabilă uşurinţă, după propria sa fantazie sau reavoinţă.

Deşi născută în Moldova şi crescută în capitalele occidentului european, ştiu, de copilă, că familia mea e originară, în linie bărbătească, direct din străvechii voivozi maramurăşeni Iuga-Vodă, Ivan-Vodă şi fiii săi: Gheorghe şi Bogdan, acel Bogdan-Dragoş, care a fost fundatorul şi principele-domnitor al Moldovei.

Petrovay, român maghiarizat, important istoriograf ungur, încă afirmă, în opul său „Turul", 1893, p. 76, că „familia Dunca se coboară, în linie bărbătească, din Ioan-Vodă, frate bun cu Dragoş-Vodă, fondatorul Moldovei".

Documentele nobilitare, posedate de părintele meu, Spătarul Ioan Dunca de Sájo, încă m-au învăţat, şi tot astfel şi „Diplomele Maramureşene", publicate de vărul meu, Dr. Ioan Mihály de Apşa, şi premiate de Academia Română, că „Ioan-Vodă, fraţii şi fiii săi, au fost dotaţi de regele Ungariei, Sigismund, în secolul al XIV-lea, cu mari privilegii şi domeniile din Maramureş, toate locute de români: Şăieu, Rosalia, Strâmbură, Botiza, Petrova, Leurda, Poenii de Munte şi Cuhea, pentru eroicele izbânzi în luptele cu polonii. Toate acele moşii donate serveau, pe vecie, de prredicate ultimului înzestrat cu ele.

De şapte secole, şi astăzi încă, fiecare Dunca, pe lângă numele său, a uzat de topinimul „Sájo" (Şăieu), aflând pe lung întregul şi de titluri la care avea drept. Conştientă de antica şi curata românească origine, Constanţa Dunca, acea Constanţa Dunca, care, în fragedă tinereţe, acum peste 50 de ani, a înzestrat România cu „Instrucţia obligatorie pentru întreg poporul, cu şcoli

minine de toate gradele”, care a deschis femeilor române cale largă la catedrele de învăţământ (vedeţi darea de seamă a şedinţei Camerei legislative din Bucureşti, în „Monitorul oficial” din 7 februarie 1863), care, cu nespusă energică strădanie, a reuşit a înfiinţa, pe atunci, încă şi astăzi existentul învăţământ al fetelor române, ea nu a putut avea decât principii închegate, caracter deplin cristalizat. Psihologia unui asemeni suflet nu este formată din semnătura unei mâni de praf ,uşor de spulberat de un vânt ce ar bate ori din ce parte. Nici în inima mea nu este sământă de renegare, care, în diversele circumstanţe, nu mi-am renegat nici naţionalitate, nici cultura neamului, nici românescul nume. Am fost şi voi rămâne mândră de străvechii mei antecesori, voivozi curat români, mândră de a fi din familia lui Dragoş-Vodă, din neamul ce poartă, de atâtea secole, toponimul „de Sájo” (Şăieu), nume purtat şi de mine.

Numele de Schiau, alăturat pe lângă numele meu cel de naştere, am primit dreptul de a-l purta în Catedrala română din Alba-Iulia, în 12 decembrie 1871, zi în care am devenit soţia răposatului român de bună memorie Anton Sciau, consilier regesc din Ungaria.

Încă o dată, cu insistenţă cer şi vă rog, domnule redactor, să binevoiţi a-mi face dretate, publicând, în ziarul „Românul”, ce injust m-a atacat, lunga, dar veridica mea apărare.

Mulţumindu-vă anticipat pentru bunăvoinţă, rămân, cu înaltă considenaţiune, a Domniei Voastre colegă în litere

Viena, noemvrie 1912.

Constanţa de Dunca-Schiau

fostă profesoară de etică şi pedagogie
În Şcoala Centrală din Bucureşti şi
Inspectoare generală a învăţământului de fete”[207].

PANTHÉON PARISIEN
Album des Célébrités contemporaines

CONSTANCE DUNKA DE SAJO
(CAMILLE D'ALBE)

L'Estella. — Scènes de la vie moldave. — Le frère blanc. — Scènes de la Roumanie.

L'ombre des Stan. — La criminelle Hongroise. — Un affranchissement en Roumanie. — Eléna.

Mlle Constance DUNKA de SAJO (pseudonyme Camille d'Albe) est une jeune étrangère qui est venue demander l'hospitalité à la littérature française. Cette hospitalité ne lui a pas été refusée, et plusieurs journaux importants de Paris lui ayant ouvert avec empressement leurs colonnes, le public français, à son tour, a pu admirer le talent gracieux et viril à la fois de Mlle Dunka. Ce brillant succès a une double cause: d'abord les qualités littéraires éminentes de la jeune femme de lettres, qualités si extraordinaires et si rares chez une étrangère qui a vécu à Paris trois années seulement; puis aussi, la vive et profonde sympathie que la France éprouve pour la patrie de Mlle Dunka, pour cette vieille et noble Roumanie jetée à l'extrémité de l'Europe, et où les plus généreux instincts, les idées les plus élevées, les plus civilisatrices luttent avec tant d'énergie contre les vieux préjugés, les vieux abus et la barbarie de l'Orient.

Mlle Dunka de Sajo, née le 16 février 1843 à [illegible] (Moldavie), appartient à une des plus nobles familles roumaines de la Hongrie. Dès la première enfance, ses goûts pour l'étude la firent remarquer. A treize ans, tout le pays la connaissait et l'admirait pour sa science précoce et son beau talent de musicienne. Sa famille ayant voulu lui donner les moyens de perfectionner ses talents à l'étranger, elle se rendit avec sa mère à Vienne, où les professeurs les plus renommés se montrèrent fiers de l'avoir pour élève. Parlant avec facilité *six ou huit* langues étrangères, elle put faire des observations sérieuses sur les différents pays qu'elle eut l'occasion de visiter. Enfin, elle vint à Paris en [illegible], toujours accompagnée de sa mère, pour s'acclimater dans cette patrie des lettres et des arts, pour lui demander la consécration de son talent.

Modeste, sévère pour elle-même, Mlle Dunka ne pouvait d'abord se décider à prendre la plume. Enfin, vaincue par les sollicitations de ses amis, elle publia dans le *Constitutionnel*, le *Pays*, la *Patrie*, l'*Illustration*, le *Monde illustré*, etc., de curieux et charmants articles sur les mœurs de l'Orient. Le succès, comme nous l'avons dit, fut complet et mérité. On admirait chez Mlle Dunka une grande puissance dramatique, une imagination brillante, et enfin des qualités de style étonnantes dans une jeune fille de dix-huit ans. Aussi la Société des gens de lettres s'empressa-t-elle de l'admettre dans son sein, et plusieurs autres sociétés littéraires, artistiques et scientifiques se firent un honneur de la compter parmi leurs membres. C'est ainsi qu'un roman de mœurs valaques encore inédit, *Eléna*, par Mlle Dunka de Sajo, vient d'obtenir une médaille d'or de la *Société des arts, sciences et belles-lettres de Paris*, et le public ne peut manquer d'approuver la distinction accordée à cet ouvrage.

Nous regrettons qu'un sentiment patriotique doive ramener bientôt en Moldavie Mlle Dunka. Après avoir longuement et sérieusement étudié en France, après avoir passé à l'hôtel de ville ses examens d'institutrice, la noble Roumaine retourne dans son pays pour lequel elle montre une si vive affection. « Elle veut, dit-elle, porter sa pierre à l'achèvement de l'édifice de civilisation qui se construit là-bas, contribuer pour sa part à faire de la Roumanie une *France de l'Orient*. » Puissent ses vœux généreux se réaliser, et puisse-t-elle donner dans ces pays lointains une idée favorable de notre hospitalité parisienne!

ÉLIE BERTHET.

Photographies par Étienne Carjat.

[207] *Românul*, anul II, nr. 255, Arad, duminică 18 noiembrie / 1 decembrie 1912, p. 8

COUNTRYWOMEN OF THE NEIGHBOURHOOD OF HERMENSTADT, IN TRANSYLVANIA.

„Ţărancele au început a se dezgusta de catrinţă”

„Negreşit că una din trăsăturile cele mai caracteristice a unui popor este portul naţional; însă acesta, ca şi atâtea alte obiceiuri vechi strămoşeşti, ce ne dau un tip

original, a trecut şi s-a şters în Moldova. Boierii noştri au lepădat costumul asiatic, care, după veacuri, ajunse mai a fi naţional; slujitorii s-au dezbrăcat de ceapcânul căciula ţurcănească, care, odată, erau uniforma ostaşilor moldoveni; chiar ţărancele au început a se dezgusta de catrinţă şi de altiţe, care de-abia unde şi unde, în nişte crăpături de munte, se mai întâlnesc câteodată, şi în locul lor femeile şi fetele de la ţară poartă, acum, rochii cu falbalale, coadă în pieptene, şemizele şi chiar mantelete. Lucru curios, Ardealul, acel locuit de alte amestecuri de noroade, unde românii, deşi băştinaşii ţării, sunt dezbrăcaţi de drepturi politice şi priviţi numai ca o naţiune tolerată, Ardealul, zic, a păstrat obiceiurile naţionale româneşti mult mai bine decât ambele noastre Principate, unde elementul românesc singur domneşte. Acolo toate obiceiurile, danţurile, ceremoniile, serbările, cântecele, tradiţiile, chiar şi prejudecăţile naţionale, s-au păstrat încă în toată puterea lor, pe când la noi le vedem, chiar şi pe cele de pe urmă trăsături, ştergându-se cu cea mai mare indiferenţă. În Valahia, mai ales în cea mică, costumele şi toate semnele caracteristice naţionale se ţin încă destul de tare şi domnul Mihail Buchet (Michel Bouquet? – n. n.) a avut destulă înlesnire spre compunerea frumosului său album românesc. La noi, în Moldavia, acest artist, cu toată buna sa voinţă, cu greu ar putea găsi încă costume naţionale, doar numai să se vâre în văile Carpaţilor. Domnul Kaufman, cu mare greutate şi de-abia la Piatra (Neamţ – n. n.), a putut găsi modele, ca să închipuiască alăturata scenă (cea cu surugii, în crâşmă – n. n.), pe care am litografiat-o înadins pentru Calendar. Aşadar, de-abia încă la surugii aflăm ceva rămăşiţe de la un costum original. Lucru mai vrednic încă de luat în seamă; ceapcânele, care, odată,

erau haina de paradă a oştenilor lui Vasile Vodă, pentru cea mai de pe urmă dată s-au purtat până în anul trecut (1853 – n. n.) de către zapciii desfiinţatei Nazirii a robilor ocârmuirii. Tristă decădere!”[208].

„**La noi, picioarele sunt un lux!** Nu cred că este în Europa un oraş de mărimea şi populaţia Iaşilor, unde să fie mai multe trăsuri. Domnul Sent-Mark Girardin ne zicea, când a fost pe la noi, că a luat seamă că, la noi, picioarele sunt un lux. Pricina ce ne face a fi târâţi, în loc de a merge, e lesne de ghicit, îndată ce vede cineva uliţele noastre pline de glod sau de colb; şi însă oraşul nostru, după poziţia lui, ar putea fi cel mai curat.

Se făcură mai multe cercări, în anii aceştia din urmă. Şoselele însă nu izbutiră; pulberea şi gropile ce se făceau în ele, asemănându-le cu o mare furtunoasă, descurajându-l până şi pe cel mai curajos. Paveaua de bolovani, groaza femeilor îngreunate şi a bărbaţilor pântecoşi, spetea toţi caii şi hrentuia toate trăsurile. În sfârşit, paveaua de lemn e acea ce se socoate mai bună şi mai nimerită. Bucăţi hexagoane, de o palmă de înalte, smolite şi aşezate pe un nisip aspru, alcătuiesc o masă compactă, pe care e o plăcere de a merge. Guvernul o primi şi, după un proiect al comisiei pavelelor, 4.000 stânjeni (lungime) ai uliţelor principale se vor pavela cu lemn şi 3.000 stânjeni, la mahalale, cu piatră. Lucrarea va începe cu primăvara aceasta, căci materialul e adunat şi o maşină, purtată de patru cai, taie, pe toată ziua, câte 1.500 bucăţi. Pa-

---

[208] Alecsandri, Vasile, *Portul naţional*, în *Album istoric şi literaru*, Iaşi, 1854, pp. 129, 130

veaua aceasta nu e îndoială că va fi bună şi frumoasă, dar nu curată şi trainică, în câtă vreme:

N 1). Nu se vor face şosele de la Sărărie şi pe sub feredeie, pentru ca şi carele de transporturi, ce vin din sus şi din jos, să treacă pe ele, iar pe pavea.

N 2). Nu se vor face canale bune şi mai multe pentru scurgerea apelor de la deal.

N 3). Nu se va mătura omătul, iarna, ca să nu înghețe pe ulițe.

N 4). Nu se vor supune pe jidovi la o globire simțitoare, ca să nu arunce, după obiceiul lor, necurăţiile în uliţă. Şi, în sfârşit,

N 5). Nu se vor pavela ogrăzile şi pieţele.

Suntem siguri că Comisia Pavelelor, a cărei ispitire şi ştiinţă e netăgăduită, va lua cele mai energice măsuri ca să se facă un lucru bun"[209].

---

[209] Negri, Costache, *Paveaoa de lemn*, în *Album istoric şi literaru*, Iaşi, 1854, pp. 191, 192

Duelul de la Burdujeni, în 1892

„Luni dimineaţă, pădurarii Statului auziră mai multe împuşcături în pădure; mergând unul dintr-înşii, peste zi, în inspectarea lor obişnuită, găsi, într-o poiană din pădurea Burdujeni, un om mort. Autorităţile locale, informate, au pus imediat doi străjeri spre pază. Culegând informaţiuni asupra acestei întâmplări tragice, am aflat că, duminică, au sosit mai mulţi străini la Iţcani şi că, luni, au trecut la Burdujeni, sub pretext că merg în târg, la dejun. Asupra numărului persoanelor asistente la această dramă se păstrează, ca totdeauna în asemenea chestiuni de onoare, o tăcere absolută, cunoscut este numai că cel rămas pe câmpul de onoare e un proprietar

mare din Galiţia, numit **Eugen Maryan Brodski**, în vârstă de 29 ani.

Pe cât se vede, duelul a fost după toate regulile codului de onoare, însă în condiţiuni foarte aspre. S-a găsit o barieră, făcută cu câte doi ţăruşi şi o sfoară, la distanţă cam de 10 metri una de alta, ceea ce presupune că condiţiunile duelului au fost pistolul, la 20 paşi, cu avansare de cinci paşi, până la avansare. S-au schimbat mai multe focuri şi rezultatul a fost funest, primind dl Brodski o lovitură ce a pătruns braţul drept şi pieptul, aşa că moartea a trebuit să fie instantanee. Se afirmă, cu multă siguranţă, că între martori a figurat şi domnul dr. Baroni din Bacău.

Autorităţile din Bucovina, care par a cunoaşte toate detaliile, ascund numele celor implicaţi în această afacere. Cât priveşte cauza acestui duel cu sfârşit atât de tragic, nu trebuie să căutăm mult, căci e destul să reamintim dictonul francez: *Cherchez la femme* şi totul va fi lămurit. Dar ceea ce e mai trist şi mai dureros e că tocmai cel ofensat, soţul ultragiat, a căzut victimă, cel puţin atât a putut transpira până azi.

Un unchi al defunctului a sosit, a doua zi, la Burdujeni şi a solicitat extrădarea corpului, ceea ce nu s-a putut face decât după terminarea cercetării parchetului şi în urma autorizării speciale a prefecturii judeţului Botoşani. Defunctul lasă o avere de 2 milioane”[210].

---

[210] *Voinţa Naţională*, No. 2234, Anul IX, 1/13 aprilie 1892, p. 2

Solemnitatea dezvelirii bustului lui Eminescu de la Dumbrăveni

„Duminică, 14 Iulie 1902[211], a avut loc, la Dumbrăveni, dezvelirea bustului marelui nostru poet Mihail Eminescu, ridicat de dl Leon Ghika, proprietarul domeniului de la Dumbrăveni şi fost deputat, poet apreciat în cercurile literare franceze.

Bustul, opera de artă a sculptorului Oscar Späthe, are o înălţime de aproape 2 m şi 50 cm şi este făcut din bronz, aşezat pe un soclu de piatră. Bustul este admirabil executat ca artă, ca expresiune şi perfectă asemănare.

[211] Din *Conservatorul*, Marţi 16 Iulie 1902

Persoane care au cunoscut bine pe marele nostru poet ne-au asigurat că este unul din busturile cele mai bine reuşite ale lui Eminescu.

Bustul este situat în parcul de la Dumbrăveni, în faţa splendidului castel al proprietarului şi în faţa casei unde s-a născut Eminescu, pe care dl Leon Ghika a restaurat-o cu mult gust artistic.

Bustul are ca inscripţie, pe o parte, data naşterii şi morţii nefericitului nostru poet: 15 Ianuarie 1850 – 15 Iunie 1889; iar în faţă se află gravată ultima strofă din poezia: Valurile! Vânturile!:

Ne-nţeles rămâne gândul,
Ce-ţi străbate cânturile,
Sboară veşnic, îngânându-l
Valurile! Vânturile!

La această frumoasă sărbătoare artistică şi unică, până acum, la noi, în ţară, a asistat o mulţime de lume din împrejurimile Dumbrăvenilor, precum şi numeroase persoane din ţară şi din ţările vecine.

La orele 11, se începe solemnitatea, printr-o slujbă religioasă, oficiată de preotul Vasile Gheorghiu din Dumbrăveni, asistat de cor. După terminarea serviciului divin, poetul Cincinat Pavelescu a recitat o odă, compusă de domnia sa, în memoria lui Eminescu, odă care a fost foarte mult aplaudată. Dl N. N. Vlaicu depune o coroană, cu următoarea inscripţie: Gălăţenii, nemuritorului poet român Eminescu. După aceea citeşte o telegramă primită

din partea gălăţenilor. Felicită pe dl Leon Ghika pentru nobila sa iniţiativă, urând ca exemplul dumisale să fie imitat.

Dl C. N. Bour citeşte o poezie ocazională, în memoria Iui Eminescu. Dl Rădulescu, delegat din partea „Convorbirilor literare”, aduce elogii lui Eminescu, care a întrupat aşa de înalt gândirea românească, transportând peste graniţă faima ţării. Domnia sa relevă faptul că, acum, cu ocazia catastrofei de la Veneţia, dintre toate poeziile, a lui Eminescu a fost găsită cea mai splendidă şi a fost tradusă şi reprodusă de multe ziare şi reviste străine; domnia sa încheie, aducând omagiile sale domnului Leon Ghika, pentru nobila sa iniţiativă.

Dl (Victor – n. n.) Morariu, student la Cernăuţi, spune că înălţătoarea serbare de azi deşteaptă gânduri măreţe bucovinenilor. Domnia sa adaugă că a ţinut să vină la această serbare, fiindcă Eminescu a studiat Bucovina, a cântat-o şi imortalizat-o. Depune, în numele celor trei societăţi culturale, omagiul său marelui maestru al limbii române şi fermecătorul poet. Dl (Constantin – n. n.) Berariu, redactor la „Deşteptarea" din Cernăuţi, spune că comoara cugetării marelui Eminescu a tăiat brazda largă a limbii româneşti. Eminescu a avut, în viaţă, soarta viermelui şi, după moarte, geniul său va străbate secolele. „La această frumoasă moşie românească, unde, la începutul secolului 19, a luptat, cu bărbăţie, un Costache Balş pentru păstrarea limbii şi graiului strămoşesc, dl Leon Ghika, boier neaoş, continuă tradiţia începută. La marginea Bucovinei, dl Leon Ghica a pus bustul marelui şi neasemănatului poet român, care a cântat cu atâta călduri

durerile şi aspiraţiunile bucovinenilor prin frumoasa sa Doină”.

D. Petre Grădişteanu se urcă lângă bustul lui Eminescu şi zice, cu glas tare şi emoţionat: „Daţi-mi voie să mă sprijin de această statuie a marelui poet român, pe care îl sărbătorim cu toţii, a poetului român prin excelenţă, mulţumită nu numai versurilor sale, ci şi inimii sale, care a cuprins România întreagă, şi, fără să cercetez trecutul, să mă inspir de la dânsul, căci profet este poetul şi, dar, inspirat de la dânsul, să văd înainte-mi viitorul ţării acesteia, aşa cum se arată ochilor mei. Vorbesc în numele meu personal, fără nici o calitate oficială şi fără ca nimeni să fie legat prin cuvântarea mea. Acum câţiva ani, cu ocazia dezvelirii statuii lui Ştefan cel Mare, constatam că lipsesc câteva pietre de la coroana marelui Domn al Moldovei şi, grăind, tot ca particular, manifestam surprinderea inimii, care era şi este suspinul inimii întregii Românii, ca acele pietre scumpe să-şi reia locul lor natural. Azi, însă, când un ministru al monarhiei vecine, Vlasics, cutează, în contra legii naţionalităţilor, domnitoare în ţara lui, să-şi propună ca ţel maghiarizarea tuturor naţionalităţilor de sub coroana lui Sf. Ştefan, ca să ajungă la 40 milioane maghiari, permis cred că-mi este mie, simplu cetăţean român, uzând de drepturile recunoscute mie de lege şi Constituţiune, şi întrucât nici o jignire şi nici o turburare nu voi să aduc statului vecin, să prevăd că, într-un viitor mult mai apropiat decât aţi putea crede, vom fi 12 milioane de români laolaltă.

În tinereţea mea cea mai fragedă, am jucat Hora Unirii Moldovei cu Muntenia; Dumnezeu ne va ajută să

jucăm, împreună, cu toţii, marea horă a unirii tuturor Românilor. Neamul meu se trage de la Alba-Iulia, şi două sentimente îşi împart inima mea, dragostea nemărginită ce am pentru fetiţa mea şi dragostea ce am către ţară. Aceste două iubiri le confund într-una singură şi sunt convins că pronia cerească mă va învrednici să sărut cununia fetiţei mele în Alba-Iulia, în ţară, la noi. Ceea ce Mihai Viteazul, Domnul român dinaintea căruia M. S. Regele a primit, 20 ani, consecutiv, defilarea armatei sale, a realizat, pentru o clipă, e peste putinţă ca Carol I de Hohenzolern, să nu îndeplinească pentru vecie. E peste putinţă ca România, fiica mândra a Romei, să nu devină falnica stâncă, care să reziste tuturor competiţiunilor neamurilor diverse, care ar tinde să năvălească asupra orientului european. Pentru aceasta, România trebuie să stea liberă şi independentă pe Carpaţi şi aceasta va fi!”.

Dl Leon Ghika mulţumeşte domnului Petru Grădişteanu şi tuturor asistenţilor, pentru participarea lor, şi spune că nu şi-a făcut decât datoria către nemuritorul poet.

Dl Şt. O. Iosif a compus, cu această ocazie, o odă, care a fost pusă pe note de dl L. Tempea, din Ardeal, şi care a fost executată de băieţii de la ambele şcoli din Dumbrăveni, instruiţi în mod admirabil. S-a mai cântat, pentru prima oară, un marş al poetului Eminescu, o marsilieză română, intitulată „La arme!”, pusă în muzică de un compozitor francez, pe spesele domnului Leon Ghika şi care, poate, va deveni marşul naţional al României.

Reproducem, aci, prima strofă din această superbă poezie:

Auzi! Departe strigă slabii
Şi asupriţii către noi,
E glasul blândei Basarabii,
Ajunsă-n ziua de apoi.
E sora noastră cea mezină,
Gemând sub cnutul de Calmuc
Lăsată-n lanţuri e-a ei mână,
De ştreang târând-o ei o duc.
Murit-a? Poate numai doarme
Ş-aşteaptă moartea de la câini.
La arme! La arme!
La arme, dar, români!
Fraţi români! La arme!
La arme, dar, români!

Cântarea acestei poezii a stârnit aplauze furtunoase şi nesfârşite de entuziasm. În mijlocul unei mari animaţiuni s-a sfârşit această solemnitate, care va rămâne adânc întipărită în inima fiecărui asistent; Ia urmă toţi au fost fotografiaţi”[212].

---

[212] Botez, Corneliu, *Omagiu lui Mihail Eminescu, cu prilejul a 20 de ani de la moartea sa*, Atelierele grafice „Socec”, Bucureşti, 1909, pp. 125-128

Mihai Eminescu şi Patriarhul Miron

„Mihai Eminescu, geniul neîntrecut al Neamului românesc, trăieşte mereu printre noi. El prin aceasta este etern, pentru că lucrează de-a pururi, strălucind pe firmamentul idealului celui mai înalt şi inspirând conştiinţele cele mai alese ale Naţiei.

Iată una din aceste conştiinţe inspirate, în slujba Bisericii şi a Neamului: e Înalt Prea Sfinţitul Patriarh Miron. E Patriarh al vârstei, e Patriarh al credinţei, e Patriarh al vremii vremuite, e Patriarh al sufletului inspirat

de la întreaga vigoare a Neamului românesc şi de la geniul naţional, Eminescu, acela care a rostit cuvintele că Biserica Ortodoxă Română este „maica" poporului român. Din sate izvorăşte minunata viaţă a Patriarhului Miron şi ea este închinată, dintru început, suferinţei pentru Neam şi unităţii de Neam.

Întocmai aşa, pentru ridicarea din împilare, a fost suferinţa lui Mihai Eminescu, din prima clipă, când a văzut lumina zilei la Ipoteşti. Luceafărul literaturii Românilor a însemnat în chip poetic drumul pătimirii şi visul dezrobirii.

Bărbatul care a văzut aievea ţi întrupează, mai deplin decât toţi, astăzi, destinele bisericeşti şi naţionale, mâna dreaptă a M. S. Regelui Carol II, este Prea Fericitul nostru Patriarh Miron.

Răsărit într-un sat de munte, în 1868, este diacon în 1900, Episcop în vremurile grele din 1910, Mitropolit Primat în 1920, Patriarh în 1925, Prim-Sfetnic al M. S. Regelui, astăzi: iată, pe scurt, biografia-minune, spre binele poporului român, a Înalt Prea Sfinţitului Miron Cristea, cel pururea inspirat din gândurile lui Eminescu.

În 1868, la naşterea Înalt Prea Sfinţiei Sale, Eminescu avea 18 ani jumătate şi înfăţişa toată simţirea Românilor de pretutindeni, aşa după cum astăzi Patriarhul Miron reprezintă, albit de vreme şi de griji, toată vistieria darurilor cu care este înzestrat poporul roman. Atunci, în preajma anului de naştere al Înalt Prea Sfinţiei Sale,

Eminescu era un pribeag, un cercetător prin ţinuturile robite, iar glasul lui duios răsuna din străinătate:

„Da! da! aş fi ferice, de-aş fi încă odată
În patria-mi iubită, în locul meu natal,
Să pot a bine-zice cu mintea-nflăcărată
Visările juniei, visări de-un ideal”.

Nori de suspine îi apăsau inima greu, el colinda prin satele apropiate de Topliţa Română şi, ca cerbul de lângă izvoare, dorea unirea acestor ţinuturi cu Ipoteştii lui! Pe-o cale nevăzută, pe care cuvântul nostru n-o poate lămuri, ci numai degetul lui Dumnezeu o arată, melodia cântecului lui Eminescu s-a fixat în inima fiului de sătean din Topliţa, fiului lui Gheorghe Cristea. Tot cam atunci, în „Familia”, care apărea în ţara robită, nr. din 2 aprilie 1867, feciorul lui Gheorghe Eminovici din Ipoteşti scria, cu glas de profet ţi de trâmbiţă:

„Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie?
Ţara mea de glorii, ţara mea de dor?”…

… Românie tare ca o stâncă, peste care trec multe valuri; ţară iubită, care va ieşi la liman prin acel „vis de răzbunare”, prin triumful spadei; ţara sfântă, în care se vor ridica, apoi, în ora izbânzii marelui Rege Ferdinand, „altare” de mulţămire lui Dumnezeu, spre a putea striga cu toţii:

„Fiii tăi trăiască numai în frăţie,
Ca a nopţii stele, ca a zilei zori,
Viaţa în vecie, glorii, bucurie,

Arme de tărie, fală şi mândrie,
Dulce Românie, asta ţi-o doresc!”.

Noi credem că tânărul Ardelean a citit şi a lăcrimat citind aceste versuri, de îndată ce a luat în mână bucoavna, abecedarul! Nu putea găsi o îndrumare mai potrivită pentru lunga cale, anevoioasă, dar plină de roade şi de izbânzi, pe care a purces, de se găseşte astăzi Arhipăstorul întregului Neam românesc...

Tânărul Eminescu scria ode şi elegii, poezii sociale şi filosofice, romanţe şi cântece patriotice, cu răsunete de buciume şi arme, ca-n Psalmii versificaţi de Dosoftei... Citiţi toate acele compuneri geniale din tinereţe şi gândiţi-vă o clipă cum pregăteau ele sufletele din Ardeal, din Bucovina, din Basarabia, de pretutindeni... Şi nu uitaţi, când sărbătoriţi pe feciorul săteanului din coasta de dincolo, ardeleană, a Ceahlăului, că opera precisă a pribeagului Eminescu, în acel an 1868, noi n-o cunoaştem bine... E un an de frământare supremă pentru Eminescu. Culegea mereu literatură populară. Anonimă era acea poezie, anonimă apare opera geniului în acel an, dar Dumnezeu a scos din anonimatul maselor populare un fiu ales: pe Înalt Prea Sfinţitul Patriarh de astăzi”.

Întrerup aici dezgustătoarea blasfemie a preotului econom D. Furtună, profesor în Dorohoi. Cu lehamite.

Nicu de Popovici-Niculiță
„i-au muncit ca pe nişte robi”

Domnul Toader Rusu, Profesor la Şcoala Gimnazială din Stroiesti, doreşte să afle „mai multe informații despre ctitorul școlii noastre, dr. Nicu de Popovici-Niculiță” şi, eventual, fotografii (nu ştiu dacă există, dar cum Nicolai baron de Popovici a ctitorit bisericile din satele sale, Stroieşti şi Stupca, mai mult ca sigur că există tablouri votive cu familia ctitorului în cele două biserici. Informaţii se găsesc în condicile parohiale ale celor două sate, care se pot consulta la Arhivele Statului din Suceava. Răsfoind, însă, prin scrierile mele (am fost, cândva în cripta boierilor Popovici din Stroieşti, căutând o icoană pictată de Epaminonda Bucevschi, furată, după 1990, de Dumnezeu ştie care preacinstită faţă bisericească), îi pun

la dispoziţie domnului profesor Toader Rusu următoarele informaţii suplimentare:

„Biserica Naşterii Maicii Domnului din Stroieşti a fost construită în 1862 de George de Popoviciu, pe locul unei vechi bisericuţe, cu hramul Adormirii Maicii Domnului, şi renovată în 1903… În 1843, biserica din Stroieşti, cu 1.014 enoriaşi, patronată de Nicolai de Popoviciu, era slujită de parohul Andrei Danciul… În 1876, biserica din Stroieşti avea 1.620 enoriaşi, fiind patronată de Georgie de Popoviciu şi slujită de parohul Emanuel Isopescul… / Din 1860, funcţiona la Stroieşti o şcoală cu 6 clase”[213]. Deci, şcoala din Stroieşti nu putea fi construită decât de proprietarul Nicolai de Popovici, tatăl lui Geor-ge de Popovici şi al lui Manolache de Popovici.

„Biserica Sfântului Dimitrie din Stupca, ctitorită în 1766 de banul Vasile Balş, avea să fie reconstruită în anii 1887-1888 şi sfinţită în anul 1889. În 1843, biserica din Stupca avea 955 enoriaşi, patron bisericesc era Manulachi de Popoviciu, paroh fiind Antonie Dimitroviciu. În 1876, patron bisericesc era Alexander von Popoviciu, cei 1.592 enoriaşi fiind păstoriţi de parohul Iraclie Porumbescu (Golembiowski, în sursa menţionată)… / Din 1878, funcţiona la Stupca o şcoală cu 6 clase”[214].

În necrologul lui Ioan cavaler de Costin, „frate cu domnii Costineni, proprietari din Sipeniţ şi descendenţi ai

[213] *Schematismus der Bukowinaer, Czernowitz,* 1843 p. 50, 1876 p. 40, 1907 p. 159, 162

[214] Schematismus der Bukowinaer, Czernowitz, 1843 p. 50, 1876 p. 53, 1907 p. 159, 100

neuitaţilor Costineni Miron şi Velicicu… ce s-a trecut prin moarte în 2/14 mai 1866”, la Stroieşti”, publicat în „***Albina***”[215], este menţionată „o faptă mărinimoasă a proprietarilor din Stroeşti şi Stupca, a domnilor fraţi Popoviciu şi nepoţi de la sora lui Ioan Costin”, tatăl lor fiind „prea fericitul proprietar din Stroieşti, Manolachi Popoviciu”. Ioan cavaler de Costin, „îmbolnăvindu-se, în Suceava, şi neavând, acolo, cine să se îngrijească de el, fiind, toată viaţa sa, neînsurat şi, prin urmare, şi fără de copii, se duse, bolnav, la nepoţii săi, la Stroieşti, pe care îi iubea din tot sufletul, unde, după o boală îndelungată, răposă, în ziua de 1/13 septembrie 1866, înmormântându-se acolo, lângă biserica cea prea frumoasă, care, în anul 1862, cu mare cheltuială a domnilor proprietari, se înfiinţă şi se sfinţi”[216].

Fratele mai mare a fost „Vasilică Popoviciu, care, fără nici un interes material, l-a adăpostit pe repausatul profesor (Ştefan) Nosievici (la moartea căruia au doinit „Chiru Grigore cu consoţii săi doisprezece” – deci Vindereu), în întreg timpul morbului său, în casa sa (din Suceava – n. n.), uşurându-i, prin aceasta, în mare parte greaua şi îndelungata-i pătimire”[217].

„Dintre icoanele sacre (pictate de Bucevschi – am căutat-o, dar nu mai există, fiind furată după Revoluţie – n. n.), o „Maica Domnului”, care ornează capela de pe mormântul neuitatului nostru amic, proprietar mare, Po-

---

[215] *Albina,* Anul I, Nr. 65, duminică 11/23 septembrie 1866
[216] *Albina*, Anul I, nr. 65, duminică 11/23 septembrie 1866
[217] *Albina,* Anul IV, Nr. 96, miercuri, 1 decembrie / 19 noiembrie 1869

povici din Stoieşti, este admirabilă. Curând, sper că voi putea prezenta şi portretul pictorului academic E. Bucewsky. / **Vicenţiu Babeş**”[218].

„Fundaţia (Pumnuleană – n. n.) doamnei Agnes Popovici pentru gimnazişti”, cu 2.200 florini în obligaţiuni şi cu 57 florini şi 92 creiţari în numerar, „Fundaţia contelui Emanuel Logotheti pentru două fetiţe române de la Institutul Pedagogic din Cernăuţi, cu scopul de a fi aplicate la şcolile româneşti de fete”, cu 3.200 florini în obligaţiuni şi cu 391 florini şi 20 creiţari în numerar, la care se adaugă fondul „domnului Alexandru de Popovici pentru un student român de la Şcoala Agronomică din Cernăuţi”, „Fundaţia mai nouă a cavalerului George de Popovici”, cu 3.000 florini în obligaţiuni şi 126 florini şi 52 creiţari în numerar”[219].

„Pentru scopurile viitorului internat, ne împuterniceşte Părintele Vasile Cocârlă să finalizăm negocierile privitoare la cumpărarea tuturora realităţilor (terenurile şi construcţiile – n. n.), aşa numite ale lui Volcinschi, care se află, în prezent, în posesia dlui proprietar mare din Stroieşti, George cav. de Popovici, şi anume cu suma de 13.000 florini v. a. (florini vienezi – n. n.), să reparăm şi se adaptăm edificiile de pe acele realităţi şi să le închiriem, până ce se vor afla vrednici imitatori ai Prea Venerabilităţii Sale, care vor strânge un fond atât de mare, ca să poată înfiinţa un internat pe o bază solidă” **/ Zaharia BOIU**”[220].

---

218 *Familia*, Anul XVI, 1880, nr. 1, pp. 4-6
219 *Transilvania*, Anul XVIII, nr. 11-12, 1-15 iunie 1887, pp. 93, 94
220 *Transilvania*, Anul XXIV, Nr. 12, 15 decembrie 1893

La înmormântarea lui Nicolae Hurmuzachi, necrologul a fost semnat, printre alţi „nepoţi şi nepoate", şi de noi Niculiţă-Popovici: „Eudoxiu baron Hormuzaki (nu istoricul, ci prefectul de Suceava), Ştefania baron Hormuzaki, Ioan baron Styrcea, Bertie baron Styrcea, Maria de Niculiţa-Popovici, Constantin cav. de Neculiţa-Popovici, nepoţi şi nepoate. Natalia baron Hormuzaki, născută baron Styrcea, soţie. Constantin baron Hormuzaki, Alexandru baron Hormuzaki, fii. Victoria baron Styrcea, Nina baron Styrcea, cumnate"[221].

Imaginea boierilor Popovici, ctitori de biserici în Stroieşti şi în Stupca, are şi pete întunecate, pe lângă cele recunoscute de societatea vremii drept luminoase: „În 10 august 1849, deputaţii Petre Ciobanu şi Andrei Jaucă semnaseră o petiţie, împreună cu alţi 40 de ţărani fără pământ din Stupca, pe care doreau să o trimită împăratului, după ce Manolache Popovici le luase câte două-trei fălci de pământ şi aproape tot imaşul sătesc, „aşezând pe partea de imaş care le rămăsese o laie de ţigani, în 40 de bordeie". Ţăranilor le mureau vitele de foame, iar boierul le interzisese să mai ia lemne din pădure. Se mai plângeau deputaţii stupcani că n-au putut obţine nimic pentru sat, „ci numai închisori, câte o săptămână, şi câte 25 beţe, în mai multe rânduri, au primit de la stăpân, iar deputatul trimis la Cernăuţi, cu scrisorile săteşti, trecând prin Stroieşti, a fost prins de Nicolai Popovici (stăpânul satului), care l-a maltratat, i-a luat scrisorile şi l-a trimis iar la Stupca, luându-l, apoi, la temniţă, împreună cu alţi 46 de ţărani". Pentru aceste greutăţi, ţăranii din Stupca cereau

[221] *Tribuna*, Anul XIII, nr. 204, 6 octombrie nou 1909, pp. 4, 5

împăratului să li se facă dreptate şi să nu mai fie lăsaţi pe mâna boierilor români, „care i-au mâncat şi i-au muncit ca pe nişte robi”[222].

[222] D.G. A.S. Suceava, *Din tezaurul documentar sucevean, 1393-1849*, Suceava, p. 272

Grăjdarul botoşănean Berlic, mare tenor al lumii?

Dacă marele tenor al secolului al XIX-lea, Enrico Tamberlick, ar fi fost, până la 17 ani, vizitiul unui arendaş botoşănean sau grăjdar al hanului din Botoşani – cum

susţin alte surse, tot nu am avea de ce ne trufi cu prezenţa lui în „Pantheonul artelor noastre”, cum zisea „Epoca”, în 1889, pentru că, dacă ar fi rămas în Botoşani, Toma Berlic ar fi murit, în cele din urmă, tot vizitiu sau grăjdar. Dar povestea aceasta romantică, născocită sau relatată de Jules Prével, în „Le Figaro” (Anul 23, Seria 3, nr. 190, luni 9 iulie 1877) şi preluată, mai întâi, de jurnalul politic parizian „La Lanterne” (Anul I, nr, 81 din 11 iulie 1877), m-a pus pe jar.

Iată ce scrie, printre altele mai cuviincioase, doctorul în fudul patriotism şi în cartoforie muzico(ne)logică Stephan Poen, în Revista muzicală „Radio România – Cultural” din 14 martie 2014: „Enrico Tamberlick s-a născut la Andrieşeni, lângă Vaslui, la 16 martie 1820, sub numele de Toma Cozma. Orfan de ambii părinţi, se întreţine muncind ca grăjdar la un hotel din Botoşani, unde glasul ieşit din comun îi este remarcat de către Domenico Castiglia care conducea o trupă italiană de operă ce dădea spectacole în oraşele Moldovei, mai ales la Iaşi şi Botoşani.

Castiglia şi-a dat seama de vocea formidabilă a acestui foarte tânăr… grăjdar… şi i-a propus să intre în trupa lui, la început, în cor. A plecat cu această trupă în Italia şi nu s-a mai ştiut nimic de el; îi rămăsese o soră care se căsătorise şi dăduse primului născut numele de Toma în amintirea acestui frate dispărut fără urmă prin lume. Băiat precoce, dezvoltat bine de timpuriu, mâhnit de faptul că nimeni dintre boierii locului nu luaseră în seamă glasul său deşi fusese ascultat de multe ori în diverse ocazii festive, a fost foarte încântat de propunerea

de a pleca în Italia cu această trupă a lui Domenico Castiglia. Era foarte pasionat şi de jocul de cărţi şi cartea sa norocoasă se dovedea a fi mereu… „asul”… denumit şi „berlic”… Cartoforii îl porecliseră… „Toma Berlic”…

Ajuns în Italia cu trupa lui Domenico Castiglia, a dorit să treacă la o identitate italiană luând numele de Enrico (nu se ştie de ce); numele de familie însă şi l-a elaborat din… porecla sa de cartofor… astfel că… „Toma Berlic”… a devenit… „Tamberlick”… şi deci s-a lansat ca ENRICO TAMBERLICK uneori figurând Tamberlik iar pentru foarte puţin timp la începuturi a mai folosit şi numele „Danieli” rapid abandonat. În anumite lexicoane în care se atestă originea sa română, numele său de origine este scris eronat „Nikita Torna”; probabil că „Torna” provine de la o lectură greşită a unor documente scrise de mână unde litera „m” este confundată cu associerea literelor „r n”; în alte lexicoane se afirmă că ar fi născut la Roma ori la Napoli dar nimeni nu explică de unde acest nume de familie deloc italienesc.

Fapt cert este că Enrico Tamberlick era român plecat din nordul Moldovei aşa cum avea să-i mărturisească marii artiste Pauline Viardot-Garcia care interpretase rolul Azucena alături de el la premiera cu „Il Trovatore” de Verdi la Londra. Peste ani, în casa celebrei Felia Litvinne, la Paris, Doamna Viardot-Garcia povestea unui alt foarte tânăr tenor… Constantin Stroescu… despre legendarul conaţional… Enrico Tamberlick. Iar peste alţi ani, la o vârstă venerabilă, Profesorul Constantin Stroescu evoca aceste amintiri discipolei sale, mezzo-

soprana Elena Cernei, de la care am preluat ulterior toate aceste comori de artă, de viaţă şi de istorie”.

Chestia aia, cu „cartoforul” de nici 17 ani, care precis că din neamul din Andrieşeni al cartoforului muzicolog Stephan Poen se trage – vasluianul, când n-are gin, o face pe cartoforul de studii ştiinţifice – m-a terminat, dar în amestecul acesta de trageri cu odgonul spre românism nu există nici un reper cât de cât probabil, nici măcar năstruşnicia, din 1877, a lui Jules Prével, care semna ştirea, în „Le Figaro”, dar fără să spună de unde „ni s-a comunicat”. În 1877, presa europeană clocotea de admiraţie faţă de dorobanţul român şi n-ar fi de mirare dacă, în baza unui astfel de reper de nobleţe, însuşi Tamberlick şi-ar fi revendicat rădăcinile – reale sau imaginate.

Înainte de a încheia, pentru a reveni cu alte dovezi (nu vă spun în ce direcţie), am să mai prezint un punct de vedere românesc, din anul morţii lui Tamberlick (am şi necrologul). Punct de vedere românesc, adică o auzeală, şi asta pripită şi cârlionţată, în ciuda faptului că-i dă cu tifla cartoforului în muzicologie Dr. Stephan Poen:

„Pentru a închide incidentul cu Tamberlick Toma Berlic, să comunicăm aci cele ce S. C., român şi soţ al celebrei primadone La Gianfredi, care a cântat în Bucureşti, la 1862, scrie, în privinţa originii celebrului tenor, unuia din amicii noştri:

„Mă întrebi de e lucru adevărat că Tamberlick e român şi de-l chema, înainte, Toma Berlic. Mi-aduc

aminte a fi pariat că nu, cu regretatul Mihai Marghiloman, cam pe la 1868, şi, ca să ne asigurăm, am scris lui Tamberlick, la Barcelona, unde cânta împreună cu nevasta mea, şi l-am întrebat. Ne-a răspuns că e de lângă Roma şi că s-a născut în statele papale, pe la 1820”.

Astfel se închide incidentul lui Toma Berlic, prin însăşi mărturia lui Tamberlick. O glorie mai puţin în Pantheonul artelor noastre”[223].

[223] *Epoca,* Anul IV, Nr. 1019, 9/21 aprilie 1889

D-RA AGATA BÂRSESCU

Agatha Bârsescu, regina operei vieneze

„Agatha Bârsescu s-a născut în Bucureşti, în ziua de 9 septembrie 1861. Creşterea a primit-o într-un palat al capitalei române, în casa unui demnitar militar, care se

afla în legături intime cu curtea. După ce s-a făcut mai mare, a fost internată într-o mănăstire, cu scopul ca să se pregătească pentru viaţa de călugăriță. Un impresar italian o auzi, odată, cântând un cântec bisericesc, când se credea neobservată. Impresarului, care se afla cu o trupă de operă în Bucureşti şi dădea tocmai reprezentaţii, îi plăcu atât de mult de vocea tinerei novice încât o hotărî pe aceasta să-şi dea concursul într-un concert public, cu scop de binefacere, câştigându-i totodată învoirea părinţilor şi a superiorilor.

Regina, care a fost de faţă Ia reprezentaţie, se interesă, din momentul acela, de domnişoara Bârsescu, se hotărî să poarte grijă de dezvoltarea ei artistică şi urmări, de aici, înainte, cu cea mai mare simpatie dezvoltarea protejatei sale. După ce apăruse tânăra cântăreaţă, deja de mai multe ori în operă, pe scena teatrului regal, aflând totdeauna succese, se interpuse pe lângă părinţii săi, ca să aibă permisiunea să se dedice operei cu totul. Pentru studii mai superioare au hotărât să se ducă Ia Paris; pe drum însă se opri în Viena şi întră ca elevă de cant în conservatorul de acolo. Înclinările ei teatrale-scenice însă se manifestară atât de eclatant şi dragostea ei pentru tragedie izbucni cu atâta tărie, încât trecu în şcoala de declamaţie, chiar înainte de a fi învăţat cu desăvârşire limba germană.

Aici, s-a devotat studiului dramatic, cu o energie nemaipomenită, care a pus pe profesorii ei în uimire, îndată ce a terminat cursul – după ce a apărut, o singură dată, în Deutsches Theater din Berlin (ca „Dama în doliu”, în „Minna von Barhelm”), a fost angajată de Burgtheater-

ul din Viena, unde a debutat în 22 noiembrie 1883, în rolul „Hero” din „Des Meeres und der Liebe Wellen” (cunoscut, la noi, sub titlul „Hero şi Leandru”) şi, în 29 noiembrie, ca „Deborah”. Îndată după primele ei roluri, erau toţi de părere că au găsit un talent de prima ordine (allerersten Ranges), ba recenzentul Ludwig Speidel scria, că Burgtheater-ul şi-a găsit „norocul”.

Tânăra artistă, care era numai o începătoare, la adică, se dedică cu o abnegaţie juvenila şi cu un entuziasm cald pentru cariera apucată, lucră mai departe la câştigarea cât mai perfectă a limbii germane, se feri de orice joc şablonatic, avea totdeauna tendinţa să prelucreze ceea ce zăcea întrînsa şi, astfel, îi succese ei, româncei, în urma mişcărilor ei plastice înnăscute, în urma sârguinţei şi a talentului ei mare, să întrupeze de fapt, în scurt timp, figurile cele mai deosebite ale clasicilor germani, în modul cel mai mulţumitor şi şi-a câştigat, astfel, recunoaşterea talentului ei, prin personalitatea plină de temperament şi prin adevăratele sale prestaţiuni, chiar şi din partea cercurilor acelora care au stat, la începutul carierei sale ceva mai străine, la o parte. Astfel, seceră succesele cele mai mari la „Bhertha”, în „Străbuna” (tradusă de L. Dauş ca noi?), ca „Esthera”, ca „Eboli”, în „Don Carlos”, ca „Fecioara de la Orleans”, ca „Gretchen” („Faust”), „Iulia”, „Partenia”, în „Fiul pădurii”, ca „Rhodope”, în „Inelul lui Gyges” etc. Şi deja după o activitate de şase ani, i s-a dat decretul de „actriţă de curte”. Şi totuşi, s-au dezvoltat relaţiile artistice pentru domnişoara Bârsescu atât de nefavorabil, în Hofburgtheater, încât nu s-a putut hotărî să rămână, şi mai departe, acolo.

În seara de 30 noiembrie 1890, şi-a luat rămas bun de la scena imperială, şi anume în acelaşi rol, în care păşise, cu 7 ani mai înainte, înaintea publicului vienez, de la a cărui ţinută, în seara aceea, se vedea lămurit cu câtă durere o lasă să părăsească scena. Artista se angajă Ia teatrul orăşenesc din Hamburg, unde găsi ca teren de activitate întreagă gama eroinelor. Deja, în 1892, avu ocazie să joace, din nou, înaintea vienezilor, ca „Eva”, în „Tragedia omului”,fiind în ansamblul din Hamburg, care dădea reprezentaţii cu prilejul expoziţiei internaţionale de teatru şi muzică. Nu mai târziu, îşi luă rămas bun de la scena din Hamburg şi se făcu membră a teatrului nou înfiinţat, „Raimundtheater” (din Viena), unde a recitat, în persoană, „Repertoriului dramatic”, prologul, în felul ei caracteristic de a recita, la reprezentaţia de inaugurare. Dar repertorul teatrului acestuia, care cultiva prea mult genul poporal şi nu dădea decât numai puţină ocazie domnişoarei Bârsescu să se manifeste, a silit-o, din nou, să ia toiagul pribegiei în mână şi, de data asta, domnişoara Bârsescu părăsi, din nou, Viena, pentru ca să gasteze pe cele mai mari de seamă scene ale Europei.

Pentru a treia oară se întoarse, în anul 1898, în oraşul de pe malurile Dunării, ca să-şi înceapă angajamentul cu „Thusnelda”, în „Hermannschlacht” şi ca „Turandot”, în Kaiser-Iubiläunns – Stadttheater, care se zidise de curând. Aceleaşi motive, ca şi în Raimundtheater, au contribuit, şi aici, ca să-şi ia, în curând, rămas bun şi de la institutul acesta dramatic şi, astfel, părăsi, pentru a treia oară, oraşul împărătesc. De atunci, joacă, în decursul iernii, la Teatrul Naţional din Bucureşti, în lim-

ba românească şi gastează pe scenele cele mai de seamă ale Germaniei, Rusiei, Austriei, Olandei etc., în limba germană. Domnişoara Bârsescu se numără, la orice caz, între cele mai strălucite artiste dramatice germane”[224].

[224] *Marele dicţionar biografic al teatrului german din secolul al XIX-lea* – Eisenberg, Ludwig, *Grosses Biographisches Lexikon der Deutschen Bühne in X/X S*, apud *Tribuna*, Anul XI, nr. 45, 25 februarie / 10 martie 1907, pp. 1, 2

Grigore Gabrielescu, tenorul de la Teatrul San Carlos din Lisabona

Despre artiştii cântăreţi şi dramatici români de prin străinătate am avut, în anii mai din urmă, adeseori ocaziune să citim ştiri interesante, prin presa străină şi română, şi mult ne-am bucurat şi ne bucurăm de succesele şi triumful lor, pentru că o parte din strălucirea, cu care ei se înconjură ca indivizi, se răsfrânge şi asupra poporului din al cărui sân au ieşit. Şi când, azi, auzim des-

pre izbânzile artiştilor români în străinătate, ca să nu mai amintim, de astădată, despre vrednicii artişti care îşi pun talentele lor în serviciul artei la ei acasă, ne pare o poveste din alte lumi: că, nu mai departe decât cu vreo 80-100 de ani, românii, în general, nu numai că nu erau consideraţi ca dăruiţi de natură cu aptitudini literare, ştiinţifice şi artistice, ci chiar ei înşişi ajunseră a se considera pe ei ca o rasă inferioară, cu a cărei limbă, obiceiuri şi aptitudini a se mândri nu le prea trecea prin minte, mai ales acelora care se ridicaseră ceva mai sus pe scara vieţii sociale, de unde urmă că se privea ca un semn de o creştere mai aleasă a nu se da de român şi a nu vorbi româneşte, ci greceşte, franţuzeşte, nemţeşte sau ungureşte.

Ce îmbucurătoare schimbare, în cele câteva decenii, de la începutul secolului, încoace! Un Eliade Rădulescu, Constantin Negruzzi şi Vasile Alexandri, un Bolintineanu şi Eminescu, un Matei Millo şi Mihail Pascali, împreună cu alţii, răposaţi şi în viaţă, şi împreună cu vitejii de la Plevna şi Rahova, au făcut, fiecare în cercul seu de activitate, ca numele de „român” să fie cinstit, acasă la ei, şi amintit cu cinste afară de marginile ţărilor locuite de ei.

Unul dintre artiştii în viaţă, care are şi el o frumoasă parte la răspândirea prin lume a unei mai bune opinii despre români este cel al cărui portret îl prezentăm azi cititorilor noştri: tenorul Grigore Gabrielescu, în prezent angajat la Marele Teatru San Carlos din Lisabona. Numărul tenorilor de adevărată valoare artistică nu este prea mare, cu atât mai mult ne bucurăm că unul din cei mai apreciaţi este român. Ori pe unde a cântat, până a-

cum, tânărul tenor Gabrielescu, fie la Treviso, Triest, Sevilla, fie la Florenţa, Genoa, Montevideo sau la Milan şi Lisabona, peste tot locul dânsul s-a arătat cântăreţ de primă ordine, care interpretă cu adevărat sentiment artistic nu numai operele celebre ale maeştrilor italieni, ca Verdi, Gallignani, Ponchielli, ci şi ale celor germani, ca Wagner ş. a. Ziare italiene, spaniole, portugheze şi americane, ca „II Cittadino di Trieste”, „O Globo”, „Gazeta de Portugal” şi revista „A Arte Muzical” din Lisabona şi „Correio de Mancha” ş. a. sunt unanime în judecata lor, că „tânărul cântăreţ, care a ştiut să facă ca publicul primului teatru liric din lume (cel de la teatrul „della Scala” din Milano) să-l primească cu ovaţiuni colosale”, prin rolurile dânsului din Rigoletto, Gioconda, Nestorio, Faust, Regele din Lahore, Aida, Hugenoţii, Otello, Vasul Fantasmă ş. a., „s-a arătat, totdeauna, prin talentul său superior, a fi un artist de primă ordine, un cântăreţ sublim şi un actor distins şi corect”.

Şi, ceea ce este mai mult, nu numai artistul, ci şi omul este lăudat într-însul, pentru că iarăşi opinia publică îi relevă afabilitatea, cultura sa aleasă intelectuală şi socială, caracterul său franc şi leal, care captivează de la prima întâlnire.

Grigore Gabrielescu s-a născut în Craiova, la anul 1859, din o familie distinsă română. Fiind băiat talentat, fusese designat de părinţi pentru cariera juridică. Vocaţiunea lui pentru artă însă a dispus altfel. Încă băiat fiind, se făcuse remarcat prin frumoasa sa voce, în corul bisericii catedrale din acel oraş, şi, după ce, la anul 1879, se duse la Bucureşti, pentru a-şi urma studiile juridice, soar-

ta lui artistică s-a decis. Cercetând şi cursurile de canto, la Conservator, a avut ocaziune a participa şi la reprezentaţii teatrale şi, atras de farmecul teatrului, dânsul a abandonat cu desăvârşire cariera de jurist şi s-a dedicat, cu trup şi cu suflet, carierei de artist.

Debutul l-a făcut în operetele „Pepelea”, „Roza magică”, „Beizadea Epaminonda” şi „Hatmanul Baltag” şi a fost de public cu entuziasm aplaudat. Vocea lui excelentă i-a netezit, în curând, calea către opera serie. În „Linda de Chamounix”, în „Traviata”, unde a cântat, la Bucureşti, cu celebra A. Patti, şi în „Faust”, în care a cântat cu Elena Theodorini, dânsul a dovedit că acesta este terenul adevărat şi potrivit vocii şi talentului seu. Angajat, mai în urmă, de impresarul italian Piontelli, şi-a început, înainte cu vreo cinci ani, turneul său artistic prin oraşele amintite şi, cum zice revista „A Arte Muzical”, „Graţie vocii sale de o admirabilă frumseţe şi talentului său excepţional, extraordinar pentru vârsta sa, el dobândi un renume, astfel, că impresarii primelor teatre lirice şi-l disputau, unul, altuia, ca pe o celebritate”.

Cu drept cuvânt, adaugă dar aceeaşi revistă: „Hotărât, România a pierdut în Gabrielescu poate un avocat mediocru, dar lumea a dobândit un mare artist cântăreţ”. Şi noi regretăm că asemenea artişti nu află, la ei, acasă, condiţiile priincioase pentru exercitarea artei lor, cu care în mod însemnat ar contribui la ridicarea şi mai cu spor a nivelului cultural al conaţionalilor lor”[225].

[225] *Foaia ilustrată*, anul I, nr. 12, 24 martie / 5 aprilie 1891, pp. 94, 95

Hortensia şi Octavian Goga.

Nunta poetului Octavian Goga

Sibiu, 14 octombrie 1906

O zi splendidă de toamnă, cel mai distins public românesc, în catedrala nouă, stră lucită, având de naş pe marele poet al neamului românesc, pe Alexandru Vlahuţă, cu doamna, iar fericita mireasă, o suavă, gingaşă româncă, odraslă a unei distinse familii române, iată ce a încoronat cea mai însemnată zi a vieţii tânărului cântăreţ al pătimirilor noastre...

Pe la 3 şi jumătate, în jurul catedralei, mulţime imensă, toţi membrii congresului. Numai acestora, însă, şi altor câţiva li s-a îngăduit intrarea în biserică. Şi au avut toţi răbdarea, să aştepte, şi cei din catedrală, şi cei de afară, până la cinci, când au sosit nuntaşii: mirele, cu doamna Vlahuţă, într-o elegantă rochie, mireasa, domnişoara Hortensia Cosma, la braţ cu marele şi iubitul poet Alexandru Vlahuţă, doamna Lucia Cosma, cu dl Constantin Stere, domnişoara Minerva Cosma, cu dl Emil Vancu, domnişoara Claudia Goga, cu dl dr. Comşa, domnişoara Veturia Pap, cu dl Caius Brediceanu, domnişoara Miţi Munteanu, cu dl Remus Cosma, Geta Pap, cu dl dr. Dan, apoi doamna şi dl Tăslăuanu, doamna şi dl Lupaş, doamna Goga, cu dl dr. Aurel Cosma, şi, în fine, fericiţii părinţi ai miresei, iată cununa nuntaşilor.

Cununia a oficiat-o protosincelul Miron Cristea (viitorul patriarh al României – n. n.), asistat de diaconul Tulbure. La sfârşit, a rostit o înălţătoare vorbire, scoţând la iveală talentul poetic al mirelui şi arătând câtă speranţă pune întreg neamul într-însul, după cum a exprimat şi bucuria obştească, ce o simţim, putând să salutăm între noi pe marele poet, Alexandru Vlahuţă. Toţi au grăbit să felicite pe tinerii căsătoriţi”[226].

---

[226] *Tribuna*, Anul X, Nr. 186, miercuri 4/17 octombrie 1906

Poporul ţăran şi zborurile lui Vlaicu

Noi, românii, suntem un neam norocos. Nu ne-am vrut niciodată uniţi într-un stat naţional, într-o Românie Mare, dar a făcut-o bunul Dumnezeu. Ca să ne pună la încercare. Noi, românii, începând cu „protipendata”, cum numise Coşbuc elitele parvenitismului din diverse provincii româneşti şi terminând cu „poporul ţăran” (nu doar Miron Cristea îl numea aşa) am avut şi încă mai avem impresia că suntem unii mai deştepţi şi mai gospodari de-

cât toţi ceilalţi şi, în loc de solidarizare, am folosit mereu doar trufiile regionale, care să ne scoată făţoşi în faţa propriilor ochi. Pentru protipendadă, „poporul ţăran" nu a contat niciodată decât ca reprezentativitate şi ca bazin electoral. Când era scos la câte un „conduct folcloric" (defilare, în port ţărănesc), „poporul ţăran" însemna, pentru chipeşa protipendadă românească din toate provinciile doar un fel de colbuit act de naştere, un fel de document „roman" al originii „romane a acelei „protipendade româneşti". Şi la Cernăuţi, şi la Suceava (aici exista o adevărată patimă a „conductelor"), dar şi la Blaj, Sibiu sau Braşov, „poporul ţăran" însemna, în momente festive, legitimarea nobleţei pentru „noi, românii austriaci", care eram, în toate privinţele, superiori românilor „ruşi" din Basarabia sau românilor „greci" din Principate şi din Balcani. Pocneau cămeşile peste augustele noastre staturi de „români austriaci", iar „protipendada" plutea de fericirea măreţiei lor. Dacă prin cărţile de istorie aţi citit altceva, înseamnă că nu aţi răsfoit niciodată pagini atinse de peniţa lui Hasdeu sau a lui Iorga şi că nu aţi călătorit în timp. Cu mintea şi inima. Cu altceva nu se poate. Tocmai de asta m-am gândit să vă invit în Blajul zilelor de 15/28 – 17/30 august 1911, la o strălucită sărbătoare a românismului exponenţial, cel al sărbătoririi semicentenarului „Asociaţiunii", adică al meritoasei „Astra", considerate a fi fost „un adevărat praznic naţional" (p. 3).

Las deoparte numele celor din „protipendada" ardelenească a vremii (le ajung acele vremi!) şi caut doar aspiraţii şi omagieri, precizând, încă din start, că sărbătorirea a fost una fără precedent şi fără egal în posteritatea românească, dovadă că protipendada românilor, în

frunte cu „toţi Arhiereii români, ortodoxi şi uniţi” (p. 35) era elevată, rodul şcolirii la Buda sau la Viena strălucind pe deplin nu doar în ochii „poporului nostru de la ţară”, ci şi în cei ai ungurilor şi ai saşilor, indiferent de statutul social al privitorilor din aceste două etnii.

„Era o zi de Duminică, în 27 August st. n.”, când Blajul clocotea de oaspeţi români, sosiţi, în noaptea de sâmbătă spre duminică, din ţinuturile celor trei imperii, înghesuiţi câte 5, 10, 20 şi chiar câte 30 în casele localnicilor, români şi neromâni, dar toţi de o extraordinară ospitalitate. Apoi au început cuvântările, cu rol de urări de bun venit, iar mitropolitul era decis „să ridice rugăciuni cătră Dumnezeu pentru binele şi fericirea poporului, care e şi a(l) patriei” (p. 51).

Patrie? Care patrie? Aia, a lui Mihai Viteazul, promovată atât de mitic de Şcoala Ardeleană, şi care, după 1918, avea să se numească, poporan nu şi în actele de cancelarii, România Mare?

Dimineaţa, „umăr la umăr” şi aparent „ca în zilele neuitate ale deşteptării neamului”, arhiereii celor două biserici româneşti s-au îndreptat spre Catedrală, iar mitropolitul sosea într-o splendidă trăsură, tasă de patru cai; din Catedrală, se auzea corul „Iată preotul mare” iar „Viforul uralelor zguduie văzduhul” (p. 53). Cea „mai grandioasă slujbă a bisericii româneşti” şi „o pompă neînchipuită” (p. 60), apoi adunarea generală jubiliară a „Astrei”, cu cuvântări şi cu „aplauzele însufleţirii (care) nu mai voiau să înceteze” (p. 64), mai ales când mitropolitul greco-catolic Mihályi de Apşa propune „ca să trimitem

Maiestăţii Sale, gloriosului nostru Monarh Francisc Iosif I, omagiilor noastre de recunoscători fii şi supuşi", cu convingerea fermă că „Maiestatea Sa va primi cu bucurie omagiile noastre" (pp. 64, 65). Celălalt mitropolit, Meţianu, ca reprezentant al „adevăratei credinţe" greco-orientale, împărtăşeşte, imediat, acelaşi timp de românism, pe care eu l-aş numi, şi când vine din partea intelectualilor laici, prozelitism egocentric.

„Pe la orele două şi jumătate, se începe banchetul festiv (desigur, fără „poporul ţăran", pentru că, vorba lui Octavian Goga, deşi „ţăranul român ajunge principalul element literar", „ţăranii răsar aşa cum sunt ei, arşi de soare, negri, urâţi cu patimile şi tragediile lor" (p. 90 – n. n.), în pavilionul serbărilor, din curtea gimnaziului, la care iau parte 1.000 de persoane… La friptură, se ridică Dl Bârseanu, toastând în onoarea Maiestăţii Sale Împăratul şi Regele Francisc Iosif. Toastul a fost ascultat de comeseni în picioare, iar muzica (capela orăşenească din Sibiu), la urmă, a întonat imnul *Doamne ţine şi protege*" (p. 72). Apoi, Vasile Goldiş a salutat prezenţa mitropoliţilor românilor, isprăvind discursul cu urarea, reluată de o mie de glasuri: „Mitropoliţii români, să trăiască!" (p. 72), şi iar mulţumiri, şi iar discursuri patriotice, şi iar toasturi, până ce, după îndelungă aşteptare la barierele Blajului, apar şi ţăranii români din Ardeal, în superbul lor „conduct etnografic", la care, după o masă copioasă, stropită din belşug cu vin de Târnave, pofteau boierii protipendadei să privească.

Seara, „în halele hotelului „Univers", în prezenţa atâtor „domni şi dame, câţi încăpură… taraful de lăutari a

lui Ghiuţ înveseleşte inimile cu dragi arii româneşti” (p. 52). Au urmat coruri, orchestre, imnuri festive, că doar patriotismul austriac al inimilor române trebuia afirmat cât mai categoric, ca să nu mai existe îndoieli, cu doar 7 ani înainte de România Mare.

A doua zi, parastas, şedinţa fondului de teatru, şedinţa festivă a secţiilor ştiinţifice ale Astrei, un splendid şi exhaustiv discurs despre Ioan Maiorescu, tatăl lui Titu (am să-l copii, ca să-l reproduc, pentru că merită), masa la mitropolitul Mihályi, tot fără ţărani, dar şi cu mai multe toasturi, cu trimiteri la versul lui Andrei Mureşanu, „Preoţi cu crucea-n frunte” (p. 91), agapa gazetarilor, altă şedinţă a „Astrei”, întreruptă, pe la cinci şi jumătate, după-amiaza, când „publicul de faţă se grăbeşte să ia parte la **Sborul lui Vlaicu**”.

Înainte de zbor, vreau să fac vreo câteva precizări. Nutresc un profund respect faţă de realizările bisericii greco-catolice din Ardeal în emanciparea românilor şi, implicit, în consolidarea unei culturi temeinice. Respect credinţa faţă de „drăguţul de Împărat”, pe care o manifestau românii din Ardeal şi din Bucovina, credinţa aceasta fiind, de fapt, faţă de un statut european al calităţii vieţii oamenilor. Nu aplaud, în schimb, folosirea „poporului ţăran”, ca şi astăzi, în mai toată România, doar pentru dobândirea de reprezentativitate pentru românul care, când „a ajuns împărat, întâi pe taică-său la spânzurat”. Nu aplaud opulenţa parveniţilor români de atunci şi de astăzi, inclusiv a ierarhilor, care doar la sărbătorile lor, unele cu adevărat măreţe, precum cea de la Blaj, din 1911, se fudulesc cu „poporul nostru de la ţară”, îmbrân-

cindu-l, în restul timpului, în mizerie şi obscurantism. Detest minciuna „ştiinţifică” a istoriografiei româneşti, care promovează „îngâmfări şi înălţări peste ceea ce suntem” (Xenopol), şi cred că nu avem dreptul să contrafacem bătăliilor pentru afirmarea identităţii naţionale, în cadrul altor organizări statale, în unionism, pentru că nu a existat, nici în Ardeal, nici în Bucovina, dorinţa unirii „cu sărăntocii din regat”, care „ne vor aduce la sapă de lemn”.

Admir unitatea culturală şi identitară a românilor din acele vremuri, dar care nu trebuie „trasă” la tema unionistă. În fond, chiar şi zborurile lui Aurel Vlaicu, la Cernăuţi şi la Blaj, nu sunt „zboruri ale unirii”, ci zboruri ale afirmării identităţii româneşti. Noi nu vom deveni niciodată o naţiune, prin contrafaceri „ştiinţifice” ale istoriei, ci doar prin asumarea şi preţuirea tentativelor de afirmare a identităţii naţionale, nu atât prin folclor, cât prin cultură, prin ştiinţă şi prin primenirea vieţii sociale. Fără bunăstare socială şi culturală nu există istorie, ci doar lozincarismul de care beneficiază parveniţii. De asta am scris ironic despre „protipendada” ardeleană a anului 1911, pentru că înseamnă matricea pentru „protipendada” românească interbelică şi pentru cea din ultimele decenii pseudodemocratice.

S-au strâns, la Blaj, peste 30.000 de români, ca să-l vadă zburând „pe cel dintâi aviator român”, într-o zi de marţi. Hangarul era amplasat pe Câmpia Libertăţii, iar aeroplanul era „străjuit de 8 feciori din Binţinţi, satul natal al lui Vlaicu, în frunte cu Ion, fratele lui Aurel”.

„Şi a zburat Vlaicu! Cu o viteză de 90 km, a făcut de trei ori ocolul Câmpului Libertăţii, vreme de 29 de minute. Şi a aterizat elegant, uşor, norocos…

Trăsura Mitropolitului Mihályi trebui să-l fure şi să-l ascundă dinaintea ovaţiilor mulţimii, ce nu mai vreau să ia sfârşit” (p. 96). Apoi a început confiscarea de merite, atât de specifică românească.

Geniul şi curajul lui Aurel Vlaicu sunt şi vor fi veşnic numai ale lui. Nici un om, din cel 30.000, care îl aclamau la Blaj nu-l ajutase cu nimic în a deveni „triumf al geniului românesc”. Şi nici nu e vorba de vreun geniu românesc, precum în găselniţa „Eroului Necunoscut”, ci de geniul lui Aurel Vlaicu. Iar Aurel Vlaicu nu beneficia de geniu pentru că s-a născut din părinţi români (de ce nu a devenit „geniu românesc” şi fratele lui, Ion?), ci pentru că şi-a asumat o ursire, adică a trudit, chinuindu-şi mintea şi sufletul cu neodihnă, pentru a-şi împlini un vis. Ferice de el, iar dacă-i iubim cu adevărat memoria, nu avem dreptul să rupem fâşii din gloria lui şi să ni le punem ţanţoşi la butonieră. Câtă vreme nu vom trăi sentimentul rezonabil al lui „nu noi, ci el”, care implică un respect aproape religios, nu vom însemna nimic, pentru că îl vom anonimiza şi pe genialul „el”, fie oricine acel el, în mediocritatea mulţimilor de fiecare zi. Sunt frumoase mulţimile (dacă nu aş conştientiza asta, nu aş protesta mereu împotriva bagatelizării „poporului ţăran”) şi, tocmai de aceea, trebuie să se mulţumească doar cu ursita lor frumuseţe, fără a ferfeniţi aure sacre ale unor „el”, care ne-au marcat sublim identitatea.

Legenda lui Costache Pompierul, de Alexandru Davila

Despre legendarul scripcar Costache Pompieru, care a compus celebra sârbă care îi înveșnicește porecla, au fabulat diferit și Alexandru Odobescu, și Alexandru Davila. Odobescu, de pildă sugera că autorul sârbei publicate de Dimitrie Vulpian, în „500 de hore românești”, drept „Sârba Pompierilor”, este fratele mai mare al lui Ionică și al lui Gheorghe Ochi-Albi, și, deci, fecior al lui Năstasi din Botoșani, care, pe la 1850, făcuse albeață la ochi, și nepotul vestitului lăutar „Suceavă”, de la 1774-1810, conform lui Ubicini, și care se numea, de fapt, Ion Angheluță din Suceava. Năstase și-a făcut propriul taraf

abia în 1810, dar la Botoșani, pentru a nu concura cu taraful tatălui său, Ion Angheluță având, în Suceava, o concurență puternică, din 1774, în taraful lui Vasile Pletosu din Pintig, care, în 1802, cânta la sărbătoarea breslelor din Suceava, folosind, împreună cu fiul și ginerele său, vioara, cornul englezesc și clarinetul (descrierea evenimentului, în colecția de documente „Suceava – File de istorie”, realizată de Arhivele Statului din Suceava).

Precum Năstasi, odinioară, cei trei feciori ai lui, Costache, Gheorghe și mezinul Ionică, s-au mutat la Iași, în 1852, unde și-au făcut propriul lor taraf. Ulterior, adică după 1860, aveau să plece, odată cu Curtea Domnească, la București și să se impună, deși aveau în basarabenii Ciolacu și Dinicu o minunată concurență. Costache Năstasi Ochi-Albi avea să fie cunoscut drept Costache Pompieru încă din perioada ieșeană.

În 1852, după ce rușii și turcii s-au retras din disputa pentru principatele dunărene, asigurarea ordinii fiind făcută, prin decizia Puterilor Garante, de către austrieci și polonezi, un ofițer polonez (numele îl găsiți în scrierile din tinerețe ale lui Odobescu) a organizat serviciul de pompieri în capitala Moldovei, adeseori fiind văzut pe tulumbă chiar și în halat de casă. Pompieria face să crească adrenalina (știu asta, din perioada serviciului militar), iar Costache Ochi-Albi, care deja compusese „Cântecul lui Bujor” (doar haiducul Pietraru își compunea singur cântecele, plătind lăutarii să le învețe și să le răspândească – spune Odobescu), s-a înscris printre voluntarii polonezului și, de aici, porecla și aparentul nume de mai târziu.

Ofițerul polonez avusese și el o întâmplare cu Bujor (socrul lui Darie, haiducul din Marginea bucovineană), care îi aținuse calea pe la Târgu-Frumos și i-a luat toți banii. Apoi, întrebându-l cine e, pentru că i se părea cunoscut, darie îi... dăruiește 5 monede, din punga pe care i-o luase, pentru că pompierul-ofițeri salvase de pârjol și casa surorii lui din Iași – cât și dacă a primit și Costache Ochi-Albi zis „Pompieru”, care participase la salvarea casei surioarei haiducului Bujor încă nu am aflat. Dar un lucru vreau să-l subliniez: în spatele oricărui cântec național românesc demn de neuitare, dar îmbrâncit în uitare chiar de către români, se află câte o tulburătoare poveste de viață și de creație. De aici ideea de a începe, cu „Zicălașii”, fonotecarea altor 300 de cântece vechi naționale, cu un film document, în care să spunem cât știm din povestea fiecărui cântec sau lăutar, precum și a celor care le-au notat, ca să nu se piardă – în mare majoritate, germani.

Și iată că, în 1922, Alexandru Davila venea cu o altă legendă, meritată desigur, despre legendarul violonist:

„Într-o seară de vară, plictisiţi amândoi, bătrânul Cazes şi cu mine, plictisiţi de căldură probabil, ne duserăm să luăm masa la Şosea, la Vila Regală, în care fusese în vremuri instalată instituţiunea V. A. Ureche. Cocoţaţi pe o moviliţă unde era pusă masa, aşteptam la răcoare să ne vie aperitivele şi mâncarea, când deodată nişte piţigăituri, discrete dar stăruitoare, străbătură prin tufişuri. Bâzăit ca de albine, ar fi zis Eminescu. Cunoşteam aceste

piţigăituri, nu erau de albine, ci de cine ştie ce lăutari oropsiţi şi cărora le cădeau pleaşcă muştirii degeaba aş-teptaţi şi degeaba doriţi. Zbârnăitul acesta însemna:

„Chemaţi-ne şi pe noi, să vă cântăm ceva, ca să ne daţi câţiva gologani“.

I-am fi chemat, desigur, împlinindu-le astfel do-rinţa şi nădejdea, dar, zău, prea cântau fals. Bătrânul Ca-zes, cunoscându-mi damblaua, scoase parale şi-mi zise:

„Dă-le ce vei voi, Alecule, ca să ne lase în pace”.

Mă dusei să împlinesc cerinţele prietenului meu şi, după o clipă, venii iar la el, cam plouat îngânai:

„E un moşneag”.

Cazes mă pricepu, strâmbă din nas şi zise:

„Fie în voia ta!”, atât aşteptam şi eu făcui repede un semn spre tufiş şi, urmat de alţi lăutari zdrenţăroşi, u-nul cu naiul, altul cu cobza, bătrânul scripcar, zdrenţăros şi el, îşi făcu apariţiunea puţin elegantă şi puţin impună-toare!

Se aşează bine în lumină şi îmi zise:

„Nu mă mai cunoşti, coane hilică? Fireşte, că e de mult de-atunci. Să fi fost dumneata de vreo 5-6 ani. Acum dec!, eşti băiat mare!”.

Zgâiam ochii la bătrânul lăutar. Îi priveam mustaţa şi sprâncenele cărunte, faţa sarbădă, zbârcită, pleoapele grele, dar mişcându-se repede peste nişte ochi scânteietori. Degeaba mă uitam la moşu: nu-l recunoşteam. El continuă:

„Coane hilică, eu sunt Pompierul!”.

„Care Pompieru?”, strigă Cazes.

„Păi Pompieru, ăl cu sârba!”.

Cazes sărise în picioare. Acum privea la bătrân cu ochii ţintă şi şopti:

„Te credeam mort de mult”.

„Muream eu, dar m-a vindecat Domnul General”, mormăi moşneagul.

Eram tustrei, Cazes, Pompieru și cu mine, pătrunşi de o adâncă emoţiune. Se aşternuse pe moviliță o greoaie tăcere. Cazes o rupse:

„Cântă sârba ta”, zise el moşneagului.

Moşul dădu din cap, se retrase mai în umbră, acordă, calea-valea, strunele bietei scripci crăpate (o sârmă şi trei coarde prost răsucite), îşi îndreptă căluşul, îşi trase arcuşul pe sacâzul lipit de gâtul scripcii şi apoi, bătând tactul cu piciorul, cântă sârba pompierului.

Am auzit această sârbă, cântată mai bogat de tarafuri mai mari, înzestrate cu fel de fel de instrumente; dar acea zguduire sufletească n-am mai aflat-o niciodată nicăieri. Şi era doar o zbârnăială, o biată zbârnâială. Să pun impresia pe seama momentului, dacă vreţi. Dar nu mi-ar fi iertat s-o las uitării.

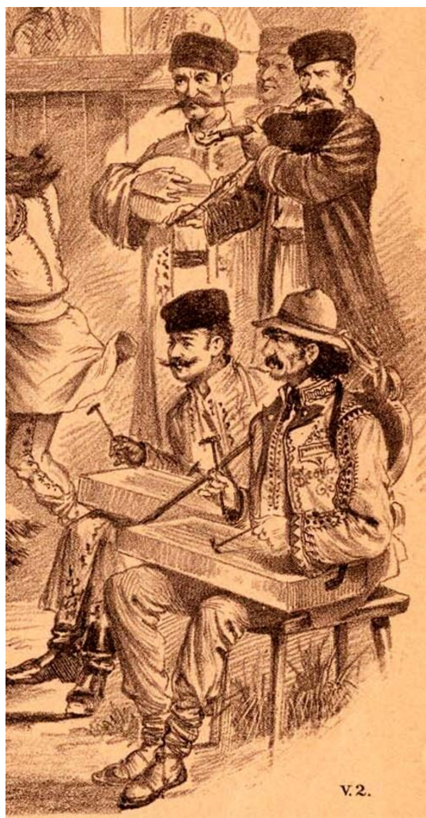
Cine era Pompierul? Cum îl chema? Nu ştiu şi poate nici el nu mai ştia. El era Pompierul. Scurt.

Pe la 1840, ţigănuş mititel, venind cine ştie de unde, el apucase o scripcă aruncată, încinsese pe ea patru sfori şi zbârnăia din ea cum da Dumnezeu. Aninat de un taraf, care colinda din sat în sat, el cutreieră aşa multe meleaguri şi prinse din gura poporului multe cântece. Turcii lui Omer-Paşa, îl goniră spre Bucureşti, unde fugise întreaga populaţiune dinspre Dunăre. Armata opusă de capitala ţării celor patruzeci de mii de oameni ai lui Omer-Paşa se compunea din pâlcul de pompieri din Dealul Spirii. Se căutau voluntari pentru a mări această mână de viteji adoratori ai duhului de jertfă, tânărul ţigan îşi aruncă scripca şi se angajă. Făcându-şi zdravăn datoria, el fu rănit în pântece de o baionetă turcească.

Cinci ani de-a rândul purtă această rană, pe la toate babele şi pela toţi bărbierii din mahalale.

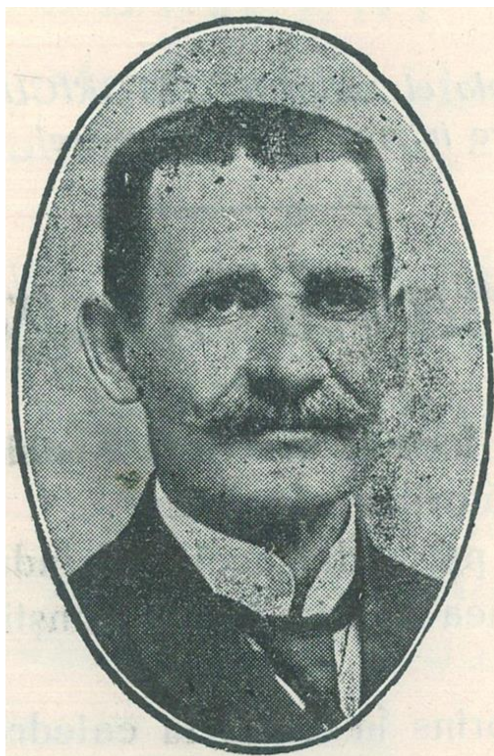
În 1853, venind în Bucureşti tată-meu, ca trimis al guvernului francez, după cererea lui Vodă Barbu Stirbey, tânărul medic – un apostol oarecum – descoperi rănitul din ’48 şi îi dădu îngrijirile necesare. Pompierul, vindecat, îşi regăsi meseria de scripcar, numele însă nu, şi ră-

mase Pompierul. Cam pe atunci compuse el frumoasa sârbă. O mai fi compus el şi alte bucăţi, dar cine le mai ştie? S-au pierdut ca şi adevăratul lui nume. Astfel, din trecutul său turbure poporul păstrează în amintirea sa, ca într-o comoară, mărgăritarele nepreţuite: un cântec, un mănunchi de versuri, o poreclă"[227].

---

[227] Davila, A., Pompierul, în Gândirea, No. 5, Anul II, 15 iunie 1922, p. 94

Serafim Ionescu, autorul poveştii aşezărilor fălticenene

Despre autorul impresionantului *Dicţionar geografic al Judeţului Suceava*, Bucureşti 1894, pe nume Serafim Ionescu, nu ştiam şi încă nu ştiu mare lucru, deşi cartea lui este una extrem de importantă pentru mine,

preferând-o variantelor uneori prescurtate de Tocilescu pentru înserare în cele cinci volume coordonate de George Ioan Lahovari şi intitulate *Marele Dicţionar Geografic al României*. Ştiam doar că, în 1894, Serafim Ionescu era inspector şcolar pentru plasele judeţului Suceava, că locuia în Fălticeni, pe strada Mihai Eminescu nr. 16, unde îşi durase casă nouă, până în 1898, din banii obţinuţi pe *Dicţionar*, că scrisese câteva remarcabile texte dramatice, dar şi manuale şcolare de istorie, şi că fusese profesor şi director de şcoală primară, şi că era un pasionat al cunoaşterii, alcătuind, practic, prima poveste a aşezărilor fălticenene, în care folosea o puzderie de documente inedite, copiate de prin bibliotecile mănăstireşti sau de prin tot felul de arhive. Astăzi am aflat că s-a născut în 1858 şi că a murit, la o vârstă respectabilă, în 29 iunie 1930. Nu ştiu când s-a născut, dar am copiat necrologul care i-a fost închinat de arhimandritul Scriban, cu gândul că le poate fi de folos altora.

„Deşi-l ştiam om trecut cu vârsta, totuşi bărbatul acesta aşa se străduia totdeauna pentru înălţarea sufletească a obştii, încât în el se întrupa viaţa şi munca. În sufletul său era toată frăgezimea tinereţii. De aceea, gândul de moarte niciodată nu-ţi venea în minte, când îl vedeai ori auzeai vorbindu-se de el. El era tăgăduirea morţii, fiindcă era totdeauna viu; era totdeauna frământat de gândurile mari de a îmbunătăţi viaţa altora. Şi cu toate acestea, moartea l-a ajuns şi pe el!

Ce miraţi am fost, când, ia capătul lui iunie, poşta ne-a adus înştiinţarea, cu chenar negru, că cineva s-a dus dintre noi! Şi cine era acest cineva? Tocmai Serafim Io-

nescu, el, care întinsese cât putuse mai mult ogorul vieţii şi al luminii! Fiindcă trăia în Fălticeni şi ne vedeam rar, nu ştiam că ar fi căzut bolnav. Când ne venea în minte chipul lui, noi ştiam că el trebuie să mai facă ceva pentru şcoală, în care lucrase toată viaţa, ca profesor de şcoală primară, ca director şi, pe cât ne aducem aminte, şi ca inspector. Îl ştiam bărbat harnic cu condeiul, pentru a scrie bucăţi de bună îndrumare a sufletului mulţimii, prin citiri sănătoase şi prin bucăţi de teatru cuviincios.

Serafim Ionescu a fost un apostol. Viaţa sa a fost închinată binelui neamului şi înălţării patriei. El a fost patriot în chipul cel sănătos şi adevărat, adică nu cu surle la zile mari, ci prin muncă de toată ziua pentru înălţarea ţării. El a înfăţişat un tip de oameni care au alcătuit una din păturile cele mai vrednice ale ţării, tipul care a văzut viaţa cu răspunderile ei şi cu plăcerea de a nu cere de la ea numai foloase, ci a o curăţi şi a lăsa urme vrednice în ea. Au fost în lumea noastră un soi de oameni care nu se pot preţui din destul şi despre care nu s-a vorbit cât trebuie. A fost soiul unor profesori de provincie, atât din şcoala primară, cât şi din cea secundară, care au fost ca nişte luceferi prin oraşele în care au trăit, bărbaţi în care viaţa cetăţenească a suit cele mai înalte culmi ale ei, bărbaţi modeşti, dar credincioşi, care n-au făcut zarvă în jurul lor, n-au căutat căpătuiala, dar dacă au ajuns ca lumea să-i cunoască, a fost numai din pricina muncii, pe care şi-au luat-o asupra lor. Unii din bărbaţii aceştia trăiesc, Serafim Ionescu a murit. Dar ar trebui scrisă galeria lor, pentru că ei alcătuiesc un punct de mare înălţime pentru viaţa noastră românească. Ei pot fi daţi ca pilde tinerimii, când e vorba să-i îndrumăm către o viaţă cetă-

ţenească vrednică şi înaltă. Oraşele noastre au cuprins în sânul lor astfel de lumini, dar care nu sunt puse în lumină. Când zici, de pildă, profesorii Strajan şi Cantuniar la Craiova; Scurei la Câmpulung; Atanasie Popescu la Brăila; Moise Pacu la Galaţi; Cotavu la Hârşova, numeşti prin ei nişte podoabe ale vieţii noastre cetăţeneşti. Trebuiesc puşi unul lângă altul, ca pilde ale unei vieţi de carte şi de străduinţă pentru bine, în centre în care se închideau la o viaţă modestă, mai prejos de meritele şi de vrednicia lor. Oare nu este cu dreptate ca toate aceste chipuri să fie căutate şi puse spre cunoaştere înaintea tineretului de azi? Noi am numit numai puţine astfel de chipuri. Ele însă sunt cu mult mai multe. La provincie au trăit profesori de seamă, care s-au închis în jertfa unei vieţi fără multe pofte, care totuşi strălucesc cu mult mai mult decât alţii, care s-au zbuciumat pe căi mai bănoase înaintea lumii. Acesta este încă un capitul neatins al vieţii noastre româneşti şi acum, la moartea lui Serafim Ionescu, ne gândim că el ar merita scris, fiindcă răposatul făcea parte din acest soi de oameni. Cum am scris mai sus, unii din ei trăiesc şi trebuie să le dăm acestora mângâierea preţuirii noastre, încă din această viaţă. Atanasie Popescu este fost profesor de limba română în Brăila, de ale cărui cărţi cu plăcere îmi aduc aminte, încă din vremea şcolăriei mele. Moise N. Pacu, fostul meu profesor, este bărbatul turnat al conştiinţei cetăţeneşti şi de o hărnicie care nu se domoleşte nici când merge spre 80 de ani de vârstă. Ziarist din vremea veche, este tot atât de vioi până acum în presa oraşului său.

Din această pleiadă de apostoli a făcut parte şi Serafim Ionescu. Cum să nu ne pară rău că a plecat din

această viaţă? Într-un oraş mic ca Fălticenii, ce punct de lumină a fost el, ce podoabă a fost pentru şcoala sa în acel colţ al Moldovei! De aceea, deşi acum era pensionar şi nu mai avea cârma şcolii în mâna lui, de care şcoală se simţea legat, şi apoi marea şcoală a vieţii. Serafim Ionescu a fost un om de cultură. Pe vremea când acest cuvânt nu era în toate zilele pe buzele noastre, ca acum, el făcea mai mult decât acum, pentru că la dânsul silinţa spre bine izvora dintr-o inimă curată. Iată pentru ce moartea lui este o adevărată pagubă, fiindcă s-a dus dintre noi unul din acei care nu sunt prea mulţi. Sf. Petru, în a cărui zi şi-a dat sufletul către Domnul, să-i deschidă porţile Raiului şi să ducă spre fericita odihnă a slugii bune şi credincioase. / Arhimandrit Scriban"[228].

[228] *Cultura Poporului*, Nr. 334-335, 10 august 1930, p. 5

Grupul românesc al participanţilor la concursurile dansurilor naţionale dela Londra, fotografiat în preajma hotelului unde a fost găzduit

Nişte bucovineni uimeau Londra, în 1937

În ianuarie 1937, ansamblul artistic de amatori din Breaza, constituit, în 1932, de coregraful câmpulungean Pintilie Timu, participa la jubileul de 25 de ani al „Societăţii engleze pentru cântece şi jocuri populare”. Brezenii erau însoţiţi de fluieraşul Ilie Ccazacu şi de cobzarul Sidor Andronicescu, din Fundu Moldovei, şi de folcloristul Constantin Brăiloiu, care îi făcea, astfel, un serviciu aghiotantului regal Teofil Sidorovici, de loc din Bucşoaia. Ansambul folcloric din Breaza şi Fundu Moldovei îi avea

ca dansatori pe brezenii Valerian şi Minodora Leuştean, Ilie Tironiac, Dumitru şi Aurora Cosinschi, Mihai Dorneanu, Maria Zineci, Ana Uungureanu, Eudochia Bodnar, Edvart şi Zenovia Olaş – bunicii arhitectului şi caricaturistului Doru Olaş.

După succesul de la Londra, media românească a scris cu entuziasm, dar evaziv, şi cu confuzii de rigoare; în schimb, cele două fotografii sunt documente iconografice de primă mână.

„Văd din gazete că o echipă de ţărani din Câmpulungul Bucovinei, sub conducerea domnului Brăiloiu, are mare succes la Londra, la un concurs internaţional, cu jocurile noastre populare şi cu datinile de anul nou: pluguşorul, capra şi ursul”[229].

„Ziarele venite din capitala Angliei subliniază, cu aplauze nereţinute, un succes românesc. Grupul de ţărani bucovineni, invitaţi la concursul de dansuri populare, din cadrul serbărilor jubiliare britanice, a făcut senzaţie. Cinci bărbaţi şi cinci fete, îmbrăcaţi în costume naţionale, acompaniaţi de un bucium, de o cobză şi o vioară, au recoltat, pare-se, un triumf. O victorie dintre cele mai durabile, deoarece a fost obţinută prin declanşarea unor emoţii dintre cele mai pure şi mai simple.

Avem, pe biroul nostru, două fotografii, trimise de la Londra. Într-una din ele, dănţuitorii şi muzicanţii noştri se află în faţa impunătorului hotel, la care au tras.

---

[229] Mihail Sadoveanu, *Solia ţărănimii*, în *Adevărul,* Anul 51, No. 16.347 din 14 ianuarie 1937, p. 1

Oamenii nu par deloc fâsticiţi. Dimpotrivă. Unul dintre ei, aplecat puţin pe o parte, având cuşma pe o tâmplă, înalţă heraldic spre cerul de ceaţă al Londrei lujerul buciumului românesc şi sună. Liniar şi frumos, ca în vechile picturi de vitejie. Aliniate pe trotuare, cordoane dese de trecători privesc scena. Şi, cert, privesc cu admiraţie.

Cealaltă poză nu e mai puţin edificatoare asupra serviciilor de nepreţuit, aduse ţării de mănunchiul acela de bucovineni curaţi şi frumoşi. Iată-i, nici mai mult, nici mai puţin, decât în splendidul amfiteatru de la Albert Hall. Înşiraţi, doi câte doi, un bărbat şi o femeie, în formaţie de dans, românii se pregătesc să încânte, printr-un joc „ca la noi”, capetele gomoase ale domnilor din fotolii, ale albelor doamne cu coliere. Un distins domn, în frac, cu monoclu, are gura vag întredeschisă. Uimit, desigur. Şi admirativ. Mâinile miilor de spectatori sunt ridicate, gata să dezlănţuie o grindină de aplauze”[230].

[230] Eugen Jebeleanu, *Căluşarii, la Londra*, în *Adevărul*, Anul 51, No. 16.347 din 14 ianuarie 1937, p. 1

Bibliografia ignorată a memoriei Bucovinei

În ciuda mult trâmbiţatei multiculturalităţi bucovinene, aceasta nu a existat niciodată şi, ce-i mai grav, nu există nici astăzi, chiar dacă ne sufocă o abundenţă de festivaluri ale kitsdch-ului folcloric multietnic, prin care nu se reînvie tradiţii, ci măscării ale prostului gust şi ale inculturii. Ruralitatea bucovineană a fost întotdeauna segregată nu de etnicităţi, ci de comunitarism religios; din pricina acestui gen de secregaţionism se ajunsese până acolo încât ucrainenii ortodocşi şi ucrainenii uniţi aproape că intraseră în conflict, ortodocşii ucraineni simţindu-se „de aceeaşi lege“ cu românii şi duşmani cu

„papistaşii“ uniaţi din aceeaşi etnie. Practic, din astfel de pricini s-au pierdut elementele de Datină ale celor mai multe dintre etnii din Bucovina, ba chiar şi ale celor care, prin voia istoriei, aveau să devină popoare europene distincte.

La nivelul culturii, unde multe dintre etniile bucovinene porneau cu o întârziere istorică pe făgaşul creaţiei, limba germană a format modelul, dar şi spaţiul de asimilări universale. Între timp, am uitat totul despre rolul spiritualităţii durate în limba germană, iar Bucovina, deşi are o vastă şi multiplă literatură, inclusiv cea interdisciplinară de specialitate, a rămas cu buzunarele goale, românii transformând în fudulie această penibilă sărăcie. Memoria bucovineană zace, necunoscută, în rafturi întregi de biblioteci, iar noi încă nu facem nimic pentru cunoaşterea, pentru întoarcerea acasă a uriaşului patrimononiu de memorie de atunci şi pentru totdeauna. Contracarăm cu lozinci fraze, nu opere, pe care nu le cunoaştem, pentru că nu le-am adus în limba de acasă, în condiţiile în care toţi cărturarii vechi ai Bucovinei, aidoma lui Norman Manea de astăzi, au trăit cu adevărat doar în spiritualitatea locului, inclusiv în dimensiunile istorice şi arheologice, pe care ei, nemţii, polonii, armenii şi evreii le-au scos primii la lumină, le-au şters de colburile vremurilor şi le-au conferit contururi identitare.

Spuneam că multiculturalitatea bucovineană este o vorbă în vânt mai ales astăzi şi îmi argumentez această zisă pe totala ignorare a unei superbe comori de mărturii, pe care universitarul cernăuţean J. Polek, polon de origine, o inventaria metodic, în 1893, atunci când publica o

Recenzie privind cercetările asupra pământului și obiceiurilor Bucovinei după 1773[231], în primele pagini ale anuarului *Jahrbuch des Bucowiner Landes-Museum / 1893,* anuar în care, prin prefaţă (*Vorbericht*), se stabilea un prim proiect de multiculturalitate, care urma să fie pus în practică de românul Eugen Maximovici, armeanul Mikulicz, polonezul Johann Polek şi germanul Carl A. Romstorfer. În acest raport preliminar, deci un fel de prefaţă pentru *Jahrbuch des Bucowiner Landes-Museum / 1893,* datat în iunie 1893, se contura un program cultural de profunzime nu doar pentru o nouă instituţie bucovineană, ci şi pentru o multiculturalitate elitistă, premeditată ca atare:

„La 21 februarie 1902, la Cernăuți, s-a constituit o asociație muzeală de stat. Sarcina sa este „înălțarea și câștigarea geografiei în relația arheologică, istorică generală, istorică de artă, etnografică și istorie naturală”. Pentru a atinge acest scop, Muzeul Ţării Bucovinei (Bukowiner Landesmuseum), care a fost deschis la 14 mai a acestui an, este destinat, în primul rând, să aibă continuitate. Dar, de asemenea, a părut urgent ideea curatorului muzeului ca asociația să stabilească relații și mai directe cu populația. Din acest motiv, în ședința din 26 martie dl J. a decis să publice un anuar, în scopul răspândirii un eseuri ale cercetătorilor trecutului, precum și cele generale, care ţin de arta și istoria naturală a Bucovinei, cercetări care ar trebui să conțină.

---

[231] Lucrarea de față este a doua ediție a unei prelegeri din 21 februarie 1892, ţinută în Adunarea Constituantă a Asociației Muzeului de Stat Bucovina din Cernăuți, care a fost extinsă de literatura din ultimul an și jumătate.

Acesta va fi primul număr al publicului. Poate găsi o primire prietenoasă și să ofere asociației un nou interes de susținere. / Cernăuți, iunie 1893".

Polek, semnând doar cu numele, a încredinţat oarbei şi surdei viitorimi o splendidă şi exhaustivă bibliografie a Bucovinei, care nu a fost niciodată tradusă în română, timp de 126 de ani; iar din operele mărturisitoare, indicate în această bibliografie, doar raportul din 10 decembrie 1744, întocmit de generalul Gabriel Freiherr von Splény, „Schiţă de proiect pentru o instituție militară asupra k. k. părţii moldovenești încorporate" (*Ohnmassgeblichen Eutwurf zu einer militairischen Einrichtung des k. k. enclavien Moldauischen Antheils*) şi-a aflat o traducere târzie (după 1990), undeva, pe la Rădăuţi. În rest, nimic, istoricii şi monografii români trecând în bibliografiile scrierilor proprii doar trimeteri tot mai inexacte la unii dintre vrednicii mărturisitori ai Bucovinei de altădată, dar fără a şti nimic nici despre autorii citaţi, nici despre operele din care, indirect, citează. E nedrept faţă de noi înşine şi îmi tot spun asta, de atâta vreme, încât m-am tot străduit să umplu nişte goluri de memorie, după puteri, dar cu tot sufletul. Pentru că nu au făcut-o alţii, o să încerc să vă pun la dispoziţie, episod cu episod, şi această lucrare a lui Johann Polek, numită, aşa cum am mai spus, *Recenzie privind cercetările asupra pământului și obiceiurilor Bucovinei după 1773*:

„La ordinul împăratului Iosif al II-lea, în 1773, locotenent-colonelul Regimentului 2 de Grăniceri Valahi (Rodna), Karl Freiherr von Enzenberg, a făcut o călătorie

de recunoaștere prin partea de nord a Moldovei. El avea misiunea să investigheze dacă este de dorit achiziția acestei regiuni în beneficiul monarhiei austriece, dar, în special, dacă ar fi posibilă stabilirea unui drum permanent, din Transilvania, prin Dorna, către Galiția[232].

Raportul lui Enzenberg, intitulat „*Von und aus der Bukowina*“, care a fost tipărit[233], în septembrie 1781, în „Staats-Anzeigen ”, de Schlözer, vol. I. p. 38, – pleda în favoarea ocupației; prin urmare, merită, fără îndoială, să fie plasat în fruntea literaturii culturale a Bucovinei.

Primele trupe austriece au intrat în Bucovina la 31 august 1774; armata de ocupație efectivă le-a urmat, în noiembrie 1774. Ocupația și organizarea țării au fost încredințate generalului Gabriel Freiherr von Splény. Înainte de soluționarea acestei ultime sarcini, el s-a străduit, mai ales, să obțină cunoștințele cele mai precise despre țară și despre facilitățile sale anterioare.

La 10 decembrie 1774, el a înaintat consiliului de război o „Schiţă de proiect pentru o instituție militară asupra k. k. părţii moldovenești încorporate“ (*Ohnmassgeblichen Eutwurf zu einer militairischen Einrichtung des k. k. enclavien Moldauischen Antheils*), în care starea provinciei ocupate este descrisă succint, dar cu ascuțite caracterizări.

---

[232] Vezi lucrarea mea: „Achiziția Bucovinei de către Austria”, Cernăuți 1889, p. 13.

[233] Acest memorandum stă la baza broșurii lui Zieglauer, „Starea Bucovinei, la vremea ocupației austriece”, Cernăuți 1888.

Chiar mai important decât acest „proiect” pentru cunoașterea provinciei nou câștigate este memorandumul din anul 1775[234], publicat de mine sub titlul „Descrierea generală a Bucovinei, de Spleny”, Cernăuți 1893 (*General Splény's Beschreibung der Bukowina*). Acest memorandum este primul istoric regional detaliat al Bucovinei.

Deși, la 7 mai 1775, Poarta s-a arătat dezinteresată de ţinutul moldovenesc ocupat de Austria pentru totdeauna, status quo-ul ei a rămas totuși acelaşi. Abia în anul 1780 a început reforma. La baza reorganizării a stat planul de sistemizare, prezentat de generalul baron Enzenberg, succesorul lui Splény încă de la începutul lunii aprilie 1778, datat în 30 octombrie 1779, plan care, datorită excelentei descrieri a statului Bucovinei de la acea vreme, înseamnă, de asemenea, o lucrare onorabilă în literatura de specialitate, pe acest subiect.

La 1 noiembrie 1786, Bucovina a fost încorporată, ca district al Cernăuților, în Cercul Galiției. Subordonarea către o țară străină nu ar putea rămâne fără influență asupra investigației științifice. De fapt, a ocupat spațiul doar în măsura în care savanții și centraliștii au dorit să obțină o cunoaștere cât mai completă a întregii Galiții. Abia în anul 1849, când s-a redat libertatea Bucovinei, s-au creat condiții favorabile pentru investigația lor științifică.

---

[234] Un extras, cu titlul „Description de la Bucovina. Extrait de l'ouvrage de M. Le General de Spleny et d'un rapport de M. Jenisch ", a fost publicat în revista lui Canzler pentru istorie recentă și etnologie (Leipzig 1790).

În primul rând, este vorba de condițiile geologice și de minerit, care, după 1786, se bucură de cercetare. Începutul este făcut de naturalistul și antropologul francez Balthasar Hacquet, profesor de istorie naturală la Universitatea din Lemberg, din 1788, până în 1810. A vizitat Carpații, în anii 1788 și 1789, și a publicat observațiile făcute în analele „Crell's chemischen Annalen“ (1789 și 1791) și în lucrarea sa, în patru volume, „Ultimele călătorii fizico-politice prin Dacia și Sarmaţia carpatică” (*Neueste physikalisch-politische Reisen durch die Dacischen und Sarmatischen Karpathen*, Nürnberg 1790-1796) .

Inspirat de lucrările lui Hacqnet, Georg Gottlieb Pusch și Carl Lill von Lilienbach (născut la 3 noiembrie 1798, la Wieliczka, mort la 21 martie 1831), au făcut investigații serioase privind structura geologică a Carpaților, în anii 20 ai secolului nostru (al XIX-lea – n. n.), primul studiu purtând titlul: „Cu privire la constituția geognostică a Carpaților și a Țărilor Carpatilor de Nord” (*Ueber die geognostische Constitution der Karpathen und der Nordkarpathenländer*), în „Karsten's Archiv für Mineralogie“ (Vol. I. Berl. 1829, p. 29-55), celălat fiind numit „Journal d’un voyage géologique fait à travers toute la chaîne des Carpatkes, en Bukowine, en Transilvanie ” etc., în memoriile Societății Geologice Franceze (1831, I. 2. p. 237-316).

În perioada 1786-1849, cercetări valoroase ale Bucovinei, în relație floristica și faunistica, au fost făcute de Dr. Friedländer , Dr. Herbich și profesor Dr. Zawadzki.

Dr. Friedländer a fost medic în Zaleszczyki, la începutul secolului al XIX-lea. A întreprins numeroase excursii în sud-vestul extrem al Bucovinei, colectând toate plantele mai rare, pe care le-a încredinţat prietenului său, Dr. Wilibald Besser, medic, din 1805, la Cracovia, care l-a folosit în lucrarea sa „*Primitiae florae Galiciae austriacae*” (Viena 1809).

Și mai semnificativ pentru studiile regionale în Bucovina au fost ultimii doi bărbați.

Alexandru Zawadzki, născut la 6 mai 1798, la Bielitz, în Oesterreichisch-Schlesien, mort, la Brno, în 5 mai 1868, care colectase, încă din copilărie, din munţii din preajma satului său natal, plante, insecte și conchile. După plecarea la studii la Lemberg, în 1818, această râvnă pentru colecție l-a însoţit, iar după terminarea studiilor, a devenit supleant în fizică la Universitatea din Lemberg, funcţionând, în perioada 1830-1839, ca profesor de matematică și fizică la Școala Regulară Clericală Galiţiană (Lehranstalt für den Regularclerus Galiziens), unde, fiind foarte activ, a devenit deosebit de vizibil.

În Lemberg, Zawadzki l-a cunoscut, în cei șapte ani din urmă, pe Dr. Franz Herbich, născut la Viena, care venise în Galiţia ca medic militar, în 1825. Amândoi făceau călătorii comune în Galiţia și în Bucovina, în această din urmă provincie cercetând munţii Karen, Giumalău (Dzumaleu – în text), Suhard și alte vârfuri alpine, care le-au oferit un bogat material floristic, publicat în lucrarea editată de Besser.

Rezultatele acestor călătorii au fost expuse în „*Enumeratio plantarum Galiciae et Bucowinae*“ sau „*Plantele care cresc sălbatic în Galizia și Bucovina*” (Breslau 1835) şi în „*Fauna vertebratelor galiţio-bucovinene*” (*Fauna der galizisch-bukowinishen Wirbelthiere*, Stuttgart 1840).

Dr. Herbich a fost transferat la Cernăuţi, în 1834, ca medic regimentar, unde a rămas până în 1856. În această ședere de 22 de ani în Bucovina, el și-a continuat cercetările floristice, acolo, continuu, iar pe lângă numeroase eseuri în periodice, a publicat şi două lucrări majore, „*Selectus plantarum rariorum Galiciae et Bucovinae*“ (Czenovicii 1839) și „*Stirpes rariores Bucovinae*“ (Stanislawow 1853), lucrări care-i asigură un loc onorabil în rândul botanicilor din Austria, pentru toate timpurile.

În ceea ce privește condițiile etnografice, cultural-istorice și economice, în aceeași perioadă, putem numi trei domni care au făcut lucruri excelente în aceste direcții: Samuel Bredetzky, Joseph Rohrer și Michael Franz Stöger.

Bredetzky, născut la German-Jakubjan, în Comitatul Saroser, pe 18 martie 1772, mort la 25 iunie 1812, la Liov, în calitate de superintendent al Galiției de Est și de Vest (între 1808-1812), a avut ocazia să viziteze Bucovina și a arătat, prin trei materiale, că nu era acolo singurul interesat de problemele ecleziastice. A scris „*Contribuţii pentru cunoașterea îndeaproape a Bucovinei*” (*Beyträge zur nähern Kenntnis de Bukowina*, Vaterland. Blätter I. Wien 1808. Nr. 46), „*Contribuție istorico-statică la*

situaţia colonizărilor cu germani în Europa" (*Historisch-statischen Beitrag zum deutsche Colonisationwesen in Europa*, Brno 1812) şi „*Coloniști germani în Bucovina şi informaţii despre lipovinenii vestului*" (*Ansiedler in der Bukowina und gab dem Westen Kunde von den Lippowanen*, Sartori's „maler. Iaschenbuch", I, 1812, p. 149-161).

Joseph Rohrer, născut la Viena în 1769, a venit în Galiția în 1795 și a aparținut acestei țări mai bine de trei decenii, până la puțin timp înainte de moartea sa, la 21 septembrie 1828. La început, a fost numit profesor de științe politice și statistică la Liceul din Lemberg, în 1806, fără a obține o diplomă de doctorat, și a continuat să dețină acest post, când institutul a fost reînființat în 1816. Datorită acestui succes strălucit, Rohrer a fost foarte impresionat de circumstanțele noi și extraordinare, căci, de la mutarea sa în Galiția, a avut o serie considerabilă de lucrări asupra studiilor naționale și regionale ale Austriei, în general, ale Galiției și Bucovinei și special, publicate în reviste. Mentionez doar „Încercare asupra locuitorilor monarhiei austriece", care, atunci când este vorba de germani, armeni și evrei, se extinde pe aproape tot parcursul anului 1803 al Arhivei de Geografie și Statistică din Liechtenstein, apoi „*Comentarii despre o călătorie, de la granița turcă, prin Bucovina, prin estul și vestul Galiţiei, Silezia și Moravia, până la Viena*" (*Bemerkungen auf einer Reise von der tűrkischen Grenze űber die Bukowina durch Ost- und Westgalizien, Schleisen und Mähren nach Wien*, Viena 1804), precum și tratatul despre „*Locuitorii valahi ai monarhiei austriece*" (*Die Wallachischen Bewohner der österreichischen Monarchie*, Viena II, 1810, nr. 38-43) și, în sfârșit,

„Încercare politico-aritmetică asupra Bucovinei” (*Politisch-arithmettischen Versuch űber die Bukowina*, Ibid., 1812, nr. 88).

Nu mai puțin activ a fost Dr. Michael Franz Stöger. Născut la 22 septembrie 1795, la Viena, a studiat acolo filozofia și jurisprudența, dobândiind doctorate, apoi a urmat, în martie 1827, un examen pentru a deveni profesor de statistică la Universitatea din Lemberg, unde a ajuns la doar 38 de ani; A murit la 18 ianuarie 1834. Majoritatea lucrărilor sale sunt lucrări de specialitate. În special, referințele la Bucovina includ următoarele: „*Poporul evreiesc din Galiția și dovezile lor, conform legilor austriece*” (*Die jűdische Bevölkerung in Galizien und ihre Evidenzhaltung nach österreichischen Gesetzen*, în Wagner Zeitschrift für Österreichische Rechtlehrnung, 1829, Vol. IS 363-386), „*Observații asupra ocnelor de sare din Galicia*” (*Bemerkungen űber Galiziens Salzsiedereien*, Arhiva austriacă pentru istorie etc., 1829, vol. 1, nr. 61), „*Note despre evreimea bucovineană*” (*Notizen űber die Bukowiner Judemschaft*, Ibid., 1830, vol. II, nr. 49), „*Râurile din Galiţia*” (*Die Flűssen Galiziens*, Ibid., 1831, vol. I. nr. 56, 58-60), „*Dezastre naționale în Galiția*” (*National-Verschiedenheiten in Galizien*, Ibid., 1832, nr. 69) și „Prezentare generală a Primului Plan de reglementare pentru Bisericile Grecilor Ortodocşi din Bucovina” (*Uebersicht des ersten Regulirungplanes fűr das Kirchenwesen der nichtunirten Griechen in der* Bukowina, Ibid., 1832, nr. 22, 23, 27, 29-31). În librărie a apărut următoarea lucrare, la fel de importantă pentru Bucovina: „*Prezentarea Constituției Legale a evreimii galiţiene*” (*Darstenllung der gestclichen Verfassung der*

galizischen Judenschaft, 2 vol., Lemberg, Przemiysl, Stanisław şi Tarnów 1838).

Tratarea condițiilor generale ale Bucovinei a fost şi tema lucrării „*Bucovina în Cercul Galiției*” (*Die Bukowina im Königreiche Galizien*, Viena 1845), de Theophil Bendella (născut la 8 mai 1814, la Cernăuți, mort la 2 august 1875), şi a celei a unui oarecare „Hesperus”, care a publicat anonim un „*Sondaj topografic-statistic al Bucovinei*” (*Topographisch-statistische Uebersicht der Bukowina*, Bd. 27 Praga 1820 nr. 8).

Ceea ce au ascuns reprezentările cartografice, respectiv dependenţa Bucovinei faţă de Galiţia, nu poate fi negată. Pentru că, cu excepția hărții lui I. Liesganig, „*Regna Galiciae et Lodomeriae nec non Bucovina*“, Leopoli 1790. 30 fol. Fol. 1: 288.000 (sporită și îmbunătățită de Royal Quartermaster în 1824) și „*Carte général de l'Atlas de Royaume de Galicie et de Lodomerie avec la Bucovine*” (Vienne 1790, 2 p.), există doar o singură hartă a Bucovinei (fără Galicia), publicată de librăria Winiarz, în 1842 (Lemberg și Cernăuți, 1 p. Col. Fol., 1: 288.000).

1848! Astfel, zorii aceleiași zile apar chiar și pentru Bucovina.

În iunie a acelui an, o serie de bărbați nobili din Bucovina au înaintat un memoriu Ministerului, exprimându-și nemulţumirile cu privire la presiunea stăpânirii galiţiene. Rezultatul a fost emanciparea țării.

Şi ce cercetare avansată colosală a Bucovinei s-a făcut de atunci! Întotdeauna a atras ramuri noi în zona sa de interes, iar literatura este atât de bogată, încât ar putea fi indicat să împărțim întreaga perioadă de după aceea în două secțiuni. Ca reper se poate lua, în mod justificat, anul 1875. Înainte de acest an, stimularea cercetării în general începe cu școlile medii ale țării; după aceea, a-ceastă misiune cade, de obicei, în Alma mater Francisco-Josephină.

Dacă acum luăm în considerare, din nou, cerce-tarea științifică a țării, întâlnim imediat o serie de nume cunoscute: Alth, Barber, Cotta, Denarowski, Knapp, Knauer, Paul, Petrino, Simiginowicz și alții.

Deși avocat de profesie, Dr. Alois v. Alth (mort în 4 noiembrie 1886), a fost foarte important în domeniul geologiei. Seria scrierilor sale, în acest sens, începe cu descrierea „*Izvoarelor minerale ale Bucovinei*” (*Mineral-quellen der Bukowina*, Bronhn’s Jahrbach für Mineral, 1848, p. 526-551). Aceasta este urmată de: „*O călătorie în Carpații Maramureşului, în vara anului 1855*” (*Ein Ausflug in die Marmaroscher Karpathen im Sommer 1855*, Societatea geografică Mitth dkk din Viena, 1858, p. 1-13), „*Despre formaţiunile geologice din țările Carpatilor de Nord*” (*Ueber die Gypsformatio der Nord-Karpathenländer*, Jahrb dkk geolog. 1858, p. 143-158), „Noile înălțimi în Bucovina, Marmaros etc.” (*Neue Hö-henbestimmungen in der Bukowina, der Marmaros etc.*, Ibid., 1859, p. 345-349), „*Proiectarea suprafeței Galiției și Bucovinei*” (*die Oberflächengestaltung Galiziens und der Bukowina*, polonez, în tipografia Rocznik. Cracovia,

1861), „*Izvoarele de sare și petrol din Galiția și Bucovina*” (*die Salz- und Steinölquellen in Galizien und der Bukowina*, poloneză, Sprawozd komisyi fizyogr., V. 1871, p. 49-93) și „*Cele aflate la construcția căilor ferate galiţiene. Sondaje feroviare și semnificația lor pentru fiziografia țării*“ (*die bei dem Baue der galiz. Eisenbahnen ausgeführten Höhenmessungen und ihre Bedeutung fűr die Physiographie des Landes*, Ibid., VII. 1873, p. 109-125).

Celebrul geolog Bernhard von Cotta (născut în 24 octombrie 1808, la Klein-Zillbach, decedat în 14 septembrie 1879, la Freiburg) a vizitat Bucovina în 1855. Un fruct al acestei călătorii este „*Informațiile geologice din Bucovina*” (*Geologischen Mittheilungen aus der Bukowina*), studiu publicat în Anuarul mineralogic al lui Bronn (1855, p. 22-32) şi în Jahrbuch der k. k. geolog. Reichsanstalt (VI 1855, p. 10 la 135), apoi tratatul „*Depozitele de minereuri din sudul Bucovinei*” (*Die Erzlagerstätten der südlichen Bukowina*), publicat la Bergrath Dionys Stur (acum Hofrath i. P.) şi la Bergrath (acum Oberbergrath).

Carl M. Paul, susținut de Otto Freiherr von Petrino (născut la 13 februarie 1834, a murit la 27 ianuarie 1884), a publicat, între anii 1872 și 1873 „*Consemnări în Bucovina*” (*Aufnahmen in der Bukowina*), despre care s-au făcut recenzii în Anuarul k. k. geolog. Reichsanstalt (1872 și 1873).

Franz Simiginowicz (din 1853, până în 1858, supleant la Liceul din Cernăuți) a publicat o „*Contribuție la*

geografia fizică a Bucovinei” (*Beitrag zur physischen Geographie der Bukowina*, Viena 1856), iar fratele său, Ludwig Adolf Simiginowicz (acum profesor la institutul de formare a învăţătorilor și profesorilor din Cernăuți) a pus, în „Cuvânt și imagine” (Wort und Bild), „*Plastica pământului din Bucovina*” (d*ie Bodenplastik der Bukowina*, Kronstadt 1873).

Dr. Karl Denarowski şi Josef Barber (farmacist din Cernăuți) au scris, primul, în 1868, într-o broșură tipărită la Viena, cel din urmă în procedurile k. Academia de Științe din Viena (Nat. Cl. 60. Bd. 1869, 2nd Abth. Pp. 405-41), despre „*Izvoarele minerale din Dorna-Watra și Pojana-Negri*” (*Mineralquellen von Dorna-Watra und Pojana-Negri*).

Titus von Alth, nepotul lui Alois von Alth, a publicat în rapoartele anuale Școlii gimnaziale gr. or. din Cernăuți, f. 1869 (p. 38-53), despre „*Condițiile meteorologice observate pentru orizontul Cernăuți*” (*die beobachteten meteorologischen Verhältnisse für den Horizont von Czernowitz*), iar dr. Blasius Knauer și Josef Armin Knapp și-au făcut drum în publicistică prin lucrările lor botanice, din prima provenind excelenta lucrare „*Flora Sucevei*” (*Die Flora von Suczawa,* publicată în anuarul Obergymnasiums din Gr.or. din Suczawa pentru 1863, pp. 1-16), un alt studiu remarcabil, „*Plantele cunoscute anterior ale Galiţiei şi Bucovinei*”, fiind publicat la Viena (*Die bisher bekannten Pflanzen Galiziens und der Bukowina,* Viena 1872).

Ca și natura, populația țării a primit mai multă atenție abia după 1849. L. A, Simiginowicz răspândeşte basmele românești (Journal of Mythology, Bd. I. Göttingen 1853 și 1854, p. 42-50, 469-472), profesorul Johann Sbiera, cântecele populare românești și poveştile populare (în Foaea Soțietării pentru literatură și cultura română în Bucovina Cernăuți 1866 și 1867), iar S. Fl. Marianu, profesor la Liceul din Suceava, publică primul volum din culegerile sale folclorice românești (Poesii poporale române, Cernăuți 1873); poetul Josepb Hordynski Ritter von Fedkowicz (născut la 8 august 1834, decedat la 11 ianuarie 1888) proiectează „*Schițe din viața huţulilor*" (*Skizzen aus dem Huzulenleben*, Cernăuți, 1868, nr. 51), iar Gregor Kupczanko debutează cu cântece populare rutene, basme, legende etc. (Bucovina, Zoria, 1870, nr. 2, 3, 10-11, 13-16); profesorul Franz Miklosich publică „Basme și cântece ale țiganilor din Bucovina" (*Märchen und Lieder der Zigeuner der Bukowina*, Denkschriften der k. k. Akad. d. W. philos. bist. Cl. Bd. 23 und 24), iar bibliotecarul Reichsraths Vincenz Göhlert publică „*Völklein der Lippowaner*" (Sitzungsb. d. k. k. Akad. d. W. philos. histor. Cl. Bd. 41. S. 478-488).

Nimeni nu va fi surprins că, până în 1875, nu există prea multe mărturii despre viața spirituală în Bucovina. Cu toate acestea, există și trei scrieri care trebuie citate în acest domeniu: „*Sistemul școlar românesc*" (*Rumänisches Schulwesen*), de rectorul k. k. al Institutului educațional pentru învățători și profesori Demeter Isopescul (Raport despre educația austriacă, publicat cu prilejul Târgului Mondial, Viena 1873. Theil II, pp. 560-

567), „*Recenzie istorică a planurilor de reorganizare gymnazială din Austria, împreună cu auspiciile istorico-statistice ale Liceului k. k. din Cernăuţi din 1850-1872*“ (*Historischer Rückblick auf die Gynmasial-Reorganisationspläne in Österreich nebst historisch-statistischen Ausweisen über das Czernowitzer k. k. Gymnasium seit 1850-1872*, Cernăuți 1873), de directorul Ștefan Wolf și „*Cu privire la motivarea introducerii juriului în Galiția și Bucovina*“ (*Ueber die Räthlichkeit zur Einführung des Geschworeneninstitutes in Galizien und der Bukowina*), de J. K. Ritter Umlauff din Frankwell, studiu editat de Victor Ritter Umlauff von Krankwell (Viena 1861) .

În domeniul culturii economice, trebuie subliniate următoarele lucrări: „*Dezvoltarea impozitării proprietăților în Ducatul Bucovinei sub domnia austriacă*” (*Die Entwickelung des Grundsteuerwesens im Herzogthume Bukowina unter österreichischer Herrschaft*), de A. Lippert (Czernowitzer Zeitung 1808, nr. 6, 9, 13, 17, 21, 27 și 34), „*Memorandumul consiliului administrativ al k. k. Compania feroviară Lemberg-Cernăuţi-Iaşi privind sechestrarea liniei Lemberg-Cernăuţi-Suceava*“ (*Denkschrift des Verwaltungsrathes der k. k. Lemberg-Czernowitz-Jassyer Eisenbahngesellschaft betreffend die Sequestration der Linie Lemberg-Czernowitz-Suczawa*, Viena 1873), apoi „*Raportul principal al Camerei de Comerț și Industrie pentru Ducatul Bucovinei pentru 1851*“ (*Hauptbericht der Handels- und Gewerbekammer für das Herzogthum Bukowina für 1851*, în Revista săptămânală de comerț și industrie 1852 , Nr. 42-50, în ediția a 2-a Cernăuți 1861), pentru 1861 (Czernăuţi 1862) și pentru perioada 1862-1871 (Lemberg 1872), şi, în sfârșit,

„*Reprezentarea agriculturii și industriei miniere a Ducatului Bucovina*“ (*Darstellung der Landwirthschaft und Montan-Industrie des Herzogthums Bukowina*, Centrul de Statistică III Viena 1854 1 HS 1-100).

În perioada 1849-1875, cercetările de istorie din Bucovina au fost deja cultivate. A. Ficker oferă „*Contribuții la cea mai veche istorie a Bucovinei și a ţărilor sale vecine*” (*Beiträge zur ältesten Geschichte der Bukowina und ihrer Nachbarländer*, în programul k. k. Obergymnasium din Cernăuți 1852. S. 11-24), E. Hormuzaki (a murit în 1874) a scris „*Apelul de urgență pentru ajutorarea Ocolului Câmpulung Moldovenesc din Bucovina*“ (*Noth- und Hilferuf der Gemeinden des Moldauisch-Campulunger Okols in der Bukowina*, Viena 1861), J. Martynowicz a redactat „*Mărturii istorice ale conducătorilor și locuitorilor Bucovinei și Moldovei*“ (*Historische Zeugnisse über die Beherrscher und Einwohner der Bukowina und der Moldau*, în Bucovina, Zoria 1870, nr. 4-6, 8 și 9), iar Aron Pumnul (a murit la 24 ianuarie 1866) a publicat o lucrare asupra Fondului religios oriental grec (*Privire răpede preste moşiile monăstiresci, din carile s-a format măreţul fond religiunariu al bisericei dreptcrd. răsărit din Bucovina*, Cernăuți 1865); Petruszewicz scria despre „Episcopia Rădăuţi-Cernăuți și păstorii săi” (Ruthenian, în Bucovina, Zoria 1870. Nr. 7,10,12-16). De asemenea, Franz Adolf Wickenhauser (născut la Wurmbach, în Austria Inferioară, în 1809, și decedat la Cernăuți, în 6 aprilie 1891) este deja pe scena. În 1862, apare prima parte a cărţii „*Moldova sau Contribuții la o carte de documente pentru Moldova și Bucovina* / *Moldawa oder Beiträge zu einem*

Urkundenbuche für die Moldau und Bukowina” (Documentele mănăstirii Moldoviţa) şi „*Omagiul Bucovinei din 12 octombrie 1777*” (Bukow. Hauskalender für 1868, S. 60-78) și „*Bochotin sau istoria orașului Cernăuţi și a împrejurimilor sale*” (*Bochotin oder Gechichte der Stadt Czernauz und ihrer Umgebung*, Viena 1874)[235].

În ceea ce privește descrierea generală a țării, sunt de menționat: o „*Schiță a Ducatului Bucovinei*” (*Skizze des Herzogthums Bukowina*), de directorul gimnazial cernăuţean Anton Kral (Jurnalul școlilor secundare austriece II, Viena 1851, p. 127-128), apoi „*Cercul Galiția și Lodomeria, inclusiv Ducatul Cracoviei și Ducatul Bucovinei*“ (*das Königreich Galizien und Lodomerien sammt dem Herzogthume Krakau und dem Herzogthume Bukowina*, Lemberg 1853) de H. Stupnicki și „*Reprezentarea topografic-statică a ducatului Bucovinei la închiderea din 1861*“ (*Topographisch-statische Darstellung des Herzogthums Bucowina mit Schluss des Jahres 1861*), de secretarul Camerei de Comerț A. Mikulicz (Raportul principal, Czernowitz 1862. p. 27-284); în continuare „*Studiul geografic-statistic al Galiției și Bucovinei*” (*Geographisch-statistische Uebersicht Galiziens und der Bukowina*), de maiorul R. von Schmedes (Lemberg 1867, al doilea aut. 1869) şi, în sfârșit, „*Studierea țării Bucovinei*“ (*Heimatskunde der Bukowina*), de D. Isopescul (Cernăuți 1872).

---

[235] Polek, Johann, *Recenzie privind cercetările asupra pământului și obiceiurilor Bucovinei după 1773*, în Maximovici, E.; Mikulicz, A.; Polek, Dr. J; Romstorfer, C. A.; *Jahrbuch des Bucowiner Landes-Museum / 1893*,Czernowitz 1893, pp. 3-9

Am ajuns la ultima secțiune, unde au fost studii care au apărut, după cum am menționat deja, odată cu deschiderea k. k. Universitatea Franz Joseph și se extind până în prezent. Cu toate acestea, înainte de a vorbi despre realizările acestei perioade, aș dori să îmi permit să spun câteva cuvinte, pentru a justifica punctul de plecare pe care l-am adoptat.

Vocile s-au exprimat (printre altele în „Germania”, Berlin 1890. Nr. 48) că majoritatea profesorilor universitari din Cernăuți se distanțează de interesele spirituale și culturale ale țării. Trebuie să mă opun. După cum se va vedea în cele ce urmează, profesorii tuturor facultăților, în măsura în care au avut ocazia, au vizat pământul și etnografia Bucovinei în sfera cercetării lor. Dar mult mai amplă este sugestia care a venit de la universitate în toate direcțiile. Se datorează, în principal, acestei circumstanțe faptul că ultima secțiune, care cuprinde de-abia 18 ani, include o bogăție extraordinară de produse literare.

În ceea ce privește natura țării, aș dori mai întâi să menționez lucrarea lui Otto von Petrino „*Cu privire la situația ţiţeiului din estul Galiției și Bucovinei în cadrul zăcămintelor Neogene*” (*über die Stellung des Gypses in Ost-Galizien und Bukowina innerhalb der Neogenablagerungen,* Verhandl. der k. k. geolog. Reichsanst. 1875. S. 217-220) și cea a lui K. M. Paul „*Principiile Geologiei Bucovinei*” (*Grundzüge der Geologie der Bukowina,* Jahrb., Geologul kk, Reichsanst. XXVI., 1876, p. 261 la 330). Condițiile geologice de la Cernăuți au fost descrise de profesorul Friedrich Becke (din 1890, la Universitatea

din Praga), în eseul său „*Despre alunecările de teren de la Cernăuți, în vara anului 1884 și iarna din 1884-85*" (Ueber die bei Czernowitz im Sommer 1884 und Winter 1884/85 stattgefundenen Rutschungen, Jahrbkk d. k. k. Reichsanst, XXXV. pp. 397-406), dar și studiul directorului D. Stur, „*Geologie sau Opinia experților privind aprovizionarea orașului Cernăuți cu apă potabilă bună*" (*Geolog. Gutachten anlässlich der Versorgung der Landeshauptstadt Czernowitz mit gutem Trinkwasser*, Czernowitz 1889); Bergrath B. Walter a demonstrat „*șansele producției de petrol în Bucovina*" (*die Chancen einer Erdölgewinnung in der Bukowina*, Jahrb.k.K., Geolog. Reichsanst., XXX, 1880, p. 115-148). A. Löbel a publicat o surprinzătoare descriere a izvoarelor minerale ale Dornei-Watra, în 1887 (Revista poitică, Suceava 1887, nr. 16 și 17, Calindar, Cernăuți 1890, p. 96-128, Oesterr 1891. Nr. 4-7; Bukow. Rundschau, Czernowitz 1891. Nr. 1011, 1013, 1014, 1017, 1023 und 1025; Gazeta Bucovinei, Cernăuţi 1891. Nr. 12-14).

Despre condițiile climatice, au scris studii deja menționatul Titus von Alth (de la începutul anului școlar 1879/80, Director al Şcolii reale de stat din Währing) și Dr. med. A. Wachlowski, decedat la 2 februarie 1892, fost profesor titular la Liceul din Cernăuți. Primul a scris o „*Climatologie a Cernăuților*" (*Klimatologie von Czernowitz*, Cernăuți 1875), iar al doilea a lăsat după sine următoarele lucrări demne de luat în considerare: „*Despre climatologia din Cernăuţi*" (*Zur Klimatologio von Czernowitz*, Cernăuți 1886, S.A., în Programul Școlii Gimnaziale Superioare din Cernăuți), „*Condiții de grindină în Bucovina*" (*Die Hagelverhältnisse in der Buko-*

wina, Sitzugsbk d. k. k. Akad., W. Math.-nat., GL 95. Viena 1887. 2. Abth., pp. 58-67) și „*Cu privire la relațiile de precipitaţii în Bucovina*“ (*Ueber die Niederschlagsverhältuisse in der Bukowina*, Meteorolog, Jurnalul IV, Viena 1887, p. 362-368).

În domeniul botanicii, doi foști audienţi ai Universității din Cernăuți au excelat: A. Procopianu-Procopovici și dr. K. Bauer. De la primul avem o „*Contribuție la cunoaşterea criptogamelor Bucovinei*” (*Beitrag zur Kenntuis der Gefässkryptogamon der Bukowina*, Verhandl. d. zoolog.-botan. Gesellschaft in Wien 1887. S. 783-794), apoi o „*Contribuție la cunoașterea orhideaceelor din Bucovina*” (*Beitrag zur Kenntnis der Orchidaceen der Bukowina*, Ibid. 1890, p. 185-196) și o „*Contribuție la cunoaşterea florei sucevene*” (*Beitrag zur Flora von Suczawa*, Ibid., 1892, p. 63- (56), iar din aceasta din urmă, şi o „*Contribuție la Phanerogamentiora Bucovinei și partea adiacentă a Transilvaniei răsăritene*“ (*Beitrag zur Phanerogamentiora der Bukowina und des angrenzenden Theiles von Siebenbürgen Oesterr*, în Journal, XL, 1890, pp. 218-221, 268, 271). În plus, mai sunt de menționat două lucrări floristice mai valoroase: „*Contribuție la flora mușchiului din Bucovina și Transilvania*” (*Beitrag zur Moosflora der Bukowina und Siebenbürgen*), de J. Breidler (Ibid., pp. 148-152, 191-105) și „*Contribuții și corecții la flora criptogamă a Bucovinei*” (*Beiträge und Berichtigungen zur Gefasskryptogamenflora der Bukowina*), de J. Dörfler (Ibid., Pp. 186-198, 226-230, 271-274).

Chiar și cunoașterea faunei, care a fost aproape complet neglijată, de la Zawadzki încoace, a beneficiat, recent, de o extindere nesemnificativă. Merite în acest domeniu pot fi atribuit unui fiu al țării, C. von Hormuzaki, care a publicat „*Contribuții la fauna gândacului din Bucovina*“, din 1888 în „Știrile entomologice”, publicate la Berlin.

Până acum, au mai apărut: „*Contribuții la fauna gândacului din Bucovina și nordul României*” (*Beiträge zur Käferfauna der Bucowina und Nord-romäniens*, XIV. 1888. Nr. 1-3, 5-7, 10-11), „*O nouă contribuție la cunoașterea coleoterelor indigene din Bucovina*” (*Ein neuer Beitrag zur Kenntnis der in der Bucovina einheimischen Coleopteren*, XVII 1891, nr. 8-11), „*Acronycta, varietatea Bryophiloides, o nouă varietate*“ (*Acronycta var. Bryophiloides, eine neue Varietät*), de A. Strigosa F. (Ibid., Nr. 10), „*Descrierea unor soiuri de fluturi noi din Bucovina și zonele învecinate*“ (*Beschreibung einiger neuer Tagfaltervarietäten aus der Bucovina und den Nachbargebieten*, XVIII, 1892, nr. 1) și „*Observații lepidopterologice în Bucovina*” (*Lepidopterologische Beobachtungen in der Bucovina*, Ibid., Nr. 20 și 21).

Mai mult decât natura țării, locuitorii acesteia au făcut obiectul studiilor ştiinţifice încă din 1875. Există, mai presus de toate tradițiile populare, legende, basme, cântece, datini și obiceiuri, pentru care s-au găsit pretutindeni cercetători și colecționari, născuţi în Bucovina. Între românii evidenţiaţi în această privință, ajungem, iarăşi, la J. Sbiera și S. Fl. Marianu. Acesta din urmă are În

1876 a dat a doua parte a poeziei sale populare românești, iar de atunci o serie de lucrări și mai importante, precum „*die Farbenmischung bei dem rumänischen Volke*" (*Chromatica poporului român*, Bucuresci 1882), „*die rumänische Volksornithologie*" (*Ornitologia poporană română*, 2 vol. Cernăuți 1883), colecția de „*rumänischer Zaubersprüche*" (*Descântece poporane române,* Suceava 1886) și „*Hochzeit bei den Rumänen*" (*Nunta la Români,* Bucuresci 1890), „*die Geburt bei den Rumänen*" (*Nascerea la Români*, Bucuresci 1892) și „*das Begräbnis bei den Rumänen*" (*Înmormântarea la Români,* Bucuresci 1892), publicând, în același timp, numeroase legende și cântece populare, în „Revista politică" (Suceava 1886-1891). Sbiera, pe de altă parte, are „*rumänische Volkssagen*" (*Povești poporale Românesci*, Cernăuț 1880), „*Weihnachtslieder und Hochzeitssprüche*" (*Colinde, cîntice de stea și urări la nunți*, Cernăuț 1888) și o tradiție populară despre „*das Leben der Rumänen vor der Gründung nationaler Staaten*" (*Traiul Romînilor în fața fondării staturilor naționale*, Cernăuț 1890). În plus, J. Berar, V. Bumbac, D. Dan, R. Hurjuiu, J. Jeșan, R. F. Kaindl, R. Noru, L. A. Simiginowicz și G. Tamaiaga trebuie să fie citați ca colecționari de povești și de folclor popular românesc.

Fedkowicz, Kozaryszczuk, Kupczanko, L. A. Simiginowicz, Kaindl și Manastyrski oferă informații despre ruteni și viața lor populară. Fedkowicz și Kozaryszczuk, în special, descriu, pentru prima dată în Bucovina, viața huţulilor, în Almanah (Cernăuți 1885), în Bucovina. ruth. Calendar (Ibid. 1887) și în „Zerna" (Ibid. 1887), acesta din urmă cu apariție şi la Viena, sub titlul

„Nauka” (1889. Nr. 6-12 și 1890. Nr. 1, 2, 4-7, 10-12). Lucrările lui Kupczanko includ: „*Obiceiuri și tradiţii ale rutenilor bucovineni*” (*Sitten und Gebräuche der Bukowiner Ruthenen*, Bucovina Rundschau, 1875, nr. 5), „*Haiducii*” (*die Hajdanachen*, Cernăuți 1886), „*Rutenii din Bucovina*” (*die Ruthenen in der Bukowina*, Ausland 1887, nr. 2-6) și „Incantațiile țăranilor ruși în Bucovina” (*Krankheitsbeschwörungen bei russischen Bauern in der Bukowina*, Am Ur-Quell 1891. Nr. 12 - 44, 23-46, 61-63, 75-77). Simiginowicz a adunat povești și basme (Cernăuți, 1880, nr. 268 și 280 și Bucovina, Hauskal., 1882, p. XV-XX) și a tradus „*Cântecele populare rusești*” (*Kleinrussische Volkslieder*, Leipzig, 1888).

De remarcat în special este Kaindl, care, împreună cu preotul cu gr. or. Manastyrski, a editat cartea „*Rutenii din Bucovina*” (*Die Ruthenen in der Bukowina*, Cernăuți 1889-1890). Kaindl a mai scris despre „Magia la Rutenii din Bucovina și Galizia” (*Zauberglaube bei den Rutenen in der Bukowina und Galizien*, Glob, LXI, p. 279 ff.) şi despre legendele și basmele rutenilor, în „Buk. Rundschau“ (1890), adunând studiile în volumul „Jurnalul de folclor“ (Zeitschrift fur Volkskunde, 1888), publicat și în gazeta lunară „Am Ur-Quell“ (1890 și 1891).

„*Germanii din Bucovina*” (*Die deutschen in der Bukowina*) au fost studiaţi, până acum, doar F. A. Wickenhauser, care a publicat tratatul mai detaliat „*Așezările germane din Bucovina*” (*Die deutschen Siedelungen in der Bukowina*, Cernăuți 1885-1887). Lucrări pe aceiaşi temă pot fi considerate şi articolele „*Coloniile Boemiei Germane*” (*Deutschböhmische Colonien*), de prof. Dr.

Med. Loserth (Mittheil. d. Vereins f. Geschichte der Deutscheu in Böhmen, Prag. 1885. pp. 373-384), „*Germanii din Bucovina*” (*Die Deutschen in der Bukowina*), de Kupczanko (Ausland 1886, nr. 50) și, în plus, broșura mea „*Protestantismul în Bucovina*” (*Der Protestantismus in der Bukowina*, Cernăuți 1890).

Cu referire la evrei, mă pot referi la broșura mea, „*Statisticile iudaismului în Bucovina*” (*Statistik des Judeuthums in der Bukowina*, Sep.-Abdr. aus d. „Statist. Monatsschrift“. XV. Wien 1889). Cu referire la armeni, scrierea preotului gr.-or. D. Dan: „*Armenii orientali în Bucovina*” (*Die orientalischen Armenier in der Bukowina*, Cernăuți 1890) și, cu referire la lipoveni, seria de articole: „Raskol i Lipowany” („Candela”, 1983. nr. 7-10), de J. Vorobkiewicz, scrierea lui Dan: „*Lipovenii în Bucovina*” (*Die Lippowaner in der Bukowina*, Czernowitz 1890., în română), apoi eseul lui R. F. Kaindl „*The Lippovans*” (Ausland. LXV., 1892., nr. 52) și tratatul meu „*Coloniile lipoveneşti din Bucovina*“ (*Die Lippowaner-Colonien in der Bukowina*, Mittheil, der k. k. geogr. Gesellschaft in Wien. 1885. S. 301-312).

În ceea ce-i privește pe maghiari, un articol al lui G. von Marcziány, din „Pester Lloyd” (1883. d. 93): „*Cum au venit ceangăii în Bucovina*” (*Wie die Csàngo nach der Bukowina kamen*), precum și interesanta „*conversaţie*” (*Plauderei*) a lui W. Schmidt, în „Revue maghiare” (VII. Budapesta 1887. S. G72-683): „*Coloniile maghiare din Bucovina*” (*Die magyarischen Colonien in der Bukowina*).

Nici țiganii nu au fost uitați. În ceea ce privește această seminţie, sunt disponibile următoarele lucrări: „*Țiganii din Bucovina*” (*Die Zigeuner in der Bukowina*), de A. Ficker (Statistici lunare, V. 1879, p. 249-205), „*Viața și poezia țigănească*” (*Zigeunerleben und Zigeunerdichtung*), de L. A. Simiginowicz (Heimat. VIII 1. Viena 1882. p. 375-378), „*Cântece populare ale țiganilor*” (*Volkslieder der Zigeuner*), a aceluiași Simiginowicz (Czernowitzer Zeitg. 1882. nr. 18), „*Contribuții la statisticile țiganilor din Austria*” (*Beitrage zur Statistik der Zigeuner in Österreich*), de B. Karpeles (Mittheil. d. anthropol, Gesellschaft in Wien. 1891. S. 31 bis 33), „*O contribuție la etnografia țiganilor*” (*Ein Beitrag zur Ethnographie der Zigeuner*), de R. F. Kaindl (Ausland. 1891, nr. 51) și „*Țiganii din țările Dunării și din Bucovina*” (*Die Zigeuner in den Donauländern und der Bukowina*), de D. Dan (Buk. Nachrichten, 1893. Nr. 1342-40, 1349-51, de asemenea, în română).

În sfârșit, în ceea ce privește populația Bucovinei, în general, trebuie precizate următoarele: „*Din jumătatea Asiei. Secvenţe culturale din Bucovina etc.*“ (*Aus Halb-Asien. Culturbilder aus der Bukowina etc.*), de K. E. Franzos (Leipzig 1878), apoi „*Etniile Bucovinei*“ (*Die Völkergruppen der Bukowina*, Czernowitz 1884) și „*Povești populare din Bucovina*“ (*Volkssagen aus der Bukowina*, Ibid., 1885), ambele de L. A. Simiginowicz; apoi „*Măsurările fizice majore ale cerului în Bucovina*” (*Major Himmel's Körpermessungen in der Bukowina*, raport despre aceasta, în Mittheil, Societatea antropologică din Viena, 1888. 83-84), de A. Weisbach, broșura: „*Gospodăria ţărănească din Bucovina*“ (*Das Bauern-*

haus in der Bukowina, Cernăuți 1890) și „*Tipuri de clădiri agricole în Ducatul Bucovinei*“ (*Typen landwirthschaftlicher Bauten im Herzogthume Bukowina*, Sep.-Abdr. aus Bd. XXII. d. Mittheil. d. Anthropolog. Gesellschaft in Wien), de arhitect și profesor al Școlii industriale de stat din Cernăuți, C. Romstorfer; şi, în sfârșit, studiile: „*Cu privire la așezarea Bucovinei*” (*Ueber die Besiedelung der Bukowina*, Mittheil, der k. k. geograph. Gesellschaft in Wien. 1391. S. 325-241) și „*Distribuția așezărilor în Bucovina*” (*Die Vertheilung der Siedelungen in der Bukovina*, Ibid., p. 717-535), de R. F. Kaindl, precum și eseul meu „*Magia ploii în Europa de Est*” (*Regenzauber in Osteuropa*, Zeiscrift d. Vereins f. Volkskunde. III. 1893. S. 85-87)[236].

Foarte activ, din 1875, este și interesul pentru viața spirituală și materială din Bucovina. În ceea ce privește învățământul primar și secundar, amintesc de „*Rapoartele anuale privind statul popoarelor și școlilor civice din orașul Cernăuți*” (*Jahresberichte über den Zustand der Volks- und Bürgerschulen der Landeshauptstadt Czernowitz*), publicate, începând cu 1880, de profesorul universitar Basil von Repta. Eseul lui S. Grünberg „*Sistemul școlar al Bucovinei în dezvoltarea sa istorică și starea sa actuală*” (*Das Schulwesen in der Bukowina in seiner historischen Entwicklung und seinem jetzigen Zustande*, în Öesterr.-ungar. Revue. 1. Wien 1888. S. 186-227), pamfletul meu „*Începuturile sistemului școlar ele-*

[236] Polek, Johann, *Recenzie privind cercetările asupra pământului și obiceiurilor Bucovinei după 1773*, în Maximovici, E.; Mikulicz, A.; Polek, Dr. J; Romstorfer, C. A.; *Jahrbuch des Bucowiner Landes-Museum / 1893*,Czernowitz 1893, pp. 10-13.

mentar în Bucovina”(*Die Anfänge des Volksschulwesens in der Bukowina*, Czernowitz 1891) și materialele publicate de cooperatorul parohial gr. or. cernăuţean C. Morariu în „Revue Roman”: „*Şcoala elementară românească din Bucovina*” (*Ueber das romanische Volksschul wesen in der Bukowina*, Wien 1889, Heft 5-7), „*Gimnaziile Bucovinei*” (*Die Gymnasien der Bukowina*, 1889, H. 8 și 9), „*Şcoala gimnazială gr. or. din Cernăuț*“ (*Die gr.-or. Oberrealschule in Cernăuţ*, 1889. H. 10), „*Sistemul de învățământ al profesorilor români în Bucovina*“ (*Das romänische Lehrerbildungswesen in der Bukowina*, 1890. H. 2), „*Şcoala profesională de stat din Cernăuţi*“ (*Die Staats-Gewerbeschule in Cernăuţ*, 1890, H. 4 și 5) și „*Institutul agricol din Cernăuţ*” (*Die landwirtschaftliche Lehranstalt in Cernăuţ*, 1890, H. 6).

Despre educația teologică ne învață profesorii Isidor von Onciul și Eusebius Popowicz, primul în eseul „*Einiges über den Gang und die Entwickelung der theologischen und clericalen Cultur in der Bukowina*” (*Ceva despre mersul și desvoltamêntul culturei teologice și clericale în Bucovina*, Candela 1883. Nr. 1-7 Tradus în germană de C. Morariu şi publicat în „Revue Roman”, Viena 1888, H. 10-12, 1889, H. 1 la 4), acesta din urmă şi în discursul rectorului „*Die theologische Facultät in Czernowitz und die übrigen gr.-or. theologischen Lehranstalten*“ (*Facultatea teologică din Cernăuți fi celelalte școale teologice ortodoxe răsăritene*. Candela 1884. Nr. 9-11)[237].

[237] Un raport (un material critic, deci – n. n.) despre dezvoltarea sistemului de educație regulat din Bucovina este publicat în presă.

Pentru cunoașterea învățământului general sunt importante următoarele lucrări: „*Biblioteca ţării Bucovinei și k. k. Biblioteca universitară din Cernăuți*“ (*Die Bukowiner Landesbibliothek und die k. k. Universitäts-Bibliothek in Czernowitz*, Cernăuți 1885), lucrarea bibliotecarului universităţii împărăteşti Karl Reifenkugel, „*Mișcări literare la Români din Bucovina*” (Oradea mare 1890, „*Activitatea literară a românilor bucovineni*“ (*Die literarische Thätigkeit der Bukowiner Rumänen*, Grosswardein 1890), de J. Sbiera, și „*Contribuții la istoria literaturii române din Bucovina*”, de C. Morariu (*Beiträge zur Geschichte der romänischen Literatur in der Bukowina*, Roman Revue 1891. H. 1, 3, 4, 6, 7-8, 9, 11-12), plus „*Istoria originii și dezvoltării societăţii muzicale din Cernăuți*” (*Die Geschichte des Entstehens und der Entwickelung des Musikvereins in Czernowitz*, Cernăuți 1882), de L. A. Simiginovicz, și „*Muzica și dezvoltarea sa în Bucovina*“ (*Die Musik und deren Entwickelung in der Bukowina*, în Buchwald 1890. Nr. 13; 1891. Nr. 4, 5. 7, 11-13), scrisă de dirijorul A. Hrimaly, şi broşura sărbătoririi jubileului, „*Mântuire bună!*“ (*Gut Heil!*), de O. J. Nussbaum (Cernăuți 1892), iar în cele din urmă, cea a Dr. Hatschek, din 24 septembrie 1886, în raportul Camerei de Comerţ şi Industrie, despre „*Administrarea justiției în Galicia și în Bucovina*” (*die Rechtspflege in Galizien und in der Bukowina*, Reichenberg 1886).

Cei care vor să afle mai multe despre condițiile economice ale Bucovinei în general, le pot afla din lucrările: prof. J. Platters „*Studii sociale în Bucovina*” (*Sociale Studien in der Bukowina*, Jena 1878), apoi scrierea prof. F. Kleinwachter despre „*Expoziţia din*

Cernăuți din 1886” (*Die Czernowitzer Ausstellung von 1886*, Viena 1886), apoi eseul prof. E. Mischler „*Criza economică în Bucovina*” (*Wirtschaftskrise in der Bukowina*), în Doru's Volkswirtschaftl. Wochenschrift (1891. Nr. 406 und 408) și în „*Schițele sociale și economice ale Bucovinei*” (*Sociale und wirtschaftliche Skizzen aus der Bukowina*) ale doamnei Marie Mischler, publicate în 1892, aprilie și mai, în „Pernerstorfer”, unde s-au publicat şi „*Cuvinte germane*” (*Deutschen Worte*, reeditate în „Bukow Rundschau”. 1892. Nr. 1139 ff.).

Circumstanțele financiare ale țării l-au preocupat pe prof. E. Mischler, care, inspirat de abilitatea sa specială, a scris comentarii financiare în primele numere (1892, p. 24-71) ale „*Comunicărilor Oficiului de Statistică al Ducatului Bucovinei*” (*Mittheilungen des statistischen Landesamtes des Herzogthums Bukowina*), despre „*Poziția Bucovinei în stat*“ (*Die Stellung der Bukowina im Staatshalte*). Acolo (pp. 72-138) se găsește și prima parte a unei compilații despre „*Bunurilor comunităților politice din Bucovina*” (*des Vermögens der politischen Gemeinden in der Bukowina*) din oraşele raioanelor politice Câmpulung, Rădăuţi, Storojineţ și Vijniţa, sub conducerea lui Mischler. „*Activele comunei urbane Czernăuţi și Fondul administrării lor*” (*Der Vermögenstand der Stadtcommune Czernowitz und der in ihrer Verwaltung stehenden Fonde*) pot fi văzute din raportul lui K. Ritter von Weglowski către Consiliul municipal al orașului Cernăuți (Cernăuți 1889).

Despre agricultură și silvicultură s-au scris lucrările: „Rapport sur les forêts de la Bucovina” (Marsilia

1878), de Lejourdan, apoi cel al managerului Z. Trinks, pe studiul Rădăuţilor, din 1884, publicat la Viena, și cel al lui C. Scherzer „*Privind creșterea animalelor în Bucovina în 1886*” (*über die Viehzucht in der Bukowina im Jahre 1886*, în „„Czernowitz. Landw. Zeitg). Alte materiale publicate, în afară de de memorandumul „*Căile ferate locale din Galicia și Bucovina*” (*Die Localbahnen in Galizien und der Bukowina,* Wien, 1891) sunt rapoartele Camerei de Comerț şi Industrie din Bucovina, precum și cele din comunicările oficiale ale Oficiului de Statistică al Ducatului Bucovinei (II.1, p. 139-146), apoi în scrierile lui C. Romstorfer („*Cu privire la condițiile comerciale din Bucovina*” / *Ueber die gewerblichen Zustände in der Bukowina*, în 4. Jahresberichte der k. k. Staats-Gewerbeschule zu Czernowitz. 1886. S. 3-22), Rapoartele anuale ale Școlii de stat de comerț din Cernăuți din 1886 (p. 3-22) și „*Introducerea unei industrii gospodărești în Bucovina*” (*Einführung einer Hausindustrie in der Bukowina*, în „Bukow. Nachr.“ 1889. Nr. 99-101), studiul lui H. Wiglitzky despre „*Industria casnică a Bucovinei și mijloacele și modalitățile de dezvoltare*“ (*die Bukowinaer Hausindustrie und die Mittel und Wege zur Hebung derselben*, Czernowitz 1888) și cel al lui F. Kleinwächter, „*Cu privire la spaţiile de vânzări*” (*Zur Frage der Verkaufshallen*, Wien 1890). „*Despre propinaţiuni în Bucovina*” a scris A. Terner (*Die Propinationsfrage in der Bukowina*, Czernowitz 1809), iar despre „*Legea propinaţiunilor*”, Dr. J. Rott (*Das Propinationsrecht*, Czernowitz l885). Și mai importantă în tratarea acestui subiect este lucrarea lui procurorului imperial de finanţe Dr. Victor Korn. Poartă titlul „*Dreptul de propinație în Galicia și în Bucovina și înlocuirea lui*”

(*Das Propinationsrecht in Galizien uud in der Bukowina und dessen Ablösung,* Wien 1889).

Mulțumim lui A. Ficker și H. J. Bidermann pentru prezentarea condițiilor culturale, rezumate pentru perioada 1775-1875. Din opera primului provine strălucita scriere cunoscută: „*Suta de ani*" (*Hundert Jahre,* S.-A. aus d. „Statist. Monatschrift.", I. Wien 1875), din cea din urmă, broșura la fel de excelentă: „*Bucovina din administrația austriacă, din 1775, până în 1875*" (*Die Bukowina unter österreichischer Verwaltung 1775 bis 1875,* Wien 1875. 2. Aufl. Lemberg 1876).

Acum mă refer la studiile care se referă la statisticile populației și la relațiile de sănătate. Bazele statistice pentru relațiile de populație, create de județe, din 31 decembrie 1880 și până în 31 decembrie 1890, conțin publicațiile Comisiei Centrale imperiale de Statistică („Statistische Monatsschrift", „Oesterreichische Statistik", „Statist. Jahrbuch" und „Special-Ortsrepertorium").

Sănătatea Bucovinei are, pentru prima dată, consilier în K. Denarowski, cu „*Sanitätskarte und Kommentarar*" (Viena 1880). Urmând acest exemplu, succesorul său în departamentul sanitar al Guvernului provincial al Bucovinei, consilierul guvernamental Dr. B. Kluczenko, a emis şi extins, în 1891 și în 1892, un „*Sanitätsbericht der Bukowina*" (für 1890, bezw. 1891). Kluczenko are și el, în comuniune cu dr. Krämer, o „*Statistică a mortalității orașului Suceava în anii 1874-1888*" (*Mortalitätsstatisik der Stadt Suczawa in den Jahren 1874-1888*), publicată în volumul 2, de „Oficialului sanitar"

din Austria (1889. nr. 9-11). Foarte interesante și instructive sunt și studiile Dr. med. W. Philipowicz, publicate în „Wiener medicinischen Blätter” (1888. nr. 14 și 15), referitoare la „*Observații cu privire la apariția pelagrei în Bucovina*” (*Beobachtungen über das Vorkommen von Pellagra in der Bukowina*), și raportul Dr. med. W. Załoziecki, „*Despre a doua întâlnire a Asociației Medicilor din Bucovina*” (*Bericht über die zweite Wanderversammlung des Vereines der Aerzte in der Bukowina,* Czernowitz 1889).

Despre spitale, avem lucrări ale Dr. med. B. Wolan, „*Despre istoria și dezvoltarea Spitalului General Public din Cernăuți*” (*Zur Geschichte und Entwickelung des öffentlichen allgemeinen Krankenhauses in Czernowitz,* Czernowitz 1879) și a lui N. Ustyanowicz, „*Memorandum privind înființarea Spitalului General al Fundaţiei Kronprinz Rudolf din Rădăuţi, pe baza dezvoltării Bucovinei după 1775*“ (*Denkschrift über die Entstehung des allgemeinen Krankenhauses Kronprinz-Rudolf-Stiftung in Radautz mit Zugrundelegung der Entwicklung der Bukowina seit 1775,* Radautz 1887).

Este deosebit de bogată literatura care a determinat introducerea planificată a canalizării și alimentării cu apă la Cernăuți. În cele ce urmează, voi enumera cele mai importante lucrări, în ordine cronologică: „*Apele subterane în Cernăuți*” (*Das Grundwasser von Czernowitz*), de A. Mikulicz (Bucovina, 1877, nr. 5), „*Aspecte ale alimentării cu apă la Cernăuți. Raport de expunere și expertiză*“ (*Zur Wasserversorgungsfrage in Czernowitz. Exposé und Gutachten*), de către dr. Dr. Pribraim (Czer-

now. Zeitg., 1878, nr. 287), „*Cu privire la problema curățeniei orașului și a menținerii curățeniei orașului, prin aplicarea la condițiile locale specifice din Cernăuți*” (*Zur Frage der Stadtereinigung und Reinhaltung in ihrer Städtereinigung und Reinhaltung in ihrer Anwendung auf die besonderen Ortsverhältnisse in Czernowitz,* Czernowitz 1879), de J. Gregor, „*Cu privire la încărcarea și descărcarea drenării capitalei Cernăuți. Opinia experților asupra problemei de aprovizionare cu apă și de canalizare*“ (*Ueber die Be- und Entwässerung der Landeshauptstadt Czernowitz. Gutachten, betreffend die Wasserversorgungs- und Canalisirungsfrage,* Wien 1880), de O. Burghart, „*Expunere privind aprovizionarea cu apă a orașului Cernăuți*“ (*Exposé über die Wasserversorgung der Stadt Czernowitz*), de G. Rapf (Bucow, Nachrichten 1889, nr. 150-151), „*Raport privind furnizarea de apă din fântâna experimentală din Rohozna*“ (*Gutachten über Wasserleitung vom Versuchsbrunnen in Rohozna,* Czernowitz 1889), de B. Salbach, „*Raport Consiliului municipal al orașului Cernăuţi privind instalațiile de alimentare cu apă existente și Canalizarea orașelor Breslau, Dresda şi altele, în ceea ce privește instalațiile similare, care trebuie introduse la Cernăuți*”, de L. West (*Bericht an den löbl. Gemeinderath der Landeshauptstadt Czernowitz über die an den bestehenden Wasserversorgungsanlagen und Canalisirungen der Städte Breslau, Dresden u. s. w. gemachten Wahrnehmungen mit Rücksicht auf die in Czernowitz einzuführenden dergleichen Anlagen*, Czernowitz 1889), „*Investigații bacteriologice asupra apei din puțul experimental din Rohozna*”, de Dr. med. W. Philipowicz (Bukow. Nachrichten 1889, nr. 312), „*Cu privire la furnizarea*

apei” (Ibid., 1891, nr. 812 și 813) și „*Lucrări de precipitații și canal în Cernăuți*” (Ibid., 1892., nr. 1092), de prof. Dr. A. Handl, „*Proiectul canalizării adânci în Cernăuţi*” (*Das Project der Czernwitzer Tiefquellenleitung*), de E. Trebbin (Ibid., 1891., nr. 818, 820, 821 şi 829) şi, în final „*Întrebarea privind aprovizionarea cu apă din Cernăuți în stagiul său de dezvoltare și actual*” (*Die Wasserversorgungsfrage in Czernowitz in ihrer Entwicklung und ihrem gegenwärtigen Stande*, S.-A. aus d, Czemow. Zeitg. 1893), de L. West[238].

2Bucovina formează, de asemenea, un bogat domeniu de cercetare în relațiile istorice și preistorice. Grija arheologiei a fost susținută de Societatea antropologică şi de Comisia Centrală pentru Studiul și Conservarea Artelor și Monumentelor, încurajată de acesta din urmă, în special prin numirea conservatorilor. Domnii J. von Gutter, D. Isopescul, H. Klauser și C. Romstorfer au redat, întotdeauna cu fidelitate, fiecare descoperire în „Mittheilungen“ der k. k. Centralcommission Nachricht (vezi Jahrgang VI. ff.). De asemenea, Romstorfer a întocmit rapoarte sumare, precum: „*Constatări în Bucovina*” (*Funde in der Bukowina*, Mitth. der k. k. Central-Commission. XV. 1889. S. 32-33), „*Tipuri de biserici monahale din Bucovina*” (*Typus der Klosterkirchen in der Bukowina*, Ibid., XVI, 1890). 47-53), „*Siret ca sit al cercetărilor arheologice*” (*Sereth als Fundort archäologischer Gegenstände* , Ibid., XVII, 1891, p. 80-83),

---

[238] Polek, Johann, *Recenzie privind cercetările asupra pământului și obiceiurilor Bucovinei după 1773*, în Maximovici, E.; Mikulicz, A.; Polek, Dr. J; Romstorfer, C. A.; *Jahrbuch des Bucowiner Landes-Museum / 1893,*Czernowitz 1893, pp. 14-17

„*Biserici gr. or. vechi. Biserica parohială din Revna*“ (*Die alte gr.-or. Pfarrkirche in Rewna,* ibid., Nu 245, p. 251-252), „*Bisericile parohiale greco-orientale din Solca și Arbore*“ (*Die griechisch-orientalisehen Pfarrkirchen in Solka und Arbora,* Ibid., XVIII, 1892, p. 44-47), „*Ornamente de aur de la Merezei din Bucovina*“ (*Goldschmuck aus Merezei in der Bukowina,* Ibid., Xix. 1893, nu. 1, p. 65-66), „*Monumentul tătarilor de lângă Vama*” (*Das Tatarendenkmal bei Wama,* Ibid., Pp. 117-119) și „*Muzeul de stat al Bucovinei*” (*Das Bukowinaer Landesmuseum,* Wiener Zeitg. 1893, nr. 110).

Descrierea făcută de episcopul Melchisidec (mort în 28 mai 1892) în Analele Academiei de Științe din București (Annalele Academie Române, Ser. II, T. VII Secțiunea II 1886, p. 205-298) după vizitarea unor mănăstiri și biserici vechi din Bucovina („*O vizită la mănăstiri și biserici antice din Bucovina*”), apoi tratatul lui Eugen A. Kozak, intitulat „*Rezultatele cercetărilor mele în Mănăstirea Suceviţa*” (*Resultate meiner Forschungen im Kloster Socawica,* Archiv f. slav. Pilologie, herausg. von Jagic. Bd. XIV. S. 235-255 und XV. 8. 161-204), precum și descrierea bisericii Mirăuţi din Suczawa („*Beserica Mirăuților den Suceava*”, „Candela”, XI, 1892, p. 533-540, 600-612 și 669-679), de prof. Isidor von Onciul. În cele din urmă, comentariile lui D. Olinschi despre „*die Alterthiümer der Bukowina*” (*Antichități în Bucovina*, în buletinul geografic al Societăţii din București 1885), apoi două eseuri ale prof. E. Maximovici despre bisericile bucovinene, „*Bisericele noastre*” (Gazeta Bucovinei. 1892. nr. 84 și 94) și despre „*Tipologia Hristos în arta bizantină, ținând cont de pictura biseri-*

cească“ (*Christustypus in der byzantinischen Kunst in Berücksichtigung der heimischen Kirchenmalerei*, Czernow Zeitg., 1893, nr. 80), și următoarele articole ale preotului din Milişăuţi Vasile Tomiuc, „*Biserica din Bădeuţi și picturile în frescă descoperite în ea*“ (Gazeta Bucovinei, 1892, 56 și 57), „*Istoria satului Mileschoutz și ruinele descoperite ale locuinţei ispravnicului*” (Ibid., 1893. Nr. 14 și 15), „*Istoria bisericii și şi a satului Arborea*“ (ibid., nr. 21) și „*Din istoria bisericei de la Voroneţ*“ (ibid., nr. 37 și 38) și, ultimele, dar nu în ultimul rând, articolele pe care le-a publicat Dr. R. F. Kaindl, în „Bukow. Rundschau ”(1890. nr. 880 și 909) și în „Bukow. Nachrichten“ (1890. nr. 607, 664 și 665), despre „*Cabinetul de monede și colecția de antichități de la Universitatea din Cernăuți*“ (*das Münzcabinet und die Alterthümersammlung an der Universität Czernowitz*) şi, respectiv, „*Cabinetul de antichităţi de la Universitatea din Cernăuți*“ (*das Antiquitätencabinet an der Universität Czernowitz*).

Revenind la istoria locurilor și a țării, întâlnim, mai întâi, două nume cunoscute: W. Schmidt și F. A. Wickenhauser. Lucrările „*Memoriile istorice ale Sucevei*” (*Suczawa's historische Denkwürdigkeiten*, Czernowitz 1876) și „*Romano-Catholici per Moldaviam episcopatus et rei Romano-Catholicae res gestae*” (Budapest 1887) atestă cunoştinţe aprofundate; colecţia acestuia din urmă despre „*Istoria și documentele despre mănăstirea Solca*” (*Geschichte und Urkunden des Klosters Solka*, volumul al II-lea al lucrării „*Moldova*”, Czernowitz 1877), „*Istoria mănăstirilor din Homor, Sf. Onufri, Horodnic și Pătrăuţi*” (*Geschichte der Klöster Homor, St. Onufri,*

Horodnik und Petroutz, Czernowitz 1881), „*Istoria mănăstirilor Voroneţ și Putna*“ (*Geschichte der Klöster Woronetz und Putna*, Czernowitz 1886-1888), „*Istoria episcopiei Rădăuţi și a mănăstirii Schitul Mare“* (*Geschichte des Bisthums Radautz und des Klosters Gross-Skit*, Czernowitz 1890) și colecţia de documente, intitulată „*Câmpulung moldovenesc și rusesc şi imigrația lipovenilor*“ (*Moldauisch- und Russisch-Kimpolung und die Einwanderung der Lippowaner*, Czernowitz 1891).

Aici aș dori să numesc doi cercetători mai tineri, fii ai Bucovinei: profesorul Dr. Dimitrie Onciul şi Dr. R. F. Kaindl. Le mulțumim nu numai pentru multele tratate demne despre istoria Moldovei mai vechi, care nu sunt strict şi contribuții „la istoria Bucovinei” (Jahresbericht des k. k. Obergyranasiuras zu Czernowitz 1887. S. 3-29) și la „problema românească” (Erster vol. II. 1887. Cartea a 2-a, pp. 277 la 294), acesta din urmă, cu excepția unei „*Contribuţie la istoria orașului Cernăuți și a împrejurimilor sale*” (*Beitrage zur Geschichte der Stadt Czernowitz und ihrer Umgegend*, Czernowitz 1888) și o contribuţie la istoria mijlocului secolului al XIV-lea, a publicat „*Istoria Bucovinei*” (*Geschichte der Bukowina*, Czernowitz 1888), precum şi frumosul studiu „*Unde a avut loc prima ciocnire între huni și vizigoți*?” (Mitth. d. Instituts f. österr. Geschichtsforschung. XII. 1891. S. 304 bis 311).

Celor doi cercetători sus-menționați li s-a alăturat un al treilea, profesor la Şcoala reală Daniel Werenka, tot un bucovinean. Aceasta se află în arhiva istoriei austriece (volumul 78, Viena 1892) cu lucrarea „*Apariția și*

înflorirea Bucovinei. Timpul lui Mariei Tereza“ (*Bukowina's Entstehen und Aufblühen. Zeit Maria Theresias*), o carte despre achiziția Bucovinei de către Austria, scrisă pe baza unui bogat material documentar, publicat în cele 17 rapoarte anuale ale școlii secundare inferioare de stat din districtul 5 al Vienei (1892), referitoare la „*negocierile dintre Austria și Turcia, cu privire la achiziția districtului Bucovina*“ (*die Verhandlungen Österreichs mit der Türkei bezüglich der Erwerbung des Bukowiner Districts*). Un alt bucovinean, prof. V. Prelicz, are publicată o „*Istorie a orașului Siret și a antichităților sale*” (*Geschichte der Stadt Sereth und ihrer Alterthümer*) în rapoartele anuale ale Școlii secundare din Siret (Sereth 1886).

Eu am publicat o „*Schiță istorică*” din Cernăuți (*historischen Skizze*, Österr. Städtebuch. Bd. II. Wien 1888. S. 1-6) și „*Capitelul ales din cartea comemorativă a parohiei romano-catolice din Cernăuți*” (*Ausgewählten Capitelu aus dem Gedenkbuche der rümisch-kath. Pfarre zu Czernowitz*, Czernowitz 1890), precum şi „*Istoria achiziționării Bucovinei de către Austria*” (*Geschichte der Erwerbung der Bukowina durch Österreich*, Czernowitz 1889).

În cele din urmă, o să mă refer la broșura deja menționată a prof. von Zieglauer, „*Starea Bucovinei, la vremea ocoupaşiei austriece*“ (*Der Zustand der Bukowina zur Zeit der österreichischen Ocoupation*), documentată mai ales în baza primului memorandum al generalului comandant. von Splény (Cernăuți 1888), și la câteva cărţi pentru cunoașterea greco-ortodoxiei. Scrie-

erile bisericești, și anume „*Credincioșii greci din Austria-Ungaria*” (*Die Griechisch-Gläubigen in Oesterreich-Ungarn*), de H. J. Bidermann (Statistische Monatschrift X. Wien 1884. S. 380-413, 477-496), istoria Fondului Religionar a prof. Dr. J. von Onciul „*Fundul religionar gr. or. al Bucovinei*“ (Cernăuț 1891) și „*Apologie Bisericii gr.-or. a Bucovinei*“, I și II (Cernăuți 1885 și 1890), precum și replicile la această scriere, date de J. Szych, „*Apologia ortodoxiei greceşti sau Biserica Bucovinei*“ (*Apologie der orthodox, gr.-or Kirche der Bukowina*, Nr. I. und II. beleuchtet von einem gr.-kath. Seelsorger in der Bukowina“, Czernowitz 1890) și de S. Daszkiewicz, „*Situația greco-ortodocşilor ruteni din arhiepiscopia Bucovinei*“ (*die Lage der gr.-or. Ruthenen in der Bukowiner Erzdiöcese*, Cernăuți 1891).

Este necesar să se amintească lucrările cele mai remarcabile, care se referă la istoria generală națională și locală, precum și hărțile din această perioadă.

Primele sunt: „*Nikotorija historiko-geograficzeskija swydinia o Bucovina*“ (*Câteva observații istorico-geografice despre Bucovina*, Kiew 1875), de G. Kupczanko, apoi „*Cercul Galiției și Lodomeriei și Ducatul Bucovinei*“ (*das Königreich Galizien und Lodomerien und das Herzogthum Bukowina*, Wien 1884), de J. Jandaurek, „*Statisticile grafice comparate în aplicarea lor în ducatul Bucovinei*” (*vergleichende graphische Statistik in ihrer Anwendung auf das Herzogthum Bukowina*, Wien 1886), de CA Romstorfer și H. Wiglitzky, „*Condițiile geografico-statistice ale Bucovinei*” (*die geographisch-statistischen Verhältnisse der Bukowina*), de E. Worob-

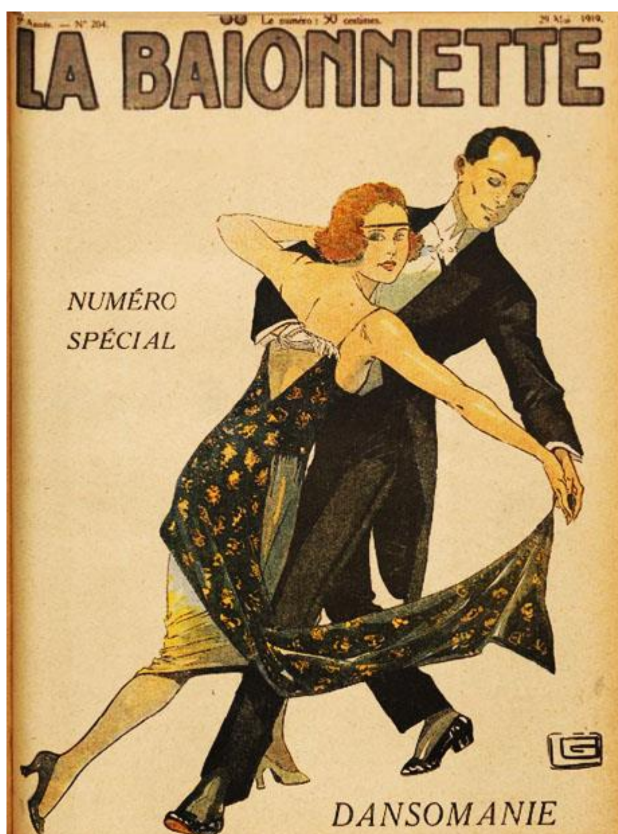
kiewicz (Lemberg 1893) și deja menționata „*Descrierea Bucovinei*”, publicată de mine, cu texte din Spléņy (Czernowit 1893). Important este și „*Raportul administrativ al capitalei Czernowitz pentru anii 1887-1890*“ (*Verwaltungsbericht der Landeshauptstadt Czernowitz“ für 1887-1890,* Czernowitz 1889, 1890 și 1892), dar și istoricul cuvintelor „Bukowiner sau Bukowinaer?”, de prof. Th. Gartner: (Cernăuți 1889).

Printre reprezentările cartografice, la loc de frunte se află cele ale Institutului militar-geografic cezaro-crăiesc din Viena, care a publicat şi harta specială a Monarhiei austriece (Viena 1870 1: 75-000). De menționat sunt și „*Harta de perete școlară a Ducatului Bucovinei*” (*Schulwandkarte des Herzogthums Bukowina*, Wien 1877. Fol. 1: 115.200), de M. von Baumgarten, și „*Harta administrativă a Cercului Galiției și Lodomeria cu Marele Ducat de Cracovia și ţinuturile Auschwitz, Zator și Bucovina*” (*Administrativ-Karte von den Königreichen Galizien und Lodomerien mit dem Grossherzogthume Krakau und dem Herzogthum Auschwitz, Zator und Bukowina,* Wien 1880, 61 Bl. 1: 115.200), de B. Kummerer Ritter von Kummersberg. Acesta din urmă a publicat și un plan al oraşului Cernăuți (Wien 1880. fol. 1: 10.800). La o scară mai puţin mare (1: 5.760), planul acestui oraș a fost proiectat de L. West (Czenowitz 1888. fol. Chromolith.). Despre Cernăuți și împrejurimile sale există și o frumoasă hartă în relief. Acesta a fost realizată, în 1889, de E. Gottfried, căpitanul Regimentului 41 Infanterie și se află în Portofoliul militar cezaro-crăiesc din Cernăuți.

Pentru a nu ignora dovezile bibliografice, trebuie menționat faptul că R. F. Kaindl, în rapoartele de specialitate, a publicat sursele de care m-am folosit (Bukow. Rundschau, 1888, nr. 614 ff.), ca şi de cele din „*Revista romanică*” (*romanischen Revue*, VII 186-192 și 416-431, VIII p. 618-626). Despre vremurile mai vechi, din 1773, până în 1892, am consultat literatura culturală a Bucovinei în publicaţiile mele „*Revista asupra cercetărilor despre naționala și folclorul Bucovinei după 1773*” (*Rückblick auf die Forschungen zur Landes- und Volkskunde der Bukowina seit 1773*, Czernowitz 1892) și „*Repertoriu despre literatura regională din Bucovina*“ (*Repertorium zur landeskundlichen Literatur der Bukowina*, Czernowitz 1892)[239].

[239] Polek, Johann, *Recenzie privind cercetările asupra pământului și obiceiurilor Bucovinei după 1773*, în Maximovici, E.; Mikulicz, A.; Polek, Dr. J; Romstorfer, C. A.; *Jahrbuch des Bucowiner Landes-Museum / 1893*,Czernowitz 1893, pp. 17-20

Valsul şi tangoul, interzise de biserică!

Ce ni se tot întâmpla nouă, în fiecare an, cu Festivalul „Bucovina Rock Castle” nu înseamnă o noutate; întotdeauna, de-a lungul veacurilor, minţile întunecoase ale fanaticilor spălători de creiere omeneşti au urât nepă-

mânteşte bucuria şi fericirea comunităţilor umane şi s-au tot dat de ceasul morţii să „apere sufletele” de însăşi divinitatea lor. Pentru că, prin fericire, noi, oamenii, suntem creaţi „după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu”. Avea dreptate, deci, parizianul Tibi, „un catolic frecvent”, dar care, atunci când dansează tangoul, nu mai este un om obişnuit, ci un zeu care a scăpat din Olimp, pentru plăcerea ochilor muritorilor („En un mot, Tibi dansant le tangou n’est plus un vulgaire humain, mais un dieu échappé de l’Olympe pour plaisir des yeux des mortels”), când, după interzicerea tangoului de către Papa Pius X, exclama: „La naiba cu această ridicare de tunşi, buzunare şi cădelniţe împotriva tangoului” („Eh parbleu! De cette levée de goupillons, des crosses et d’encensoirs contre le tango!”); tocmai pentru că sunt un credincios, aceasta mă oripilează” („Et c’est justement parce que je suis un croyant que acela m’horripile!”)[240].

Tangoul, ca muzică dumnezeiască şi ca „poezie în doi” – prin limbajul trupurilor , adică prin dans, nu a fost prima victimă a fragmentelor de fericire socială umană, pentru că, mult, mult înaintea tangoului, a fost interzis valsul, această expresie sacră a libertăţii şi a sfinţeniei naturii umane: „simplul vals este, de asemenea, de multă vreme, condamnat de Biserică, mult mai condamnat decât tangoul și absolut interzis în Dieceza de la Paris” („Or la simple valse est, elle aussi, et de longue date, condamnée par l’Eglise, bien davantage condamnée, que le tan-

[240] *Propos d’un Neurasténique*, în *La Fraternité*, II, nr. 54, duminică 25 ianuarie 1914

gou et absolutement interdite dans le diocèse de Paris")[241].

În Europa, Tangoul a fost anatemizat de Papa Pius X, la reclamaţia unor episcopi, care, precum episcopul Hauthey „din Besanson, a făcut cunoscută diecezanilor condamnarea împotriva Tangoului, dans importat din străinătate, dar care este, prin natura sa, lasciv şi ofensează morala"[242].

Rockul, la Suceava, se încerca a fi interzis de către un „atlet al lui Hristos" în devenire, lacom de imagine publică, inclusiv prin compromiterea minorităţii religioase de care ţine. Acest „apărător al creştinătăţii" avea atâta credibilitate la Consiliul Judeţean Suceava, Executiv şi Deliberativ, încât nici nu mai ştiai cui ar trebui să te adresezi, oripilat, cu acel „Eh parbleu!" al parizianului Tibi.

Despre Tangou s-au spus tot felul de prostii ipocrite, iar eu le-am căutat pentru că mă înspăimântasem că toată prostia civilizaţiei umane s-a înghesuit în Bucovina dihorilor de azi. Nici pomeneală, proşti răutăcioşi, care urăsc fericirea comunităţilor umane, au existat peste tot şi întotdeauna. Iată nişte dovezi despre atemporalitatea şi mondialitatea postiei:

---

[241] În articolul *Le Pape n'a pas eu a juger le Tangou*, publicat de „*L'Intransigeant*", în 11 februarie 1914.
[242] *Semnaine Religieuse de Besancon*, în *Bulletin paroissial de Vesoul*, nr. 3, martie 1914, p. 37

„Tangoul nu aparţine categoriei de dansuri inocente… Dacă ar fi să-i credem pe moralişti, este un dans periculos”[243].

„Biserica apără sufletele (se vorbeşte de condamnarea Tangoului de către episcopi) şi le umple, aici, cu datoria schimbării… Dansul exotic, aflat într-o neaşteptată vogă, a luat proporţia unei invazii şi a devenit un simbol al relaxării morale; Tangoul justifică, prin reputația sa nefericită, neîncrederea celor care au sarcina delicată de a conduce conștiințele[244].

„Ce plăcere poate fi pentru femei ca să devină urâte în mișcări fără har, în contorsionări prin care, fără îndoială, se dezvăluie și a căror exces este doar un frivol apetit pentru brutalitate?”[245].

În acelaşi număr de gazetă[246], era acuzat pentru promovarea Tangoului, cu ipocritul „il serait regrettable”, Le Fort, directorul Academiei de Dans din Paris, pâclosul ipocrit Jean Bernard declarând, în 11 ianuarie 1914: „Dacă mi-aş vedea mama dansând tangou, m-aş simţi pentru totdeauna dezonorat”, în timp ce altă caiafă, Abel Hermant, se pronunţa asupra Tangoului, în 15 iunie 1913, şi mai categoric: „C’est dégoûtant” (e dezgustător).

---

[243] *L’Opinion*, 19 aprilie 1913, în *Bulletin paroissial de Vesoul*, nr. 3, martie 1914, p. 37
[244] *Journal des Débats*, 11 ianuarie 1914, în *Bulletin paroissial de Vesoul*, nr. 3, martie 1914, p. 37
[245] *Paris-Journal*, 24 aprilie 1913, în *Bulletin paroissial de Vesoul*, nr. 3, martie 1914, p. 37
[246] *Bulletin paroissial de Vesoul*, nr. 3, martie 1914, pp. 36-38

În rândul decidenţilor europeni, manifestările au fost şi mai ipocrite. Asfel, „Guillaume II a urma să interzică tangoul la balurile oficiale şi ofiţerilor în uniformă. Regele Georges V al Angliei chiar a făcut-o. Victor Emmanuel urma să-l proscrie la primul bal de la Curte. Ambasadorii Austro-Ungariei, Germaniei, Marii Britanii şi al Spaniei au decis că tangoul nu va fi admis în saloanele lor. În sfârşit, nu se va dansa tango la festivităţile organizate de preşedintele Senatului, de preşedintele Camerei din Luxembourg şi în Palatul Bourbon. Ministru plenipotenţiar al Argentinei, Excelenţa Sa don Emrique Larreta, a declarat că „este un dans rezervat locurilor rău famate", adăugând că tangoul „este mai mult un fel de aperitiv senzual, decât un dans"(„c'est plutôt une sorte d'apéritif sensuel qu'une danse)[247].

Parisul mai găzduise, de-a lungul deceniilor, cu ocazia expoziţiilor sale universale, muzică şi dansuri ale popoarelor de prin lume. În 1889, de pildă, fusese succesul lăutarilor români Ciolacu şi Dinicu, partiturile cu muzica lor, notată pentru pian, fiind căutate şi spornic vândute. Apoi, „după efemerul succes al „Grizzly bear" şi al „Turkey-trott", Tangou îşi confirmă victoria definitivă în modă"[248].

În ciuda succesului său indiscutabil, tangoul încă bascula între ipocrizie şi reală descifrare, precum cea a lui Gabriel Reuillard, care intuia că „tangoul nu este un

[247] Ibidem.
[248] *A la manière de… la danse du ventre – În moda… dansului din buric*, în *Les Hommes du Jour*, 10 mai 1913

dans. Este o învățătură” („le tangou, ce n’est pas un danse… C’est un enseignement”[249]).

Tangoul era, ca şi valsul de odinioară, ca şi rockul viitorimii, mai mult şi decât o învăţătură, o tentaţie spre dumnezeire prin fericire. Dar chestia asta nu s-a priceput şi nici nu se va pricepe prea curând, dacă le vom tot permite spălătorilor de creiere să ne pângărească sufletele cu ipocrizia lor.

Tangoul avea lumea la picioare abia de prin 1913, când, „printre multiplele şi obişnuitele distracţii mondene, în acest an se alătură una tânără, dar deja celebră; tangoul, tangoul atât de iubit şi atât de bârfit (blagué)”, care, „provoacă atâtea ironii şi indignări”[250], dar indignarea papală s-a mai ostoit, până în 14 februarie 1914, când încă se punea întrebarea dacă Papa Pius al X-lea, care anatemizase tangoul, îl aprobă sau nu, „Enfin, le Pape, oui ou non, l’a-t-il approuvée?”, iar dezbaterea era găzduită de *Bulletin religieux de l’Archidiocèse de Rouen*[251]. Răspunsul dat de oficiosul catolic, este stupefiant: „Da, Papa ar cerut să se danseze Tangou, în fața lui, de doi tineri membri ai patriciului roman. El nu s-a deranjat să se bazeze pe inocența sau nevinovăția acestui dans, decât după un exercițiu în fața ochii lui”. „Și apoi?”, vine precipitată întrebarea, cu răspunsul; „Și atunci ar fi descoperit că exercițiul –acesta este cuvântul – a fost mai degrabă o penitență pentru cei care se angajează în el; atât de

---

[249] Gabriel Reuillard, *Le Tango*, în *Les Hommes du Jour,* 28 februarie 1914.
[250] *Comoedia,* VII, Nr. 2154, luni 25 august 1913, p. 1.
[251] XIII, nr. 7, 14 februarie 1914, pp. 138 şi următoarele

multă atenție, aplicare, reflecție, contestație, aveam de gând să spun serios, aproape de meditație". „Atunci?", se precipită scurta întrebare. „Atunci, Papa a spus: Lăsaţi-i!".

Şi în presa transilvăneană a anului 1914, Tangoul a produs rumoare – nu neapărat adversitate, ci doar rumoare, de regulă cu adaptări ale articolelor apărute în cea franceză sau austriacă:

„Tangoul e un dans, ca tot dansul, la unii le place, la alţii nu, după gust. Mie însă îmi face impresia unei epidemii, care se lăţeşte din ce în ce, cu **toată anatema Vaticanului, cu toate ordinaţiunile miniştrilor de război şi ale mitropoliţilor şi cu toată opreliştea împăratului Wilhelm**. Istoria-i e scurtă. Mai acum, vreo 4-5 ani, în Paris, unde se joacă dansurile tuturor popoarelor, fu adus din Brazilia şi tangou. Şi fiindcă s-a găsit cel mai potrivit pentru instinctelor animalice omeneşti, şi-a început cariera glorioasă în localurile de petrecere şi-n tavernele Parisului. De aici, a trecut în marş triumfal mai departe, a bătut la porţile aristocraţiei, lachei în livrele aurite i-au deschis uşa şi l-au dus, pe treptele de marmură, în saloanele pompoase. Astăzi, inteligenţă, meseriaşi, negustori, toţi joacă Tangou. Se fac serate Tangou, „cravate tangou", „butoni tangou", „gulere tangou", „ghete tangou", „ciorapi tangou", se bea „ceai tangou", se mănâncă

„bomboane tangou” şi „prăjituri tangou”[252], aşa că ţi-e frică, într-o bună zi, îmbrăcat tango”[253].

„**Tango-ul îmbătrâneşte**. Ce spun urâcioşii ăia, că „tangou” e dans argentinian de apaşi, că e imoral, că e ignobil, că e mai ştiu eu ce? Este cel mai frumos dans şi cel mai graţios, ma parol, şi apoi nu caută să dovedească, dna Richepin şi dl Richepin, un cogeamitea academician, că acest dans poate aduce şi fericirea în mariaj? O fi ştiind şi ăla ceva, că doar nu degeaba a ajuns la Academia franceză . Dar tot apropo de Tangou, ori Tango, cum voiţi să-l scrieţi şi să-l citiţi, căci mie mi-e perfect indiferent. Asta e în adevăr senzaţională şi poate să-l aducă la sapă de lemn pe faimosul dans apăşesc, ba chiar poate să-l facă să-şi dea ortul popii.

Tango-ul îmbătrâneşte, deformează, îngroaşă obrazul şi înmulţeşte zbârciturile în jurul ochilor, la colţurile gurii şi pe frunte! Dacă aşa ceva este adevărat, atunci lucrul este mai serios şi mai grav decât şi-ar fi putut cineva închipui. Femeile vor putea primi orice, numai să se îmbătrânească şi să urâţească, asta nu, pentru nimic în lume, nu. Şi dacă e vorba ca să joace cu asemenea sacrificii tango-ul, desigur că vor sfârşi prin a-l sacrifica pe dumnealui pe altarul divinei şi eternei frumuseţi. Da, aşa, fără glumă, se zice că tango-ul îmbătrâneşte şi asta din pricină că, în timpul jocului, femeia fiind silită să

---

[252] În realitate, citări cu sens invers din coloana a doua a publicaţiei umoristice *Le Papa-Louette*, XX, nr. 63, Sâmbătă, Alger, 14 februarie 1914.
[253] A. Neguş, *Scrisoare din Viena*, în *Gazeta Transilvaniei*, LXXVII, nr. 13, sâmbătă 18/31 ianuarie 1914, p. 1.

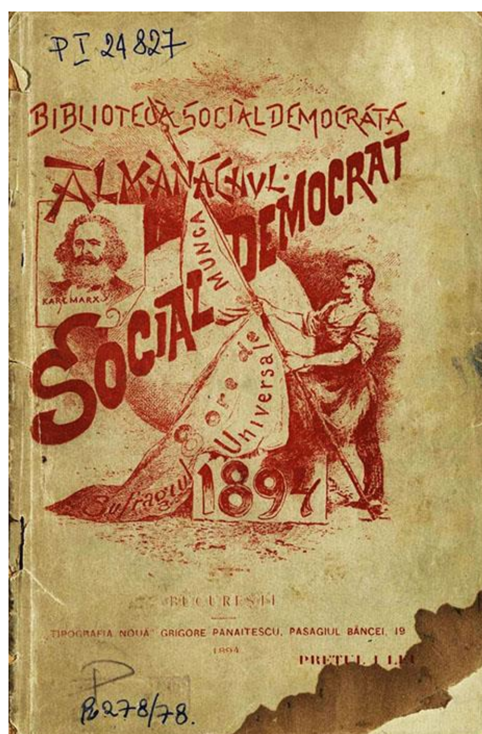
facă sforţări spre a se menţine în diferite poziţii şi aceasta cerându-i o atenţiune prea încordată, îşi mutilează figura, încreţindu-o şi obosindu-o.

Ziarul „Excelsior” a şi reprodus nişte imagini, prin care se poate vedea masca obosită şi dizgraţioasă a dansatoarelor în timpul jocului. Dacă o fi aşa, apoi poate să fie pe pace şi Papa de la Roma, şi Wilhelm al Germaniei. Nici un leac mai bun ca acesta nu se putea găsi împotriva tango-ului, chiar dacă acest faimos dans ar face şi minunea să sporească măritişurile”[254].

Nu intenţionez o istorie a muzicii interzise de ipocrizia religioasă, pentru că ar trebui să pornesc de la colinde şi, bătând cale lungă, să ajung la vals, tango şi rock; aşa că o să închei scurta mea evadare prin vremuri, în căutarea unei sorbituri de proaspăt şi de lumină. Dar nu poţi găsi, peste tot, în timp şi spaţiu, decât beznă, intoleranţă, prostie şi ipocrizie, înghesuite parşiv în sutanele credulităţii.

---

[254] *Românul*, IV, nr. 12, joi 16/29 ianuarie 1914, p. 7.

Ceva despre calendar

„Mai întâi, trebuie să spun ceva despre cele două mai însemnate calendare[255]: *Iulian* şi *Gregorian* sau stil vechi şi stil nou.

---

[255] M-am servit de: *Dictionnaire de H. B. et Mytoloie* a lut L. Grégoire. *Annuaire pour l'an 1891*, publicat de Biroul de longitudine din Paris. *La Comète*, de I. Vincent, de la Observatorul din Bruxelles. *Almanach de la question sociale,* de P. Arghiriades, *Bomische Geschichte,* de Mommsen si alte uvragii.

Calendarul nostru cel cu stil vechi este numit *Iulian*, pentru că a fost alcătuit sub Julius Cesar, mare pontif al Romei, de astronomul Sosigene din Alexandria şi acesta a reformat calendarul vechi roman, făcând anul de 365 de zile şi, la patru ani, de 366. Pe vremea aceea se credea că Soarele face în 365 de zile şi un sfert mişcarea sa printre stele[256] şi de aceea s-a hotărât ca anul comun să aibă 365 de zile, iar din trei în trei ani, al patrulea să aibă 366 de zile. Cu chipul acesta avem, de-a rândul, trei ani în care luna Februarie are 28 de zile şi al patrulea, în care are 29 de zile şi se numeşte bisect.

Pentru a afla cu înlesnire dacă un an este bisect sau nu, se împarte numărul format de cele din urmă două cifre ale anului cu 4 şi, dacă împărţirea se poate face fără rest, atunci anul este bisect, iar dacă nu, anul este ordinar. De pildă, anul 1894: împărţim 94 prin 4 şi vedem că iese 23 şi mai rămâne 2, prin urmare anul 1894 nu este bisect şi luna Fevruarie va avea 28 de zile.

Anul, după calendarul Iulian, este împărţit în 12 luni, şi anume: Ianuarie, Fevruarie, Martie, Aprilie, Mai, Iunie, Iulie, August, Septemvrie, Octomvrie, Noiemvrie şi Decemvrie; aceste numiri sunt dale parte de la întemeierea Calendarului Iulian, în anul 45 înainte de Christos, parte sunt calendarul vechi roman şi, cum ştim, se păstrează şi până astăzi. Tot de atunci se păstrează şi numă-

---

[256] Adică dacă azi răsare Soarele îndată cu o stea. apoi peste o săptămână răsare odată cu alta, şi tot aşa, până ce ajunge, peste un an, de răsare iarăşi cu steaua de acum un an şi începe lucrul din capăt.

rul zilelor fiecărei luni, adică: Ianuarie are 31 zile, Fevruarie 28 sau 29 în anii bisecţi, Martie 31 şi aşa mai departe, urmând succesiunea o lună de 31 zile, una de 31 zile, afară de lunile Iulie şi August, Decemvrie şi Ianuarie, care vin una după alta, având fiecare câte 31 de zile.

La romani erau, în fiecare lună, trei zile însemnate: *Calendae*, *Idus* şi *Nonae*. Ziua calendelor era ziua întâia a lunii şi de aci vine şi numirea de calendar.

O altă măsură a calendarului Iulian este veacul (secolul), care reprezintă o sută de ani, cu o mică observaţie: este vorba de ani iulieni, adică de câte 365 de zile şi un sfert, sau un veac cuprinde 36.525 de zile.

Calendarul Iulian, deşi poartă numirea de stil vechi, totuşi nu este cel mai vechi. În vechime, mai ţoale popoarele aveau calendare; astfel, egiptenii aveau calendar foarte regulat: anul de 365 de zile, împărţit în 12 luni de câte 30 de zile şi 5 zile complementare (pe deasupra); de asemenea, grecii; la ei începea anul în echinocţiul[257] de toamnă şi era împărţit în 12 luni de câte 30 de zile, iar la doi sau trei ani, se punea o lună mai mult. Solon, cu 594 de ani înainte de Christos, a stabilit anul de 354 de zile, în chipul următor: a împărţit timpul în perioade de opt ani şi în care perioadă anul al treilea, al cincilea şi al optulea aveau câte 13 luni. Apoi, în anul 433 înainte de Christos, astronomul Meton, cel care a descoperit ciclul lunar, şi, în anul 131, Callipos de la Cyzique a introdus

[257] Echinocţiul e vremea când e ziua de douăsprezece ceasuri şi noaptea tot de atâtea; este echinocţiul de toamnă şi echinocţiul de primăvară.

mai multe reforme. De altfel, găsim calendarul la indieni şi chinezi, încă din timpurile cele mai vechi.

Toate popoarele creştine de pe pământ au întrebuinţat Calendarul Iulian, până la sfârşitul veacului al XVI-lea. Creştinii apuseni au început a număra regulat anii de la naşterea lui Christos, de pe vremea lui Carol cel Mare; creştinii ortodocşi s-au ţinut de obiceiul evreiesc, de-a număra anii de la zidirea lumii. La noi s-a luat obiceiul de a număra de la Christos de-abia în veacul trecut (al XVIII-lea – n. n.). Cât despre timpul când se va fi născut Christos, acuma se primeşte ca bună părerea unul călugăr învăţat, Dionisie cel Mic, care trăia în veacul al VI-lea după Christos. Acest călugăr a susţinut că Christos s-a născut la 25 Decembrie din anul de la zidirea Romei 753 şi 754. Se pare însă că a făcut o greşeală de 7 ani, aşa că ar trebui să fim în anul 1900, în loc de 1893, iar de la ianuarie 1894, ar trebui să avem anul 1901.

Calendarul Gregorian. În anul 1585, Papa Grigorie al XIII-lea a hotărât ca ziua de 5 octomvrie 1582 se va socoti şi numi 15 octomvrie 1582, din pricină că anul civil (Iulian) rămăsese cu zece zile în urma anului solar. Am văzut mai sus că, pentru calcularea Calendarului Julian, s-a luat anul de 365 de zile şi un sfert, astfel că anul e de 365 de zile, iar într-o perioadă de patru ani, al patrulea avea 366 de zile.

Această socoteală era greşită, căci anul nu are decât 365 de zile şi 2522,166, această diferenţă se ridică, în 400 de ani, la 3 zile şi 0,11336. În Calendarul Gregorian, s-a urmat vechiul sistem, cu anul de 365 de zile, iar al pa-

trulea, bisect, de 366 de zile, însă, cum în 400 de ani, anul civil rămâne în urma anului solar cu 3 zile, s-a hotărât ca anilor bisecţi 1700, 1800 şi 1900 nu li se vor adăuga o zi, adică vor urma a fi de 365 de zile, iar anul 2000 va fi bisect, cu chipul acesta Calendarul Gregorian nu se depărtează de anul solar. Astfel, Calendarul Gregorian a fost, în veacul al XVII-lea, cu 10 zile înainte, în al XVIII-lea, cu 11 zile, şi în veacul al XIX-lea, cu 12 zile; astfel fiind, spre a afla o dată oareşicare a Calendarului Gregorian, este de ajuns a adăogă 12 la data Calendarului Iulian sau, dimpotrivă, spre a afla data Calendarului Gregorian, este de ajuns a scădea 12 din data Calendarului Iulian. În veacul al XX-lea, Calendarul Gregorian va fi cu 13 zile înaintea Calendarului Iulian, dacă va mai fi, pe acea vreme, asemenea calendar greşit.

Pentru aflarea anului secular bisect, se împarte cele două cifre de la început sau seculare ale anului cu 4 şi dacă sunt divizibile, anul secular este bisect. De pildă, anul secular 1900, cifrele seculare 19 nefiind divizibile prin 4, anul secular este ordinar. Anul secular 2000, cifrele seculare 20 sunt divizibile prin 4, anul secular este bisect. În Calendarul Gregorian s-a păstrat aceleaşi împărţiri şi numiri ca şi în Calendarul Iulian.

Acestea fiind cele două mai principale calendare, articolul meu s-ar putea încheia aici, însă cred folositor a da oareşicare notiţe şi asupra altor calendare, care se urmează sau care s-au urmat vreodată.

Mai întâi, vine *Calendarul Israelit*, care, aşa cum se găseşte astăzi, a fost alcătuit încă din veacul al IV-lea

după Christos. Calendarul Israelit are două feluri de ani: anii ordinari, de 12 luni şi anii *embolistici* de 13 luni. Anul ordinar are când 353 de zile şi se numeşte *defectiv*, când 354 de zile şi se numeşte *regulat*, când, în sfârşit, 355 de zile şi se numeşte *abundent*. Anul *embolistic* are când 383, când 384 şi chiar 385 de zile, fără a lua vreo altă numire. Meşteşugul alcătuirii Calendarului Israelit, care urmează anul solar, este că anii sunt aşezaţi într-un ciclu de 19, în care se cuprind 12 ani ordinari şi 7 embolistici, astfel că al 19-lea an este, totdeauna, în concordanţă cu anul solar. Am văzut, dimpotrivă, că anul Iulian este în urma anului solar cu 13 zile şi că anul Gregorian abia din veac în veac se pune în concordanţă cu anul solar. Lunile din anul Israelit au 29 şi 30 de zile regulate de altfel după Lună, având numirile următoare: Tisri, Hesvan, Kislev, Tebett, Şebat, Adar, Veadar, Nişan, Igar, Sivan, Tamuz, Ab şi Elul. Anul 1894 corespunde, la israeliţi, cu anul 5654 (după dânşii, de la zidirea lumii).

Apoi vine Calendarul Musulman, care are anul de 354 şi 355 de zile; anii sunt aşezaţi într-un ciclu de 30, în care intră 19 ani de câte 354 de zile sau *ordinari*, şi 11 ani de câte 355 de zile, corespunzând cu anul solar. Anul are 12 luni, de câte 29 şi 30 de zile, socotite după cursul lunii şi se numesc: Moyarem, Safar, Rebi I, Rebi II, Dujmada I, Dujmada II, Regep, Şaban, Ramazan, Şual, Giulcadè şi Giulyedgè. Musulmanii socotesc ziua de la apusul Soarelui şi până la apus. Anul 1894 corespunde cu anul musulman 1311 (se numără de la fuga lui Mohamet, de la Meca, la Medina).

Cred că este locul aici de a vorbi şi despre alte două calendare, şi anume de calendarul republican, care numără acum anul 102 şi a fost stabilit în Franţa, la 22 septembrie 1792, la miezul nopţii, începând anul o dată cu echinocţiul de toamnă, socotit după observatorul din Paris. De altfel, anul republican a ţinut numai 13 ani, până la întemeierea imperiului francez. Anul era împărţit în 12 luni, având fiecare lună câte 30 de zile, iar pe deasupra se socoteau, în fiecare an, 5 sau 6 zile, după cum anul era de 365 sau 366 de zile. Lunilor li s-au fost dat alte numiri, şi anume: vendemiaire, brumaire, primaire, nivôse, pluvoise, ventôse, germinal, floréal, prairial, messidor, thermidor şi fructidor, numiri care, de altfel, au şi astăzi mulţi partizani. Luna fiind de 30 de zile, s-a împărţit în trei părţi, numindu-se decade, adică săptămâni de zece zile, iar zilele au luat numirea de: primidi, duodi, tridi, quatridi, quintidi, septidi, octidi, nonidi şi decadi.

Apoi vine calendarul socialist, care, de fapt, n-a existat şi care se socoteşte ca începând de la 20 Martie 1871 (comuna din Pans) şi numără, acum, anul 23. Anul este de 365 şi cel bisect de 366 de zile, împărţit iu 12 luni de câte 30 de zile, iar luna din urmă, de 35 de zile sau de 36, când anul este bisect. Lunile au aceleaşi numiri ca în calendarul republican, însă anul începe cu *germinal* şi lunile sunt împărţite în *quintide,* adică săptămâni de câte 5 zile, iar zilele săptămânii se numesc; primidi, duodi, tridi, quatridi şi quintidi. Modificarea stă în faptul că în calendarul republican, fiind săptămânile de 10 zile, s-ar lăsa o zi de odihnă la 10 zile, pe când în calendarul socialist se lasă, la fiecare 5 zile, o zi de odihnă. Dar o reformă a calendarului în acest fel sau în altul nu poate

avea nici o influenţă asupra prefacerii economice a societăţii. Calendarul socialist, despre care vorbii, este mai mult francez, decât socialist, şi chiar personal al câtorva socialişti francezi; căci pentru socialismul internaţional reforma calendarului este o chestie de puţină importanţă.

Pentru a încheia, voi spune că cel mal vechi calendar anual scris este: *Almanach pour l'année 1533 calculé sur le méridien de la noble cité de Lyon*, publicat de Rabelais. Înainte de Rabelais, calendarele erau veşnice. Apoi, în 1550, a ieşit calendarul lui Nostradamus şi *Almanach de Liège*, a lui Mathieu Lalusberg, şi, în 1788, *Almanach des honnêtes gens*, al lui Sylvain Maréchal, care, mai târziu, a luat numirea de *Almanach des républicains*. / **Zamfir Filotti**"[258].

---

[258] *Almanachul social-democrat pe anul 1894*, Bucureşti, Tipografia Nouă, 1894, pp. 2-6

Anul XL. Arad, 21 august (3 septemvrie) 1916. Nr. 34.

REDACȚIA
și ADMINISTRAȚIA:
Deák Ferenc-utca 35.

Articoli și corespondențe pentru publicare se trimit redacțiunei.
Concurse, inserțiuni și taxele de abonament se trimit administrațiunei tipografiei diecezane.

BISERICA ȘI ȘCOALA

FOAIE BISERICEASCĂ-ȘCOLASTICĂ, LITERARĂ ȘI ECONOMICĂ.
APARE ODATĂ ÎN SĂPTĂMÂNĂ: DUMINECA.

ABONAMENTUL:
Pe un an 10 coroane
Pe jum. an 5 coroane.

Pentru România și străinătate:
Pe un an 14 franci.
Pe jum. an 7 franci.

Telefon pentru oraș și comitat Nr. 266.

Nr. 4000/1916.

IOAN,

din îndurarea lui Dumnezeu dreptcredinciosul Episcop al Aradului, Orăzii-Mari, Ienopolei și al Hălmagiului, precum și a părților adnexate din Bănatul-Timișan.

Iubitului cler și tuturor credincioșilor din eparhia Aradului, dar și pace dela Dumnezeu Tatăl și Domnul nostru Isus Hristos, împreună cu salutarea noastră arhierească!

Iubiților creștini și fii sufletești!

In mijlocul răsboiului înfricoșat, care mai bine de doi ani de zile a aprins lumea, reclamând jertfele cunoscute pentru apărarea inaltului Tron și a patriei noastre iubite, ca un fulger din senin și ca un trăznet mistuitoriu ne-a mai lovit acum știrea, că în rândul contrarilor Statului nostru ungar, a întrat și România. astfel să nu decădem cu duhul și să nu ne pierdem ci să ne păstrăm bunul cumpăt, și astfel să fim răbdători între toate împrejurările vieții și deosebi între împrejurările grele, cum sunt și celea de acum.

Cugetându-ne acum, precum și trebuie să ne cugetăm la situația înăsprită prin noul resbel, nu putem să nu ne dăm seamă, că această situație este fără păreche în istoria Statului ungar, și este fără păreche și de aceea, pentrucă cetățenii acestui Stat, nici când n'au fost avizați și îndrumați la o înțelegere mai frățească și la o conlucrare mai harmonicăspre unul și acelaș scop comun, decât cum suntem avizați și îndrumați acum cu toții, fără deosebire de limbă și lege — să colaborăm la apărarea cu bărbăție a înaltului Tron și a iubitei noastre patrii comune, contra năvălirilor dușmane, fie din ori ce parte ar venì acelea.

Credința neclintită a poporului nostru din acest Stat către înaltul Tron și alipirea lui

„În rândul contrarilor Statului nostru ungar a intrat şi România”

„Nr. 4000/1916.

IOAN,

din îndurarea lui Dumnezeu dreptcredinciosul Episcop al Aradului, Oradei-Mari, Ienopolei şi al Hălmagiului, precum şi a părţilor anexate din Banatul-Timşan.

Iubitului cler şi tuturor credincioşilor din eparhia Aradului, dar şi pace de la Dumnezeu Tatăl şi Domnul

nostru Isus Hristos, împreună cu salutarea noastră arhierească!

Iubiţilor creştini şi fii sufleteşti! În mijlocul războiului înfricoşat, care mai bine de doi ani de zile a aprins lumea, reclamând jertfele cunoscute pentru apărarea înaltului Tron şi a patriei noastre iubite, ca un fulger din senin şi ca un trăsnet mistuitor ne-a mai lovit acum ştirea că, **în rândul contrarilor Statului nostru ungar a intrat şi România**. Această ştire, pre cât de neaşteptată, pe atât şi de zguduitoare, ne-a umplut inima de o mâhnire cu atât mai profundă şi mai simţită, cu cât nicicând nu am putut crede ca România să ridice armele sale contra monarhiei, în care, sub scutul puternic al dinastiei glorioşilor Habsburgi şi sub binevoitoarea îngrijire a patriei noastre mame, trăim milioane de români.

Este mai presus de ori ce îndoială că acest fapt al României ne-a umplut pe toţi cetăţenii Statului nostru ungar de o adâncă mâhnire şi de temeinice şi serioase îngrijiri, dar deosebi a umplut de spaimă şi nelinişte poporaţiunea din comunele mărginaşe, adică poporaţiunea din apropierea locului unde s-au dat primele signale de luptă, pentru că acea poporaţiune a fost nevoită să-şi părăsească casele şi avutul şi să se refugieze, care cum a putut. Dar oricât de mare ne este mâhnirea şi oricât de temeinice şi serioase sunt îngrijirile noastre, urmate din faptul de mai sus, un lucru ni se impune, înainte de toate, şi anume acela de a ruga pe milostivul Dumnezeu, părintele nostru cel ceresc, ca să ne întărească în nădejdea îndreptării lucrurilor spre bine, ca astfel să nu decădem cu duhul şi să nu ne pierdem, ci să ne păstrăm bunul cumpăt şi, astfel,

să fim răbdători între toate împrejurările vieţii şi deosebi între împrejurările grele, cum sunt şi celea de acum.

Cugetându-ne, acum, precum şi trebuie să ne cugetăm la situaţia înăsprită prin noul răzbel, nu putem să nu ne dăm seamă că această situaţie este fără pereche în istoria Statului ungar, şi este fără pereche şi de aceea, pentru că cetăţenii acestui Stat nicicând n-au fost avizaţi şi îndrumaţi la o înţelegere mai frăţească şi la o conlucrare mai armonică spre unul şi acelaşi scop comun, decât cum suntem avizaţi şi îndrumaţi acum cu toţii, fără deosebire de limbă şi lege, să colaborăm la apărarea cu bărbăţie a înaltului Tron şi a iubitei noastre patrii comune, contra năvălirilor duşmane, fie din ori ce parte ar veni acelea.

Credinţa neclintită a poporului nostru din acest Stat către înaltul Tron şi alipirea lui necondiţionată către patria sa mamă a fost şi este tradiţională; aceasta a dovedit-o în tot cursul veacurilor, de când s-a aşezat pe acest pământ şi a dovedit-o, în mod recunoscut de autorităţile civile şi militare, şi în cursul războiului pomenit, şi de aceea mă cred în drept a face mărturisire înaintea lumii ca **aceasta credinţă şi alipire a poporului nostru către înaltul Tron şi către pământul Statului ungar, către iubita sa patrie comună**, nu numai nu se va slăbi nici acum, dar nici nu se va clătina nici pe un moment, din contră ea se va potenţa în măsura ca de tăria ei să se sfarme orice încercare năvălitoare a duşmanilor acestui Stat.

Aceasta mărturisire mă cred în drept a o face, cu atât mai vârtos, cu cât este lucru de notorietate publică, dovedit prin fapte istorice, că nu este popor pe faţa pământului, care să se lipească mai tare de glia strămoşească şi de căminul părintesc, decât cum a făcut-o şi o face aceasta poporul nostru românesc, în deplina cunoştinţă a adevărului, că aici odihnesc osemintele moşilor, ale strămoşilor şi ale părinţilor săi; că aici este leagănul nostru, aici am văzut lumina soarelui, aici am învăţat cunoştinţa de Dumnezeu, aici ne-am dezvoltat şi afirmat, şi tot aici voim să ne dezvoltăm şi afirmăm şi în viitor ca şi popor de ordine şi credincios înaltului Tron şi iubitei noastre patrii, şi ca atari să trăim în dragoste creştinească şi în bună înţelegere cu toţi cetăţenii acestui Stat.

Când îndrept acest cuvânt al meu către voi, iubiţi creştini şi fiii sufleteşti, o fac aceasta nu numai spre dovedirea convingerii ce am despre voi şi despre neamul nostru românesc din acest Stat, dar o fac şi pentru aceea, ca să înţelegeţi din cuvântul meu, din cuvântul arhiereului şi părintelui vostru sufletesc, că acum a sosit vremea să dăm, mai mult ca şi oricând, probe învederate că suntem conştienţi de datorinţele noastre cetăţeneşti. Să dăm probe învederate că suntem şi acum, precum am fost în tot trecutul îndepărtat şi apropiat, de un cuget şi de o simţire cu concetăţenii noştri şi cu conducerea Statului, de câte ori s-a ivit şi se iveşte trebuinţa de apărare a înaltului Tron şi a patriei noastre mame, în contra vrăşmaşului comun, cum e situaţia de acum.

De aceea, către voi, iubiţilor protopopi, preoţi şi învăţători, către voi, iubită inteligenţă clericală şi

mireană, fără deosebire de rang şi stare socială, îndrept glasul meu de acum, cu rugarea: Să fiţi interpreţi, adică tălmacii fideli ai acestor sentimente, congruente nu numai cu interesele Statului, dar şi cu interesele bine pricepute ale biserici şi ale neamului nostru.

Sfătuiţi pe toţi ca fieştecare să-şi păzească cumpătul; să trăiască în bună înţelegere între sine şi cu toţi concetăţenii acestei patrii comune, fără deosebire de limbă şi de lege; să stăruie fieştecare a fi spre ajutorul şi mângâierea de-aproapelui său, în vreme de lipsă; să fie cu respect către legi şi stăpânire, cu supunere şi ascultare către autorităţile militare şi civile; iar spre scopul apărării înaltului Tron şi a patriei, a acestui pământ strămoşesc, şi astfel spre scopul biruinţei armelor noastre contra duşmanilor văzuţi şi nevăzuţi, să dea de bună voie toată jertfa posibilă, ce i s-ar cere.

Vă mai sfătuiesc şi îndemn pe toţi: să vă rugaţi cu credinţă lui Dumnezeu, ca să dea biruinţă armelor noastre; rugaţi-vă cu psalmistul: „Doamne, deşteaptă puterea Ta, şi vino, ca să ne mântuieşti pre noi!”.

Arad , 18/31 August, 1916. / Al vostru tuturor / de binevoitoriu / **Ioan I. Papp** / Episcopul Aradului”[259].

*

„De doi ani de zile, curge părău de sânge românesc întru apărarea patriei. Vitejia neasemănată a fiilor noştri a fost recunoscută de supremul comandament

[259] *Biserica şi Şcoala*, XL, nr. 34, 21 august / 3 septembrie 1916, pp. 1, 2

militar, care, de repetate ori, a lăudat regimentele româneşti şi n-a lipsit nici premierul ţării, contele Tisza, de a remarca emularea popoarelor din monarhie întru împlinirea datorinţelor cetăţeneşti, atât pe câmpul de luptă, cât şi pe câmpul muncii paşnice de acasă, prin care s-a putut prevedea armata luptătoare. Prin acest tezaur al meritelor pentru patrie şi tron, ne vedeam răscumpărat un viitor de aur pentru biserică şi neam. Stăm cu fruntea deschisă în faţa judecăţii obşteşti, că nimenea dintre noi n-a conspirat contra ţării, nu s-a retras de la datoria lui cetăţenească.

Cei puţini, câţi au trecut munţii, la începutul războiului, s-au desfăcut de bună voie de corpul naţional de aici, au încetat de a mai fi cetăţeni ungari. Nu cu al nostru co-sentiment s-au dus, în urmare nici răspunderea n-avem pentru ei. Îndeosebi, remarcăm ţinuta patriotică a preoţimii noastre, care, cu cuvântul de pe amvon şi cu fapta exemplului în viaţa socială, au inspirat în credincioşi credinţă către patrie şi tron. Atâtea predici nu s-au rostit nicicând în biserica noastră şi toate actuale, având de subiect împlinirea datoriei creştineşti şi cetăţeneşti.

Pastoralele episcopilor noştri sunt acte istorice de fidelitate şi de îndrumări patriotice. Aşa am făcut faţă războiului, de la „vlădică, până la opincă”. Împrejurări fatale au adus regatul român în conflict cu monarhia noastră. Acest conflict ne-a creat o situaţie penibilă, dar nu pentru că am ezită în fidelitatea noastră către patrie şi tron, ci pentru că zace în psihologia acestui război neîncrederea fără motiv a unora faţă de noi. Dar noi trebuie să dezarmăm neîncrederea aceasta prin corectitudinea ţinu-

tei noastre. Va trebui să luăm răspunderea unul pentru toţi şi toţi pentru unul; că suntem nevinovaţi în urzirea războiului acestuia şi că nu ne vom face vinovaţi în trădare de patrie sub decursul lui. Prin solidarizarea aceasta vom alunga neîncrederea şi din sufletele acestor puţini.

Pastorala P. S. S. domnului episcop diecezan revarsă lumină asupra spiritului în care să lucrează din centrul diecezan. Alături şi înalt Preacuvioşia dl vicar episcopesc şi ales mitropolit Vasile Mangra a luat poziţia pentru cimentarea încrederii reciproce în mijlocul acestei prăpăstii. Dânsul întâmplător se afla în Arad, în ziua declarării de război. Întrebat, de un ziarist maghiar, asupra direcţiei ce o va lua, i-a dat răspunsul, publicat în nr. 29 din „Aradi Közlöny”, că „ţinuta mea principală, sub durata războiului româno-maghiar, va fi să cultiv şi să susţin încrederea reciprocă şi mă voi năzui, din toate puterile, să nu fie conturbată această solidaritate şi să nu-i slăbească puterea vreo neînţelegere. Dacă, eventual, va fi nevoie, conform datoriei mele arhipăstoreşti, voi lua sub scutul meu pe cei suspicionaţi pe nedrept şi fără vina lor ajunşi în situaţie neplăcută, dar de sine înţeles că, în considerarea situaţiei absolut serioase, voi cumpăni cu cea mai mare temeinicie paşii ce-i voi întreprinde în direcţia aceasta, având în vedere pururea şi mai presus de toate interesele mari ale statului ungar”.

Cu acest gând a şi plecat I. P. C. S., în aceeaşi zi, la Budapesta, să-şi înceapă misiunea protectoare înaintea guvernului. Privim cu mângâiere sufletească la aceasta cale şi sperăm în succesul ei. În direcţia aceasta, suntem

pe urmele lui Hristos, care a dat îndrumarea ca păstorul cel bun să-şi pună sufletul pentru oile sale.

Preotul român a fost totdeauna bun păstor, el şi-a pus sufletul pentru oile sale. Nicicând nu i s-a deschis mai largă cale pentru virtuţile pastorale, decât în aceste zile ale nenorocirilor, când de la prudenţa lui depinde salvarea vieţii turmei sale cuvântătoare. Clar şi neîndoios să dea fiecare preot dovadă despre corectitudinea sa şi să inspire asemeni sentimente şi în credincioşii săi, ca să nu se rătăcească şi piardă nici un suflet din turma cuvântătoare, încredinţată păstoririi lui.

Daţi cezarului ce este a cezarului şi lui Dumnezeu ce este a lui Dumnezeu! / **Roman R. Ciorogariu**”[260].

[260] *Biserica şi Şcoala*, XL, nr. 34, 21 august / 3 septembrie 1916, pp. 2, 3

„Actul acesta de trădare al României credule”

MOTO: „*Românii din Trasilvania și Ungaria nicicând n-au apelat la ajutorul lor și n-au cerut să-i mântuiască din nici o robie, pur și simplu pentru că noi am avut și avem o soartă de sută de ori mai bună decât poporul din România*”.

Niciodată nu am avut necuviinţa de a-mi judeca poporul, dar întotdeauna am vrut să ştiu cât mai mult despre adevărurile lui. Minciuna, cum spuneau Cantemir şi Xenopol, numai rău aduce Neamului nostru, pentru că neadevărul nu foloseşte decât celor care ne sleiesc de

energiile benefice astăzi. Iar când am scris că românii ardeleni şi bucovineni nu-şi doreau unirea cu România, decât în clipa în care au avut de a alege între două rele, nu am răvăşit morminte. Dimpotrivă. Lista eroilor români din Bucovina, care s-au jertfit pentru modelul de viaţă european, pe care îl reprezenta imperiul austriac, am fost printre puţinii care au publicat-o cu tot respectul, în ciuda faptului că am o lacrimă în plus pentru Ion Grămadă, care a ales să moară pentru Întregirea Neamului, cu toate că m-a tulburat destinul cristic al tinerilor bucovineni Zamfir Nicoară şi Dumitru Catană, distinşi prin vitejie la asediul Lembergului, oraş polon pe care încercau să-l smulgă ruşilor, în beneficiul Austriei, dar care, la Satu Lung, lângă Braşov, când au avut de ales între a trage în ostaşii români, care năvăleau în Ardeal, şi a-şi săpa singuri mormintele, au ales martiriul. Nu am avut un cuvânt pătimaş împotriva colonelului Pop, care a dus la îndeplinire execuţia, nu i-am pus la îndoială românismul şi dreptul lui de a decide în ce statalitate vrea să creadă. Dar Nicoară şi Catană s-au aşternut pentru totdeauna în sufletul meu.

„1917: Principiul de naționalitate – un moft. Ne sună necontenit în urechi pasajele din urmă ale declarațiunii de război, făcută de bărbații de stat perfizi și de regele României, fără nici o autoritate, Monarhiei noastre, în loc să-și arate recunoștința pentru binefacerile primite de la ea, în toate împrejurările, și mai ales pentru întemeierea existenței sale. În acele pasaje, piticul slăbănog și prezumțios își motivează atacul nesăbuit față de uriașul generos, cu scopul de a elibera poporul român din Transilvania și Ungaria din robia maghiară. Câte fraze goale, atâtea minciuni grosolane, și câte afirmațiuni, atâ-

tea acuze fulgerătoare în contra sa însuși și în contra faptelor proprii.

Mai înainte de toate este un fapt absolut incontestabil că Românii din Trasilvania și Ungaria nicicând n-au apelat la ajutorul lor și n-au cerut să-i mântuiască din nici o robie, pur și simplu pentru că noi am avut și avem o soartă de sută de ori mai bună decât poporul din România. Starea noastră naţională, economică, socială şi politică este dovedită cu date nerăsturnabile ca fiind cu mult superioară cetăţenilor români din România. Cât despre neajunsurile pe care au avut să le îndure cetățenii neromâni de acolo, ele sunt notorii și presa respectivă s-a făcut ecoul tuturor plângerilor destul de amare, care veneau de la un stat mic național, cu pretenții de apărător al principiului de naționalitate. Vorbele late și umflate au fost puse în curs de niște necăpătuiți pigmei ai politicii naționale intransigente, trecuți peste munți cu binecuvântarea părintelui Lucaciu, veșnicul candidat de arhierie și bogăție, de tristă memorie, și în cântecul bardului fără strună Goga, băiatul răsfățat al sorții.

Acum, când trădarea lor josnică a avut efectul de a înverșuna și mai tare pofta de luptă a fiilor neamului nostru și a le oțeli brațul întru apărarea tronului glorios al Habsburgilor și patriei noastre iubite chiar în contra fraților lor, denaturați cotropitori; acuma, când sperjurul lor s-a răzbunat în modul cel mai cumplit prin armele glorioase ale puterilor centrale nebiruite; acuma, când biruitorii generoși le-au oferit dreptul de pace aţâţătorilor nemernici, antantei nesăţioase şi seducătoare, ca să se curme acest război ucigător şi ruinător pentru omenirea în-

treagă, printr-o pace cinstită şi binefăcătoare: acum ies la iveală ghearele pisicii şi cele zece puteri aliate contra noastră declară pe faţă, cu o neruşinare nemaipomenită, că ele voiesc să continue lupta până când vor întrona principiul de naţionalitate şi vor dezmembra puterile centrale şi aliatele lor şi-şi vor mări, astfel, teritoriile imperiilor lor.

Mintea omenească stă în loc în faţa unor declaraţiuni atât de îngâmfate şi de contrazicătoare cu cele mai elementare principii de umanitate şi echitate, răsturnate prin însăşi starea faptică a lucrurilor şi prin ţinta aspiraţiilor lor nenaturale. Urmează oare Anglia vreun principiu naţional faţă de Irlanda, faţă de Buri, în Egipt, în Indii şi în celelalte colonii? Urmăreşte Franţa principiul naţional în recucerirea provinciilor de la Rhon, aparţinătoare imperiului german, cum s-au declarat ele însele, după războiul din anul 1870/71? Există principiu de naţionalitate în cerinţa de reconstituire a Belgiei unitare, când ştiut este că lupta dintre Flamanzi şi Waloni se dă, de multe decenii, tocmai pe acest principiu? Are Rusia pretenţia de a urmări un principiu naţional, când tinde la ocuparea Constantinopolului şi a strâmtorilor din Dardanele, fără să fi regulat, mai întâi, chestiunea polonă, chestiunea finlandeză, chestiunea ucraineană, chestiunea basarabeană şi a celorlalte seminţii din imperiul mozaic rusesc? Gânditu-s-a antanta la Românii din Valea Timocului şi Macedonia, când apără existenţa Serbiei regicide, devenită, prin acest fapt, nevrednică să mai existe pe harta Europei? Dar nenorocirea Greciei tot principiul naţional al antantei este? Contrazicerea flagrantă între declaraţiunile şi faptele antantei, pe deoparte, iar pe de altă parte,

între trebuinţa de a înfăptui un principiu naţional, dezmembrând un stat şi alipind teritorii răpite la alt stat este atât de bătătoare la ochi, încât şi un orb o poate vedea.

Dar această contrazicere iese la iveală, cu mai mare putere, la România şi la scopul trădării ei. Fapt incontestabil este că între poporul nostru şi între cel din România nu există nimic în comun, nici în caracter, nici în aspiraţiuni, nici în sentimente. Limba şi legea comună n-au putut crea acea afinitate sufletească între aceste popoare, din simpla cauză că elementele constitutive şi mediul de dezvoltare a fost cu totul altul. Şi aceste fapte se confirmă exact prin toate declaraţiunile bărbaţilor competenţi şi prin toate manifestaţiunile vieţii. Cine a avut ocaziunea să cunoască oamenii şi curentele din România şi să facă comparaţie între noi şi ei, trebuie să ne dea dreptate, când afirmăm că diferenţa este ca între cer şi pământ şi că faţă de noi n-au avut şi, de aci, înainte, nu vor avea nimic mai puţin decât dragoste frăţească şi bune sentimente de dezrobire, când dânşii gem în robia întunericului, în robia mizeriei şi în robia ciocoismului, iar noi îi compătimim şi-i condamnăm pentru pacostea ce ne-au adus-o pe capul nostru fără de nici o vină.

Actul acesta de trădare al României credule şi uşuratice trebuie înşirat alături de celelalte acţiuni perfide ale antantei, de a ademeni pe cei slabi de înger şi a-i avea ca obiecte de compensaţie, cu care să-şi achite despăgubirile, la masa verde de pace. Antanta ştie doară că, prin realizarea scopurilor României, s-ar altera şi mai tare principiul de naţionalitate în acest stat, după ce, în 1913, s-a mai călcat o dată faţă de Bulgari. Nu iubirea faţă de

noi, nici principiul naţional au mânat România în război în contra aliatelor ei naturale, în contra puterilor centrale, ci nenorocita poftă de mărire şi lăcomia sugerată de Antantă. Nu s-a mulţămit cu teritoriile câştigate cu atâta uşurinţă, acum patru ani, ci, după pilda câinelui din fabulă, care şi-a văzut umbra în apă, cu bucata de carne în gură, s-a aruncat în valuri, să mai prindă şi bucata cealaltă şi, astfel, şi-a aflat pieirea.

Convingerea noastră intimă este că, în cazul de faţă, principiul de naţionalitate, iscodit de antantă, este un simplu moft, pentru ca să poată vârî zâzanie nouă între cetăţenii statelor centrale şi, mai ales, ale Monarhiei noastre, provocând bănuiala în suflete şi aţâţând spiritele şi aşa destul de agitate, în urma invaziunii josnice româneşti, care a produs atâtea victime. Cât ne priveşte pe noi, Românii, oricât de dureros ne-a atins acest flagel al sorţii, ne vom reculege şi din această pacoste şi, credincioşi lealităţii dinastice şi iubirii noastre de patrie tradiţionale, ne vom îndoi opintirile şi jertfele de sânge şi avere, pentru ca să alungăm, cât mai în grabă, toţi norii grei de bănuială şi neîncredere, ce, pe nedrept, ne învăluiesc”[261].

[261] *Gazeta Transilvaniei,* Anul LXXX, Nr. 4, joi 12/25 ianuarie 1917

Rumanians from Transylvania taken prisoners by their own countrymen

Marea adunare naţională de la Alba-Iulia

Proclamarea unităţii naţionale. Un neam, o ţară.

În ziua memorabilă din 18 Noiemvrie (1 Decemvrie), împlinitu-s-a şi al treilea act din opera mântuirii neamului românesc. După unirea Basarabiei, ruptă de la sânul mamei sale de nesaţiul imperialismului ţarist, şi a ţării mândre a fagilor, smulsă din frumoasa grădină a lui Ştefan cel Mare prin perfidia austriacă, era prea firesc ca şi partea robită de secole a corpului naţional din Transilvania, Ungaria şi Banat să urmeze legea firii şi, în marea

sa adunare naţională din sfânta cetate a gloriei şi a patimilor sale, să proclame unirea sa cu patria marnă.

Idealul naţiunii române de pretutindeni s-a desăvârşit. Sculaţi-vă voi, cei din mormânturi, la glasul trâmbiţelor învierii noastre! Săltaţi cei întristaţi de veacuri, căci iată, lacrămile voastre de durere s-au prefăcut în şiroaie de bucurie! Veseliţi-vă şi bucuraţi-vă împreună cu noi cei goniţi de oarba tiranie pentru dreptate şi adevăr, în acest ceas de învingere a dreptăţii eterne dumnezeieşti!

Liberaţi de cătuşele robiei milenare, cu smerenie ne închinăm providenţei dumnezeieşti, pentru că ne-a hărăzit a ajunge praznicul mare şi luminat, care, în momentele sale principale, s-a serbat în următorul chip:

Ajunul. Cei ce au avut rara fericire de a petrece înălţătoarea zi de 18 Noiemvrie (1 Decemvrie), între zidurile istorice ale cetăţii lui Mihaiu Viteazul, au cules impresiuni care nu se mai pot uita. O sută de mii de oameni, adunaţi din toate ţinuturile locuite de Români, întrun glas şi într-o simţire spus-au lumii întregi voinţa sa nestrămutată de a trăi într-un singur stat naţional cu fraţii săi din România, Basarabia şi Bucovina.

Imensa afluenţă a lumii româneşti s-a început de joi. Vineri, la orele 5 d. a., sosesc P. S. Lor: Ioan I. Papp, Dr. Miron Cristea şi membrii Consiliului Naţional Central, în frunte cu dl Dr. Ştefan C. Pop. La gară, aşteaptă, într-o ţinută mândră, compania de onoare a locotenentului Ovid Grita, comanda Legiunii naţionale române din Alba-Iulia. Când intră trenul în gară, compania loc.

Grita face onor la dreapta. Glasul biruitor al goarnei se amestecă cu puternicele acorduri ale imnului naţional, cântat de elevii institutului nostru teologic, care, cu însufleţire, sub stindard, naţional, cu culorile aranjate orizontal, veniră la marea adunare.

După salutul Consiliului naţional din loc, prin graiul protopopului Vasilie Urzică, şi răspunsul dlui Dr. Ştefan C. Pop, lumea trece la biroul de încartiruire, care se îngrijeşte de aşezarea în locuinţe din oraş şi cetate. Cu trenul dinspre Teiuş sosesc prelaţii bisericii unite: P. S. L. Dr. Demetriu Radu, Dr. Traian Frenţiu, Dr. Iuliu Hosu şi vicarul Dr. Vasilie Suciu. Sâmbătă sosesc delegaţii din părţile sibiene, în frunte cu I. P. C. Sa păr. vicar arhiepiscopesc Dr. Eusebiu Roşca. Trenurile tixite din toate părtile aduc mii şi mii de oameni. Mulţi vin pe jos şi cu trăsuri.

Pretutindeni, cântece şi jocuri, ovaţii şi scene de înfrăţire, ordine şi disciplină, care ar putea servi spre lauda şi a celor mai civilizate neamuri. Mulţumită admirabilei organizări şi a muncii gigantice, ce a prestat-o loc. Grita, în calitate de şef al poliţiei, nici un incident neplăcut n-a conturbat şi profanat evlavia şi măreţia serbării.

Praznicul. Conform programului stabilit, marea adunare s-a început cu serviciul divin, săvârşit în bisericile protopopeşti ale ambelor confesiuni române din loc. În biserica ortodoxă a servit P. S. Sa părintele nostru episcop Ioan, asistat de P. C. Sa păr. vicar episcopesc Roman Ciorogariu, protopresbiterii Ioan Teculescu, Dr. Stroia, Procopiu Givulescu, Mihaiu Lucuţa şi Ghidiu, şi

diaconul Ioan Ciora. Răspunsurile liturgice le execută corul legiunii din Sibiu, condus de dl Timoteiu Popovici. Fiori sfinţi şi lacrimi de bucurie au umplut ochii tuturor celor ce au asistat la acest serviciu înălţător. În loc de priceasnă, s-a cântat „Marşul legionarilor români”, iar la sfârşit, toţi credincioşii intonează „Deşteaptă-Te Române”. La cuvintele: „Murim mai bine-n luptă”, în semn de jurământ toţi îşi ridică mâna dreaptă. Lacrămi curgeau şi din ochii P. S. Sale, când făcu otpustul întregit cu cuvintele „Şi-a dat viaţă naţională şi neamului românesc”.

Terminat fiind serviciul dumnezeiesc, la orele 10 se începu marea adunare, în sala cazinei militare din cetate, tixită de mulţimea delegaţilor din toate părţile şi decorată cu steagurile popoarelor eliberatoare şi ale celor ce au avut soarta comună cu noi.

Când intră în sală membrii Consiliului naţional, se fac ovaţii furtunoase. Între ovaţii nesfârşite, îşi fac intrarea în sală şi urcă podiumul şi arhiereii ambelor confesiuni. Tot astfel şi ofiţerii români şi reprezentanţii fraţilor din Basarabia şi Bucovina. Viu aclamat e şi generalul român dl Leonte, care ia loc lângă masa ziariştilor.

Adunarea o deschide dl Ştefan C. Pop, prin un discurs însufleţit, după terminarea căruia numeşte de notari ad-hoc pe domnii Dr. Laurenţiu Oanea, Dr. Sever Miclea, iar de raportor al comisiunii de verificare, pe Dr. Ion Suciu.

După raportul dlui Dr. Ioan Suciu, fiind de faţă 1.228 de delegaţi, preşedintele Dr. Şt. C. Pop declară

Adunarea Naţională capabilă de a aduce hotărâri decisive.

Constituirea se face, între vii aclamări, astfel: Preşedinţi: Gheorghe Pop de Băseşti şi episcopii Ioan I. Papp şi Dr. Demetriu Radu; vicepreşedinţi: Dr. Mihali, Dr. Ştefan Pop şi Ion Flueraş; notari: Dr. Al. Fodor, Dr. Sever Miclea, Dr. C. Brediceanu, Dr. Silviu Dragomir, Dr. L. Oanea, Iosif Ciser, Dr. Ionel Pop şi Dr. Gh. Crişan.

După cuvântul de deschidere al prezidentului Gheorghe Pop de Băseşti, se dă cuvânt dlui Vasilie Goldiş, care, înainte de a ceti proiectul de rezoluţiune, stabilit de Marele Sfat Naţional şi publicat în numărul nostru trecut, rosteşte următorul discurs:

„**Mărită Adunare Naţională**,

Zămislit din necesitatea imperiului roman de a-şi aşeză o sentinelă puternică în Carpaţii sud-estici şi coborâşurile lor împotriva seminţiilor barbare de la Miazănoapte şi Răsărit, care ameninţau cultura umană creată prin geniul latin, neamul românesc, de la început şi până astăzi, a îndurat soarta aspră, rezervată oricărei sentinele credincioase: loviturile duşmane şi statornica răbdare.

Bogată şi fericită la început, Dacia romană în curând se face trecătoarea nesfârşitelor seminţii, care, orbite de strălucirea de departe a Romei de aur, se gonesc întrecându-se spre fermecătoarele oraşe ale împărăţiei. Lovită de putreziciunea oricărui neam, care se opreşte cu cerbicie la un anumit fuştei pe scara civilizaţiunii, şi năpădi-

tă în această slăbiciune de furnicarul noroadelor barbare, Roma sucombă.

Creangă tăiată de puternica tulpină, colonii lui Traian îşi adâncesc rădăcinile prin stânci şi văi, şi roditoarele ogoare ale împrejmuitoarelor câmpii. Lipsiţi de scutul împărăţiei şi lăsaţi în grija propriilor puteri, aceşti orfani romanici acopăr trunchiul vechi tracic şi, infiltraţi de-o pătură groasă a blânzilor şi visătorilor Slavi, ei se făcură un singur neam, o singură limbă, o singură fire: neamul românesc.

Răsare o minune fără pereche în istoria lumii. Lung şir, de veacuri călcată în picioare de hoarde barbare, naţiunea română îşi pierde unitatea de stat, se fărâmă prin văi, sub dominaţiuni răzleţe, şi una de alta neatârnătoare, pierde în copcierea cu fluviul larg şi luminos al istoriei mondiale, ca apa de ploaie în nisip parcă dispare de la suprafaţa conştiinţei umane. Dar când, după optsprezece veacuri, sufletul românesc se trezeşte din somnu-i de moarte şi reînvie ca un soare luminos conştiinţa de neam, hotarele etnice ale acestui popor, cu preciziune aproape milimetrică, sunt tot acelea care sunt desemnate pe harta istorică drept hotare ale Daciei lui Traian, şi Basarabeanul care-şi adapă calul în valurile întunecate ale Nistrului se înţelege desăvârşit la grai cu Crişanul din apropierea blondelor ape ale Tisei. Sentinela romană a rămas credincioasă chemării sale de a păzi geniul latinităţii şi neîncetatelor lovituri duşmane ea a opus virtutea-i legendară: statornica răbdare.

După lungi veacuri de ascunziş, aşezându-se viscolii cotropitori, naţiunea română reapare la lumina istoriei, în chipul duor ţărişoare, răzimate de Carpaţi şi cu feţele spre Dunăre şi Nistru, dar trunchiul, cu rădăcinile în munţii smulşi odinioară de la eroicii Daci, rămâne bătut de soarta rea şi înlănţuit de un popor năprasnic la fire şi pornit spre dominaţiune fără cruţare. Fusese cuib de vârtejuri locul unde ne aşezase Traian şi zvârcolirile spre fericire ale neamului nostru s-au lovit, veacuri de-a rândul, de nesaţul hrăpitorilor duşmani, care ne încunjurau de pretutindeni.

Micile ţărişoare, care se întemeiaseră prin viteji coborâtori din Maramurăş şi Făgăraş, se loviră, înainte de toate, de cel mai crâncen duşman al oricărei comuniuni omeneşti, zavistia şi ura dintre fraţi. Nefericirea lor fu mărită prin inamici din afară: Unguri, Leşi şi Tătari. Se ridică, în urmă, semiluna şi acum Românii sunt sortiţi să-şi apere, cu sângele lor, nu numai trupul şi avutul, ci şi sufletul şi credinţa.

Scut s-au făcut culturii plăpânde, ce începuse a încolţi pe temeiurile învăţăturilor lui Hristos, şi prin jertfele lor fără seamăn, întru apărarea progresului civilizaţiunii umane faţă de concepţia inferioară a mohamedanismului, propagat principial cu mijloacele barbariei, Românii şi-au făurit titlu nepieritor şi îndreptăţire la recunoştinţa întregii omenimi. Nimic nu dovedeşte mai mult tăria credinţei creştineşti a sufletului acestui popor, decât faptul că, în numele luptei creştinătăţii împotriva păgânilor, mai întâi după răzleţirea neamului prin soarta fatală, s-a putut face,

pentru o clipă, unirea lui în cetatea aceasta, prin braţul puternic şi geniul scânteietor al Viteazului Mihai.

Dar această unire de o clipă dispăru ca fulgerarea unei scântei electrice şi trupul neamului nostru se frânse iar în bucăţi. Fraţii noştri de pe coborâşurile răsăritene ale Carpaţilor şi din şesurile hotărnicite prin Dunărea de jos şi apele Nistrului îndurară suzeranitatea turcească, sufereau prădăciunile Leşilor şi Tătarilor, îngrăşară cu sângele lor litfa blestemată din Fanar. Ţara Cernăuţilor şi mormântul lui Ştefan Cel Mare îl răpi hoţeşte pajura spurcată a Habsburgilor perfizi, dulcile câmpii ale Basarabiei le fură Muscalul tiran. Iar noi, cei ce rămăsesem la vatra străbună, în Ardeal, Banat şi Ţara Ungurească, am fost dripiţi de cea mai crâncenă soartă ce-o poate avea un neam de oameni în lume. Am fost lănţuiţi într-o robie trupească, economică şi sufletească, cum nu se mai pomeneşte în istoria întreagă a omenimii. Încercarea disperată, în 1784, de a scutură jugul, n-a avut rezultat şi sfârşitul, din acest oraş, al ţăranului Horia aşteaptă încă geniul literar care să întruchipeze una dintre cele mai înfiorătoare tragedii ale istoriei. Adevăr a grăit S. Bărnuţiu, în epocalul său discurs, rostit în catedrala Blajului, în ziua cea mare din 1848, zicând: „Dacă nu-şi poate închipui cineva greutăţile ce le sufereau Iudeii de la Faraoni, să se uite la Faraonii din Ardeal!”.

Veacuri de-a rândul, poporul românesc, adevăratul şi legitimul proprietar al pământului ce fusese odată Dacia romană, a fost socotit străin şi sclav pe pământul său strămoşesc. Iar când, după suferinţe de secole, din depărtatul Apus, de la dulcea soră latină, care păşeşte în

fruntea ginţilor spre lumina desăvârşirii, a sosit şi în munţii noştri duhul libertăţii, egalităţii, şi frăţietăţii, când credeam să înviem la libertate, prin întocmirile create de lumea nouă, vechii noştri oprimatori s-au înfrăţit cu împăratul, pe care ei îl detronase, cu împăratul pentru care noi vărsasem sângele nostru cu credinţă şi aceste două puteri ne-au robit din nou. Umbra îndurerată a regelui munţilor, a scumpului nostru Iancu, rămâne pentru vecie clasica dovadă a legendarei ingratitudini habsburgice. Împotriva voinţei noastre, au unit Ardealul nostru cu Ţara Ungurească şi, printr-un constituţionalism fals şi mincinos, ne-au luat libertatea culturii, ne-au desfiinţat politiceşte, bisericile noastre le-au aservit tendinţei lor de opresiune şi ne-a făcut imposibil progresul economic, prin care am fi putut să ne apărăm împotriva năvălirii hoardelor străine pe pământul părinţilor noştri.

Într-acestea priveam cu iubire duioasă la fraţii noştri de la Răsărit, care începuseră a se reculege din urgiile vremurilor barbare. Resimţiră obârşia comună şi, la razele luminii primite de la Apus, conştiinţa naţională săvârşi, la 1859, unirea principatelor române sub bunul şi luminatul Cuza Vodă, iar sângele vărsat, din nou, cu atâta vitejie, împotriva păgânilor, la 1877, scutură şi cele de pe urmă zale ale lanţului, care lega România de Constantinopol şi, la 10 mai 1881, Carol de Hohenzollern aşează pe capul său coroana de rege al României libere şi independente.

Noi însă ne făceam datoria de cetăţeni ai Ungariei şi supuşi credincioşi ai dinastiei de Habsburg-Lotharingia. Am crezut că îndelunga noastră răbdare şi credinţa

noastră pentru patrie şi tron în cele din urmă totuşi va muia inimile celor puternici şi ni se va oferi, chiar în interesul monarhiei, putinţa unei vieţi naţionale şi condiţiunile progresului cultural şi economic. Aşteptările noastre au fost zadarnice. Oprimarea se înteţeşte. Oprimatorii mărturisesc, acum, pe faţă că scopul lor este un stat unitar naţional maghiar şi că, prin urmare, noi, naţionaliceşte, trebuie să ne desfiinţăm. A pornit opera de extirpare şi războiul mondial, care acum s-a sfârşit, în gândul opresorilor noştri a avut chemarea să încoroneze opul. Sute de mii de Români şi-au vărsat, şi acum, sângele lor pentru patrie şi tron, iară patria şi tronul au târât în urgia internării pe părinţii şi fraţii acestor luptători; patria şi tronul au decretat moartea şcolii româneşti, au trimis zbirii lor în adunările noastre bisericeşti, au pregătit proiectele pentru nimicirea noastră politică, au început ruinarea noastră economică, au aruncat în temniţe zeci de mii de Români, ne-au sugrumat libertatea presei şi a cuvântului, patria şi tronul s-au conjurat împotriva noastră şi ne pregăteau mormântul.

Dar zadarnică este lumea omenească împotriva adevărului şi a dreptăţii. Legea tainică a firii cu necesitate de fier îndrumă întâmplările omeneşti pe cărarea civilizaţiunii ce duce spre desăvârşire. Omenimea instinctiv urmează acestei legi. Ea a ajuns la recunoaşterea necesităţii de a sintetiza libertatea individuală şi libertatea naţională într-o unire superioară a societăţii omeneşti. Sinteza aceasta e condiţionată însă de desăvârşirea celor două libertăţi: individuală şi naţională. Dacă însă aproape în toate statele civilizate libertatea individuală este desăvârşită ori pe calea desăvârşirii, în unele dintre aceste state

libertatea naţională era încătuşată. Războiul mondial s-a făcut pentru descătuşarea acestei libertăţi. Naţiunile trebuie să fie libere, ca astfel, între egale drepturi şi condiţiuni, să poată încheia acea mare unire a popoarelor, care va fi chemată să reprezinte o concepţiune superioară pe scara civilizaţiunii şi să oprească astfel fericirea omenească pe pământ. Toate capetele luminate ale Apusului au mărturisit crezul lor: războiul acesta este războiul pentru liberarea naţiunilor, nu de dragul acestor naţiuni, ci pentru interesul lumii, pentru interesul omenimii, care numai în chipul acesta e capabilă a păşi un pas înainte pe calea fericirii sale. Ideile acestea le-a copt istoria şi apostolul care le vesteşte este Wilson („Trăiască Wilson!", ovaţii entuziaste şi îndelung repetate).

Pentru învingerea acestor idei au întrat în luptă puterile aliate ale Apusului. Românii de pretutindeni s-au aliat acestor puteri, noi cu sufletul, fraţii liberi cu armele. Românii şi-au făcut, de data asta, datoria lor de sentinelă a civilizaţiei împotriva brutalităţii.

Naţiunile trebuiesc liberate. Între aceste naţiuni se află şi naţiunea română din Ungaria, Banat şi Transilvania. Dreptul naţiunii române de a fi liberată îl recunoaşte lumea întreagă, îl recunosc acum şi duşmanii noştri de veacuri. Dar, odată scăpată din robie, ea aleargă în braţele dulcii sale mame. Nimic mai firesc în lumea aceasta. Libertatea acestei naţiuni înseamnă: unirea ei cu Ţara Românească. Bucăţirea poporului românesc n-a fost urmarea vreunei legi economice, în care terminologie se ascunde minciuna. Dimpotrivă, teritoriul dintre Nistru, Tisa şi Dunăre constituie cea mai ideală unitate econo-

mică, aproape autarhie. Bucăţirea trupului românesc a fost act de barbarie. Distrusă barbaria, unirea tuturor Românilor într-un singur stat este cea mai firească pretenţiune a civilizaţiunii (Strigăte entuziaste: „Aşa-i!”). Teritoriile locuite de Români, de la descălecarea lui Traian şi până astăzi, au fost teritorii româneşti. Nu există putere de a suci logica până acolo ca invadările elementelor străine, dirijate pe aceste teritorii în chip artificial şi prin abuzul de putere al statului, cu scopul desfiinţării noastre naţionale, să poată clătină dreptul nostru de proprietate asupra acestor teritorii („Aşa-i!”). Aşa-ceva ar fi sancţionarea crimei şi ar constitui o pălmuire civilizaţiunii, care principial nu admite substituirea dreptului prin brutalitate. După drept şi dreptate, Românii din Ungaria şi Transilvania, dimpreună cu toate teritoriile locuite de dânşii, trebuie să fie uniţi cu Regatul Român (îndelungate strigăte şi aclamaţii).

După cum însă cea dintâi reunire de-o clipă a elementului românesc la marginile de la Răsărit ale lumii civilizate s-a făcut prin sabia lui Mihai, în numele unui principiu superior celui ce năvălise asupra Europei şi care, acum, în zilele acestea, spre uşurarea tuturor inimilor care bat pentru lumină şi libertate, sucombă cu desăvârşire, tot aşa această nouă unire, de acum, a tuturor Românilor, care, de data asta va fi integrală şi pentru eternitate, se face prin strălucita învingere a armelor purtate pentru civilizaţiune, în numele unei concepţii de viaţă superioară lumii ce se prăbuşeşte. Este principiul libertăţii adevărate a tuturor neamurilor şi cel al egalităţii condiţiunilor de viaţă pentru fiecare individ al oricărei naţiuni şi este principiul întovărăşirii tuturor naţiunilor

libere într-o comuniune internaţională, spre a împiedeca nedreptatea şi a scuti pe cei mari şi mici deopotrivă.

Unirea tuturor Românilor într-un singur stat numai atunci va fi statornică şi garantată prin istoria mai departe a lumii, dacă va răspunde tuturor îndatoririlor impuse prin noua concepţie a vieţii, prin duhul vremurilor noi. Această nouă concepţie a civilizaţiunii ne va inspira datoria să nu pedepsim progenitura pentru păcatele părinţilor şi, ca urmare, va trebui să asigurăm tuturor neamurilor şi tuturor indivizilor, conlocuitori pe pământul românesc, aceleaşi drepturi şi aceleaşi datorinţe. Civilizaţiunea care ne-a eliberat pretinde de la noi respectul pentru dânsa şi ne obligă să prăbuşim în noul nostru stat orice privilegiu şi să statorim ca fundament al acestui stat munca şi răsplata ei integrală.

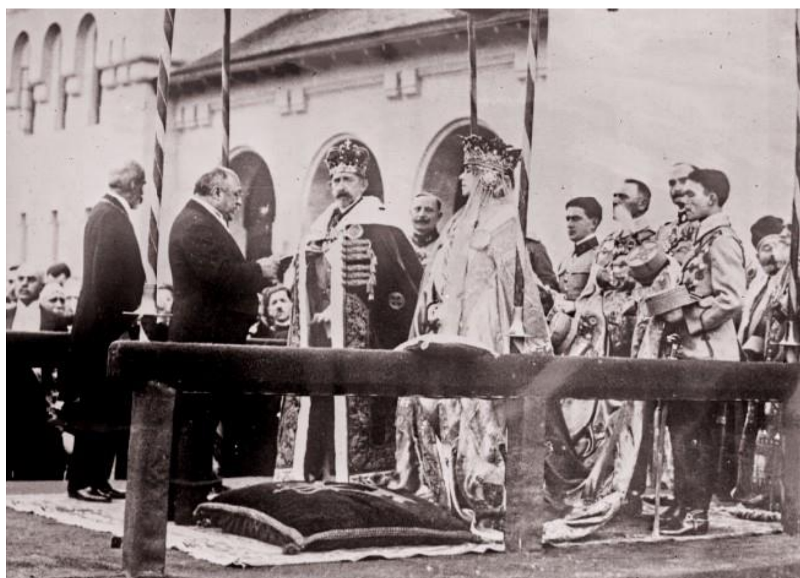
Înaintaşii noştri, pe Câmpul Libertăţii, în 1848 au hotărât aşa: „Naţiunea română depune jurământ de credinţă către împăratul, către patrie şi către naţiunea română”. Împăratul ne-a înşelat („Aşa-i!”), patria ne-a ferecat şi ne-am trezit că numai credinţa în noi înşine, în neamul nostru românesc, ne poate mântui. Să jurăm credinţă, de aci, înainte, numai naţiunii române, dar tot atunci să jurăm credinţă tare civilizaţiunii umane. Câtă vreme vom păstră aceste credinţi, neamul nostru va trăi, se va întări şi fericiţi vor fi urmaşii noştri, până la sfârşitul veacurilor.

La lumina celor expuse până aci, din încredinţarea şi în numele marelui sfat al naţiunii române din Ungaria, Banat şi Transilvania, rog Mărita adunare naţională să bi-

nevoiască a primi şi a enunţa ca ale sale următoarele hotărâri (s-a dat citire cunoscutei Rezoluţii a Unirii)”[262].

Rumania joined the Allies on August 27th, 1916, and at once invaded Transylvania, where the Fourth Army Corps defeated and captured 800 officers and men of the Dual Monarchy in the mountain passes. Later, our ally had to retreat owing to the superiority of German artillery, and Bukarest fell on December 6th, 1916.

[262] *Biserica şi Şcoala*, Anul XLII, Nr. 48, 25 noiembrie / 8 decembrie 1918, pp. 1, 2

Solemnitatea de la Alba-Iulia, din 15 octombrie 1922

Sfinţirea bisericii încoronării. Dacă aş fi fost dintre cei ce au căutat să tălmăcească însemnătatea zilei în care s-a sfinţit biserica neamului şi a încoronării, aş fi început cu semnificativele cuvinte ce se cântă la înviere:

„Aceasta este ziua care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm şi să ne veselim într'însa". Căci zi de mare bucurie a fost Dumineca trecută, care a întrunit în glorioasa cetate a lui Mihai Viteazul pe reprezentanţii bisericii ortodoxe din România întregită, pe ocârmuitorii statului şi

un însemnat număr de cetăţeni. Bălgradul îi aştepta, împodobit cu steagurile biruinţei. Parcă şi cerul îşi mărise strălucirea seninului său, în ziua Luminii.

Sosirea în Alba-Iulia. I. P. S. Sa mitropolitul Nicolae, împreună cu P. S. Sa Bartolomei al Râmnicului şi suita P. S. Lor, au ajuns în Alba-Iulia, Sâmbătă, dimineaţa, la ora 9 a. m. La gara frumos pavoazată aşteptau pe înalţii oaspeţi şefii tuturor autorităţilor civile şi militare din localitate, precum şi un numeros şi select public. Primarul Dr. Sava întâmpină pe înalţii prelaţi cu o frumoasă cuvântare, în care relevă însemnătatea actului venirii P. S. Lor în cetatea lui Mihai. Răspunde emoţionat şi plin de avânt I. P. S. Sa mitropolitul Nicolae şi, în atmosfera de însufleţire, trezită de cuvintele lui, cei prezenţi se îndreaptă spre oraş, la biserica noastră din Alba-Iulie oraş. Înalţii prelaţi sunt primiţi, la uşa, bisericii de prot. I. Teculescu, cu frumoase cuvinte.

După sărutarea crucii şi evangheliei, I. P. S. Lor întră în biserică, unde se oficiază un scurt serviciu divin. I. P. S. Sa mitropolitul Basarabiei Gurie soseşte la ora 11, iar P. S. Sa episcopul Clujului Nicolae, la ora 3, fiind întâmpinaţi, în acelaşi mod solemn, cu care au fost întâmpinaţi prelaţii sosiţi de la Sibiu. Întreg oraşul a îmbrăcat haină de sărbătoare, stradele frumoase şi pe fiecare casă e arborat mândrul nostru stindard naţional.

Autorităţile acestui oraş, în frunte cu prefectul judeţului, Dr. Velican, şi primarul, Dr. Sava, sunt neobosiţi întru a face pregătirile necesare pentru praznicul mare al încoronării. Observ afişat apelul primarului D. Sava, în

care se spune că, cu ocaziunea celei mai mari sărbători a neamului românesc, cu ocaziunea Încoronării Suveranilor noştri a Întâiului Rege al României Mari, sunt datori a-şi arăta toată dragostea faţă de acest măreţ act şi că sunt demni de a fi cetăţenii istoricului oraş de încoronare Alba-Iulia, prin aceea că, faţă de oaspeţii cei vom avea din acest prilej, ne vom arăta cu cea mai mare dragoste şi bunăvoinţă.

Este deja în oraş şeful siguranţei din Bucureşti, dl Romul Voinescu, şi şeful siguranţei din Arad, dl Ovidiu Gritta, fiul acestor locuri istorice, fost primul căpitan, după unire, în Alba-Iulia.

Recepţiunea. La ora 11 a. m., au avut loc recepţiunile, în sala primăriei. S-au prezentat, înaintea I. P. S. Sale mitropolitului Nicolae, fiind de faţă şi I. P. S. Sa arhiepiscopul Gurie, şi P. S. Sa. episcopul Bartolomei, întâi preoţimea bisericii ortodoxe, condusă de preotul Băieşan, accentuând bucuria bisericii noastre de a avea în fruntea ei, în aceste timpuri istorice, pe I. P. S. Sa mitropolitul Nicolae, omul doririlor şi aspiraţiilor noastre. Îi doreşte mulţi ani de rodnică şi bogată activitate. Mulţumind, I. P. S. Sa mitropolitul Nicolae accentuează că unitatea naţională ne-a scos şi biserica din greul de veacuri. Se cuvine, deci, ca inspiraţi din spiritul lui Mihai, să ne înălţăm sufletele, luând îndemn pentru binele bisericii, şi patriei.

Deputaţiunea bisericii gr. Catolice, în care au luat parte şi mireni, condusă de protopopul V. Urzică, accentuând, că arhiereii celor două confesiuni, ortodoxă şi gre-

co-catolică, în timpuri grele şi în timpuri însemnate pentru poporul românesc, au mers mână în mână. Aşa, la 1792 (Supplex libellus valahorum), la măreaţa adunare de pe câmpul libertăţii, din 1848 etc. „Şi dacă greul l-am suportat împreună, se cuvine ca şi bucuriile să ne fie comune, pentru că în toţi bate aceeaşi inimă românească. De aceea, spune vorbitorul, luăm şi noi, cu plăcere, parte la bucuria bisericii ortodoxe, de a-şi vedea ridicat noul sion în cetatea lui Mihai”. Prezintă omagiile bisericii greco-catolice I. P. Sf. nostru mitropolit. I. P. S. Sa, mulţumind, accentuează că acest sfânt lăcaş e zidit pe temelia moşilor şi strămoşilor noştri. Poporul român, de la Prut, până la Tisa, se roagă la fel, formând un front al sufletelor care a servit ca temelie la unitatea naţională; şi precum în trecut neam dus împreună durerile, se cuvine ca şi azi împreună să ne bucurăm, Prin iubirea de neam să ne străduim a ne îndeplini marea misiune: creşterea sufletului românesc. Pentru că Mântuitorul în mijlocul poporului românesc nu s-a împărţit şi cu cât ne vom încălzi mai tare de idealul lui, vom fi mai aproape unii de alţii.

Deputăţia bisericii romano-catolice a fost condusă de canonicul Dr. Balázs, care, relevând însemnătatea actului sfinţirii bisericii, vorbeşte de încoronarea M. Sale Regelui, prin care se îndeplineşte porunca lui Dumnezeu. „Toate stăpânirile sunt de la Dumnezeu”. Doreşte ca rugăciunile 1. P. Sale să se audă în ceruri, de unde să se reverse darurile Sale bogate asupra M. S. Regelui, ca să poată conduce această ţară la bine şi fericire. I. P. S. Sa, mulţumind, accentuează că vine „în numele evangheliei Domnului, care este comună tuturora, şi cu cât ne vom apropia de culmile evangheliei, ne vom apropia şi noi,

păstorii, unii de alţii. Poporul român şi maghiar au trăit împreună multe veacuri şi sunt avizaţi unul la altul, găsind laolaltă puntea de trecere de a putea lucra reciproc pentru binele şi fericirea lor. Noi nu ne gândim a deveni asupritorii conlocuitorilor noştri de altă naţionalitate. Ne iubim cu toată puterea limba şi legea, şi respectăm pe conlocuitorii noştri, care îşi iubesc limba şi legea în care s-au născut. Am nădejde că actul încoronării M. S. Regelui nostru va fi o garantă pentru binele şi fericirea popoarelor din această patrie, fără deosebire. Vă doresc succese în conducerea turmei, pe calea evangheliei lui Hristos".

A urmat, apoi, deputaţiunea bisericii luterane, condusă de Adolf Klein, a bisericii reformate, condusă de preotul Ştefan Regény, comunitatea israelită, condusă de David Henric, primăria oraşului, condusă de Dr. Sava. Tuturor deputaţiunilor, I. P. S. Sa le-a răspuns cu cunoscuta-i afabilitate.

În fine, se prezintă corpul profesoral de la liceul „Mihai Viteazul", condus de directorul Medrea. Spune că acest liceu e cel dintâi, înfiinţat în Ardeal, după unire. Cere tot sprijinul şi binecuvântarea arhierească asupra lui. I. P. S. Sa accentuează că este o adevărată fericire să poţi îndeplini opera de lumină a tinerelor generaţiunii, acum când visul şi aspiraţiunile noastre sunt îndeplinite.

„Şi eu, continuă I. P. S. Sa, am ieşit din rândul dascălilor şi ştiu înţelege şi aprecia munca ce dezvoltaţi. Sufletul neamului este pus în mâinile fraţiilor voastre. Săl armaţi cu armele ştiinţei şi virtuţii. Duhul lui Mihai să vă povăţuiască în toate lucrările".

Privegherea. La ora 4, după-amiază, s-a început, în biserica din oraş, serviciul divin premergător actului sfinţirii bisericii, vecernia, împreunată cu litie şi priveghere. A celebrat P. S. Sa episcopul Râmnicului Bartolomei, asistat de protoiereii I. Teculescu şi Dr. A. Crăciunescu, de protodiaconul bisericii din Chişinău, Ursachi, şi diaconul G. Jurebiţă. I. P. S. Sa mitropolitul Nicolae a ocupat loc în tronul arhieresc, iar I. P. S. Sa arhiepiscopul Gurie şi P. S. Sa episcopul Nicolae, în scaunele următoare. Au cântat elevii seminarului nostru. Serviciul divin s-a terminat la ora 7, seara.

Sfinţirea bisericii. Duminică, dimineaţa, de pe la ora 7, a început să se adune lumea la biserica din oraş, de unde avea să pornească în procesiune religioasă. Preoţimea, împreună cu Arhiereii, s-au îmbrăcat în ornate strălucitoare. De aici, la 8, au pornit spre cetate, unde este ridicată măreaţa biserică catedrală, într-un impozant cortegiu. Înainte era corul mixt al şcolii normale din Sibiu „Andrei Şaguna", apoi elevii seminariali; în tot parcursul, de la biserică, la cetate, au cântat, alternativ, muzica militară şi seminarul.

După seminarişti, urma preoţime celebrantă, şi anume: protodiaconii P. Ursachi şi I. Beleuţă; diaconii D. Antal şi G. Jurebiţă; preoţii I. Dăncilă, V. Nistor, Şt. Morariu, I. Stanca, T. Pop, A. Istrate, P. Circo, L. Curea, Stoia Bobeş, N. Munteanu, I. Handa, I. Ursa, A. Băieşan, M. Moruşca, I. Popa şi C. Oancea; protoiereii: Dr. Crăciunescu, T. Scorobeţ, N. Borzea, Dr. Stan, S. Medeanu, Gr. Pletosu, Dr. G. Proca şi L. Triteanu. După dânşii,

urmau Prea Sfinţiţii Gurie şi Nicolae. După Înalt Prea Sfinţiţii, urmau îndată domnii miniştri Artur Văitoianu, C. Banu şi Traian Moşoiu, domnii generali Glodeanu, Nicoleanu şi Stavăr, secretarii generali Dr. V. Ispir, Petrini şi Popescu; şeful siguranţei R. Voinescu, dir. gen. Şt. Brădişteanu, căpitanul oraşului Arad, Ovid Gritta, C. Tomescu, secretarul consistoriului din Chişinău; senatorii Dr. Mihali, Dr. Tripon, Ignat Mircea, domnii N. Ioaniu, şef de cabinet, Dr. Al. Fodor, ing. D. Marcu, căpitanii aviatori Savu şi Ioanin, precum şi întreaga inteligenţă a istoricului oraş, în frunte cu muzica militară.

Pe un timp admirabil, înaintăm încet, încet, prin promenada oraşului, şi începem să suim spre cetate. Strada era quasi baricadată de localnici, care au avut norocul să vadă această minune, iar fotografii aşteptau pe la răspântii şi locuri mai ridicate. Un francez isteţ, cu aparatul său, îşi tot schimba locul, cu paşi grăbiţi, pentru a putea cinematografia întreaga procesiune, căreia nu i-a lipsit nimic din strălucirea cuvenită. Sufletele noastre sunt cuprinse de o adâncă emoţie, când trecem pe sub prima poartă a cetăţii, în vârful căreia, într-o întunecoasă chilie, a fost ţinut în lanţuri martirul neamului Horia (prins şi vândut de români, în frunte cu preoţii lor ortodocşi – n. n.).

Începe să se zărească impunătoarea clopotniţă şi maiestoasa biserică catedrală. Ajunşi la uşa bisericii, se începe serviciul divin. P. Sfinţiţii citesc paremiile. Urmează înconjurarea bisericii, care se dezvolta în mod impozant. Pornind de la uşa principală, ne oprim în dosul altarului. I. P. S. Sa mitropolitul Nicolae citeşte evan-

ghelia „mărturisirea învăţăceilor”: „Tu eşti Hristos, fiul lui Dumnezeu celui viu”; face, de astă-dată, adâncă impresie, căci dreapta mărturisire a credinţei în divinitatea lui Isus e piatra cea din unghi pe care Hristos a întemeiat biserica sa. Cântăreţii intonează „Mărire Ţie, Doamne, Mărire Ţie”. I. P. S. Sa mitropolitul Nicolae face cruce pe zid, cu sfântul mir, rostind cuvintele: „Luminează-te, luminează-te, noule Ierusalime!”.

Convoiul se porneşte. Corul cântă „Încunjuraţi popoarelor Sionul şi-l cuprindeţi pe dânsul!”. Ajunşi în partea de miazăzi a bisericii, I. P. S. Gurie citeşte a II-a evanghelie, face cu sfântul mir crucea pe zid, rostind: „Luminează-te” etc. Cântăreţii intonează „Sfinţilor mucenici, care bine v-aţi nevoit” şi cortegiul porneşte, din nou, în armoniosul sunet al clopotelor catedralei. Ajunşi în partea de miază-noapte a bisericii, P. Sfinţitul Bartolomei citeşte a III-a evanghelie ; face pe zid crucea cu sfântul mir, rostind formula: „Luminează-te” etc. Ajunşi, din nou, în faţa uşii, P. Sfinţitul Nicolae face crucea, pe cei doi stâlpi de la intrare. Clopotele încetează. I. P. S. Sa mitropolitul Nicolae se postează la intrare, unde, după cunoscutele alocaţiuni „Deschideţi boieri porţile... că va intra împăratul măririi!”, cu puterea crucii, pe care o ţine în mâna dreaptă, despică porţile şi, între sunetele armonioase ale cântării „Luminează-te, luminează-te, noule Ierusalime, că a Domnului mărire peste tine a strălucit”.

Soarele luceşte intensiv prin fereşti, aspectul sărbătoresc se măreşte. Prea sfinţiţii chiriarhi, împreună cu preoţimea slujitoare, intră în altar. Aici, a culminat sfinţirea în pregătirea sfântului prestol, în mijlocul căruia era

un loc rezervat pentru sfintele moaşte. În o mică cutiuţă, ermetic închisă, se aşează sfintele moaşte. Aceste sfinte relicve, învelite în vată, se ung cu mir şi se pun în cutiuţă. În gaura pristolului, se pune, întâi, următorul act comemorativ, scris pe hârtie de pergament:

„Cu vrerea Tatălui, prin dragostea Fiului şi cu tainica lucrare a Duhului Sfânt, sfinţitu-s-a biserica aceasta, a încoronării primului Rege al tuturor românilor, în ziua de 25 Septemvrie st. v. anul mântuirii 1922, de către I. P. Sfinţitul Nicolae, arhiepiscop de Alba-Iulia şi Sibiu şi mitropolit al românilor-ortodocşi din Ardeal, Banat, Crişana şi Maramureş, însoţit de I. P. Sfinţitul Gurie, arhiepiscopul Chişinăului şi Hotinului, de Prea Sfinţitul Vartolomei episcop al Râmnicului, Noului Severin şi de P. Sf. Nicolae episcop al Vadului, Feleacului şi Clujului. În al 8-lea an de glorioasă domnie a M. S. Regelui Ferdinand I şi a soţiei sale M. S. Regina Maria, fiind prim ministru al Ţării Ionel I. C. Brătianu, ministru al cultelor Constantin Banu, prefect al judeţului Dr. Camil Velican, protopop al Albei-Iulii Ion Teculescu şi primar al oraşului Dr. Aurel Sava”.

Acest act a fost subscris de toţi P. Sf. chiriarhi, de domnii miniştri, de domnii secretari generali şi de suitele lor. Peste act aşează I. P. Sfinţitul cutia cu sfintele moaşte, exclamând: „Veşnica pomenire ctitorilor sfintei bisericii acesteia!” şi rugăciunea:

„Doamne, Dumnezeul nostru, carele această mărire ai dăruit sfinţilor mucenici, celor ce au pătimit pentru tine, ca să se semene în tot pământul moaştele lor întru

sfintele tale case şi roduri de tămăduiri să răsară; însuşi, stăpâne, cela ce eşti dătător a toate bunătăţile, pentru rugăciunile sfinţilor, ale căror moaşte bine ai voit să se aşeze întru cinstita casa ta aceasta: învredniceşte ne pe noi fără de osândă să-ţi aducem ţie într'însa jertfa cea fără de sânge, şi ne dăruieşte nouă toate cererile cele spre mântuire dând răsplătire şi celor dintr'însa care au pătimit pentru sfânt numele Tău, ca să se facă minuni printr'înşii spre a noastră mântuire. Că a ta este împărăţia şi puterea şi mărirea a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor Amin!".

Peste cutiuţă să varsă mastixul încălzit şi compus din ceară, tămâie, smirnă, alois, ladanon şi multe alte miresme; gaura se astupă cu ciment. Prestolul se acoperă, apoi, cu un capac mare de lemn. I. P. S. Sa varsă peste prestol miresme parfumate, rostind psalmii „Stropi-mă-vei cu isop şi mă voi curaţi, spăla-mă-vei şi mai vârtos decât zăpada mă voi albi" etc., iar preoţii spală prestolul cu bureţi şi ştergare noi. Se unge, apoi, cu mir şi unt de lemn. În colţuri, se aşează sfinţii evanghelişti: Matei, Marcu, Luca şi Ioan.

Preoţii aduc veşmântul cel alb de pânză şi-l pun peste prestol. I. P. S. Sa însoţeşte lucrarea lor cu cuvintele „Îmbracă tăria ta, Sioane, iar tu Ierusalime, cetate sfântă, îmbracă mărirea ta!" etc. Capetele acoperământului au sfori lungi, care se încing în jurul piedestolului şi, la urmă, se înnoadă în formă de cruce. Deasupra se aşează sfântul antimis, sfântul chivot, evanghelia, lumini, cruci şi toate cele de lipsă. I. P. S. Sa: „Domnul s-a împărăţit, întru podoabă s-a îmbrăcat; îmbrăcatu-s-a Dom-

nul întru putere şi s-a încins”. Cetitorul, din psalm 92: „Gata este scaunul tău de atuncea, din veac tu eşti. Casei tale se cuvine sfinţenie, Doamne, întru lungime de zile” etc.

P. S. Sa Bartoiomei unge, apoi, cu sfântul mir interiorul bisericii, îl stropeşte cu apă sfinţită. Urmează sfânta liturghie, cu aceeaşi solemnitate, Răspunsurile liturghice le dă, cu toată preciziunea, Corul mixt al şcolii normale, condus de profesorul Timotei Popovici. Ansamblul acestor răspunsuri ne-a dat un adevărat concert bisericesc. În decursul sfintei liturghii, I. P. S. Sa mitropolitul Nicolae a hirotonit întru presbiter pe protodiaconul bisericii noastre catedrale Ilie Beleuţă, profesor seminarial; iar P. S. Sa episcopul Bartolomei, întru diacon, pe clericul Ştefan Florescu. La finea sfintei liturghii, I. P. S. Sa mitropolitul Nicolae a rostit, cu cunoscuta-i elocvenţă, o solemnă cuvântare, ascultată cu multă atenţiune de cei prezenţi”[263].

---

[263] *Biserica şi Şcoala*, XLVI, nr. 42, 16/29 octombrie 1922, pp. 2-5

c u p r i n s